f»-Cftr *irwă*

Viața românească HJŞ

V. R. : Al douăzecişitreilea 23 3

ŞTEFAN AUGUSTIN DOINAŞ : Duhul legendelor 5
MIRON CHIROPOL : Getae ; Metopă 5
DAMIAN NECULA : Roua pâmîntului 6
KISS JENO : Pace de toamnă ; S-adaogi 7

MARIN PREDA : Moromeții, vol. II (II) 9

Tudor Argheii

Omagiul „Vieții româneşti" 119
DEMOSTENE BOTEZ : la despărțirea de Tudor Arghezi 121
RADU BOUREANU : „Mărțişor" — coperta cărților nescrise 123
I. NEGOIȚESCU : Tudor Arghezi, poet al existenței 125

50 de ani de la luptele de la Morăsti, Mărăşeşti, Oituz

G-ral Col. în rezervă CONSTANTIN POPESCU : Mărăşeşti — simbol al vitejiei şi eroismului românesc 129
NICOLAE TĂUTU : Triptic de slavă 135
PLATON PARDĂU : In memoriam 136
MATEI GAVRIL : Osuar; Statuie 137
PAUL ANGHEL : Mărăşeşti, zile de august... 138

Cronica literară

PAUL GEORGESCU : Actualitatea tradiției (Matei Călinescu : „Eseuri critice" — B. Elvin : „Modernitatea clasicului I. L. Caragiale") 142
Ov. S. CROHMĂLNICEANU : Cella Serghi: „Cartea Mironei" Nicolae Breban •. „în absența stâpînilor" 149

Eseu

AUREL DRAGOŞ MUNTEANU : Opera şi destinul scriitorului 157

Cronica ideilor

N. TERTULIAN : Polemici literare contemporane 163

ION CREȚU : I Mihai Carpi 168

Miscellanea

Aniversări (D.) — Calistrat Hogaș (Demostene Botez) — Critica franceză și literatura (Jean de Beer) — Virtuțile alexandrinului ? (Barbu Solacolu) 17

Cărfi noi

*** Scrisori către G. Ibrâileanu (Ion Bâlu) — Oslcar Pastior • «Poezii" (Dieter Sch'esack) — Leonid Dimov : „Versuri" (Emil Mânu) — Aurel Mihale : „Cronică de război" (Remus Luca) — Dumitru M. Ion : „Iades" (Eugenia Tudor) — Angela Croitoru : „Ochiul cel mare" (Nicolae Baltag) — Petre Ghelmez : „Germinații" (Florența Albu) 177

Revista revistelor

din țară

„Gazeta literară" nr. 760/1967 (P. G.) — „Orizont" nr 5/1967 (G. P.) 189

de peste hotare

„Voprosî literaturi" nr. 5/1967 (I. P.) — „La table ronde nr 232/1967 (E. P. G.) 19

Director : DEMOSTENE BOTEZ

Colegiul redacțional \ Acad. TUDOR ARGHEZI, f ALEXANDRU BALACI (membru corespondent al Academiei R- S. România), AUREL BARANGA (redactor-sef adjunct), Acad. MIHAI BENIUC, Acad. GEO BOGZA, RADU BOUREANU '(redactor-şef), ŞERBAN CIOCULESCU (membru corespondent al Academiei R. S România), LUCIA DEMETRIUS, PAUL GEORGESCU (redactor-sef adjunct), Acad IORGU IORDAN, Acad. ATHANASE JOJA, Acad. AL'PHILIPPIDE, Acad. ZAHARIA STANCU, D. I. SUCHIANU

Redacția: Bd. Ana Ipătescu nr. 15, telefon 11.88-85—Raion „30 Decembrie"—Bucureşti

Al douăzeci şi treilea 23

Poporul nostru sărbătoreşte pentru a douăzeci şi treia oară glorioasa zi de două zeci şi trei August 1944, ziua eliberării de sub jugul fascist, zi de renaştere naţională, decisivă răscruce a istoriei ţării noastre.

Au trecut douăzeci şi trei de ani de la acea zi de neuitată măreţie şi, odată cu scurgerea vremii, data capătă semnificaţii sporite. Fiindcă în acea zi, la chemarea comuniştilor şi sub conducerea lor, poporul lua armele în mîini pentru lichidarea unui trecut de asuprire şi de ofense, dar punea mîinile, în acelaşi timp, pe uneltele construirii unui viitor de libertate, independenţă şi demnitate naţională. In aceşti două zeci şi trei de ani trăiţi, visul acelei zile a devenit realitate şi fapt al Istoriei.

Poporul nostru sărbătoreşte anul acesta glorioasa zi în condiţiile traducerii în viaţă, printr-o muncă încordată şi plină de avînt, a hotărîrilor de o însemnătate fără precedent şi de o fundamentală dinamizare a energiilor creatoare, pe care le reprezintă documentele Congresului al IX-lea al Partidului. Călătoriile întreprinse de tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi de ceilalţi conducători de partid şi de stat în diferite regiuni ale ţării au fost o ilustrare strălucită a entuziasmului şi a încrederii, a spiritului de fierbinte adeziune în care răspunde poporul la chemările partidului, în toate domeniile şi la nivelul tuturor îndeletnicirilor. în faţa Secretarului general, oamenii s-au înfăţişat cu braţele pline de roadele muncii lor, încredinţaţi că la anul bilanţul va fi încă şi mai bun, şi mai spornic. Ţăranii, muncitorii, intelectualii regiunii, bărbaţi şi femei, vîrstnici şi tineri, oameni de toate naţionalităţile, au ieşit la aceste întîlniri cu sentimentul că dau un raport cu privire la activitatea lor de pînă acum, hotărîţi ca pe viitor să realizeze rezultate superioare, într-un ritm mereu crescînd. Roadele acestei munci sînt înscrise la fiecare pas în înfăţişarea satelor noastre, în peisajul marilor unităţi industriale, dar mai ales, şi mai adînc, pe obrajii oamenilor liberi şi mîndri, fericiţi că trăiesc într-o ţară în care sînt singurii stăpîni. Acest sentiment al libertăţii, al independenţei şi al demnităţii naţionale, bunuri fără de preţ, cucerite într-o muncă şi o luptă de veacuri, iată marea victorie a neuitatei zile de 23 August 1944, nepieritoarea semnificaţie a acestei zile glorioase.

Poate un condei, oricît de inspirat, să consemneze într-un bilanţ, fie şi sumar, succesele înregistrate în aceşti douăzeci şi trei de ani, poate vreo cifră să dea o imagine, să mijlocească o comparaţie eloc-

ventă cu ceea ce a fost înainte, e posibilă o metaforă care să comunice distanța ce ne separă de trecutul nostru de acum un sfert de secol ? Este suficient să ne amintim cum arătau odinioară satele noastre sărăcite, oraşele şi tîrgurile încremenite într-o dezolantă stagnare — să evocăm lungile drumuri desfundate peste care trecuse nimicitor, războiul, un război pe care poporul nu l-a vrut, ca să avem o imagine a unui trecut de asuprire şi mizerie, apăsător ca o lespede de mormînt. Ziua de 23 August 1944, zi de renaştere națională, a lichidat acest trecut, şi pentru totdeauna, chemînd toate energiile inepuizabile ale poporului la marea operă de construcție a socialismului, cea mai îndrăzneață şi mai amplă competiție a ornidui cu inerția, cu forțele potrivnice progresului şi fericirii umane.

Din această încleştare poporul nostru a ieşit biruitor : construcția socialistă, în patria noastră, este astăzi o măreață realitate, stimată pe toate paralelele şi meridianele lumii.

Poporul nostru sărbătoreşte pentru a douăzeci şi treia oară glorioasa zi de douăzeci şi trei August 1944, într-un moment în care omenirea trece, în diverse puncte, prin încercări tragice. In Vietnam, bombe americane distrug oraşe şi sate, mii de vieți omeneşti nevinovate, în Orientul Mijlociu nu s-a stins bine ecoul armelor.

Ampla expunere făcută luna trecută în fața reprezentanților națiunii noastre de către tov. Nicolae Ceauşescu cu privire la politica externă a partidului şi guvernului, vine să ne confirme, încă o dată, în pragul acestui al 24-lea an de la eliberarea patriei noastre, cît de justă şi de profund realistă este poziția țării noastre față de princi¬palele probleme ale dezvoltării contemporane. Militînd pentru dezvoltarea prieteniei şi colaborării multilaterale cu toate țările socialiste, pentru întărirea demnității şi coeziunii sistemului socialist mondial, continuînd eforturile pentru îmbunătățirea şi dezvoltarea relațiilor, în toate domeniile, cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduire socială, luptînd pentru zădărnicirea acțiunilor agresive ale imperialismului, pentru înlăturarea pericolului unui nou război mondial, urmărind, cu aceeaşi consecvență transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii şi înțelegerii şi înfăptuirea aspirațiilor spre securitate ale tuturor popoarelor europene, acordînd şi mai departe, sprijinul ei popoarelor care luptă împotriva, imperialismului şi neocolonialismului, pentru dreptul de a-şi hotărî singure destinul, pentru apărarea independenței lor naționale, rămînînd pe deplin credincioasă internaționalismului proletar — țara noastră se afirmă astăzi, prin întreaga ei politică externă, ca un important factor de progres în lupta pentru triumful principiilor coexistenței paşnice în viața umanității contemporane.

înțeleaptă politică a partidului nostru, corespunzînd pe deplin intereselor vitale ale poporului român ne înflăcărează inimile de o nețărmurită mîndrie şi totodată de încredere în viitorul patriei noastre.

Actul de la 23 August 1944 ne-a deschis aceste uriaşe perspective şi a făcut posibile toate aceste uimitoare succese.

Ştefan Augustin Doinaş

Duhul legendelor

Umblă prin ţară duhul legendelor,
cel fără chip. Aşteptaţi-1 pe prag !
Trei unicorni care sorb din izvoare
carul cu osii de aur i-1 trag.
Sus, pe vaduri înguste urma şi-o lasă
în cremene : rouă, floare şi stea.
Oriunde golul e flămînd de zidire,
pasul lui are să vină, să stea.
Naşle în cei ce visau. îi zoreşte
pe cei mai grăbiţi, care-şi duc
somnu-n picioare. La atingerea lui,
dulce sunînd cade nuca din nuc.
A intrat şi-n odăile voastre ; vă pune
adîncimea-n oglindă, lumină-n pahar.
Pruncii-i ţin umbra pe cap, căutîndu-1.
Străinii-1 zăresc printr-o strungă-n hotar.
— Oare mai sîntem ? se-ntreabă-n adîncun
guri fără limbă, ochi cercănaţi de pămînt.
Umblă prin ţară duhul legendelor,
cel fără chip. Şi le spune că sînt.

Miron Chiropol

Getae

Ad mortem paratissimi Getae
cei mai pregătiţi pentru moarte,
plecaţi numai văzduhului ce tămăduitor
etern în duh deasupra noastră ne ia viaţa
Kăpiţi la cer se spune despre noi
printre barbari.

Popoare, urme pietre ce rămîn
să stăpînească lumea de apoi
se uită-n ochii noştri
purtaţi fără prihană peste margini,
o, peste început, peste sfîrşit,
se uită-n ochii noştri păzitori.
Atît de sus ajung unii păstori
cu turmele, blîndeţe adunînd din munte
în prevestirea celeilalte lumi.
Atît de sus în retragerea lor numai punte
asemeni unei rugăciuni.

M e t o p ă

Gol mă doboară inima către voi
pietre în care s-au săpat
soarele şi luna, capul de mort
şi basmul
şi plîng între flori
aspre luînd sufletul cenuşii,
unde stăm nemişcaţi, unde rămînem
hrănind arbori şi vietăţi şi oameni
cu trupul nostru fericit,
unde atîta aşteptăm
şi gîndurile scormonesc
ca nişte mîini de vii îngropate.

Damian Necula

Roua pămîntului

Mult aer a mai curs
De la eroi către vîrstele noastre.
Mult aer şi multă ţărînă-a izbit
Fierul plugului pe întinsul cîmpiei
Şi multe grîne au ieşit la lumină
TJitînd de eroi.
O, cîte recolte bogate-au mai luat
Drumul foamei şi cîte guri de copii
Fără taţi
S-au convins de puterea pămîntului.

în zori stăm pînă Ia ochi
înfipţi în ceaţă.
Pînă la pragul soarelui mai e,
Vîntul nu bate încă hotarele
Noapte nu e, dar nici ziuă nu e

Şi vin eroii temuţi şi miloşi,
Oasele albe ies din mormînt.
Brazdele întoarse nu pot s-ascundf
De-atîţia ani ce-au jertfit în pămînt
Şi pentru pămînt
Vin eroii tăinuiţi de istorie
Noaptea fac roată la flacăra sfîntă
Să-şi încălzească spinările goale
Trecute în luptă şi luate în moarte.

Zeii au pornit în năvala haină
Că sînt soldaţi ar fi spus cineva,
Zeul de lut le intrase dintr-odată în carne
Nemaiputînd în sfîrşit, suporta.
Pînă la gene stăm înfipţi în ceaţă ;
Talpa pămîntului duduie greu
Şoapte doar bîntuie spicele griului,
Eroii vin în istorii mereu.

Kiss Jeno

Pace de toamnă

Treptat, se coace totul. Puţin cîte puţin,
ciudata sfiiciune a lucrurilor piere
şi-acum, ca între semeni,
e o apropiere
în timpul tot mai moale şi tot mai auriu,
surîsului blajin asemeni.
Ia uită-te la ele :
castana lucitoare
a lepădat *cit* colo scurteica de arici,
aluna îşi deschide veşmîntul de dantele
şi macul din pagoda bizară
iese-afară,
iar nuca firoscoasă,
numai circumvoluţii,
îşi scoate către noi
bătrîniciosul craniu pleşuv, cu rare fire,
la fel ca Diogene
în verdele-i butoi.
Ascultă !
în păstaie, la mare-nghesuială,
e-n forfotă fasolea. Dar
n-are ce să facă —
s-a dus uituca vară, departe, şi-a închis-o
pe din afară,
în teacă.

Blajinul cer, şi veşnic în stare să inspire
încredere,
deschide orice lăcătuire,
şi mărturie clară :
esenţa nu-i pe din afară ;
dovadă e seninul cît poate să se strîngă
în pacea strălucirilor solare.
Surîde, proaspăt, mărul
din crengile pridvoare,
şi clopotul cu coadă al perelor bărnace.
Astfel, în faţa lumii, în sine cumpănită
şi coaptă,
îşi rosteşte
cuvîntul — numai suflet şi doar înaripare
îmbelşugata pace.

a d ă o g i

De pe acum,
s-adaogi la peisaj, acestea.
Copacul cu inele al coşului uzinii,
frunzişu-i cu desenul meandrelor de fum,
tihnita revărsare simetrică, de linii,
a halelor geamlîcuri,
desişul din uzina electrică
cu ghimpii tighelului: dedalul
cuplărilor în lujer,
în fund, sub deal, noi case muncitoreşti
şi trupul ciudat, ca de Lungilă, al turnului de apă...

La frunze cu fugare arginturi, de răchită,
Ia pîcla violetă ce stăruie-n vîlcea,
la zarea bucălată, cu perne moi, boţită
de bolta rezemată cu coatele pe ea,
la croncănit de cioace, la ţîrîit de greieri,
de pe acum,
s-adaogi la peisaj, acestea.

Marin Preda

Moromeții

Volumul II d")*'

XIV

Ajuns la sfat, Niculae intră în biroul lui Zdroncan şi îi ceru să-i dea la telefon baza de recepție. Secretarul se răsuci pe scaun, ridică receptorul de pe furca lui mare de tip vechi şi începu să învîrtească energic la manivelă.

— Alo, urlă el apoi în receptor, oficiul ? Şi continuă' repede ca şi cînd ar fi chemat pompierii să stingă un incendiu : oficiul, oficiul, oficiul! Alo oficiul, răcni după aceea scîrbit şi insistent şi spuse : dă-mi baza de recepție, fi-ți-ar urechea aia stingă cu care ții receptorul, a dracu ! Alo baza, vorbeşte aici...

Avea un glas de parcă ar fi fost pe frontul din '914, aşa răcnea pînă primea o legătură.

Niculae luă receptorul şi întrebă dacă la telefon era şeful bazei. I se răspunse că era chiar el.

— Aici e tovarăşul Moromete de la raionul de partid, zise Niculae sever, spune-mi tovarăşe, ce e cu oamenii care au grîu cu neghină, care e situația ?

— Trebuie să-1 dea la trior, nu le putem primi cotele şi plata S.M.T.-ului şi nici restanțele cu un procent mai mare de şapte la sută, zise şeful bazei. Astea sînt instrucțiunile Consiliului de Miniştri.

— Chiar şi în cazurile în care baza le-a dat grîu de sămînță cu neghină ? întrebă Niculae.

— Chiar, răspunse funcționarul liniştit. Nu trebuia să-1 semene aşa cum l-au luat, trebuia să-1 dea ia trior.

— Bine, asta în ceea ce priveşte S.M.T.-ul care are dreptul să i se plătească arătura cu grîu curat. Dar cotele ?

— Şi cotele, zise funcționarul.

— Bine, dar dacă asta e calitatea griului, cum poate baza să le pretindă alta ?

— Trebuia să-1 fi dat la trior înainte de a-l fi însămînțat, răspunse mai departe şeful bazei.

*) Vezi „Viața românească", nr. 6 şi 7/1967.

Urmă o pauză. Apoi Nicolae întrebă.

— Şi dumneavoastră, care aţi dat grîu cu neghină, cantitatea propriu-zisă împrumutată, o vreţi tot fără neghină ? Vreau să spun nu cotele, ci sămînţa datorată...

— Fără neghină, spuse şeful bazei netulburat.

— Dar voi l-aţi dat cu neghină.

•— N-are importanţă.

— Sînt ordine precise ?

— Foarte precise.

— Bine tovarăşe, mulţumesc.

— Să trăiţi, răspunse celălalt.

Niculae puse receptorul în furcă şi ieşi afară. Dar nu plecă nicăieri, rămase în pragul clădirii pe scările de ciment, îşi vîrî mîinile în buzunare şi rămase aşa drept, uitîndu-se peste drum cu privirea în curtea celui ce se învecina cu sfatul popular, curtea lui Valache, grasul şi veselul partener de table al foştilor primari şi notari de odinioară ai acestei comune. Pe vremea lor un primar n-avea de rezolvat astfel de probleme, nu existau nici campanii şi nici baze de recepţie. Primăria era o clădire în general liniştită, înregistra naşterea, căsătoria şi moartea populaţiei, avea un perceptor de impozite şi un agent de urmărire, dădea bilete de vite şi verifica măsurătorile şi greutăţile şi executa un buget comunal în general în favoarea primarului şi a consiliului comunal, şi dacă vreunui om i-ar fi venit chef să-şi semene de pildă pămîntul cu sticle de lampă, toată lumea ar fi rămas complet indiferentă. Sticle de lampă vrea să semene ? Foarte bine, dacă are omul ideea asta, trebuie lăsat cu ideea lui, nu toţi oamenii seamănă între ei să aibă fiecare aceeaşi idee. De-aia sînt mai mulţi oameni, ca să aibă mai multe idei. Valache nu făcea nimic, găseai în circiuma lui covrigi şi băutură, nu te silea nimeni să intri la el să iai ceva, dar cînd vindeai sau cumpărai o vită nu era asta o schimbare în gospodăria ta şi nu trebuia să beai un păhărel în cinstea acestui eveniment ? Ici semnai biletul în primărie şi dincoace treceai şi beai în sănătatea vitei (cumpărate sau vîndute). Dar în sănătatea cui nu beai ! Parcă dacă treceai copilului care se însura două pogoane de pămînt te îndurai să te întorci acasă ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic ? Şi Valache era acolea, vesel în permanenţă, sau poate nu era el chiar vesel, dar te înveselea pe tine vederea lui, cînd te gîndeai că tot cîştigul lui la circiumă se topea la table pe ţuici cu pungaşul de notar şi de primar care îl beau fie că pierdea Valache la table, fie că pierdeau ei. Era acolea, ca un paznic voluntar al primăriei, cu ţoiul în mînă şi cine nu-l auzise măcar o dată strigînd cu vocea lui moale de încîntare, să trăiţi dom-primar, să trăiţi dom-notar ? Ca şi cînd ar fi fost parcă plătit să întreţină în mintea oamenilor ideea că aceste două clădiri care stăteau faţă în faţă îţi erau prietene, cu oamenii din ele cu tot. Pe urmă venise războiul şi după război... Chiar aici în faţa casei lui Valache se întîmplaseră atîtea răsturnări ! Aici cunoscuse cineva pe un notar nou şi petrecuse cu el, pe terasa lui Valache, o noapte dintre cele care nu se mai uită. Şi tot aici, puţin mai tîrziu era chiar gata să fie omorît cineva care vorbea... Şi care acum sta pe aceleaşi trepte şi se uita, pe gînduri, la fosta circiumă... Acum obloanele erau închise, şi în casa lui Valache vrusese să se mute odată un învăţător, fiindcă altfel, fără rafturi, odaia era frumoasă, avea ferestre mari, acoperite pe jumătate de viţă agăţătoare. Şi se mutase, dar pe urmă plecase de-acolo

şi sfatul nu mai trimisese de-atunci pe nimeni să-l înghesuie pe Valache cu muierea în odaia din fund... îl aveau însă în evidenţă.

— Ce mai faci nea Valache, bună ziua, zise Niculae de pe trepte, adresîndu-se unui om care nu mai era gras ca odinioară, ci negru şi parcă stors şi care ducea de funie o vacă, venea de la fîntîna din apropiere, de lîngă şcoală.

Valache se uită la tînărul de pe treptele sfatului şi fie că nu auzise întrebarea, fie că o auzise şi nu vrusese să răspundă la ea, dar cu privirea aşa ţintă, îşi văzu de drum, băgă vaca în curte, închise poarta şi se pierdu undeva în fundul gospodăriei.

— N-o mai duce mult nea Valache, zise paznicul de serviciu care -urmărise scena de undeva de alături unde stătea jos.

— Dar ce-are ? zise Niculae.

— Nu ştiu ce are, dar nu mai vorbeşte.

— Adică, are vreo boală ?

— Cică n-are nici o boală, zic unii, nu-l doare nimic, dar nu mai vrea el să vorbească. A intrat o dată alde Gae peste el şi nu ştiu ce i-a făcut acolo. Cică l-ar fi înjurat... I-a făcut pe urmă şi proces...

— Şi de ce a intrat peste el ?

— Păi în calitate de preşedinte !

— Şi?

— Nu ştiu ce-a vrut de la el, cică i-ar fi răsturnat masa şi ar fi ridicat ciomagul la el să dea impozite... Unii spun că l-ar fi înjurat, mai adăugă paznicul, punînd un semn de egalitate între aceste două acţiuni, ridicarea ciomagului şi înjurătura, dînd chiar de înţeles că înjurătura ar fi fost, prin natura ei, mai gravă decît lovirea cu ciomagul.

— Dar de auzit aude ? zise Niculae intrigat.

— Cine ştie ? Muierea spune că aude, dar că din ziua aia de la proces a luat el hotărîrea să nu mai vorbească. Are mai bine de un an decînd ţine gura închisă şi nu mai vrea să scoată o vorbă.

— Dar ce s-a întîmplat la proces ?

— Păi cică Gae îl trecuse că nu-şi plătise impozitele şi nea Valache zice onorată instanţă, vă prezint chitanţele care le am asupra mea ca dovadă că sînt nevinovat. Dar judecătorul cu asesorii populari nici n-au vrut să se uite la ele, zicînd că să nu umble el cu viclenii şi cu avocat, că n-o să-i meargă. Probele nu sînt din punct de vedere concludente, a zis judecătorul şi a făcut nea Valache vreo şase luni puşcărie. Cică chiar acolo a început el să refuze să mai vorbească, zice muierea, că se ducea cu mîncare la el şi ea îl întreba una şi alta şi el nimic.

Paznicul tăcu. Niculae îl întrebă :

— Şi ce face acuma Gae ?

— Ce să facă, stă acasă. Aşteaptă să fie iar preşedinte.

Posomorit, Niculae părăsi treptele şi se întoarse în biroul lui Zdroncan.

— Ia dă-mi raionul de partid îi spuse, tovarăşul prim-secretar Ghimpeţeanu.

Se vede că se gîndise tot timpul afară dacă să cheme sau nu raionul şi că în cele din urmă se hotărîse să-l cheme. Zdroncan lăsă scrisul, puse mîna pe receptor şi reîncepu urletele către oficiu.

— Merge greu, zise într-o vreme, raionul e ocupat...

După vreo oră de trudă reuşi în cele din urmă să obţină legătura şi activistul luă receptorul şi începu să raporteze. Primul secretar era

la postul său şi îi răspunse că cunoştea situaţia, că acelaşi lucru se petrecea şi în alte comune şi că totul se datora agitaţiei chiaburilor în toată chestia asta...

— Mobilizaţi membrii de partid şi combateţi agitaţia cu toată energia, tovarăşe Niculae, şi în acelaşi timp strîngeţi toate trioarele existente sau mâhinele, cum mama dracului le spun unii pe-aici, şi selecţionaţi cantitatea respectivă de cote şi să se predea la baza de recepţie. Nu putem să perpetuăm să dăm bazei grîu cu mare număr de corpuri străine, pe urmă baza îl păstrează pentru la toamnă şi îl vinde cui n-are şi o ţinem aşa ca gaia-maţu. Trebuie explicat oamenilor că nu există altă soluţie.

— Şi trebuie predat fără neghină chiar şi grîul de împrumut ? întrebă activistul.

— Dar ce crezi că bazele astea de recepţie lucrează de capul lor ? Care sînt dispoziţiile ? zise secretarul.

— Dispoziţiile sînt pentru întreaga ţară ? întrebă Niculae.

— Păi sigur că sînt pentru întreaga ţară, n-oi fi vrînd să se dea dispoziţii fiecărui ţăran în parte.

— Tovarăşe prim, mă gîndeam că poate numai în raionul nostru e situaţia asta şi ar trebui specificat...

— Mai sînt şi alte raioane în aceeaşi situaţie, răspunse primul secretar. Descurcă-te la faţa locului, ia măsuri, combate împotrivirea chiaburilor. S-a înţeles, tovarăşe ? Planul de colectări trebuie îndeplinit !

Şi convorbirea se încheie în felul acesta. Niculae închise.

— Cîte trioare avem în sat ? îl întrebă pe Zdroncan.

— Sînt cîteva trioare, răspunse Zdroncan, dar zice că sînt toate stricate, s-a interesat ieri tovarăşul preşedinte şi le-a văzut cu ochii lui. S-a dus pe urmă la mama dracului la Ciolăneşti să ia pe-ale de-acolo, le-a găsit şi pe-alea stricate.

— Şi nu se pot repara ?

— Nu se pot, că le lipsesc tot felul de piese. Nu ştiu ce au făcut cu ele, că nw e unul bun.

— Dă-mi S.M.T.-ul. Poate găsim la ei.

— Sînt date. Se lucrează cu ele în alte părţi.

— Dă-mi iar baza de recepţie.

După ce se obţinu legătura, Niculae îi spuse aceluiaşi şef că situaţia era fără soluţie şi că cu cele cîteva trioare ale S.M.T.-ului nici pînă la toamnă n-o să se poată da atîta grîu la trior. Ştim, dar n-avem ce face, răspunse funcţionarul. Se pare că numai în regiunea lor se ivise complicaţia asta. Poate că la regiune s-o fi primit vreo dispoziţie specială de la consiliul de miniştri ?

—• Dă-mi comitetul regional de partid, ceru Niculae şi Zdroncan se puse iar pe urlat.

Dar iată că legătura cu regiunea se obţinu mai uşor decît cu raionul şi Niculae luă receptorul şi ceru să vorbească cu un anume tovarăş Georgescu. Şi se întîmplă ca acest tovarăş să fie chiar în sediu, cu toate că în această perioadă mai toţi activiştii erau plecaţi pe teren.

— Tovarăşe Georgescu, zise Niculae după ce spuse că el era la telefon, puteţi să-mi spuneţi şi mie care e situaţia cu bazele de recepţie care au ordin să nu primească grîul care are mai mult de şapte la sută corpuri străine ? Ştiţi că la noi s-a ivit o complicaţie şi am vorbit şi cu tovarăşul prim-secretar Ghimpeţeanu, dar soluţia asta cu datul griului la trior este practic de neaplicat. Ce-i facem ?

— Raionul o să primească dispoziţiile care se vor impune, răspunse scurt tovarăşul Georgescu. Nu înţeleg de ce veniţi voi cu chestiuni de-astea la comitetul regional! De ce nu ţineţi legătura cu raionul ?

— Tovarăşe Georgescu, replică Niculae fără şovăire, v-am spus că am raportat tovarăşului prim-secretar Ghimpeţeanu şi dînsul mi-a spus că mai sînt şi alte sate în situaţia asta. Problema e dacă nu cumva mai sînt şi alte regiuni în aceeaşi situaţie şi în cazul ăsta ce măsuri sînt de luat, ca să ştim cum să ne orientăm...

— Ţineţi legătura cu raionul, răspunse impasibilă vocea de la celălalt capăt al firului. Şi închise.

Niculae închise şi el şi de astă dată foarte hotărît o luă spre ieşire şi ma se mai opri în pragul clădirii sfatului să se mai gîndească. Un sfert de oră mai tîrziu fu văzut apropiindu-se de aria principală, şi Isosică şi Plotoagă îi ieşiră în întîmpinare. Se vedea însă după feluL lipsit de chef şi şovăielnic cum li se urneau paşii că ei nu făcuseră între timp nimic şi că în general nu prea înţelegeau ce era de întreprins într-o asemenea situaţie decît să execute ordinele. Se mişcau în aşteptare, sau aşteptau mişcîndu-se, nu păreau sau poate chiar că nici nu se deosebeau cu ceva de ceilalţi ţărani, sau poate că un vechi instinct le spunea că în astfel de împrejurări e mai bine din toate punctele de vedere să te retragi în masa din care ai ieşit şi să laşi autorităţile superioare să acţioneze direct, sau o persoană anume trimisă de sus pe care s-o laşi să ia contact pe viu cu întregul sat pe propria-i răspundere... Bineînţeles că nu trebuia să te retragi prea mult şi să laşi această persoană complet singură, fiindcă atunci te va curăţa după, şi va pune pe altul care va şti să execute mai bine decît tine ordinele şi dispoziţiile date, dar poţi să stai aşa de formă alături de el, ca să nu se observe că nu vrei să te amesteci, şi alături de ţărani nefăcînd nimic, ca să nu-ţi ridici satul în cap după ce valul va fi trecut şi să se plîngă contra ta şi iar să te cureţe...

Ordinele sînt următoarele, zise Niculae fără menajamente. Intîi : Să se scoată de pe unde sînt trioarele comunei şi cei care au grîu cu neghină să înceapă imediat să selecţioneze cantităţile pe care le datorează S.M.T.-ului, statului şi aşa mai departe. Nu interesează dacă trioarele sau mâhinele, cum mama dracului li se spune, sînt sau nu stricate, se vor aduce aşa cum sînt aici pe arie şi le vom repara noi cu mijloace proprii. Se pune însă în vedere proprietarilor că aceste trioare sau măhine stricate, după ce vor fi reparate, trec pentru totdeauna în proprietatea S.M.T.-urilor, ca rechiziţionate. Cei care le vor aduce în bună stare, le rămîn în proprietatea lor. Doi : Se interzice depunerea de grîu care n-are nici un motiv de corpuri străine jos pe pămînt, încărcarea cotelor datorate statului, sub indiferent ce formă, să se facă direct de la batoză şi în acest scop se vor rechiziţiona pe loc orice căruţe cu atelaj existent. Trei : Se mobilizează membrii de partid pentru combaterea agitaţiei chiaburilor care încearcă să profite de situaţie şi să saboteze predarea cotelor obligatorii către stat. In acest scop autorităţile locale vor sta de strajă pentru a zădărnici orice uneltire, ajutînd miliţia populară la demascarea celor care vor să lovească în măsurile preconizate de partid şi guvern. Pînă în seară să nu mai existe pe arii nici o grămadă de grîu care n-are corpuri străine, rămîn numai cele cu neghină, în vederea selecţionării. Mergem pe arii.

Dar de astă dată Niculae n-o mai luă înainte fără să se uite la ei, ci stătu şi se uită sfredelindu-i cu privirea. Erau ele, chipurile lor, de nepătruns, dar prin coaja lor îngroşată de straturi de experienţă seculară pătrunsese, ciuruind-o parcă cu o mitralieră, necruţarea unuia care ieşise tot dintre ei şi care îi cunoştea şi ştia cum să le înfrîngă împotrivirea şi şiretenia.

— Hai, daţi-i drumul, le spuse Niculae. Daţi-i drumul şi începeţi şi combateţi efectele acţiunii chiaburilor. Treceţi la contra-acţiune. în loc să duceţi muncă politică susţinută, duceţi muncă să-i mobilizaţi pe Geacă şi pe Dănălache şi • să-i trimiteţi la mine ! Numai achitîndu-vă de sarcinile care vă revin puteţi să scăpaţi şi să nu vă demasc ca unelte ale chiaburilor ! Daţi-i drumul! Eu mă duc la Cotigeoaia să văd cum decurge acolo treieratul şi cînd mă întorc uite-aşa să văd convoaiele înşiruite spre baza de recepţie.

XV

Isosică şi Plotoagă o luară înapoi spre centrul ariei şi se vedea cum o cumplită furie pusese stăpînire pe ei. Cînd un grup de oameni le ieşi înainte cu expresii parcă vesele care şovăiau între speranţă şi îndoială, vrînd să ştie adică în ce sens se modificase situaţia, renunţaseră sau nu renunţaseră autorităţile la cote, avînd deci aerul că totul se mişca între aceste două extreme şi că existau şanse şi pentru şi contra, Isosică şi Plotoagă începură să strige rînd pe rînd cu chipurile schimonosite de o mînie cu totul neaşteptată şi bizară, cu atît mai mult cu cit pînă atunci nu ziseseră nimic, avînd şi ei aerul că chestiunea asta cu cotele ajunsese puţin cam prea departe :

— Atenţiune aici, urlă Plotoagă.

— Rechiziţionarea trioarelor, îl urmă Isosică cu un glas nu mai puţin urlat, dar parcă mai rece şi mai ameninţător.

— Cine nu prezintă triorul reparat se confiscă pe loc şi nu se mai dă îndărăt, reluă Plotoagă, şi se interzice cu începere din acest moment depunerea griului pe jos.

Se apropiară de batoză.

— Cine treieră ? făcu preşedintele.

— Eu, răspunse un ţăran tînăr cu un glas de parcă ar fi fost strigat la apel la armată şi i-ar fi făcut plăcere să-şi reamintească, răspunzînd aşa voios, de acele frumoase timpuri petrecute în cazarmă.

—- Ai căruţă personală ?

— Am.

— încărcarea în ea a cotei cuvenite şi direcţia gara Balaci.

— Stai, măi tovarăşe preşedinte, că n-am terminat, protestă atunci ţăranul cu o energie disproporţionată faţă de argumentul pe care îl invoca.

Nimeni nu-i spusese însă să încarce cota înainte de a termina şi de altfel această cotă era stabilită în funcţie de cantitatea globală care avea să-i iasă la sfîrşit. Preşedintele o luă spre grămezile de grîu, dar tînărul ţăran ţîşni de lîngă ladă, îi ieşi înainte şi protestă şi mai înverşunat, de astă dată roşu de indignare şi cu fulgerări scurte de spaimă în privirile ochilor săi măriţi de o încordare pînă atunci ascunsă :

— N-am terminat, măi tovarăşe preşedinte, ce te legi tu de mine cînd eu abia am băgat în batoză şi uite colo căruţele la rînd să tragă la coş.

— Ai neghină ? îl luă preşedintele din scurt.

•— N-am.

— Ai arat cu S.M.T.-ul ?

—- Am arat.

— Atunci ce aia mă-ti crezi tu, că S.M.T.-ul ăsta e pe gratis, n-ai iscălit un contract că o să plăteşti în produse ?

Şi trecu peste el fără să-l mai ia în seamă, dar celălalt revent îndârjit.

— Şi tu ce aia mă-ti căşunaşi pe mine, care nici n-am terminat,, cînd ăştia stau cu grămezile pe cîmp de două zile şi nu le zice nimeni nimic. Nimerişi peste mine, Dumnezeul tău de preşedinte, că dacă mă reped acuma în tine te fac de uiţi pe toată viaţa că ai fost vreodată preşedinte.

— Cristache, ordonă preşedintele adresîndu-se unui băiat care stătea cu furca în mînă şi se uita, du-te la postul de miliţie şi spune-i tovarăşului Moise Ion să vină imediat aici pe arie.

Ţăranul nesăbuit amuţi deodată, ca şi cînd i-ar fi luat cineva indignarea cu mîna. In acest timp se adunase în jurul lor toată aria, şi numai batoza continua să treiere. Băiatul cu furca nu se grăbi să alerge să cheme miliţianul, dar nici preşedintele nu-şi repetă ordinul.

— Sîntem martori că tu l-ai înjurat întâi, zise un ţăran cu un glas potolit şi preşedintele se făcu că nu aude, dar nu dădu curs ciocnirii, continuă să strige ordinele aşa cum începuse.

Le repeta nu tocmai aşa cum i le spusese Niculae, ci deformîndu-le împins de furia aceea a lui pe care n-o pricepea nimeni şi tocmai de aceea căpătau parcă în auzul celorlalţi un caracter incredibil : se confiscau trioarele, se confisca recolta, se punea cu miliţia pe ei...

— Să ne ia tot grîul şi să ştim o socoteală, zise liniştit un ţăran adresîndu-se practic preşedintelui, cu o astfel de voce care nu lăsa nici o îndoială că el ştia că preşedintele nu născocise el ordinele astea şi că prin urmare, dacă făcea pe intermediarul, să transmită mai sus propunerea asta.

— Sigur că da, admise un altul, ce să mai stăm să ne mai socotim, că S.M.T., că U.T.M., că F.D.P.... Să ne ia tot grîul, tot acolo ajunge.

F.D.P. era Frontul Democraţiei Populare, denumire sub care se prezentase partidul şi guvernul la alegerile recente şi nu se ştia de ce îi rămăseseră ăstuia în minte iniţialele respective. Cit priveşte U.T.M.-ul, (Uniunea Tineretului Muncitor) organizaţia asta nu cerea nici un fel de cote, dar tot aşa, se pare că în mintea acestui ţăran nu se făcea nici o deosebire între Staţiunea de Maşini şi Tractoare, organizaţie cu scopuri strict tehnico-agricole şi organizaţiile de masă existente care aveau alte sarcini. Nu se ştie de ce propunerea cu luatul în întregime al griului de către organizaţiile numite potoli treptat furia preşedintelui şi el începu să-i ia pe fiecare la rînd, ocolind liniştit grămezile de grîu.

— Ce e Costache, de ce nu vreai să-ţi duci cotele aferente la bază ?

— Păi acuma treierai, aştept să vină alde cumnatu-meu cu căruţa de la Mozăceni şi îl duc. De ce să nu-l duc ? îl duc ! Cum să nu-l duc ! Tocmai pe mine mă găsişi să nu-l duc ?

— Şi tu Paţac ? Tu ce aştepţi ?

— Păi acu' treierai şi eu ! protestă Paţac uimit că evidenţa acestui fapt era atît de greu de presupus. Acu' treierai şi aştept să vie Ilie cu căruţa şi îl duc şi eu.

— Care Ilie ?

— Cum care Ilie ? Usturoi, cu care sînt în ceată.

— Lasă că vă facem noi rost de căruţe, n-aveţi nici o grijă, să vedeţi cum o să plătiţi voi şi transportul pînă la gară, zise preşedintele şi continuă : Noroc, măi Aguţă.

— Noroc Plotoagă.

— Măi Aguţă, trebuie să-ţi duci cotele la gară, zise preşedintele ca între prieteni. N-ai ce face. Aşa sînt dispoziţiile.

— Ce vorbeşti, se sperie Aguţă. Păi zicea că le taie.

— Nu le taie Aguţă, cine dracu ţi-a mai spus şi prostia asta ?

— Lumea. Să stăm, zice, să nu le ducă nimeni şi n-are ce să ne facă.

— Are Aguţă, mai bine încarcă şi du-le, nu mai pierde vremea de pomană.

— Mă, eu dacă le duce toţi, le duc şi eu, zise Aguţă cuminte, uitîndu-se cu ochii mari de sinceritate în cei încremeniţi şi duri ai preşedintelui.

Isosică începuse să nu mai zică nimic, îl însoţea pe Plotoagă şi în clipele cînd acesta arăta mai prins în vorbă cu omul, el se uita vizibil în altă parte, avînd aerul că asta era misiunea preşedintelui, şi că el singur răspundea de aspectul ăsta cu cotele...

— Bine, ăla zice că dacă le duce toţi, le duce şi el, continuă Plotoagă oprindu-se lîngă un purcoi mare de grîu, galben şi curat ca aurul, fără pic de corpuri străine, dar dumneata de ce te apucaşi să-l pui pe jos de pomană ? Crezi că cu atîta grîu n-o să dai nimic statului, sau crezi că dumneata n-ai nici o obligaţie patriotică faţă de poporul care munceşte în fabrici şi uzine ?

— Măi Nică, zise ţăranul neted, pe mine să nu mă amesticaţi în chestiunile voastre de partid că grîul e proprietatea mea şi fac ce vreau cu el. Dacă dumneata vreai să mi-l iai, ai puterea s-o faci, dar să nu mă puneţi voi pe mine să iscălesc, că nu iscălesc...

— Poţi să nu iscăleşti, dar încarcă grîul în căruţă şi du-ţi cotele aferente, zise preşedintele.

— Lui Ilie al lui Moacă, începu omul să povestească —• şi avea în privire şi pe chipul lui lung ca o lubeniţă o expresie de triumf ca şi cînd ceea ce avea el să dezvăluie va stîrni senzaţie — i-au intrat astă iarnă în curte şi i-au luat un bou. „Mă, zice Ilie al lui Moacă, ăştia nu se mulţumesc să-ţi ia vita din grajd, dar te mai pune pe urmă să iscăleşti şi că ai dat-o de bunăvoie".

— Dar cînd a încasat banii în avans de contract i-a plăcut, zise preşedintele întorcîndu-se spre Isosică, ia să-l trecem noi pe-ăsta, în cap cu domnul Ilie Moacă, pe lista de agitaţie contra regimului, să-i învăţăm noi minte să mai umble cu minciuni ! Cum te chiamă pe dumneata ?

Omul însă se feri şi deodată chipul lui alungit se decolora şi se închise şi nici urmă de triumf nu mai păstră pe trăsăturile lui dungate de soare şi de o mînie oarbă cu care nu mai ştiuse ce să mai facă. Acum parcă descoperise brusc ce-ar fi trebuit să facă : s-o păstreze doar pentru el şi să nu-i dea frîu în gura mare. Văzîndu-l că şi-a dat

seama singur de prostia lui, Plotoagă nu stărui nici el să-i afle numele, dar îi repetă să încarce imediat cotele în căruță, dacă nu vroia s-o pățească... Imediat, acuși, în fața lui, dar ce, ne jucăm aici de-a cotele, trebuie s-o duci intîi acolo și pe urmă mai stăm și la discuție, dacă mai e ceva de discutat...

Lîngă purcoiul următor se agita un omuleț mic, chemînd pe cineva care se afla undeva printre șiri, îșI vîra degetul mic în gură, fluiera și striga :

— Măi Costică, vino mă, încoace, mai repede cu căruța să încărcăm cotele și să le ducem, nu vezi că s-a supărat aici toată lumea, o să creadă tovarășul președinte și tovarășul secretar că nu vrem să le ducem, hai mai repede Costică să le ducem acolo și gata...

— Bă, fi-ți-ar capu-al dracu, șopti Isosică întrerupîndu-i strigătele, tu ești membru de .partid sau ce mama dracului ești ? Ia încarcă repede și să nu te mai prind cu grîul aici.

Și trecură mai departe și în urma lor omulețul nu se grăbi să pună în practică strigătele lui către acel Costică. Șopti unui băiat care sta lîngă el să aibă grijă de grîu și dispăru într-o direcție cu totul contrarie celei de unde ar fi putut veni căruța cu Costică în ea. De altfel așa făcură și ceilalți acum cînd nimeni nu mai aștepta nimic nou din partea celor doi, președintele și secretarul : se limpezise în ceea ce îi privea pe ei, n-avea nici un rost să mai stea să-i mai asculte. Și se pitiră printre șirele de paie sau o luară nepăsători și singuratici care încotro, lăsînd grămezile de grîu pe seama copiilor sau femeilor. Rămăseseră numai cei cu grîul cu neghină, care aveau aerul că ei sînt scoși din cauză din moment ce lor nu li se spunea nimic.

Sigur că da, zise unul din ei, muncitoru-ăla trebuie să mănînce și el, nu poți să-l lași așa să dea cu ciocanul cu burta goală... Să vedem cum îi facem, că de dat dăm noi, dar să știm... Dar ce, ne dăm și noi seama, îl continuă un altul prefăcîndu-se că nu-l vede pe un activist necunoscut care se apropiase între timp de grămezile de grîu și începuse să vorbească în șoaptă cu Plotoagă și Isosică. E chestia asta cu S.M.T.-ul, ți-a arat, ți-a grăpat, te-ai înțeles să dai, dai ! Sînt, nu așa, diferite forme, tu muncești aici pe ogoare, el muncește acolo la nicovală, trebuie să te înțelegi... Toată lumea are nevoie de pîine, nu numai tu, plus că acuma sîntem toți muncitori cu brațele ! Tu ai nevoie de piulița lui. el de datoria ta patriotică... Ce poți să-i faci ? Clasa muncitoare, în unire cu țăranul muncitor...

Ii apucase acuma grija de muncitori și aveau aerul că nu spun lozinci, ci cred cu tot dinadinsul că trebuie să se într-ajutoreze. Erau atît de naivi în viclenia lor încît își închipuiau că chestiunea era în mare fierbere acolo sus de unde venise și că nu strica să se audă și să se transmită din partea lor că ei nu sînt smintiți la cap să pretindă anularea S.M.T.-ului sau a datoriilor, dar trebuie să înțeleagă și ei că istoria asta cu cotele... Ca să nu mai vorbim de pretenția cu corpurile străine...

— Degeaba zice el Plotoagă să ne apucăm acuma să dăm la trior, reluă un altul. Asta e așa, o glumă ! Păi ce ne mai rămîne dacă îl dăm la trior ?

— Neghina, asta îți mai rămîne ! răspunse altul de astă dată cu totala lipsă de convingere a celui care își dă seama că convingerea lui nu-i folosește la nimic dacă n-o are și cel căruia i-a venit ideea asta bălțată cu datul la trior, ca să nu mai vorbim de ideea care i-a venit

ăluia în cap, să dai grîul cu neghină şi să-l pretinzi îndărăt curat.

— Asta e mare ispravă, cu neghina, reluă un altul cu un glas care sugera că o s-o povestească şi nepoţilor ; şi adăugă : dacă ar şti muncitorul-ăla ar da cu ciocanu' în pămînt...

Pe acestea activistul necunoscut tocmai se despărţea de Isosică şi Plotoagă şi se îndepărta grăbit. Iar cei doi făcură şi ei la fel, dar nu prea grăbiţi, ci mergînd agale, parcă gînditori... S-ar fi zis că acel activist cine ştie ce le spusese, să lase poate lumea în pace să-şi încarce grîul şi să se ducă acasă, cum se întîmplase anul trecut... Nu vezi, au plecat fără să mai zică nimic...

XVI

Plecaseră însă să aducă pe arie trioarele (sau măhinele !) şi le şi aduseră şi se dovedi că toate erau în bună stare, nu le lipsea nici cel mai mic şurub, cit despre acel activist purtător probabil al unui mesaj înalt, nu le spusese nimic special lui Isosică şi Plotoagă, se interesase dacă avea vreo odaie de oaspeţi liberă... Nu era deci nici o glumă, trioarele fură instalate pe arie şi începură să funcţioneze. în mod ciudat, tocmai ei, cei cu neghină, care erau în felul acesta rău nedreptăţiţi, părăsiră orice împotrivire şi începură să-şi dea grîul la trior. Erau toţi tăcuţi şi posomoriţi şi prin tăcerea aceasta docilă cu care acceptară ideea să dea înapoi grîu curat în locul celui neghinos pe care îl primiseră, s-ar fi părut că ceilalţi nu mai aveau acum nici un sprijin în rezistenţa lor şi nici un motiv să mai întîrzie formarea convoaielor. Şi cu toate acestea nimeni nu se mişcă, grămezile de grîu continuară să rămînă păzite doar de femei şi copii iar cei care treierau în loc s-o ia spre gară cu căruţa, trăgeau, cu aerul cel mai firesc, pe arie, întindeau cerga pe pămînt şi începeau să depună cuminţi grîul pe ea. Arătau foarte harnici în această îndeletnicire şi uitîndu-te la ei ai fi putut spune chiar că depun mult sîrg, ca şi cînd ar fi vrut să dovedească în felul acesta că iată ce oameni vrednici şi de înţeles sînt ei, cît de harnici şi săritori... Strigau la copii să întindă cerga bine, vorbeau în treacăt cu caii promiţîndu-îe că după ce treaba va fi terminată o să le dea ovăz în trăişti, aveau în mişcări un zor destins şi mulţumit, chiar plin de o anume recunoştinţă (dar adresată nu se ştie cui) şi se uitau la cei din jur foarte senini şi elocvenţi : uite, parcă ziceau, o făcurăm şi pe-asta, treierarăm, aşa e viaţa noastră, muncim ce muncim, dar pe urmă e bine, îţi aduni grîuşorul de pe cîmp şi mănînci pîine... In acest timp Isosică şi Plotoagă depuneau acelaşi zel în ceea ce privea activitatea trioarelor, dădeau ordine, supravegheau, treceau de la un trior la altul, dădeau sfaturi şi adesea chiar puneau mîna la manivela care învîrtea roata care la rîndul ei învîrtea cilindrul selector, avînd şi ei aerul că asta era situaţia, erau toţi o familie şi că în astfel de împrejurări n-are rost să stai cu mîinile în buzunar, trebuie să ajuţi... Cînd osteneşti, pe urmă mai stai de vorbă, mai fumezi o ţigare... Niculae revenise între timp de la celelalte arii şi căzu tocmai cînd unul din ţărani, cu merticul în mînă, se pregătea să-şi descarce liniştit recolta pe cergă şi se duse la el şi îi zise :

— Stai, de ce îl pui pe jos ? N-ai auzit că se interzice depunerea griului pe arie ? Predă cotele şi du-ţi grîul acasă.

Omul arătă cea mai nedumerită dintre figuri :

— Păi unde să predau cotele dacă gara e încolo ?

— Du-te la gară, zise Niculae.

__. Cu **TI**, să mă duc cu căruță cu tot ? se miră mai departe omul, dar nu prta mult, înțelegînd după cît se pare că față de neştiința celuilalt mirarea lui prea exagerată ar putea să fie necuviincioasă. Şi explică : pun partea mea acilea pînă una alta şi dacă e să mă duc la gară, nu e nevoie să mă duc cu toată căruța, duc numai cotele, ce rost are să mă trambalez pînă acolo cu tot grîul ?

Avea dreptate. Convoaiele trebuiau să se formeze bineînțeles numai din cote şi într-o căruță trebuiau să fie puse cotele a mai multor insi măsurate foarte exact cu dublul înainte. Dar de ce această operație atît de simplă continua să nu se facă ? Nu era obligatoriu ca omul să-şi pună grîul jos. Direct de la batoză puteau fi vărsate într-o căruță cotele, iar restul recoltei să pornească în alte căruțe spre sat, spre casa omului. Spre casa omului însă, îi explică lui Niculae activistul de la sfatul popular al raionului, căruța nu putea pleca fără chitanță de la baza de recepție şi iată pricina datorită căreia se ajunsese la situația asta cu grămezile pe arie... Asta e o prostie, zise Niculae, se putea face un tabel pe loc cu cei care predau cota şi se evita aspectu-ăsta cu grîul pe jos care nu s-a mai pomenit... Pe ce lume trăim ?

Se îndepărtară amîndoi de batoză să nu audă oamenii şi vorbeau în felul acesta examinînd lucrurile în amănunt, activistul raionului de partid cerînd explicații şi criticînd, iar cel de la sfatul raional dînd aceste explicații şi arătînd caracterul inevitabil al situației care se creiase.

— Aşa s-a hotărît, să nu ducă nimeni grîul acasă fără chitanță, repetă el. Nu numai la moară. Adică de fapt numai la moară e obligatorie chitanța, dar dacă le dăm drumul acasă cu căruțele, s-a zis ! Nu putem să încălcăm dispozițiile date prin circulară...

Văzînd scena, Isosică şi Plotoagă se apropiaseră indecişi şi după semne cunoscute numai de ei înțeleseră că se pot apropia de tot şi lua parte la discuție, gata să execute ce se va hotărî sau să explice eventual de ce nu se va putea executa un anume lucru care n-ar fi conform cu terenul.

— Trebuia imediat oprit treieratul, zise Niculae, şi pînă nu se încărcau cotele în căruțe nimeni să nu mai fi treierat. Acuma ce-o să faceți ? Cum o să executați planul de desfăşurare a campaniei în bune condițiuni ?

— Tovarăşe Niculae, zise activistul sfatului raional, asta putem s-o facem şi acuma. Oprim imediat treieratul şi pînă nu se formează convoaiele, nu pornim.

— Şi ce efect poate să aibă ? !

— Efectul că nimeni nu mai treieră pînă nu se predă cotele.

— Şi dacă nu se predă ?

— Nu dăm drumul la batoze.

— Şi răspunzi dumneata dacă în timpul ăsta se scutură grîul în şire ? Orice zi pierdută aduce pagube în strîngerea recoltei şi poți dumneata să-ți iai răspunderea față de partid şi de stat să opreşti treierişul ? Asta nu e o soluție !

— Eu nu susțin, răspunse activistul sfatului raional dînd din umeri gata să execute ordinele. Am zis şi eu aşa fiindcă dumneavoastră ați zis...

— Asta ar fi fost valabil cu primul om care a treierat, zise Niculae- pe urmă toți ăilalți ar fi făcut la fel şi primul care n-ar fi vrut să facă, aveam noi mijloace de convingere...

— Aveţi dreptate, răspunse activistul sfatului dar noi ne-am gîndit cum să evităm greşelile de anul trecut... Şi acuma s-au ivit altele...

— Şi de ce, tovarăşe preşedinte, reluă Niculae adresîndu-se de astă dată lui Plotoagă, nu se formează convoaiele şi să lichidăm grămezile de pe cîmp ? Ce aşteptaţi ? Ce vorbirăm noi mai înainte ?

— Am fost după trioare, explică Isosică luîndu-i în felul acesta apărarea preşedintelui, acuma trebuie să aşteptăm să dăm grîul la trior

— De ce trebuie să aşteptăm ? ! exclamă Niculae.

— La Cotigeoaia cum merge ? întrebă Isosică.

In loc să răspundă se apucase să pună el întrebări. Niculae îl scrută cîteva clipe cu privirea micşorată de intensitate ca şi cînd s-ar fi întrebat ce trebuia să facă cu asemenea ins care în mod evident se ferea din faţa sarcinilor care îi reveneau în calitatea lui de secretar de organizaţie şi îi lăsa pe alţii să le execute în locul lui şi el doar să stea şi să apară astfel în faţa oamenilor ca un prunc nou născut.

— O să discutăm noi în organizaţie toate problemele astea, răspunse Niculae cu un glas care promitea multe. Să ieşim din campanie şi o să analizăm noi munca aşa cum s-a executat. Şi nu numai munca...

Fără îndoială că asta ar fi putut să se întîmple întocmai cum promitea. Dar pînă una alta se aflau în campanie şi Isosică şi Plotoagă nu riscau să fie puşi în discuţia organizaţiei (mai ales acum cînd aveau atîtea planuri) dacă situaţia cu strînsul recoltei nu i-ar fi depăşit. Ce puteau şi mai ales ce putuseră ei să facă şi nu făcuseră ? Fiindcă ce puteau să facă li se putea da ordine în prezent şi ei să le execute, dar iată că nu le executau ţăranii, părăsiseră aria şi lăsaseră recolta în grija, celor cu care nu se putea sta de vorbă, a copiilor şi femeilor.

— Tovarăşe Niculae, zise Isosică cu o voce foarte coborîtă, semn de mare nelinişte dacă l-ar fi auzit oamenii, la Mozăceni s-a procedat aşa cum spui dumneata, din prima zi s-a oprit treieratul la primul om care n-a vrut să-şi ducă cotele la bază şi n-a avut ce face şi le-a dus, dar la al doilea iar s-a oprit treieratul şi la al treilea la fel şi nu e nimic de făcut, s-au oprit de tot batozele şi nu mai vrea să treiere nimeni. Iar la Zîmbreasca a venit un camion de miliţieni şi au dat drumul la boi peste ei, era să-i răstoarne în şanţ şi să-i omoare boii cu coarnele.

— Cum să-i răstoarne în şanţ ? întrebă Niculae uitîndu-se cu dispreţ la acest secretar sătesc alarmist, care era în stare să debiteze asemenea bazaconii.

-— Au aflat din vreme că vine un camion cu miliţieni şi cînd l-au văzut că intră în sat au dat năvală cu boii din toate părţile explică Plotoagă. Boii, continuă el arătînd şi cu mîinile, fuseseră strînşi anume prin uliţile din preajmă şi cînd s-a văzut camionul, hua, hua, şi trosc-pleosc cu bicele în ei să se repeadă orbeşte... Erea să-i omoare, mai spuse el simulînd o îngrijorare extremă şi după cîteva clipe adăugind filozofic : ce poţi să le faci la nişte boi !

Şi parcă era şi o oarecare admiraţie în felul cum rostise el aceste cuvinte, dar fireşte nu pentru boi ci pentru cei care ştiuseră să-i folosească atît de bine, ţăranii aceia din numita comună.

— Dar parcă nu erau din Zîmbreasca, Isosică, îşi aduse tot el aminte, cine îţi spuse ţie că erau de-acolo ?

— Alde Tănăsache al Gării ! răspunse Isosică obiectiv (aşa i-a spus ăla aşa spune şi el).

— Păi mie îmi spuse Lisandru Guliță că în Vîrtoapele cică s-ar fi întîmplat, de unde şi pînă unde în Zîmbreasca, exclamă el ironic, uite-o dracului aici la patru chilometri.

Adică s-ar fi auzit dacă s-ar fi întîmplat acolo, nu numai faptul in sine, ca eveniment global, ci şi amănunte mult mai precise, poate chiar mugetele boilor năvălind cu coarnele aspra camionului.

Activistul de la sfatul popular raional tăcea, nu confirma dar nici nu infirma această istorie, semn mai degrabă c-o ştia şi el şi că o considera posibilă.

— Dar de ce a venit camionul cu milițieni ? zise Niculae.

— Cică i-ar fi chemat preşedintele, că ar fi sărit ăia pe el, încercă Isosică să povestească. Tot cu cotele, ce mai încoace şi încolo, o încheie el tăindu-şi singur firul.

Dar nu fără o intenție foarte subțire, fiindcă tăcerea care urmă după aceea rezuma elocvent întreaga lui gîndire şi comportare, a lui şi a lui Plotoagă, în sensul că iată că aici la Siliştea nu s-a întîmplat nimic de acest gen şi că nici nu e bine să se întîmple, ferească Dumnezeu... Că Niculae nu trebuia să se plîngă de ei şi că n-avea nici un rost să-i tot amenințe şi să-i batjocorească, o să iasă bine dacă o lasă mai încet, ştie el statul ce face, şi cum s-o soluționa în alte comune o să se soluționeze şi aici, nu era acum momentul să te evidențiezi şi să forțezi ceva... Dimpotrivă, era chiar foarte periculos, dintr-o pripeală putea ieşi o daravelă să ia foc toată aria.

Niculae rupse această tăcere întorcîndu-le spatele şi luînd-o spre sat, evident nemulțumit în ciuda sugestiei care i se făcuse că nu avea de fapt motive să se tot bage în ei şi să-i amenințe. Ajunse la sfat şi îi ceru lui Zdroncan să-i dea legătura cu Zîmbreasca, cu preşedintele sau secretarul de-acolo. Zdroncan avea de lucru şi mînca la masa lui pîine cu brînză, nu se mai dusese acasă şi avea la piciorul scaunului şi o sticlă cu un dop de cocean de porumb, din care trăgea fără sfială : era un lichid alb-tulbure, țuică făcută din surse locale, pesemne porumb, cea de struguri sau corcoduşi de anul trecut fiind de mult băută în sat.

— Alo oficiul, scoase el un urlet răguşit, de o agresivitate nepăsătoare învîrtind din manivelă şi în acelaşi timp mestecînd vîrtos din fălci.

Se făcuse cald şi peste dejunul lui Zdroncan roiau muşte. Nu mai era nimeni afară de el, pînă şi paznicul se vîrîse cine ştie în ce cotlon mai răcoros.

— Alo Zîmbreasca ? Cine e acolo ? strigă Zdroncan. Ce faci bă, nea Ilie ?... Preşedintele ăla al vostru mai trăieşte sau a dat ortu popii ?... Uite îl caută raionul de partid, vorbeşte aici.

— Alo, cine e la aparat ? întrebă Niculae, şi după ce află cine e şi îşi spuse şi el numele şi calitatea îl întrebă pe funcționar ce activist de ia raionul de partid se afla acum la Zîmbreasca ? Tovarăşul State ? Vreau să vorbesc cu el, trimite pe cineva să-1 caute. E urgent.

După o jumătate de oră cel din Zîmbreasca se afla la aparat.

— Alo, tovarăşe State, zise Niculae, să trăieşti, Moromete la telefon.

— Să trăieşti, zise celălalt, ce s-a întîmplat ?

— Cum merge strîngerea recoltei la Zîmbreasca, tovarăşe State

— Destul de bine, răspunse State. La Siliştea ?

___Merge bine, zise Niculae. Ceva nou ? Am auzit ceva cu nişte boi...

— Ce ?! strigă celălalt neauzind bine, sau profitînd de faptul că putea să nu audă bine.

— Nişte boi, tovarăşe State, o chestie cu nişte boi, zise Niculae fără să ridice glasul, dar rărind şi apăsînd cuvintele. Dacă s-a întîmplat la Zîmbreasca o istorie cu nişte boi, repetă.

— A, se dumiri celălalt, istoria cu boii, da, s-a întîmplat, dar nu în Zîmbreasca.

— Dar unde, tovarăşe State ?

— în Atîrnaţi ! He-he ! rîse deodată tovarăşul State, dar nu spuse nimic, deşi prin rîsul său trăda că deţine amănunte. Ştii cine era acolo ?

— Nu. Cine era ?

— Ghici !

— Nu-mi pot da seama ! Şi în Atîrnaţi zici că s-a întîmplat, nu în Vîrtoapele ?

— Nu, nu, răspunse ferm tovarăşul State. Auzi, Moromete, erau acolo Iosif şi tovarăşul Beju. El a dat ordin miliţiei, a trimis un camion...

— Iosif ?! tresări Niculae.

— Nu,nu Iosif, tovarăşul Beju ! în ziua aia tocmai trecea pe-acolo pe teren...

Era vorba de unul din secretarii comitetului regional. Nu era însă vădit că tovarăşul State rîsese cu acel he-he al lui, neînsoţit de explicaţii, cu gîndul la relaţiile de prietenie dintre Iosif şi Niculae, ci mai degrabă se gîndise la tovarăşul secretar Beju, despre care reuşise să afle că personal şi fără aprobarea tovarăşului prim-secretar Mircea, îl ştersese pe el, pe tovarăşul State de pe lista celor care urmau să fie trimişi la Şcoala superioară de partid „Jdanov". Şi acum nu se putuse stăpîni să arate că îi părea bine de cele întîmplate... Se ştia de altfel că tovarăşul Beju mai făcuse şi altele de acest gen şi altora şi că fusese criticat de forurile superioare, dar în ciuda acestor critici tovarăşul Beju continua să-şi exercite funcţia de secretar-trei şi să fie apoi reales în biroul regional şi să i se încredinţeze mai departe aceeaşi funcţie, deşi toată lumea se aştepta să fie în cele din urmă scos din ea. Ori, se întîmplase tocmai pe dos, adică în cele din urmă tot fusese reales... Era un tovarăş cunoscut în special pentru marea lui calitate, (de care se temeau toţi) în a demasca şi exclude din partid pe toţi cei care credea el că sînt duşmani şi nu trecea săptămînă să nu audă cum umbla el prin organizaţiile regiunii şi excludea cîte doi trei. Probabil de aceea era el aşa apreciat mai sus... Se înţelege de la sine că mulţi dintre cei excluşi de el înaintau apoi forurilor superioare contestaţii, dar dosarul lor ajungea în cele din urmă tot la tovarăşul Beju şi rari mai erau aceia care se adresau după aceea Comitetului Central. Acum tovarăşul Beju dăduse ordin miliţiei să intre în acţiune, dar iată că ţăranii aceia din Atîrnaţi îşi luaseră şi ei măsurile lor, folosind surse locale.

— Am vorbit cu Iosif la telefon, continuă tovarăşul State.

— Ai vorbit ?! Şi ce ţi-a spus ? aproape că strigă Niculae.

— N-auzi, tovarăşul secretar Beju a dat ordin să vie miliţia, zise tovarăşul State obiectiv, cu o voce ciudat îngroşată.

Şi nu mai spuse nimic, tăcu la celălalt capăt al firului şi Niculae tăcu şi el un timp nedefinit, opriţi parcă amîndoi la marginea cuvintelor ca la marginea unui gard fără porţi.

— Tovarăşe State, zise apoi Niculae, spune-mi, la dumneata sînt unii care au grîu cu o mare cantitate de corpuri străine ?

— Sînt, zise tovarăşul State.

— Şi cum aţi rezolvat ?

— Rezolvăm pe parcurs, răspunse tovarăşul State după o pauză de gîndire.

— Adică cum, insistă totuşi Niculae, deşi se putea lesne înţelege că situaţia la tovarăşul State era cel puţin la fel de neclară ca şi în Siliştea. Ce înseamnă asta că rezolvăm pe parcurs ? Care parcurs ?

— Organizăm pe bază de tabel, răspunse tot aşa tovarăşul State, îi avem pe toţi pe listă.

Niculae mai continuă în felul acesta cîteva minute, apoi închise, şi cu o voce în care răzbătea o undă joasă de îngrijorare ceru legătura cu comitetul de partid. Primul secretar Ghimpeţeanu era mai departe la postul său şi-i răspunse imediat.

— Tovarăşe prim-secretar, zise Niculae raportînd, am mobilizat trioarele şi le-am adus pe arie, se lucrează cu ele, sînt în număr de trei. Treieratul se desfăşoară în bune condiţiuni. Totul decurge organizat.

— Foarte bine, tovarăşe Niculae, răspunse secretarul înainte ca activistul să fi terminat, daţi-i înainte şi obţineţi aceleaşi succese.

— Tovarăşe prim, ar mai fi o chestiune problematică, zise activistul cu o diminuare aproape reflexă în voce a importanţei însăşi a problemei despre care singur declara că ar fi aşa cum zisese, adică dificilă. S-a răspîndit zvonul lansat probabil de chiaburi că o să se taie cotele şi avem unele dificultăţi pe chestia asta. Şi de-aia v-am telefonat iar, să vedem ce îndrumări ne mai daţi ca să ne descurcăm...

— Ascuţiţi vigilenţa, măi tovarăşe, răspunse imediat primul secretar ; mobilizaţi membrii de partid conştienţi şi combateţi zvonurile nesănătoase ! Cum merge cu predarea cotelor ?

La fel ca şi Niculae primul secretar pusese întrebarea aceasta cu o voce care îi diminua importanţa, adică asta era o chestiune simplă de organizare, mult mai complexă fiind problema zvonurilor lansate de chiaburi şi a ascuţirii vigilenţei în vederea combaterilor uneltirilor lor posibile.

— La aria chiaburilor, răspunse Niculae, am mobilizat organele locale din partea sfatului raional care ne sprijină la formarea convoaielor şi totul se desfăşoară bine. La celelalte avem unele dificultăţi cu neghina... Cum să procedăm în problema asta, tovarăşe prim ?

— Păi spuseşi că aţi adus trioarele pe arie, măi tovarăşe Moromete, strigă primul secretar nedumerit. Asta e un mare succes faţă de alţii care dau din colţ în colţ că sînt stricate şi stau cu grîul pe arie şi nu mai ştiu ce să facă.

—• Tovarăşe prim-secretar, spuse Niculae de astă dată insistent şi hotărît, aici s-a ivit o situaţie specială şi vreau să vă raportez să vedem cum e mai potrivit să procedăm. Profitînd de chestiunea asta cu neghina nici alţii nu vor să-şi predea cotele şi s-au strîns grămezile pe cîmp şi stau lîngă ele cîte-un copil sau cîte-o muiere şi...

Secretarul însă îl întrerupse cu acea nerăbdare a celui care avînd 0 perspectivă a întregului, demult nu mai aude el nimic nou în ce l se spune din diferitele lui părţi.

— Cu răbdare, zise el, duceți muncă de lămurire şi rezolvați problema. De dimineață şi pînă acuma, că s-a făcut ora unu, vă explic că aici nu există discuție, cotele sînt o datorie şi nu e nici o situație specială ! Nu văd nici o situație specială. Acționați cu răspundere, evitați orice neînțelegere şi acolo unde există, lămuriți cu tenacitatea specifică comunistului că aşa se pune problema şi nu cum îi trăsneşte cine ştie cui prin cap. E clar, tovarăşe Moromete ? Doar eşti la tine în sat ! Mai ai vreo nelămurire ?

— Nu, tovarăşe prim-secretar !

— Dați-i drumul atunci, mergeți pe arie şi rezolvați. Şi cînd o să-mi mai raportezi vreau să te aud cum îmi spui că totul e în perfectă regulă !

XVII

Era foarte clar, dar claritatea aceasta se oprea foarte net pe arie. Se dădea grîul la trior şi faptul ca atare putea fi considerat în comparație cu alte arii din alte sate un succes, dar asta nu era o garanție că după aceea oamenii îşi vor pune cotele în căruțe şi se vor duce cu ele să le predea. Dimpotrivă — şi ei lăsaseră clar să se înțeleagă bine acest lucru — darea griului la trior avea să le servească un argument în plus că se urmăreşte în realitate să li se ia tot grîul, dat fiind că la unii cantitățile selecționate vor rămîne atît de puține încît practic îşi vor duce de fapt toată recolta la gară. Pînă acum ei spuseseră asta doar din gură, acum aveau s-o dovedească prin fapte. De-aia se mişcau ei aşa de sîrguincioşi în jurul celor trei mâhine, că văzuseră acest aspect al problemei şi ca prin farmec se găsiseră şi trioarele şi se reparaseră cît ai clipi din ochi, dacă fuseseră vreodată stricate.

•— Vasile al lui Troscot a terminat şi l-a dat la trior şi nu i-a mai rămas nimic, spuse unul apropiindu-se de un grup de lîngă o şiră de grîu şi aşezîndu-se cu o vădită plăcere, avînd aerul că iată, s-a aranjat şi problema asta şi acum o să fie bine.

— Nu mai spune, exclamă un altul, chiar nimic nu i-a mai rămas ?

— Conform calculelor, trebuie să predea tot, răspunse celălalt cu aceeaşi încîntare. îi rămîne neghina.

— Ce face, domnule, băiatu-ăsta al dumitale, nea Ilie ? exclamă un altul, adresîndu-se lui Moromete care stătea mai la o parte într-o rînă şi fuma şi vorbea nu se ştie ce cu Nae Cismaru.

— Ce vreai să facă, măi Cîrstache, răspunse Moromete (era chiar Cîrstache, vecinul său de poartă) cu un glas în care stăteau în cumpănă convingerile lui politice cu înțelepciunea lui de om care ştia ce înseamnă o autoritate de stat constituită şi un singur ins... Ce putere are el ?

— Măi ăsta, Ilie, sări atunci Nae Cismaru de alături, mă eu în locul tău nu l-aş primi în casă, mă !

Ai fi zis că erau prieteni apropiați şi că se înțelegeau fără cuvinte asupra acestor lucruri spinoase ; erau cel mai des văzuți împreună şi puțini sau aproape nimeni nu ştia ce vorbeau ei doi între ei, dar că îndată ce un altul aducea vorba de probleme politice, Nae Cismaru sărea parcă ars contra lui Moromete ca şi cînd pînă atunci ar fi uitat cu cine are de-afaoe şi se trezea împotrivirea în el ca de sub vraja

în care Moromete l-ar fi ţinut pînă atunci între patru ochi. Nae Cismaru era cel mai radical dintre prietenii liberali ai lui Moromete, cei trei, Costache al Joachii, Giugudel şi Matei Dimir.

___Da, dar tu nu poţi fi în locul meu, exclamă Moromete ridicînd un deget în sus ca să sublinieze deosebirea.

— Nea Ilie, reluă repede Cîrstache, să nu-i ia cineva vorba din gură, păi bine, domnule, el nu vede situaţia cum stă în realitate ? De ce nu spune acolo că nu se poate ? Eu sînt convins că nici măcar nu le-a spusdomnule, nu se poate !

Moromete tăcu îndelung şi cine îl cunoştea ştia că acum el nu-i va răspunde lui Cîrstache. Cîţiva însă, care erau strînşi acolo nu-l cunoşteau bine şi se întrerupseră cîteva clipe din vorbă şi se uitară la el să vadă ce-o să zică. Cîrstache era şi el liberal, dar moderat sau mai degrabă un admirator al celor patru, dorind mult să fie el al cincilea, să-l cheme Moromete şi pe el cînd veneau ceilalţi şi nu să-l lase să vină singur, mai ales că nu era un simplu vecin. Cînd era Niculae mic, băiatul venea pe la el şi Cîrstache scotea de sub pat un cufăr cu cărţi şi îi dădea cîte una să citească. Cărţile astea şi le cumpăra singur cu bani din buzunar şi era foarte zgîrcit cu împrumutatul lor, mai degrabă venea el seara în casa omului, se aşeza lîngă lampă şi citea la toată lumea, decît să le dea din mînă. Era atît de mîndru de ele şi de ceea ce citea, că ai fi putut crede, auzindu-l, că erau scrise de el toate povestirile acelea asemănătoare basmelor, sau adevărate, dar pline de un mister care rămînea pînă la urmă tot nedezvăluit. Numai lui Niculae îi împrumuta el aceste cărţi, dar nici lui fără limită şi în ziua cînd cufărul rămase închis înaintea băiatului, Cîrstache îi spuse sever, aşa cum spui cuiva care a ajuns la marginea lucrurilor permise : „gata, nu-ţi mai dau, ce, tu vreai să-mi citeşti toate cărţile ?" Nimeni nu putea bănui că numai în felul acesta, nerăspunzîndu-i la toate întrebările şi tăcînd vizibil tocmai atunci cînd-ai fi crezut că era cazul să-i dai omului neapărat un răspuns cînd ţi se adresa direct, izbutise Moromete să păstreze admiraţia şi stima vecinului său, fără să se certe vreodată cu el sau să apară între ei cea mai mică neînţelegere, ceea ce pentru nişte vecini nu era deloc puţin. Cîrstache trecuse şi prin ani grei pentru el, cu însurătoarea, cînd luase o muiere cu casă pe lîngă cimitir şi nu trăise bine cu ea, o prindea mereu cu cîte unul prin vie şi chiar prin grădină, seara pe la miezul nopţii. Şi se povestea că fugise de la ea nu din pricina asta, ci pentru că într-o noapte se pomenise cu un om negru pe pieptul lui, cu două cornişe ieşindu-i din cap ca la iezi. Cîrstache s-a zbătut să-l dea jos, dar n-a putut şi ăla îi spunea mereu : „deschide gura, să-ţi scuip în gură, să faci copii urîţi ca mine". S-a întors la casa părintească, i-a dat taicăsău o parte din curte, că nu era el singurul fiu, şi-a ridicat un bordei al lui şi s-a însurat cu alta, făcînd o crilă de copii (nici mai frumoşi nici mai urîţi decît alţii, de unde se putea presupune că ăla negru cu coarne de ied nu reuşise totuşi să-i scuipe în gură). Moromete nu intrase niciodată cu el în aceste amănunte, nici cînd îi mersese bine, nici cînd îi mersese rău, era însă binevoitor cu el, de pildă nu-l mai lăsa să întrebe la poartă ce face cîinele, ci îi răspundea direct : „hai, mă, că nu se dă, Cîrstache".

— De unde eşti tu convins, Cîrstache ? zise atunci unul văzînd că Moromete nu răspunde. Ai stat tu lîngă el cînd a vorbit ?

Cîrstache răsuci în dreapta şi în stînga priviri de respect pentru Moromete şi de protest faţă de cel care punea problema în felul acela şi zise în cele din urmă :

— Dumneata, nea Vasile, crezi că pentru a şti un lucru trebuie să fii acolo corporal ?

Şi se şi făcu imediat roşu, izbit el însuşi de ceea ce spusese, şi se lăsă o mică tăcere plină de surprize şi încîntare pe care le stîrni acest răspuns la ceilalţi, cu enigma lui ascunsă în cuvinte cunoscute, dar puse în aşa fel să te întrebi într-adevăr cum puteai şti fără să...

— Ei, nea Vasile, mai zi ceva ! exclamă un altul dîndu-l drept învins pe acest Vasile şi cu multă consideraţie pentru Cîrstache, care îşi întărea cu modestie şi imperceptibil gîtul, semn că adevărul descoperit de el era evidenţa însăşi.

— Dar cum?! zise acela fără să se lase impresionat, de unde poţi tu să ştii cum devine un caz la Piteşti, dacă tu eşti la Siliştea ? De unde ştii tu ce-a zis Niculae la raion dacă tu &\ fost pe arie ? Poate că a spus, de ce să zici tu că n-a spus ?

— Are dreptate Cîrstache, sări Nae Cismaru aprins, sigur că n-a spus, că dacă ar fi spus n-am sta aicea cu grîul pe izlaz, l-am duce acasă şi l-am măcina, că n-am mai văzut pîine de la Rusalii.

— Rusalii, rîse cineva cu un glas leneş, eu n-am mai văzut de la Paşti.

Dar nimeni nu-l compătimi şi nu-l urmă pe panta aceasta a văicărelii, important era de dovedit dacă Niculae al lui Moromete mai era sau nu ţăran ca şi el, sau îşi făcuse alte rosturi şi nu mai vroia să -ştie de nimeni din sat. Nu vezi că trecuseră atîţia ani de cînd nu mai venise decît în concediu şi poate că acum nici nu vrea să se mai bage ? O fi ţinînd şi el minte ce i-au făcut unii prin'946 şi trebuie să te gîndeşti că prost să fie şi să sară el acum să-şi pună obrazul pentru ăştia care l-au bătut atunci fără nici o vină... Se lăsă o tăcere. începură să fumeze ţigări şi numărul celor care se adunaseră aci spori încetul cu încetul, unul cîte unul. Veneau agale de pe undeva de printre şirele de snopi, se uitau şi vedeau grupul şi se apropiau şi ei şi se aşezau la margine cu un aer elocvent : n-avem nimic de făcut în acest ceas al zilei, parcă spuneau, am secerat ca şi voi şi ne-am adus grîul aci, şi aşteptăm liniştiţi să vedem ce iese... N-o să ne apucăm noi să facem ce nu fac alţii, să ne ducem adică grîul la gară şi să-l lăsăm acolo ca nişte proşti în timp ce alţii stau şi aşteaptă şi poate scapă cu el nedus, dar nici dacă ne vine o idee bună n-o să stăm să aşteptăm să le vie Ia toţi, încărcăm grîul în căruţă şi fuga cu ei acasă. Li se citea pe faţă această pîndă liniştită a împrejurărilor şi arătau destinşi şi încrezători fiindcă ei ştiau mai demult că faptele oamenilor sînt amesticate cu împrejurările şi că înaintea voinţei oamenilor se schimbă întîi împrejurările, adesea din pricina propriilor lor fapte şi că numai aşa, aşteptînd liniştit şi la pîndă, poţi să-ţi dai seama ce-ţi rămîne ţie de făcut şi cum să sari şi să-ţi aperi partea ta...

— Dincontră, zise unul cu ochii mari lucind de o hotărîre şi un sacrificiu posibil, de ce zici dumneata nea Nae să nu-l primească în casă ? Dacă o fi să înveţe băiatul meu ca Niculae vînd dracului tot ce am şi îl dau încolo, în şcoli... Ce să stea să mănînce cu mine mămăligă cu fasole toată iarna... Măi nea Ilie, exclamă el cu acelaşi entuziasm de parcă îi era plină inima, adresîndu-se direct lui Moromete, era iarnă

de nu te vedeai din nămeți și parcă îl aud pe Niculae cum spunea poezii. Eram prin grădină și dam coceni la cai și el fuga în grădină desculț și în cămașă... Nu mai țin minte ce zicea...

Păsărică cea isteață
Nu-și mai cîntă cîntul său...

Omul declamase naiv aceste două versuri și se uită în jur să regăsească pe chipurile celorlalți emoția care îl încercase pe el pesemne în clipele acelea și pe care n-o uita. Dar pe chipurile celorlalți nu era nimic ; continuă :

— Le vedeam cum stă înșiruite pe craca de măr de lîngă geam și afară era un soare de ziceai că e vară. Dar ce ger, îți pocneau măselile în gură. Și deschideam geamul dimineața și cînd fereastra atingea craca le vedeai cum cad jos ca niște nuci. Erau înghețate toate, săracele, adăugă el explicînd, se așezaseră și ele lîngă geam unde simțeau aburi de căldură, dar degeaba...

— Nu se însura și el, Ilie, exclamă un altul cu un glas îndoit, care mai lăsa o portiță deschisă acestei posibilități, lua și el una de pe-aci, își făcea casă !

Ca și cînd scopul însurătorii ar fi fost casa propriu-zisă și nu gîndul lui rău ascuns că Niculae al lui Ilie Moromete ar fi putut lua una din fetele lui ; era același țăran înstărit care avea și pămînt, tîmplarul mai de lux al comunei care lucra mobilă în cireș pentru cine putea plăti, și avea încă fete nemăritate, dintre care cea mai mare studentă pe undeva... Dacă mai era ! Chiar pe ea ar fi vrut el s-o mărite cu Niculae...

— Crezi că eu nu i-am zis, Iancule, răspunse Moromete detașat, numai o dată crezi că i-am zis ? Dar eu zic, eu aud ! Nu mai are nevoie de tine !

Asta era un răspuns și pentru cei ca Nae Cismaru, care își închipuiau că mai aveai dreptul sau că mai puteai să-i faci ceva unui copil care a trecut demult de douzeci de ani și ale cărui drumuri nici nu mai plecau de la tine nici nu se mai întorceau la tine. Înainte aveai pămîntul, dacă nu-i făcea ce-i spuneai, 'îi aduceai aminte că e legat de familie și la urma urmei dacă nu ascultă, nu-i mai dai nimic, sau nu-i dai cît ai putea să-i dai și trebuia să te asculte, fiindcă n-avea unde se duce, nu-l lua nimeni în seamă și nu-i dădea nimeni leafă să...

— Da, zise unul observînd și el adevărul neexprimat din vorbele lui Moromete, deși în cazul lui, cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim trecuseră și peste această lege, pînă acum ziceai că ești tare mare cu pămîntul, acum nici nu se mai uită la pămînt, fug pe șantiere, se duc dracului prin uzine și le dă lefuri. A lui Bîzdoveică a fugit d-acasă cu unul de la Zîmbreasca, s-au dus să lucreze la Moreni, la sonda aia care ardea de-o vedeai mereu în partea asta. Nu știu dacă chiar la aia, simți el nevoia să precizeze, dar în tot cazul au lăsat sapa și s-au dus. Bîzdoveică zice că dacă o prinde vreodată pe-acasă o omoară.

— Dar de ce, mă, Costică ? se miră cineva.

să mă mişc fără el, eu am treabă, degeaba îmi spui că dacă mă pui p. mine călare pe tractor şi pe orăşean în automobil, ai făcut socialism. Că aşa mi-a spus Niculae, că ăsta ar fi scopul... E unul Lenin, care le-a spus aşa, mai adăugă Moromete pronunţînd numele cum ai fi zis Călin, Foarte frumos, zic, şi dacă te însori şi chemi şi tu lumea la nuntă şi duminica după masă pleci cu mireasa în sat cum se obişnuieşte, cu lumea în căruţe şi cu flăcăii călare cu brazi, de unde iai cai, că n-o să te apuci să remorchezi căruţele cu tractorul fără să mai vorbim că n-o să-ţi aprobe nimeni de-acolo de la S.M.T. să-ţi dea ţie tractorul să plimbi mireasa, şi în loc de cîntecul ălora cu vioara să se audă, păcănitul motorului. Păi sigur, zice, parcă pe jos nu poţi s-o plimbi pe mireasă, o dor picioarele dacă iese pe jos. Păi bine, mă Niculae zic, tu nu ştii ce e o mireasă, o mireasă e şi ea o singură dată mireasă în viaţa ei şi cit o trăi ea după aia o să tot meargă pe jos, dar în ziua aia fie c-o duci sau n-o duci la biserică trebuie s-o plimbi cu beteală şi cunună pe cap, cu muzică, cu rochia albă pînă jos, cu pantofi cu tocurf înalte şi cu flăcăi cu bradul pentru tine şi aşa mai departe, cum ştii şi tu că trebuie să faci. Face cine vrea, zice, cine nu vrea, nu face... Da, bine, zic, dar una e să nu vreai fiindcă n-ai posibilitatea materială momentală, şi atunci faci nunta mai tîrziu încolo, după un an sau doi, şi alta să n-o faci fiindcă tu cai nu mai ai, căruţă nu mai ai... Şi cc parcă numai de nuntă e vorba ? Vreai de pildă să te duci pînă la Zîmbreasca să-ţi vezi o rudă, patru chilometri, şi te îmbraci şi tu cu haine de sus şi iai şi ceva, că n-o să te duci cu mîna goală. Ce-i faci ? Te duci la S.M.T. şi faci cerere să-ţi dea un tractorist să te ducă ? Şi cum să te ducă, încaleci pe motor, să-ţi ardă fundul, cum îi faci ? Dar ca să nu zic eu de o rudă, sau altceva, trebuie să te duci la moară să-ţi macini, că n-o să-ţi dea de la gospodărie măcinat, îţi dă cereale, grîu şi porumb, ce-o să faci, iai sacul la spinare o dată pe săptămînă şi te duci cu el aşa ca un ţigan ? Te duci, zice, la preşedintele gospodăriei şi închiriezi un atelaj. Mai întîi, zic, că dacă le-aţi dat cu paru-n cap de unde să-ţi dea ăla cai şi căruţă şi în al doilea, admitem, că tot aţi mai păstra cîţiva de sămînţă şi va să zică de unde eu pînă acum aveam căişorii mei acilea şi făceam ce vream cu ei, să mă duc la ăla cu căciula în mînă şi să mă rog de el, cam ăsta ar fi scopul. De cc zice, să te rogi ? E dreptul tău, e obligat să-ţi dea. Păi uite de ce, zic, el fiind preşedinte o să vrea să-mi scot pălăria înaintea lui cînd îl văd şi poate că eu n-am chef s-o scot, fiindcă de pildă cînd a ajuns o, dată primar Stan Ciocia, alde nean-tău Matei a spus aşa, mă, eu ăstuia nu-i daiu bună ziua, nu-l consider din punctul de vedere că merită să stea în fruntea satului şi cînd trecea pe lîngă el întorcea capul în altă parte şi alde Stan Ciocea ce putea'să-i facă ? Nimic nu putea, că n-avea nevoie să se ducă la el şi să-i ceară ceva. Dar ăsta are şi vreai nu vreai, trebuie să-ţi scoţi pălăria, fiindcă dacă nu ţi-o scoţi el nu zice nimic, că nu e prost, ştie şi el că e obligat, dar cînd te duci să-i ceri cum ziceai o căruţă cu cai, parcă el o să-ţi spună nu vreau ? O să spună că sînt la brigăzi şi cu nespus regret nu poate să te servească... Şi atunci n-ai de ales decît două soluţii, una mai bună decît alta, ori îţi iai piciorele la spinare şi te duci aşa la Zîmbreasca sau la moară cu sacul, mai rău decît săracul cel mai sărac din satu-ăsta care zici tu că e vechi, sau să-ţi rînjeşti fasolele la tovarăşul preşedinte şi să te rogi, hai bă tovarăşe preşedinte, că de-aici încolo o să te laud la toţi că om ca tine nu s-a mai văzut şi te propun preşedinte pe viaţă. De,™

dar atunci trebuie să recunoşti şi tu că dacă ar fi să zicem aşa două sate care să trăiască unul aşa vechi cum spui tu că e, şi altul nou, cum vrei tu să-l faci, să considerăm ca,atare două comune cam egale între ele, Siliştea şi Balaci. Să treacă, să zicem, cît să zicem ? Cît ai tu nevoie să-ţi omori toţi caii şi să te dezvolţi ? Zece ani ţi-ajunge ? Nu-mi ajunge dar să zicem. Ei să zicem douăzeci şi după douăzeci de ani adună aste două sate aici pe izlaz şi întreabă-i pe-ăştia vechi din Siliştea : mă, voi vreţi să schimbaţi cu ăştia noi din Balaci ? Să treceţi voi în locul lor şi ei în locul vostru ? Ai să vezi că nici unul din Siliştea n-o să vrea. Dar cînd o să-i întrebi pe-ăia din Balaci să vezi cum te pomeneşti cu ei grămadă că vor toţi.

Moromete tăcu, îşi plecă fruntea şi deşi toţi se uitau la el aşteptînd, tăcerea lui se prelungi şi el nu mai zise nimic.

— Ei, şi Niculae ce-a mai zis nea Ilie ? exclamă cineva neobservînd că Moromete se posomorise şi avea acea înfăţişare elocventă a celui care îşi dă seama că argumentele lui nu se lipesc de nimic şi că în ciuda lor lucrurile despre care spune el că ar trebui să nu se întîmple, se vor întîmpla totuşi orice ai face.

Arăta foarte tăcut şi însingurat, deşi toţi stăteau în jurul său liniştiţi şi nu erau puţini şi prin tăcerea lor confirmau că gîndesc ca şi el; pînă şi Nae Cismaru uitase să-l contrazică. Era limpede că nu era vorba aici de soarta cailor, plimbarea unei mirese sau drumul nu ştiu cui pînă la o rudă din Zîmbreasca.

— Ce-a zis, nea Ilie, Niculae ? Ce-a răspuns el cînd i-ai spus aşa ? repetă acelaşi şi atunci Moromete ridică privirea cu o secundă de uimire şi neînţelegere.

Asta putea fi un semn că fie că fusese smuls dintr-o adîncă tăcere în care omul nici măcar nu mai gîndea, ca un refuz de a mai considera lucrurile despre care vorbise în ordinea în care gîndirea oamenilor ar mai putea interveni cu ceva, fiind deci vorba de lucruri străine gîndirii lor normale, fie că tot ceea ce povestise el nu se petrecuse decît în mintea lui şi că în această discuţie fiul său fusese absent ca prezenţă fizică.

— Niculae, răspunse el apoi, şi în clipa următoare îşi trase adînc răsuflarea şi oftă copleşit de astă dată nu de o tristeţe a altora, la care ar fi ajuns prin înţelegere, cum făcuse impresia la început, ci de o tristeţe a lui proprie, mai mică, mai puţin sfîşietoare, dar mai neagră, mai singuratică, mai dureroasă. Niculae e un copil, zise, şi el nu ştie ce ştim noi. El nu ştie că binele n-a dispărut nici o dată din omenire. Binele, domnule, reluă Moromete de astă dată cu o voce schimbată în care simţirea lui proprie fusese reprimată şi răzbătea iarăşi plăcerea lui pură pentru cuvinte, binele n-a dispărut nici o dată din omenire, repetă el stîrnind o înghesuită uimire pe chipurile tuturor. Dă-mi, mă, Nae, o tigare, că îl terminai pe-al meu, se adresă apoi lui Nae Cismaru şi Nae Cismaru îi dădu şi Moromete nu se uită la nimeni tot timpul cît o răsuci, o lipi şi o aprinse învăluindu-se în rotogoale de fum.

— Adică cum, nea Ilie, zise Cîrstache foarte îndoit.

Se vedea că nu înţelegea nici el, nici alţii : adică ce vrea să spună Moromete, că a fost bine totdeauna ? Cum putea să susţină o asemenea idee ?

— Aici n-ai dreptate, zise şi un altul la fel de îndoit, cu mult regret că fusese alături de el pînă aici, şi că aici Moromete nimerise aiurea. Cum poţi să spui că a fost bine în omenire...

I

— Da, ascultați-mă pe mine aici, așa e cum vă spun eu, reluă Moromete cu tărie, binele n-a dispărut nici o dată din omenire. Dar, zise el cu un gest care înhăța parcă din aer adevărul care avea să urmeze, n-a fost pentru toți !

Ei, așa da ! Tocmai, se mirau și ei, cum ar fi putut el să spună că... Unii își descleștară fălcile nerase și rînjiră cu o lumină intensă sticlindu-le în priviri, uitînd parcă în clipa aceea tot ceea ce li se înfățișase ca nesigur, începețoșat și de rea prevestire în ceea ce spusese și mai ales în felul cum spusese mai înainte Moromete că va fi viața lor în viitor.

— N-a fost pentru toți, reluă el, dar de dispărut n-a dispărut nici o dată și aici nu trebuie să vii tu și să strici și binele ăla care a fost, pe motivul că faci ceva nou. începe de colea de la capul unde e rău, nu de la capul unde e bine, dacă zici că ăsta ar fi scopul, înțeleg să vii să-mi mai dai, nu să-mi iai. Eu nu zic să-mi dai, că nu sînt nebun să-ți cer dacă nici tu n-ai de unde, dar măcar nu-mi lua. Dacă tu zici că ai în față un sat vechi și vreai să faci unul nou, de ce...

Se opri însă brusc și făcu un gest de neputință de a înțelege : se întorcea de unde plecase și luînd-o de la cap, ar fi întîlnit mereu același obstacol : de ce se întîmpla ceea ce se întîmpla și mai ales cum se putea ști dacă tot ceea ce avea să se întîmple în viitor avea să se întîmple orice-ai face ? Oare asta să fie schimbarea veșnică a lumii pe care cît ești tînăr n-o simți, deși poate că alții bătrîni cînd tu nu știai nimic au suferit ca și tine acum ? Așa să fie oare ?

—• Mă, mult nu mai avem de trăit, zise el deodată, uitînd că printre cei care stăteau într-o rînă în jurul lui erau și tineri, cine știe, o fi bine așa cum zice Niculae al meu. Cine o trăi o să vadă. Fiindcă el așa zice că nu e așa cum zicem noi, continuă Moromete. Se face un sat nou și se distruge ăla vechi, fără să te mai întrebe nimeni dacă ăsta nou e mai bun sau mai rău ca ăla vechi, îl face și s-a terminat și n-ai unde să te mai întorci, trebuie să te aranjezi cu ce e. Și cum, mă, Niculae, zic, o să ne forțeze ? Așa, zice, de unde, o să fie prin liberul consimțămînt. Așa, că, încheie Moromete cu nepăsare, asta e ! Cine o mai apuca și timpurile alea !

Asta putea să însemne că toate neliniștile lui priveau doar un viitor la care el nu va mai lua parte și că măcar atît cît mai avea el de trăit avea să fie scutit să verifice dacă ceea ce spunea Niculae al lui avea să se întîmple sau nu. Dar se vedea că nici de asta nu era sigur. Și de astă dată tăcu de tot, cu o expresie atît de înțepenită de protest încît era lesne de închipuit că nu mai vroia să vorbească nu: pentru că nu mai avea ce spune, ci dimpotrivă, că avea prea multe de spus dar nu vroia să greșească dînd drumul unor gînduri nelimpezite sau colorate de o îngrijorare sau o temere care să nu fie și ale altora.

în depărtare, în trei direcții care reunite ar fi putut înscrie pe aria cea mare un uriaș triunghi, se vedeau cele trei batoze treierînd neîncetat. Treierișul nu se oprea, totul părea pașnic și liniștit sub bolta intinsă pe care o făcea cerul deasupra cîmpiei. Printre șirile de snopi se vedeau oamenii mici în căruțe cu pătuluri înalte, reduși la albeața cămășii sau la punctul negru al pălăriei lor. Caii de asemenea păreau mici între aceste depărtări și numai cîmpia era mare, fără limită acum cînd căldura unui soare care parcă nu mai vroia să alunece spre

apus, topea zările şi ştergea contururile orizontului. Şi pe această întindere a şesului înceţoşată de lumină şi căldură, se văzu deodată un om alergînd dinspre pădurea Cotigeaoia şi strigînd...

XIX

De peste tot de unde stăteau astfel întinşi sau împrăştiaţi pe la şirele lor toţi îl zăriră pe acest om şi se ridicară rînd pe rînd în picioare ; ce era cu ăla de alerga aşa şi urla ? Luase cumva foc aria de la Cotigeoaia ? Sau nimerise vreunul în batoză şi pe ăsta îl apucase groaza şi alerga să spună şi aici, cu speranţa smintită că asta mai putea folosi la ceva ? Oricum goana lui alarmă pe paznicii şi funcţionarii de la batoze şi cîţiva îi şi ieşiră înainte şi îl opriră, dar în urma ior se şi strînsese un număr mare de bărbaţi şi femei în special cei care treieraseră şi aşteptau cu grîul pe arie. Doi activişti vrură să-l ia foarte energic pe om de o parte, cu intenţia vădită să afle ei cei dintîi despre ce e vorba şi să-şi dea astfel seama dacă nu cumva trebuia oprit imediat insul să vorbească, ceea ce şi reuşiră timp de cîteva minute ducîndu-l hotărîţi mai încolo, dar aproape în acelaşi timp apăru un altul venind tot în goană dinspre Cotigeoaia şi fu numaidecît înconjurat de oameni :

•— Ce e mă, ce s-a întîmplat ? răcni cineva.

— La Cotigeoaia, ţîşni deodată glasul acestuia, Bilă a sărit la Nae Marinescu şi i-a dat cu goga în cap şi atunci oamenii l-au pus jos. Şi Mantaroşie s-a dus la miliţie... Vine miliţia, strigă el cu ochii într-o clipă măriţi cît cepele şi îşi făcu loc şi o luă întins spre centrul ariei cu paşi şi înfăţişare a vestitor anunţînd o năvală sau un revărsat de ape. Toţi de la Cotigeoaia încarcă grîul în căruţe şi îl duc acasă.

Cei doi activişti îl lăsară pe cel dintîi şi se luară după acest al doilea cu ochii lui măriţi care mergea ca un orb drept spre un grup mai mare de oameni care îl aşteptau cu picioarele ciudat înţepenite în pămînt, gata parcă fiecare s-o ia în mai multe direcţii contrarii, atît erau de împrăştiaţi, încordaţi, neîncrezători şi în acelaşi timp sorbind cu priviri nesăţioase vorbele aceluia.

— Să sară el cu goga... I-a spart capul... L-au pus jos şi l-au strîns de gît...

— L-au omorît. mă ? se înfricoşa unul cu un glas înalt.

— Nu l-au omorît, c-a scăpat. A fugit să cheme miliţia. Toţi încarcă grîul şi îl duc acasă...

Zadarnic încercau cei doi activişti să împrăştie pe cineva, erau gata împrăştiaţi toţi, erau cîte zece metri distanţă între fiecare, dar erau adunaţi totuşi în felul acesta pe o întindere enormă şi puteai trece printre ei în linie dreaptă fără să te loveşti de vreunul. Cel dintîi se potolise, nu se ştie ce-i spuseseră cei doi activişti, se cam posomorise şi nu prea mai vroia să vorbească. Cu toate acestea înspre el şi nu spre cel de-al doilea se îndreptară cei mai bătrîni şi mai stăpîniţi, ca şi cînd nu le-ar fi plăcut deloc sau n-ar fi înţeles nimic din strigătele celui din urmă.

— Spune, mă, ce s-a întîmplat ?

— Au trecut pe-acolo Isosică şi Plotoagă, începu omul să povestească, nu ştiu ce le-a spus ei lui alde Bilă şi Mantaroşie... în tot cazul, reflectă omul încercînd el însuşi să înţeleagă pe măsură ce relata faptele, dîndu-şi după cît se pare seama chiar atunci că totul a început de fapt de aici, din momentul trecerii acestora doi pe la aria unde se aflau Bilă şi Mantaroşie. Ce le-o fi spus ei n-a auzit nimeni, dar

de spus le-a spus... în tot cazul nu ştiu ce i-au pus ei în vedere lui Bilă, că n-a auzit nimeni, ordine de-ale lor, că cine a stat să le asculte, s-au tras aşa mai într-o parte şi se uitau cam urît la Bilă. Ilie Neaţă zice că se uitau urît şi la Mantaroşie, dar mai mult se uitau la Bilă. Şi pe urmă au plecat. Al lui Ilie Nica spune că s-au dus pe urmă în sat, nu i-a mai văzut nimeni pe alde Plotoagă şi Isosică. Erea la batoză Nae Marinescu, treiera şi îşi punea grîul pe jos, făcuse aşa o grămadă cam mare, avea grîu alde Nae. Şi vine Bilă şi se apropie de el şi de unde pînă atunci nu zisese nimic, îşi dă pălăria aşa pe ceafă, cu goga, şi-i spune lui Nae Marinescu că începînd cu el nu se mai admite descărcarea griului din căruţe şi că Nae Marinescu să se facă el cap de convoi. Nae Marinescu n-a vrut să se ia cu el, nici nu-i răspundea, îşi vedea de treabă, descărca grîul şi Bilă îi spune lui Mantaroşie să se uite pe tabel şi să vadă cîte cote are de dat domnul Nae Marinescu. Avea cam multe, arase cu S.M.T.-ul, dar grîu cu neghină n-avea, dar avea cotele-astea, S.M.T.-ul şi cît îi revenea.. Şi mai avea şi două căruţe pline de snopi netreierate, stăteau să le vie rîndul, că nu terminase, grîu mult, ce mai încoace şi încolo. Şi Bilă îi spune că după ce că cu atîta grîu nu e trecut la chiaburi, nici cotele nu vrea să le dea ? Imediat să devină cap de coloană. Şi atunci Nae Marinescu i-a spus : „Du-te, măi Bilă, şi vezi dacă nu sînt pitit pe după grămezile alea de paie, nu sta aci pe capul meu, tu nu vezi că n-am terminat ?" Asta a fost, şi Bilă odată a început să urle. Parcă nu era în firea lui, urla ca un zăltat, nici nu-l mai cunoşteai ; alde Gheorghe Paţac spune că era beat... S-au adunat toţi ai lui Nae Marinescu, s-a oprit treieratul şi Bilă urla mereu că imediat să se formeze coloana că dacă nu, o să vedem noi pe mama dracului dacă nu ne satură el pe noi să mai punem grîul pe jos. Ai lui Marinescu s-au apropiat de el şi Nae i-a zis şi i-a făcut şi semn cu mina spre sat : „du-te, mă, Bilă cu *arl.usul* tău şi lasă-ne pe noi în pace, ce cauţi tu aici, tu ţii legătura cu Uniunea Sovietică, du-te acolo şi nu mai face umbră p-acilea." „Domnilor, a urlat atunci Bilă la noi cu gura de i se vedea şi omuşorul din gît, aţi auzit domnilor ce a zis acest spion anticomunist luînd în derîdere lagărul. Eşti arestat, te arestez în numele comitetului executiv." Şi s-a repezit în el, a ridicat goga şi i-a dat lui Nae Marinescu una în cap. Nae Marinescu a căzut jos plin de sînge şi atunci ai lui au sărit toţi şi au pus mina pe Bilă. Erau să-l strîngă de beregăţi, se făcuse vînăt, dacă nu săreau alţii să-l scape îl omorau. Şi au fugit pîndarii şi s-au dus la miliţie. Cînd au văzut unii că pîndarii fug, au început să încarce grîul în căruţe şi s-o ia la goană cu el spre case. Toată lumea încarcă ! încheie omul cu o voce parcă deznădăjduită şi începu să strige pe cineva : Gheorghe, bă, Gheorghe, vino mă dracu încoace, că pe tine te caut. Pune grîul în căruţă şi du-l acasă.

— Nu se mai dă cote ? întrebă nedumerit acel Gheorghe.

— Vedem noi mai pe urmă. Cît vreai să-l ţii aci ? Vreai să vie o ploaie peste noi să stai pe urmă să-l întinzi la soare să se usuce ?...

în clipa aceea se auziră dinspre pădurea Cotigeoaia ţipete ascuţite şi prelungi de femei parcă scoase din minţi, iar imediat după aceea două focuri de armă, una după alta, amplificate de ecoul pădurii. Un fior trecu cu repeziciunea unui circuit secret prin toată aria şi oamenii o luară la fugă în toate părţile prin preajma batozelor. Se auzeau ordine scurte, încordate. La căruţă. Fuga şi înhamă caii. Aşterneţi cerga ! Adu-

ceti sacii. Spune-i mă-ti să mături în odaie. Puneți o parte în pod, o parte pitiți-1 în patul...

— Tovarăși, strigau cei doi activiști trecînd de la unul la altul fără să-și piardă calmul. Nu încălcați dispozițiile, nimeni n-o să fie scutit de cotele datorate, tovarăși, avem tabele și să nu credeți că o să plătească alții S.M.T.-ul pentru dumneavoastră. Degeaba îl duceți acasă, moara are ordin să nu macine la nimeni fără chitanță de predare, înțelegeți omenește.

Păreau să înțeleagă, dar continuau să încarce cu o grabă liniștită, ca și cînd tocmai asta li se cerea să facă. în acest timp, dinspre Coti-geoaia se mai auzină o dată țipete de femei și urmă iarăși trosnetul amplificat de pădure a două împușcături. Nu se știa ce se petrece acolo, dar nici nu păreau prea curioși să afle și după cîtva timp se și află, dar asta nu modifică absolut cu nimic activitatea febrilă de pe arie, încărcatul griului și dusul lui acasă. Bilă, povesti cineva, se întorsese cu șeful postului de miliție, tovarășul plutonier Moise Ion și vruseseră să-1 aresteze pe alde Nae Marinescu. Săriseră însă mai ales femeile, țipînd și șeful trăsese în aer să le împrăștie, dar fără să reușească .Acuma cică a plecat și Moise de-acolo și au plecat și toți care mai erau de pe la sfat și raion. Nu mai e nimeni pe arie, dar de treierat se treieră înainte fără ei.

Nae Cismaru nu treierase, n-avea ce duce acasă, dar îi străluceau ochii în cap și îi îndemna pe alții :

— Hai mă, hai pe ei, hai să-i dăm jos de la primărie, să scăpăm de ei !

El credea că acum toată situația era în joc, îl apucase și nu mai contenea :

— Hai bă, hai Ilie, hai să ne strîngem toți și să ne ducem grămadă peste ei, peste Isosică și toți ăștia.

— Mă Nae, potolește-te mă, îi spuse Moromete îngrijorat. Stai jos aici și fii om cu scaun la cap...

Trioarele fuseseră părăsite pe-acolo pe unde fuseseră aduse și cei care își dădeau grîul lor cu neghină la ele încărcau totul în saci, icare cu merticele, care cu pălăriile, iar alții pur și simplu cu brațele, puneau gura sacului jos la baza grămezii de grîu, țineau cu dinții de baiere și cu amîndouă palmele, cu coate cu tot, cu mișcări adînci și repezi trăgeau grîul în el cu o veche pricepere... Tot așa făceau ei și în alte dați, cu alte treburi, cu aceeași pricepere și grabă cînd venea o ploaie și ceva trebuia cules de pe cîmp, sau ceva trebuia strîns și pus la adăpost sau învelit și apărat de un vînt neașteptat... Sau și mai demult bunicii străbunicilor lor, cînd în zare apăreau caii armatei dușmanului, cu nevoia veșnică a tuturor năvălitorilor de aceleași cereale, același nutreț și aceeași nevoie de tot ceea ce în general numai la ei se găsea în cele din urmă mai lesne, vite de tăiat, păsări și alimente de jefuit...

— Hai, mă ! Hai, mă ! se auzea din cînd în cînd glasul lui Nae Cismaru îndemnînd. Puneți mîna pe ei, care sînt comuniști ! Arătați-i cu degetul fraților, să se învețe minte ! Uite-o pe Ciulea lui Isosică.

într-adevăr Ciulea era pe-acolo, stătea rezimată de o căruță și minca liniștită semințe cu fruntea puțin plecată. Se uita însă cu atenție peste tot pe arie și la auzul glasului lui Nae Cismaru nu se feri și nu se sperie cîtuși de puțin.

•— Ce e nea Nae ? zise ea cu un glas neaşteptat de ascuţit şi de calm, totuşi paşnic, mai mult curioasă, s-ar fi zis, să ştie cu adevărat ce vrea omul de la ea.

— Nu mi-a spus mie Vasile al lui Troscot ? strigă Nae Cismaru.

— Ei, ce ţi-a spus ?

— Că venea într-o zi de la gară cu căruţa şi te-a luat şi pe tine şi tu pe drum l-ai oprit să mai ia doi !

— Şi ce dacă l-am oprit ?

De furie că nevasta lui Isosică nu se speria deloc, Nae Cismaru îşi ieşi din pepeni şi începu să-i imite glasul ei muieresc încercînd să sugereze cît era ea de obraznică şi cum trebuia acum s-o înveţe minte :

— A început ea să dea ordine în sat, n-ajungea că a luat-o ăla în căruţă. „Opreştie, zice, să se urcie şi tovarăşii," se maimuţări el.

— Ei, că n-am zis, răspunse Ciulea imitînd imediat felul cum. o imita el, dar Nae Cismaru se şi stropşi la ea :

— Vezi, să nu-ţi dau eu acuma vreo două !

Si Ciulea nu mai răspunse, îsi văzu de semînţe.

XX

în sat însă în acest timp domnea, încremenită, căidura, care din pricina salcîmilor nu se ridica decît seara tîrziu, după căderea asfinţitului. Căruţele nu coborau în acest an pe uliţi încărcate cu grîu şi tăcerea curţilor expunea parcă satul cercetării unui uriaş ochi străin, avid de minţi omeneşti... Salcîmii stăteau înalţi cu frunzele adormite. Bătăturile zăceau albe sub lumina soarelui. Pe drum nu trecea nimeni. Gardurile negre dinspre grădini stăteau în picioare, cu poarta jumătate deschisă prin care trecuse sau venise cineva. Pe după ele se zăreau şiri vechi de paie în care se vedea infiptă cîte-o furcă. Părea o după-amiază întoarsă de demult, din adîncurile veşniciei şi oprită în vizită la după-amiaza cea reală şi prezentă, care, intimidată, tăcea împreună cu zidurile caselor, cu vîrfurile înalte ale salcîmilor şi cu ţărîna bătăturilor pline de urme de tălpi omeneşti, de labe de gîşte şi de copite mici de oi.

în această tăcere apăru pe după colţul unei case, din spate, o femeie cu paşi şovăielnici. Avea şi în priviri o expresie de nedumerire şi spaimă rătăcită, dar liniştită şi parcă resemnată la adăpostul neputinţei de a înţelege. Nedumerirea cobora şi în mişcări : „Ştiu şi eu ce să mai fac, încotro să mai merg ? !" parcă spunea. La colţul din faţă al casei se opri cîteva clipe, apoi urcă prispa şi se apropie de geamul deschis. Se uită înlăuntru. Pe pat dormea o femeie. Avea părul desfăcut şi braţele şi picioarele în dezordine. O expresie de buimăceală parcă definitivă se aşternuse şi pe chipul ei ca şi cînd apăsarea vieţii interioare care o stăpînea în aceste clipe de odihnă adîncă n-avea s-o mai părăsească niciodată. Femeia de lîngă geam apucă cu mîinile de cercevele şi şopti cu un glas înghesuit de o detaşată, intensă şi impersonală nelinişte :

— Joiţo !

Nici-un răspuns. După cîteva clipe de tăcere femeia repetă chemarea. Brusc cea care dormea se trezi, se ridică în capul oaselor şi cu gesturi reflexe îşi acoperi picioarele şi îşi drese părul. Ea primi aproape nealterată liniştea cu care cealaltă o trezise din somn şi răspunse :

— Ce este, Dido ?

— Joiţo, ia vin' încoace !

Femeia se dădu jos din pat, ieşi din odaie, apăru pe prispă, se apropie si repetă în şoaptă :

- • C e e, Dido ?

— Vin' încoace.

Se dădură jos de pe prispă şi o luară amîndouă pe după colţul casei. Mergeau puţin aplecate, desculţe, cu fustele mari, înfoiate, două rotunzimi parcă ireale, cu mersul lor lipsit de grabă, indecis, parcă comandat. Se opriră în spatele casei. Vizitatoarea arătă cu jumătate de gest curtea vecină care zăcea la fel de tăcută în lumina grea a zilei, cu aceleaşi geamuri ale odăii deschise spre prispă şi şopti :

— Joiţo, nu e nimeni la mine acasă.

— Ei, murmură cealaltă.

— Tudor e plecat cu băiatu-ăla...

— Ei !

— Nu auzi ?

— Ce ?

— Maşina mea coase singură. O auzi ?

Femeia îşi ascuţi urechea şi ascultînd, expresia chipului ei se schimbă treptat şi, pe măsură ce clipele treceau, această expresie semăna tot mai mult cu aceea pe care femeia o avusese mai înainte în timp ce dormea şi care, trezindu-se, dispăruse.

— Aud, şopti ea după cîtva timp. Dido, o fi cineva înăuntru !

— Nu e nimeni, e odaia goală.

Rămaseră amîndouă tăcute, absorbite, ascultînd. Din salcîmul de alături zbură o vrabie şi în urma ei, legănîndu-se, o frunză pluti lent spre pămînt. Printre scaieţii care umpleau locul din spatele casei apăru <j cloşcă cu puii împrăştiaţi şi rătăciţi, cîrîind nervoasă, singuratică şi nemulţumită. Văzînd cele două femei se opri o clipă cu un picior în aer, cîrîi neliniştită de tăcerea şi nemişcarea lor, apoi puse piciorul jos şi trecu mai departe. Deodată, din depărtare, parcă din cer, răcni o voce cumplită aruncînd torente de înjurături, imprecaţii şi ameninţări :

— ...Unde pastele mă-ti eşti, fă ? Vino încoace şi urcă-te în căruţă să mergem la arie, că toată lumea fuge cu grîul... Fă, surdo, tu n-auzi să ieşi încoace şi să mă ajuţi să dau sacii ăştia jos şi să te urci şi tu ? Să fie ea a dracului de muiere, dacă dă căldura peste ea de nu se culcă şi doarme pînă se scufundă cinci stînjeni în pămînt, cu pat cu tot. Ho ! firaţi şi voi ai dracului, ho, că nu e timp acum de deshămat...

în primele clipe cele două femei ascultară aproape liniştite această voce, apoi pe chipul celei dintîi apăru o nouă expresie de spaimă :

— Gheorghe al tău ! şopti ea. Apoi legătura se făcu în mintea ei ca la lumina unui fulger : aoleo, şi izbi în amîndouă palmele : o fi luat foc aria ! Ce-o fi făcînd Tudor al meu pe-acolo !

Omul porni însă cu măsură din curte, doar atît că nu se mai întoarse să se uite dacă muierea se urcase sau nu în căruţă (se urcase) şi lăsă şi poarta închisă, încolo ţinea caii la un trap obişnuit. Numai cînd ajunse în matca satului şi văzu pe alţii coborînd după ce schimbă cu ei cîteva cuvinte biciui năpraznic spinările înăduşite ale cailor şi •o luă la goană. Era înalt ca un pom şi sta nemişcat şi ameninţător în^ picioare şi astfel năvăli pe arie şi trase lîngă o grămadă mare de grîu care lucea ca mierea în bătaia soarelui :

— Isosică şi Plotoagă sînt la sfat, au dat telefon la raion să le vie miliţieni, strigă el sărind jos.

Nu se putea şti întrucît vestea aceasta avea în ea ceva neaşteptat, dar felul cum omul o rosti şi mai ales felul cum din goana căruţii răsucise caii împrejurul grămezii cu grîu cu o mînă de fier, făcînd animalele să frîneze din cele patru picioare gata să se prăbuşească mai degrabă unul peste altul decît să mai înainteze un singur pas, arăta că asta era clipa hotărîtoare şi dă alţii acţionau ca s-o cîştige, Isosică şi Plotoagă, în timp ce ei, cei de-aci, nu se mişcau, şi aveau să-şi merite pe deplin soarta care li se pregătea.

— Nu v-am spus eu, răcni atunci şi Nae Cismaru. Nu v-am spus eu, vouă, bă ! repetă el şi abia acum se petrecu cu el o schimbare : nu mai era întărîtat, ca şi cînd lumea pe care el o văzuse pînă atunci cu ochii tuturor se răsturnase brusc înainte ca ea să se răstoarne şi în realitate şi el începea acum să se poarte liniştit în ea cum se purtase liniştit şi în cealaltă : Hai peste ei, zise el, să-i dăm jos, să nu mai găsească pe nimeni cînd or veni. Să ne găsească pe noi. Hai Ilie, ce mai stai ? Hai Cîrstache !

Şi îşi drese pălăria pe cap, îşi trase cămaşa pe sub brîul roşu încins cu o curea neagră, puse mîna pe-o furcă şi cu ea pe umeri o luă la goană spre sat alergînd ca un om tînăr chemat undeva de o mare primejdie, moartea tatălui, a copilului, sau focul care i-ar fi aprins casa ; i se vedea fundul zbătîndu-i cămaşa la spate şi călcîile ridicate în aer, şi nici urmă de şovăială care să fi înmuiat acest trup copt ; se putea presupune că e condus de o minte la fel de coaptă şi putuse să aibă timp, după prima sută de paşi, să-i şoptească să-şi încetinească goana. Dar în ciuda distanţei care de la sine dă celui din urmă iluzia că un om fuge din ce în ce mai încet, Nae Cismaru se vedea, dimpotrivă, fugind din ce în ce mai tare şi atunci, numaidecît se luară după el şi alţii, ţîşnind fie cu furcile, ca şi el, fie cu mîinile goale. Tot atunci dădură peste paznici noui căruţe încărcate cu grîu, o luară însă peste cîmp. Se duceau în sat, dar pe drumuri ocolite, altele decît cele care se vedeau cu ochii pornind de pe arii. Cu privirea iscoditoare un funcţionar raional, cu tabelul în mînă, se consulta cu Dănălache şi Geacă întrebîndu-i în şoaptă cine sînt cei care fugeau cu căruţele şi cine era cel care o luase la goană spre sat. Dănălache le spunea numele şi funcţionarul făcea un semn în dreptul lor, un unghi ascuţit cu vîrful în jos. în dreptul lui Nae Cismaru făcu o cruce.

— Ce-i facem ? întrebă unul din activişti. Să oprim treieratul ?

— De ce, se miră funcţionarul raional, grîul trebuie treierat, vedem noi cum decurge cu cei care au încălcat dispoziţiile.

Vorbise ca şi cînd numărul celor care le încălcaseră era neînsemnat, în timp ce grosul celorlalţi stăteau cuminţi pe arie şi le respectau. Geacă şi Dănălache însă se uitau tot mai des spre marginea satului urmărindu-i cu ochi neliniştiţi pe cei care se luaseră după Nae Cismaru şi fugeau spre sfat. Isosică şi Plotoagă erau acolo, dar unde pierise Niculae al lui Moromete ? Sau era şi el cu ei ? Şi aici de ce nu venea nimeni, îi lăsaseră pe ei, pe paznici, pe Geacă şi Dănălache cu ăştia de la raion, care nu ştiau nici ei ce să facă ! ?...

Tocmai cînd grupul celor care se topeau în zare spre sat era gata să coboare şi să nu se mai vadă, se auziră dinspre partea aceea împuşcături şi toţi cei care plecaseră să-i dea jos pe Isosică şi Plotoagă,-»

în frunte cu Nae Cismaru, fură văzuți gonind ca nişte nebuni înapoi, scoțînd strigăte răguşite de spaimă şi căzînd pe izlaz ca şi cînd i-ar fi nimerit gloanțele şi i-ar fi omorît. Dar se sculau repede de pe unde cădeau si îşi continuau goana, lîn urma lor se zări curînd pe fondul negru al salcîmilor de pe coama dealului siluetele a patru, cinci sau sase miliției cu puştile în mînă urcînd potecile şi trăgînd salve. îi urmăreau foarte energic şi se apropiau de arie în formație de luptă, răsfirați şi împuşcînd la comandă. Cîteva gloanțe piuiră şi sfîrîiră prin aer pînă aproape de batoza unde se aflau Geacă şi Dănălache care se speriară aşa de tare că se dădură repede pe după putinile cu apă. Nu mai era nici o îndoială, se trăgea fără şovăire şi o nouă salvă făcu să piuie din nou gloanțele la mare înălțime pe deasupra ariei. Geacă începu să se bîlbîie adresîndu-se lui Dănălache :

— Ce-ar fi să ne băgăm în putini ? Glonțul se stinge dacă dă de apă.

— Ai dreptate, zise Geacă, murim şi înecați şi împuşcați.

Şi se uită pe după putină. Miliției se opriseră, lăsaseră puştile în jos şi se întorceau acum îndărăt, mergînd agale. Se duceau la umbră, sub salcîmi... Nu omorîseră pe nimeni, dar nu părea să le ardă de glumă. Nae Cismaru şi toți care năvăliseră îndărăt pieriră repede printre şiri şi instigatorului i se auzi glasul înspăimîntat :

— Bă, Moromete, unde eşti, mă ? Ai văzut, mă ! Ne împuşcă, mă ! Ne împuşcă cu puşca, mă, ce-i mai facem noi acuma ? !

— Ce-o să pățeşti tu acuma, măi Nae, se auzi atunci glasul liniş-tit al lui Moi'omete, o să fie vai de curul tău !

— Al meu, mă ! ? De ce ? Da' ce-am făcut ? ! se auzi vocea din ce în ce mai neliniştită a celuilalt. Şi continuă : m-am dus şi eu acolo să văd ce e ! Ce, n-am voie să mă duc ? Nici n-am ajuns, m-am dus pînă colea şi am dat de ei, stăteau culcați pe burtă la umbră cu puştile în mînă. Nu le-am făcut nimic, ce, de ce zici tu că...

Dar nu mai primi nici un răspuns din partea prietenului său, sau dacă îl primi nu-l mai auzi nimeni... Cîțiva mai reuşiră s-o ia anapoda peste cîmp cu căruțile pline, dar cei care mai încercară după aceştia fură opriți hotărît de vocea îndepărtată a unuia din miliției, care tăindu-le drumul din timp, le strigă foarte prietenos, dar cu puşca în mînă, să se întoarcă înapoi. Doar atît : înapoi pe arie.

XXI

Niculae era în acest timp la sfat cu Isosică şi Plo-toagă. Dar înainte de a se fi întîlnit cu aceştia în biroul lui Zdroncan, după convorbirea lui cu acel State şi după a doua convorbire cu primul secretar al comitetului de partid raional părăsise clădirea şi o luase grăbit spre moară.

— Mă duc să vorbesc cu Fîntînă şi să mobilizăm toate forțele organizației, îi spusese el lui Zdroncan înainte de a ieşi. De ce stă el de-o parte şi nu ne ajută ? Aşa că dacă mă caută cineva, sau e nevoie de ceva, sînt acolo, să trimiți repede un om să mă cheme.

Fîntînă era la postul lui, stătea afară printre oameni şi căruțe, i se vedeau de departe părul şi barba albite de pospai, ai fi zis că era preotul satului care venise şi el să macine un sac ca orice om. Prin uşa deschisă a morii se zăreau cei care erau la rînd şi printre ei un tinerel blond, nepotul după nevastă al lipoveanului, ajutorul de can-

taragiu al lui Mantaroşie, post solicitat de Plotoagă pentru frati-său, deşi acest post nici nu exista în realitate, nu era adică plătit de către direcţia raională a morăritului şi fusese de fapt născocit de Fîntînă, să-l poată supraveghea îndeaproape pe Mantaroşie. Asta pe de o parte. Pe de altă parte însă era adevărat că înainte, la primărie, funcţia de secretar, de pildă, putea fi ocupată şi în urma unei ucenicii îndelungi, neplătite, care putea să dureze şi douăzeci de ani şi se spunea că Fîntînă se gîndise deci la două lucruri deodată ţinîndu-l pe-acolo pe lîngă el pe nepotul său : întîi să-l aibă sub ochi pe Mantaroşie şi al doilea, poate că întîmplîndu-i-se, să zicem, ceva moldoveanului(multe i se întîmplă omului !) de ce să nu fie acolo gata cineva care să-i ia locul pe funcţia de cantaragiu ?

De cînd începuse treierişul începuse nu mult după aceea şi moara să funcţioneze, ceea ce însemna că toţi aceştia de-aci îşi predaseră cotele şi că prezentaseră responsabilului chitanţa emisă de baza de recepţie. Căruţele umpleau curtea largă a morii şi erau ele înşile pline cu saci. Cai graşi, bine îngrijiţi, cu pielea strălucind şi cu picioarele înalte ca nişte copaci tineri plini de sevă stăteau deshămaţi în spatele căruţelor mîncînd din şuşleţ iarbă verde, sau trifoişte cosită. Oamenii însă nu arătau la fel cu vitele, erau desculţi, în cămăşi adesea rupte, neraşi, cu pălării scofîlcite pe cap, tăcuţi şi înnegriţi parcă nu numai de soare. Niculae trecu printre ei salutînd o singură dată toată curtea şi responsabilul, văzîndu-l, se desrezemă de lîngă o căruţă unde stătea de vorbă cu cineva şi îl aşteptă cu barba în aer.

— Ăştia şi-au predat toţi cotele care macină aici ? îl întrebă Niculae după ce dădu bună ziua.

— Absolut toţi, răspunse Fîntînă, îi trec în registru pe fiecare cu numărul chitanţei respective şi îi dau chitanţa înapoi să mi-o prezinte data viitoare cînd o mai veni să macine.

•— Şi de unde ştii dacă nu vine cu grîu de la altcineva ?

•— Asta nu ştiu, pe mine nu mă interesează decît chitanţa, nu pot să fac anchetă de unde aduce grîul. Asta e treaba altor organe.

— Ia vino puţin să discutăm aspectele-astea, zise Niculae uitîndu-se, în jur şi căutînd vizibil un loc unde s-ar fi putut duce şi să nu fie auziţi de nimeni.

— Mergem în birou, zise Fîntînă şi o luară într-acolo şi apoi după cîtva timp intrară în aşa-zisul birou.

— Ăştia sînt majoritatea chiaburi care macină, explică Fîntînă luînd în braţe banca din spatele mesei şi punînd-o de-a curmezişul micei încăperi de lemn să stea amîndoi pe ea. Toţi au chitanţe de cotele predate, cu ăştia nu merge discuţie...

— Tovarăşe Fîntînă, zise tînărul cu acea intonaţie şi concentrare a vocii care arătau o concentrare şi a gîndirii ajunsă obişnuită la cei care aveau, ca şi el, de-a face cu zeci de oameni diferiţi într-o singură zi şi cu care nu se putea vorbi chiar cu fiecare altfel, de ce nu ajuţi dumneata organizaţia acum pe timpul campaniei cînd e un moment greu şi te mulţumeşti să stai aici în loc să vii cu noi pe unde e nevoie ?

Fîntînă îşi pironi privirea lui albastră în cea a tînărului şi o secundă se uitară astfel unul la altul, lipoveanul cu o strălucire cam nesigură dar intensă în ochi, activistul cu răceală şi duritate. Se vedea că spre deosebire de el, care spusese direct tot ceea ce avea de spus, Fîntînă care avea prea multe, nu putea să facă acelaşi lucru deşi dorea -

din toate puterile. în cele din urmă, înghiţind de cîteva ori, reuşi să-şi aducă aproape răspunsul, de prin depărtările de unde rătăcea oprit de atîtea obstacole şi zise :

— Tovarăşe Niculae, Mantaroşie, care e în biroul organizaţiei, e cantaragiu aci la moară, şi nu i-am dat eu voie să fac eu în locul lui pe cantaragiul şi el să ajute organizaţia cum o să-l îndrumaţi dumnea-voastră ? ! Nu pot să închid moara şi să viu eu să activez în locul lui Isosică, dacă nu ştie să se descurce ! Altceva cum ştie ? Cînd e vorba să se ducă la raion cum ştie ? Şi să se ducă la direcţia morăritului cum ştie ? Astea de ce ştie să le facă ? Ştie să nu se bage unde nu vrea. Eu nu pot ! Eu am ordin să macin, să predau statului uium, am un plan de îndeplinit, nici nopţile nu mă duc acasă .să dorm, stau şi macin permanent...

Ar fi fost mai bine dacă s-ar fi oprit la ceea ce spusese despre Mantaroşie, doar prima frază, şi să-i fi dat celuilalt timp să deducă singur restul ; astfel observăm cum la unii cu cît vorbesc mai mult şi au mai multă dreptate, cu atît îi crezi mai puţin şi din pricina asta fapte şi întîmplări flagrante întîrzie să capteze conştiinţele sau se îndreaptă pe un drum cu totul pieziş decît cel normal.

— Ni-ţi cere nimeni să nu îndeplineşti planul, răspunse Niculae reţinînd doar această parte a răspunsului celuilalt, dar înainte să fi început treieratul toate aspectele astea negative din comună puteai să contribui şi dumneata, ca membru de partid, să le înlăturaţi. Atunci nu mergea moara, cît a durat secerişul n-a măcinat nimeni.

Părea evident adevărat. Părea însă, fiindcă aspectele negative la care se referea tînărul n-ar fi putut fi depistate de un responsabil oarecare de moară dintr-o comună, cînd ele nu fuseseră depistate nici de raion nici de regională. Să pui cuiva în sarcină nedepistarea unor astfel de aspecte după ce ele s-au manifestat cu o extremă gravitate şi după ce s-a dovedit că alţii mai direct responsabili de ele decît un responsabil de moară nu le prevăzuseră şi nu luaseră nici o măsură să le preîntîmpine, însemna să faci acelui cuiva o nedreptate cu atît mai violentă cu cît pe moment cel nedreptăţit nici nu-şi dădea seama de ce i se imputa. Aşa arăta în clipa aceea Fîntînă :

•— Aveţi dreptate, zise el bîlbîindu-se, aspectul-ăsta cu neghina... de-astă toamnă nu trebuia semănat, dar mi-aduc aminte că n-a vrut nimeni să-l dea la trior, cu toate că nici nu prea mai era timp... Eu eram secretarul organizaţiei şi rămăseserăm în urmă cu... Nu e nimic, ziceau toţi, adică oamenii din sat, se corectă el, e bună şi neghina pentru păsări, decît să-l dăm la trior şi să însămînţăm rar, mai bine scoatem şi neghină şi... Uite că au scos pe dracu, încheie pe neaşteptate şi se închise la faţă şi deodată îşi feri privirea de a tînărului.

îşi dăduse oare seama în timp ce vorbea că fusese învinuit pe nedrept ? în orice caz nu-i era lui capul la aceste istorii de anul trecut, iar în ce priveşte aspectele din anul ăsta, ce mai încoace şi încolo, n-avea ce să mai facă, nu putea să închidă moara şi să...

— Cetăţeanul din sat, reluă el apoi la fel de fără veste cum se oprise, crede că cine ştie ce fac eu aicea cu uiumul şi cu cerealele şi se uită urît la mine ca şi cînd ar fi averea mea şi nu i-aşi da şi lui. Dar o să plec dracului într-o zi şi o să-mi văd de treabă, îmi văd de agricultură, nu-mi trebuie mie să mă înjure toată lumea şi pînă la

urmă tot să mă scoată, dar nu ca om cinstit, ci ca hoţ ! Ce-mi trebuie mie asta cînd eu am pămîntul meu — am trei pogoane de pămînt ale muierii — îmi iau caii de căpăstru şi îmi ar frumos pămîntul meu ? ! Auzi din ce pricină să ajung eu să nu mai dorm, că vine cineva într-o zi şi fără să am absolut nici o vină îmi încheie proces... Mai bine plec singur şi-o las dracului de moară să tragă de ea cine-o vrea. Fiindcă cetăţeanului să nu credeţi că îi pasă unde ajunge uiumul pe care îl dă el ! Statului, dracului, din moment ce i-ai măcinat şi poate să se ducă cu făina acasă, puţin îi mai pasă ! De ce i-ar mai păsa ? Şi dacă i-ar păsa ce-ar putea să facă el ? Poate el să vină aici peste mine şi să mă controleze ? Păi îi dau cu chitanţele şi cu registrul în cap, nimic n-o să găsească !

Şi zicînd acestea responsabilul morii trase iute sertarul, scoase un registru gros şi soios şi o varză nemaipomenită de alte hîrtii, le răsfoi ca să fie şi mai răsfoite decît erau, nemaiînţelegîndu-se ce vroia el să demonstreze prin asta şi continuă :

— Nu mă bazez eu pe ce zice cetăţeanul din sat, că el tot nu mă credp, orice i-aş spune, mă duc eu la raion, la sfatul popular, la direcţia morăritului şi îl caut pe tovarăşul director... E tot de prin satele-astea ieşit, dar mai deştept, om cu ceva carte, nu mă compar eu cu el. Şi stau şi vorbesc cu tovarăşul director azi, şi îmi spune să vin să vorbesc cu el mîine, şi mîine îmi spune să vin să vorbesc poimîine, şi mă duc şi poimîine să vorbesc cu el, ce să mai vorbesc, că ce-avusesem de vorbit vorbisem din prima zi, adică eu vorbisem, că el mai mult aşa, îşi arătase dinţii dintr-o parte. Eu îi spun, tovarăşe director, uite aşa şi aşa, vă aduc asta şi aia la cunoştinţă, că dumneavoastră m-aţi numit. Şi se uită la mine : hî, da, te-am numit ! Tovarăşe director, zic, şi îi spun iar, aşa mai pe larg, amărunţit cum devine cu activitatea morii din comuna Siliştea şi ce probleme sînt în *prespectivă*... Da, da, zice, hî, am înţeles ! A trecut şi Isosică pe-aici ! Cînd am auzit aşa am ieşit în stradă şi m-am şters pe ochi cu foaia cămăşii de la spate, uite aşa curgea sudoarea pe mine. Ce căutase Isosică la direcţia morăritului ? A doua zi cînd m-am dus iar, tovarăşul director tot nu mi-a spus nimic, da, zice, eu te-am numit ! Şi n-am înţeles, sînt şi eu un om în etate, trecut de patruzeci de ani şi am cunoscut nişte oameni la viaţa mea î Cînd eram flăcău înţelegeam că ăla vrea de la mine să nu mai vorbesc eu fata aia, du-te dracului, găsesc eu alta, dacă tu o vreai pe-asta şi dacă şi ea vrea... Cînd m-am însurat am înţeles că muierea are ambiţia să-i muncesc pămîntul şi să am grijă de copii! Şi aşa am făcut!... Şi cînd veni în 1946 partidul şi spuse că trebuie să ne facem altă viaţă, mai frumoasă, eu am înţeles că are nevoie de mine să-i dăm jos de-aci din sat pe-alde Rădulescu şi mi-am zis aşa : domnul Năstase şi Aristide cu toţi ai lor au condus satu-ăsta de douăzeci de ani, puneau pe alţii, primari şi ei stăteau la umbră, primarul şi notarul şi învăţătorii şi toată lumea, nimeni să nu se atingă de ei... Şi acum vine şi mă schimbă partidul şi îl pune pe Isosică secretar de organizaţie şi pe mine la moara lui domnul Aristide. Foarte bine ! Dar trimet eu la raion o scrisoare, în care arătam amărunţit unele probleme şi nu primesc nici un răspuns si mă duc acolo şi tovarăşul prim-secretar Ghimpeţeanu mă trimite la direcţia raională a morăritului. Pot eu să mă întorc la tovarăşul prim-secretar şi să-i spun : tovarăşe prim-secretar, am fost la tovarăşul director la direcţia morăritului şi nu mi-a spus nimic ! Ce poate să-mi mai facă şi tovarăşul prim-secretar, n-o să se ocupe el şi de mori !...

Si pe urmă mă întorc frumos în sat, verific motorul, îl curăț, îl ung, fi dau drumul lui Mantaroşie să organizeze munca în cadrul ariilor şi eu mă pun pe măcinat, că de-aia sînt aici la moară, nu pot să plec nici să mănînc, nici noaptea nu plec, că stau căruțele grămadă... Şi vii dumneata că de ce nu ajut organizația...

Niculae care îl sfredelea demult cu privirea, avu o clipă surîsul celui care a descifrat demult enigma care îl chinuia pe Fîntînă şi care se îndoia în acelaşi timp de sinceritatea lui, dată fiind simplitatea acelei aşa-zise enigme... Cine ştie dacă nu cumva ea se şi rezolvase în acele trei zile între acest responsabil de moară sătesc şi directorul său raional şi că ceea ce auzise Niculae acum nu mai erau decît ultimele zvîrcoliri ale unei conştiințe care între timp de fapt se şi liniştise ?

— Cine a fost înainte director la morărit ? zise Niculae.

— Ți-i spun pe toți, în 48 a stat trei luni...

— Nu, îl întrerupse Niculae, cine era înaintea ăstuia de-acuma ?

— Oauăbei, răspunse Fîntînă.

— Şi acum unde e Oauăbei ?

— E la *Ucecop,* la Turnu, nu-l ştiți ?

— Nu. Ce face acolo ?

— E şef !

— Oauăbei te-a recomandat ?

— Da.

— Uite, tovarăşe Fîntînă, acum n-avem timp de aspectele astea ale activității morăritului, zise Niculae, sîntem în campanie, înțelegi ce vreau să spun ?

— înțeleg, răspunse Fîntînă docil, trasați-mi sarcina respectivă şi eu o execut.

T TT TȚȚ /C /C **I I** / Y / x l l

Deodată însă sări de la locul său şi dădu buzna ă- Lîngă birou, în spate, un om se îndepărtă repede, fără să se uite înapoi, cu aerul că n-avea nici în clin nici în mînecă cu biroul de lîngă care de fapt se smulsese văzîndu-1 pe lipovean. Nu se putea şti decînd stătea el acolo şi asculta. Fîntînă îl înjură cu glas tare direct şi de mamă, fără nici-o posibilitate de interpretare că nu l-ar înjura pe el, ci cumva pe un altul şi se întoarse furios înapoi, lăsînd uşa deschisă. O femeie tocmai trecea pe-acolo şi mersul ei încet părea mersul obişnuit al unei femei din sat, deşi un ochi atent s-ar fi putut îndoi că era un mers neatent la ceea ce se petrecea în jur. Niculae se ridică în picioare grăbit.

— Opreşte măcinatul, zise el scurt, asta e sarcina ce ți-o trasez. Ma~ cină-1 pe-ăla care e acuma în coş şi pe urmă spune că s-a stricat ceva la motor şi că trebuie să te duci la raion să faci rost de-o piesă. Vino la sfat şi dacă nu sînt acolo o să-ți spună Zdroncan la ce arie mă găseşti.

Şi ieşi afară şi o luă repede înapoi spre centrul satului. Pe drum auzi împuşcături dinspre pădure şi se opri o clipă trăgînd cu urechea neîncrezător. Nu cumva era vreo joacă de copii, vreo pocnitoare ? împuşcăturile se repetară. De la moară pînă la sfat era departe, Niculae înteți paşii şi cînd intră înăuntru şi îi văzu pe toți adunați acolo în biroul lui Zdroncan, în afară de Isosică şi Plotoagă, pe Bilă, pe Mantaroşie, pe plutonierul Moise şi încă vreo patru pe care nu-i cunoştea, înțelese că s-a întîmplat ceva şi o cută crîncenă îi apăru între ochi.

— Ce e asta, zise el, cine a tras cu arma ? Ce este aici ?

— Tovarăşul Niculae, zise Isosică, veniți puțin pînă încoace.

Ieşiră pe coridor şi intrară în biroul sediului organizaţiei şi acolo secretarul îl puse pe activist la curent cu incidentul de la Cotigeoaia. îi spuse apoi că îl trimiseseră pe plutonierul Moise să-1 apere pe Bilă şi să-1 aducă aici şi pe alde Nae Marinescu, să potolească lucrurile. Dar ieşise mai rău, săriseră muierile şi plutonierul fusese silit să tragă în aer să scape de ele. Ei, şi acum nu mai ştiau din ce parte s-o mai ia ca să dreagă ce făcuse Bilă.

— Adică ! rosti Niculae tăios.,

— Păi să vedeţi, fug oamenii din toate părţile cu grîul acasă şi nu mai ştim ce să mai facem, paznicii nu mai au nici o putere. Am. impresia că Bilă anume a făcut aşa, fiindcă nici nu trebuia ceva mai rău decît cum a procedat el, ca să ne pomenim în situaţia asta.

Niculae îi întoarse spatele şi reintră în biroul lui Zdroncan.

— Dă-mi mie raionul de partid, îi porunci el lui Zdroncan, cere-1 urgent pe tovarăşul prim. Iar dumneata, tovarăşe plutonier, trimite imediat miliţienii pe care îi ai pe aria principală la marginea satului cu ordin să nu permită nimănui să intre în sat cu grîul şi du-te şi dumneata la faţa locului.

Plutonierul însă nu se mişca.

— Ce e de discutat aici tovarăşe plutonier, ce mai aştepţi ?

— Tovarăşe Niculae, nu am miliţieni, zise plutonierul.

— Dar unde-ţi sînt miliţienii ?

— Am primit ordin să-i trimit la Balaci.

— Bine, aşteaptă, zise atunci Niculae.

Tocmai se obţinuse legătura cu raionul de partid şi Niculae trecu ca peste un cal peste masa lui Zdroncan şi duse receptorul la ureche.

— Tovnrăşe prim-secretar, tot eu sînt, din Siliştea, Moromete.

— Ei, ce mai e tovarăşe Niculae, cum merge, ia raportează.

— Tovarăşe prim, zise activistul cu sînge rece, (şi nu făcu nici o pauză de gîndire ca să continue) aici anumite elemente instigate de chiaburi au sărit asupra paznicilor şi au început să fugă cu grîul acasă fără să predea cotele. (Acum însă făcu pauza) E o situaţie grea, tovarăşe prim-secretar, ce-i facem, îi lăsăm să ducă grîul acasă ? !

— în nici un caz, strigă de la celălalt capăt al firului primul secretar, el însă fără nici o pauză la auzul semnalării acestei situaţii grave. Şi continuă : nu putem admite în nici un caz, tovarăşe Niculae, ca aceste elemente să stîrnească dezordini în campania de strîngere a recoltei. Mobilizaţi activul de bază al organizaţiei, daţi dispoziţii în consecinţă şefului postului de miliţie şi aşteptaţi ordine. Te chem eu îndată.

Şi închise. Era la curent. Nu trecuseră nici zece minute şi sună miliţia raională. Plutonierul Moise ascultă fără să spună altceva decît „am înţeles" şi „să trăiţi" şi apoi îi spuse lui Niculae că „deocamdată", ordinele primite de el erau următoarele : să se mobilizeze urgent un număr de paznici (şefi de tarlale) cîţi erau necesari pentru aria principală (patru sau cinci inşi) care au făcut armata şi ştiu să mînuiască în mod sigur arma, să nu tragă în cineva din greşeală, să-i îmbrace în uniformă de miliţieni şi să oprească în felul ăsta oamenii care fug cu grîul acasă. „Deocamdată" repetă plutonierul. Sensul era că raionul avea să ia mai tîrziu măsurile pe care le va crede de cuviinţă şi că ei aici să încerce să se descurce pînă atunci în felul acesta.

— Să încercăm ! exclamă el încrezător şi sceptic în acelaşi timp, ca orice miliţian care ştie că utilizarea armei poate să dea şi în acelaşi timp să nu dea rezultatele dorite, dar de încercat trebuia să încerce,

fiindcă altceva n-aveau ce să mai facă. Numai să nu-i... Hm ! Asta ar fi vesel !

Avea haz Moise ăsta, clătina din cap tot gîndindu-se la ce ordin primise, se vedea că îl excita ideea să îmbrace patru țărani în uniformă si să. le dea puşti în mînă. Puşti avea, soldați n-avea, dar oricum... Numai să nu-i recunoască țăranii, că atunci s-ar face miliția de rîs...

Nu mai plecă însă după paznici pe la arii, plutonierul îi luă cu el chiar pe cei patru care erau acolo şi se duse să-i îmbrace în uniforme, tot paznici erau şi aceştia şi şeful postului de miliție nu se mai uită la ei să vadă dacă aveau sau nu o înfățişare care să-i inspire o încredere deplină : orice om de la țară ştia să țină o puşcă în mînă şi în afară de asta avea să se ducă chiar el cu ei pe liziera satului şi o să procedeze în aşa fel încît să nu-i recunoască nimeni : avea să-i țină mai tot timpul cu burțile la pămînt şi de ridicat să se ridice numai el... Ceea ce şi făcu, exact la timp ca să-i întoarcă îndărăt nu numai pe Nae Cismaru şi cei care se luaseră după el ci şi pe cei care mai încercau să fugă peste cîmp cu căruțele pline cu grîu.

Nimeni nu mai ştia însă ce se mai petrecea pe aria de la Cotigeoaia şi cînd îşi aduseră aminte de ea năvăliră iar cîțiva paznici dintr-acolo şi spuseră că ai lui Nae Marinescu cu neamurile lor au luat-o spre sat şi că s-au dus spre casa lui Bilă şi Plotoagă să le dea foc. Şi că mai toată lumea fuge cu grîul acasă fără să mai țină seama de nimeni. Casa lui Bilă era chiar în deal, în apropiere de clădirea sfatului şi într-adevăr se auzeau dintr-acolo țipete de muieri şi în curînd se văzu şi o dîră de fum înălțîndu-se spre cer. Ieşiseră toți afară şi Niculae se uita într-acolo cu privirea sfredelitoare, în timp ce Bilă se făcuse ca un miel, dădea din cap cu reproş şi spunea că asta nu e o faptă, el o să se judece cu domnul Nae Marinescu şi teamă îi e că toți ăştia vor trebui să-i facă pe urmă o casă nouă...

— Mergem acolo, zise Niculae. Sau aşteptați să vină domnul Nae Marinescu şi la sfat să ne dea şi nouă foc ? Ce aştepți tovarăşe preşedinte ?

Porniră repede cîți erau, mai bine de zece inşi şi numai Zdroncan rămase lîngă telefon. Ai lui Nae Marinescu nu mai erau însă acolo, îi spărseseră lui Bilă geamurile şi uşile şi după ce îi dăduseră foc o luaseră la goană spre casa lui Plotoagă. Săriră toți şi începură să stingă focul care era foarte leneş şi se lăsa stins cu uşurință, nu adia de nicăieri vîntul. S-ar fi zis că ținea cu Bilă. Ieşea însă fum mult şi lăsară totul pe seama vecinilor, o luară spre casa lui Plotoagă. O muiere le ieşi înainte şi le spuse că ai lui Nae Marinescu au fugit în pădure şi au spus că la noapte, de, o să vadă el Plotoagă pe dracu.

— O să vadă ei pe dracu, pînă mîine dimineață, spuse Plotoagă îndîrjit. Dacă nu pun eu la noapte laba pe ei toți şi-i belesc, nu-i mai beleşte nimeni niciodată.

Se întoarseră apoi din nou la sfat-şi Zdroncan le dădu să citească o circulară urgentă, pe care tocmai o primise telefonic. Avea o înfățişare ironică, Zdroncan, scria mai departe în hîrtiile lui şi parcă le spunea că în timp ce ei se zbat şi aleargă de colo pînă colo şi nu fac nici o brînză, sau fac ca Bilă de ajung în situația să se uite cum se dă foc satului, el Zdroncan, duce în spinare tot greul şi rezolvă esențialul. Uite dovada : să citească ei circulara şi să vadă ce scrie în ea şi să se chiorască mai bine dacă n-or s-o înțeleagă de la prima lectură, că era scrisă citeț şi nu puteau să dea vina pe scrisul lui... Ceea ce Plotoagă şi făcu.

Se vedea că de furie nici nu mai vedea literele înaintea ochilor şi atunci lui Isosică i se făcu parcă milă de el şi începu să citească el ordinul circular, dar cu voce tare, ca să-l scutească pe preşedinte de trudă.

— E clar, spuse Niculae. Mergem pe arii.

Şi o luară întîi spre cea principală. De departe se vedea cum toată lumea aştepta, nu se mai zărea nimeni întins pe jos sau fugind cu căruţele. Numai treieratul continua implacabil mai presus de aceste zvîrcoliri, cu oameni sus la coş străini parcă de cei de pe pămînt, cu mişcările lor care se repetau şi creşteau in dimensiuni pe bolta albastră, pătată de fum, a acestui sfîrşit de amiază : prinderea snopului pe aripa batozei şi dezlegarea lui, răsfirarea în gura scînteietoare cu dinţi metalici, care îl smulgea şi îl mesteca într-o fracţiune de secundă, urmată de geamătul înecat de satisfacţie al întregului corp al maşinii, aruncînd prin spatele ei care de departe semăna cu un fund uriaş de albină, paie, pleavă şi pulbere înecăcioasă. Plotoagă se urcă într-o căruţă să-l vadă toată lumea şi începu să strige. Problema s-a soluţionat, urlă el triumfător. Tovarăşi de răspundere au înţeles situaţia şi au aprobat ca bazele de recepţie să primească de la cei care au grîu cu corpuri străine peste şapte la sută, toate cotele care le au ei de dat, S.M.T., împrumut, şi aşa mai departe. Nu mai există acum nici un motiv de instigaţie chiaburească şi cu începere din clipa asta se pot forma convoaiele şi pleca spre a fi predate, încheie el cu această frază şi cu un astfel de glas încît cineva care n-ar fi ştiut despre ce e vorba, ar fi putut să creadă că pînă atunci toţi oamenii de pe arie se tot îngrămădiseră s-o ia spre gară, dar că autorităţile îi împiedicaseră. Acum însă îi lăsau, puteau să înceapă şi ei să-şi pună liniştiţi grîul în căruţe şi să se ducă cu el acolo unde totdeauna s-au dus ei de fapt cu recoltele lor, cu o plăcere deosebită şi înainte de a da pe-acasă, la gară, la magazii. Şi într-adevăr, începînd din ceasul acela se formară şi porniră de pe arii primele coloane spre baza de recepţie... Nae Cismaru însă dispăruse.

Partea a paira

încît după treieriş, cînd foştii liberali ai comunei se adunară iarăşi în pridvorul casei lui Moromete, Matei Dimir se miră zgomotos :

— Ce e, mă, cu Nae ?

Nae ? ! exclamă Moromete surprins. Nae s-a dus şi el să se plimbe pe la Pălămida, ce te miri aşa ? Sau, după tine, n-are voie să se plimbe ? în regimul nostru democrat-popular şi ţăranul are acuma dreptul să se plimbe. Mai ales că el a făcut şi treabă, n-a stat ca mine sau ca tine să se uite !

— Ce vorbeşti tu, Ilie !

— Dar ce credeai tu ?

Era acolo în pridvor şi Cîrstache, dar nu venit singur, cum se întîmplase atîţia ani, ci pentru întîia oară Moromete nu-l mai aşteptase să-l vadă apărînd la poartă cu pasul lui măsurat de respect şi o trimisese pe Ilinca îndată ce se zărise pe drum Costache al Joachii, zicînd : „Uite-l pe Costache, acuma o să vie şi Matei Dimir şi Giugudel şi bietul Cîrstache o să iasă şi el şi iar o să mă întrebe ce face cîinele-ăla al nos-

tru ; ia du-te tu mai bine şi spune-i să vie pe la noi!" De ce era *mai bine* să se ducă şi să-l cheme, fata nu părea să fi înţeles, dar se dusese si strigase de pe podişcă, tare de auzise toată lumea şi Cîrstache ieşise la poartă : „Te cheamă tata, nu ştiu ce vrea să-ţi spună", şi Cîrstache răspunsese cu o voce cu atît mai micşorată cu cît erau mai vădite pe chipul lui surpriza şi bucuria care îl năpădiseră : „spune-i lui nea Ilie că îndată ce voi termina de învîrfuit nişte paie, cu plăcere am să viu !" Fata se strîmbase cu o totală nepăsare repetînd acest răspuns tatălui si îşi văzuse de ale ei. Liberalii arătau acum liniştiţi, chiar veseli, ca şi cînd evenimentele care avuseseră loc de cînd nu se mai văzuseră întrecuseră aşteptările lor, fără să se poată însă ghici în ce direcţie. Costache al Joachii, cu durerea aceea a lui de oase părea să se simtă bine pe căldură şi chiar s-ar fi zis că şi auzul îi era mai bun, de mirosit singur mărturisind demult că nu mai avea nici o speranţă, iar Matei Dimir cu felul lui răstit de a vorbi, vorbea şi mai răstit, ceea ce la el în anumite împrejurări era semn de mulţumire, de triumf asupra celor-lalţi, care nu l-ar fi crezut sau i-ar fi contestat dreptul de a se fi pronunţat mai dinainte asupra a ceea ce urma să se întîmple.

— Moromete, mă, am auzit eu ceva, dar tu ereai acolea, ia spune mă cum a fost, zise Costache.

— Nici nu începe discuţie ! exclamă Moromete înlăturînd orice dubiu : a făcut treabă alde Nae, ascultaţi-mă aicea. N-a stat cu mîinile în sîn ca unul sau ca altul. „Arătaţi-i cu degetul, fraţilor, striga. Hai la sfat să ne găsească pe noi acolo !"

—• Cine să găsească ? ! zise Costache.

Moromete îi arătă celuilalt palmele goale, sugerînd că aşa cum nu înţelege Costache nimic, tot aşa nu înţelege nici el ce era în mintea lui alde Nae.

— Şi pe cine zicea el să-i arătăm cu degetul ? zise şi Matei.

Dar Moromete nu-i răspunse şi continuă ca la început, imitînd glasul lui Nae :

— Hai, zise, la sfat şi cînd or veni, să ne găsească, pe noi nu pe ei. Şi a luat-o la fugă spre sat. Crezi că nu s-au găsit, cît ai clipi din ochi, destui nebuni să se ia după el ?

•— Şi pe urmă ? zise Matei.

— Pe urmă, continuă Moromete şi deodată începu să strige speriat, dar cu voce mică, mă Ilie, zice, ne împuşcă, mă ! Ne împuşcă cu puşca, mă ! Şi cînd stai să te gîndeşti, adăugă Moromete, el nici nu treierase şi nici n-avea cine ştie ce de dat, că arase cu caii lui şi nici sămînţă împrumutată nu avusese. Îmi spusese mie mai înainte : împărţii, zice, grîul cu alde cumnatu-meu Gheorghe, că el n-are decît de pe-un pogon şi mă interesai cam ce cotă mi-ar ieşi : doi saci de grîu. La cît, Nae ? zic. Păi să fie, zice, să-mi iasă vre-o două sute de duble. Cu alte cuvinte, una peste alta, cam zece la sută din recoltă.

— Şi dacă nu-l împărţea cu alde cumnatu-său, cît trebuia să dea ? zise Costache al Joachii.

— Ceva mai mult, zise Moromete, aproape dublu, dacă nu chiar triplu.

— Dar tu ce întrebi Costache, parcă tu n-ai împărţit cu alde Gogoaşă ? se răsti Matei furios.

— A ? făcu bătrînul.

— Tu n-ai împărţit cu alde Gogoaşă, ce te faci că nu ştii ?

— Păi fiindcă eu am dat mai puțin de doi saci, răspunse Costache.

— După cît ?

— Păi cam după două sute cincizeci de duble, răspunse Costache.

— Va să zică mai mult decît Nae Cismaru ! se răsti Matei.

— De ce mai mult ? Mai puțin ! se miră bătrînul.

— Cum mai puțin ? Mai mult ! se răsti Matei furios.

— De ce mai mult, se miră, de astă dată cu îndoială, bătrînul, am dat opt duble de grîu, un sac şi trei duble, Nae zice Moromete că avea de dat doi saci.

•— Da' n-ai făcut mai mult grîu decît el ?

— Ba am făcut!

— Atunci de ce zici că mai puțin ? se răsti de astă dată Matei furios de-a binelea, dar bătrînul nu se lăsă şi o ținu pe-a lui, explicînd :

•— Păi nu, că tu zici că am dat mai mult şi eu tocmai asta ți-arătam, că nu ştii să numeri, degeaba vii tu pe la ăsta !

Şi îl arătă cu capul pe Moromete, ca pe-un învățător. Lui Cîrstache îi sticleau ochii văzînd încîlceala minții celor doi, dar nu se amestecă, ca şi cînd n-ar fi avut încă acest drept, trăgea cu coada ochiului la vecinul său să vadă el ce-o să zică.

— Parcă tu, Matei, ai fi mai breaz decît alde Costache, zise Moromete, parcă tu nu i-ai fi dat soră-ti jumate din grîu !

— Aşae, recunoscu Matei, dar voi ştiți ce mi-a făcut pe urmă soră-mea Rada ?

— Ce ți-a făcut ? zise Costache.

— Nu vrea să-mi mai dea grîul îndărăt ! exclamă Matei nedumerit. Fă, zic, tu eşti nebună ? Nu, zice, că dă-mi şi mie un sac de grîu că n-am neam. Cum n-ai neam, n-ai făcut pe pogonul tău din Grama, şi pe urmă n-o să faci porumb de pe alte două din Cotigeoaia ? Mă, zice, zgîrcit mai eşti, fire-ai al răilor, nu-mi trebuie grîul tău, dar am vrut să te încerc... Auzi Ilie, sînt eu zgîrcit, mă ?

— Eşti cam zgîrcit, zise Moromete, dar nu despre asta e vorba. Vorba e că aşa stînd lucrurile, altceva îl ardea pe alde Nae să se ducă el la sfat... Nu cotele era problema ; cotele...

Şi aici Moromete se strîmbă şi în aceeaşi clipă fruntea îi alunecă încrețindu-i-se în două părți, jumătate în sus şi jumătate în jos cu o sprinceană ridicată şi una coborîtă şi clătinînd din cap în semn că problema asta cu cotele nici nu merită să mai vorbeşti despre ea. Se uită apoi la ei şi expresia chipului i se refăcu şi îi luă la rost pe toți răspicat şi fără ocolişuri :

— Unde mergem noi, domnule ? Ce, ajungem noi în situația cînd ție nu-ți mai pasă de nimeni şi faci ce vreai tu şi rostul meu pe lumea asta nu e decît să zic ce zici tu ? Din ce punct de vedere ? Să mă bagi în colectiv şi să-l pui pe Bilă să-mi dea cu goga în cap ? Ce i-a făcut alde Nae Marinescu ? Nu era normal să fie acum acolo unde e Nae Marinescu şi Bilă cu el ? De ce l-au luat să-l judece numai pe Nae Marinescu ? Nu vorbesc de alde Nae ăsta al nostru, Cismaru, să-l lăsăm pe el la o parte. Uite, eu vă asigur că dacă Giugudel în loc să ne fi spus cît veni, că Bilă şi toți ăştia i-a adunat de pe la raion şi stă cu ei în şedință, că Nae Marinescu şi Bilă i-a luat pe-amîndoi plutonierul Moise şi i-a dus şi i-a băgat la beci, ca unii care, şi aici Moromete începu să bolborosească repede asemeni unui slujbaş de cancelarie care nu ținjea cu nimeni, avînd în vedere că susnumiții au turburat bunul

ers al strîngerii recoltei țăranilor muncitori de pe teritoriul comunei ce fac şi ei parte, cu onoare vi-i trimit din post în post spre a li se încheia proces, conform legii ; ei, dacă aşa s-ar fi întîmplat lucrurile, vă asigur că mi-aşi fi scos pălăria şi aşi fi zis : domnule, este o lege ! Dacă e bună, dacă e rea, nu discutăm acum ! bună sau rea, e pentru toată lumea şi dacă tu care ai făcut-o, o s-o simți şi tu pe coaja ta că e rea, o să te grăbeşti cît mai repede s-o schimbi. Da, dar tu vii şi nu respecți legea, îl iai tot pe-ăla lovitu' şi-l judeci, iar pe-ăla care a lovit stai cu el în şedință.

—• Da, zise Giugudel, sînt la şcoală toți adunați, şi cică nu sînt numai de pe la raion, au venit unii mari de pe la Bucureşti.

— De orideunde ar fi venit, tot cu Bilă stă ei la prezidiu, ce s-o mai încurcăm, zise Moromete. Că n-o să mă cheme ei pe mine, poftim tovarăşe Moromete dumneata, ia te rog loc în prezidiu şi să stăm să vedem cum s-au întîmplat lucrurile.

— Nea Ilie, zise Cîrstache cu privirea lui care nu înceta să sclipească, nu eşti dumneata, dar e băiatu' dumitale, şi eu cred că el n-o să se lase el şi o să arate...

— Ce s-arate Cîrstache ? zise Moromete binevoitor. O să spună toți că alde Nae Marinescu a avut o atitudine provocatoare şi că asta e !

Rămaseră toți mirați de ultimele cuvinte ale lui Moromete (de unde ştia el că aşa o să se spună ? !) şi cîtva timp tăcură aşteptînd ca el să le explice în vreun fel ce însemna mai ales cuvîntul provocatoare. Dar Moromete fie că nu voi, fie că nu ştia nici el sau nu-şi dădu seama că nu ştiau ceilalți, că nu le explică şi firul discuției se rupse.

— Hai acasă, se răsti Matei ridicîndu-se şi luîndu-şi bățul gros şi strîmb cu care umbla mereu, hai Giugudel. Hai că plouă !

Se dădu jos din pridvor şi o luă grăbit spre poartă, fără să-l mai aştepte pe Giugudel. Mergînd îşi aruncă un ochi într-o parte, uitîndu-se cîtva timp în zare. Într-adevăr se vedea spre Cotigeoaia o pată întunecată şi o îngrămădire îndepărtată de nori. Nu mai plouase demult şi putea să fie chiar ploaie, acum sau la noapte. Putea însă tot aşa de bine să nu fie nimic, dar omul era dator să-şi pună la adăpost vitele şi uneltele şi să facă încă o sumedenie de alte treburi pe care ploaia le-ar fi stricat. După Matei Dimir plecară şi ceilalți şi cercetară şi ei o clipă cerul cu orizontul negru : da, avea să plouă, aici sau acolo. Aceia nu erau nori care să treacă degeaba pe deasupra pămîntului...

Se şi puse de altfel pe ploaie, mai curînd ca norii să fi acoperit tot cerul şi să poată ajunge acasă cei care se aflau pe drum sau pe cîmp. Era furtună, dar nu jos, ci undeva sus de tot, se vedea cum pe deasupra norilor mai coborîți şi mai negri, urcau cu o viteză de parcă ar fi fost ființe vii, alți nori de un alb amenințător, precedați de brațe uriaşe de fum care încercuiau repede spațiile albastre. De plouat însă nu ploua din ei, ci foarte paşnic din cei de jos, încețoşînd văzduhul şi micşorînd lumina ca într-o înserare.

Moromete intră în casă şi din prag lăsă uşa larg deschisă, păstrînd însă un pumn încleştat pe clanță şi celălalt pe lemnul de deasupra broaştei, într-una din pozițiile lui de crucificat, cînd ridica şi fruntea şi se făcea parcă şi mai înalt :

— Ei, zise el, v-ați socotit ? Tu, asta, acuma că ai aflat, cu toate că am spus expre să nu sufle nimeni o vorbă, ce mai cauți aici ? Două

pogoane pe care vreai tu să i le dai fetei ăşteia ca să mă lase pe mine singur, ei, i-am dat eu trei şi i-am trecut şi loc de casă să se mărite cu băiatul ăla al ei şi să stea aci. Nu mai zici că sînt gata să te arunc pe drumuri ? Acuma să te înţelegi cu fi-ta, fiindcă credeai că numai tu ai pămînt şi o să se ia fata asta după o smintită ca tine ! Du-te la asta în vale, de ce te-ai întors ?

Catrina tăcea potolită, dar neîmpăcată. Lumini ascuţite îi sticleau în ochii ei verzi. Nu se ştie de la cine aflase totul şi venise s-o ameninţe pe Ilinca, şi Moromete le lăsase pe amîndouă în odaie şi el ieşise în pridvor să-i primească pe-alde Giugudel şi ceilalţi.

— O brazdă de pămînt n-o să-ţi dau, zise Catrina nu cu alt glas decît dacă ar fi vorbit unei străine. Asta te-a înşelat cum ne-a înşelat pe toţi toată viaţa şi mîine cînd o veni Achim ai să vezi că o să se ducă să-ţi ia îndărăt ce ţi-a dat. Numai în judecăţi o să vă ţineţi.

Dar Ilinca nu se sperie.

— El măcar, de bine de rău, mi-a dat şi nu mi-e frică mie de Achim, dar tu nu mi-ai dat nimic şi dacă nu era tata cine ştie ce mai ieşea, că nici acuma nu mă măritam. Să te duci şi să mă laşi în pace. Dacă o să vreai să-mi dai ceva peste o lună, cînd m-oi mărita, o să zic şi eu că am o mamă, dacă nu, n-ai decît să-i dai Alboaicii, dar atunci să nu te mai prind p-aici !

— Aşa vorbeşti tu cu mine că te-am crescut şi am pătimit ? zise mama.

— Asta a fost odată, făcu Ilinca şi mîna ei voinică flutură prin aer în semn că e aşa de mult de-atunci că chiar să vrei şi n-ai mai putea să stai acuma şi să-ţi aduci aminte...

Intre timp, atrase de ceea ce se putea întîmpla acasă la părinţi prin întoarcerea aceasta neaşteptată a mamei, (nu se ştia încă de ce se hotărîse ea brusc la pasul de împăcare) veniseră şi Tita şi Alboaica şi fără să întrebe nimic aflaseră numaidecît din gura mamei ce se întîmplase. Alboaica îşi plimbă liniştită capul de la un umăr la altul şi surise. Deşi era adevărat că nu i-ar fi stricat un pogon de la maică-sa dacă rămînea la ea, totuşi nu l-ar fi vrut cu preţul unei rupturi atît de adînci în familie, cu toate că unii erau în stare pentru mult mai puţin să se înstrăineze de ai lor pînă la mormînt şi să trăiască învrăjbiţi şi singuri ca nişte lupi. Tita însă cînd auzi se făcu albă la faţă. Trei pogoane de la tata Ilinchii şi ei nimic, plus jumătate din locul de casă.

— Tată, strigă ea ridicîndu-se de pe pat şi apropiindu-se de geam, ia vin încoace ! Lasă-i niţel pe nea Costache şi pe nea Matei!

Moromete se supuse cu o grabă obişnuită, tocmai ca să nu înţeleagă prietenii lui că la el în casă se întîmpla iar ceva neobişnuit şi intră înăuntru. închise cu grijă uşa şi întrebă ce era ?

— Păi eu credeam, făcu el apoi — şi auzindu-l ai fi zis că e aşa de încolţit că nu mai ştie pe unde să scoată cămaşa — totdeauna am zis că dacă e pămîntul meu, fac ce vreau cu el !

— Cum faci ce vreai, zise Tita, fără să mai ia în seamă aceste întorsături de gîndire tocmai în astfel de clipe, te repezişi să-i dai ei trei pogoane şi acuma o să-i dea şi mama şi ce socoteală e asta care-o faceţi voi în cap ? Aveţi nişte copii sau nişte ţigani prinşi de mici, de care vă bateţi joc ! unuia cinci pogoane şi altuia două ?

Moromete însă nu se turbură :

— Spune şi tu, de, tu dacă ai fi în locul meu ai face ce ţi-ar zice unul şi altul sau te-ai lua după mintea ta, dat fiind că eşti liber-

să procedezi cum crezi tu de cuviință ? Tu ai luat de la mă-ta două pogoane, dar Ilinca vrea şi ea să se mărite şi mă-ta o amenință că nu-i dă^ E aci de față, socotiți-vă cu ea, nu cu mine, că n-o să mă scoateți acuma vinovat că vă dau pămînt ! Asta ar fi culmea, mai zise Moromete, şi situația i se păru aşa de enormă că n-o admise şi le întoarse spatele şi reveni în pridvor.

Ce vrusese el să spună ? Că dacă mama nu s-ar fi purtat aşa el ar fi împărțit aceste trei pogoane în mod egal celor două fete ? Păi dacă era aşa, lucrurile se puteau drege, mama îi putea da~fetei celei mari încă un pogon şi jumătate de pămînt şi Ilinchii încă o jumătate si ar fi avut amîndouă cîte trei pogoane şi jumătate. Dar pentru asta ar fi trebuit ca mama să se întoarcă acasă de la Alboaica şi să se împace cu tatăl.

— Şi tu ce nebunie te-a apucat de te-ai făcut de rîs în sat cu dusul tău la Marița ? zise Tita cu glasul ei care niciodată nu era ridicat, dar era egal şi greu ca un ciocan de lemn cu care te-ar fi tot lovit în cap. Ia să faci bine şi să te întorci, sau să nu te întorci, dar mie să-mi dai partea de pămînt pe care i-a dat-o tata Ilinchii.

Nici nu apucă bine să termine că nu numai mama şi Ilinca, dar şi Alboaicaj săriră toate trei cu gura pe ea, cum să-i dea ei şi Vie unde atîta pămînt, cînd mama mai avea mari şi late patru pogoane ?

— Din alea patru, scrîşni Tita surdă, fără să-şi dea seama că din spusele ei se înțelegea că mama să-i dea ei trei pogoane, cît îi dăduse tatăl Ilinchii.

— De ce nu zici tu să-ți dăm ție tot şi noi să ne băgăm cu ziua la tine, se miră Ilinca.

— De ce să vă băgați cu ziua. Fiecare la casa lui, dar să fie o dreptate, nu unul să ia de două ori cît altul, cînd altul a muncit de două ori mai mult.

— Unde ai muncit tu de două ori mai mult ? zise Ilinca. Ai muncit şi tu ca fiecare şi ți-a dat mama ca să te măriți, ce mai vreai ? Tare mult o să te văz eu p-aici cînd tata o îmbătrîni. O să ai tu grijă de el ?

— De ce să n-am grijă, zise Tita, ce, numai tu ai mîini ?

— O să te vedem atunci ! zise Ilinca, el mai are trei pogoane, o să-ți dea din ele dacă o să-i dai şi tu un pahar cu vin cînd o veni pe la tine...

— Paşte murgule iarbă verde, zise Tita, dacă era aşa ție de ce ți-a trecut ?

— Păi n-auzi, Tito, sări şi Alboaica, i-a dat fiindcă mama îi tot spunea că nu-i dă şi în toamnă vrea şi ea să se mărite...

— N-are decît, zise Tita cu acea privire mereu oarbă pe care o dă o furie bine ținută în mîini, dar ai cărei aburi turbură totuşi mintea. Treaba lui că i-a dat, dar să nu mai vie colea cu pretenția să-i dea şi mama.

— Nu dau la nimeni nimic, zise atunci mama încercînd să pună capăt certei, însă cu un glas neliniştit de situația întoarsă, în care ea era acum amenințată de fete şi i se pretindea cu glas turbure să dea... Şi nu v-a oprit nimeni să vă măritați, dar să vă faceți de rîs v-am oprit şi acuma uite roadele !

— Mamă, zise Ilinca în culmea unei nedumeriri pe care avea aerul că ar da mult s-o desluşească, îți cere cineva ceva ? Cu cine crezi tu că vorbeşti, cu Sande ? Pe mine m-ai împiedicat să mă mărit şi dacă n-aveam noroc cu băiatu-ăsta, nu-mi rămînea decît să iau unul cu

— Trebuie să mobilizezi urgent toţi membrii de partid, ai dat de dracu, 'tuţi oasele în ... zise Zdroncan.

•— Ce să fac, mă ? ! se holbă Isosică întinzîndu-se şi căscînd cri s gura pînă la urechi, cine zici că s-a anunţat ?

Dar, ori parcă ştia, ori că se aşteptase de la o zi la alta la o astfel de şedinţă, că nu se grăbi cîtuşi de puţin să se îmbrace şi să plece.

Zdroncan repetă, cu înjurături cu tot, ce spusese mai înainte şi dădu să iasă zicînd că nu putea să lase sfatul fără nimeni, că şi Plotoagă lipsea, a trimis după el să-1 cheme şi a trimis şi după Niculae al lui Moromete.

— Atunci stai aici şi aşteaptă-mă, că nu fuge sfatul de la locul lui pînă mă îmbrac eu... N-ai cerut şi tu nişte amănunte ?

— Ce amănunte ?

— Tu n-ai întrebat ?

— Pe cine să întreb ?

— Cu cine ai vorbit la telefon ?

— Cu tovarăşul Cîrcîdaţ, de la sfatul raional.

— Cîrcîdaţ, mîine maţ, pleacă poşta la Balaci, zise Isosică. Stai liniştit, nu te mişca fără să mă întrebi pe mine. Eu personal o să mobilizez pe toată lumea ! îţi spun eu, se feri Isosică, aşteaptă-mă la poartă pînă mă îmbrac.

Dar o dată Zdroncan ieşit, privirea lui Isosică se încrucişa cu a muierii.

•— Cum dracu ai ghicit, Ciulco ? exclamă el cu admiraţie. Gata s-a hotărît, ai dreptate, aşa o să fac, cu toate că să-ţi spun drept, nu cred că o să vrea să se împece cu mine... chiar dacă... Nu uită el chestia aia !...

— Are altele pe suflet, nu-i pasă lui de tine la ora actuală, zise Ciulea. Ai să vezi !

După cîteva minute Isosică ieşi agale din casă. Asta era, nici nu-i trecea prin cap să se agite şi atunci şi Zdroncan se mai potoli, aprinseră ţigări şi aşa pufăind ca doi şefi se îndreptară cu un aer foarte paşnic spre sfat.

— N-aud nimic, exclamă Zdroncan după un timp. O să-i mobilizezi tu pe toţi, că eşti dat dracu, şi de ce să nu fac eu nici o mişcare fără să te întreb ?

•—Mobilizarea se face din momentul ce o să vedem de ce vine aici tovarăşul Ghimpeţeanu şi ceilalţi tovarăşi, zise Isosică scuipînd gînditor asupra ţigării pe care o fuma, ca s-o facă să ardă cu mai mult fum. Şi adăugă şi mai gînditor, aproape cu duioşie : Aşa se face o mobilizare.

— Şi dacă te întreabă de ce nu sînt oamenii mobilizaţi, ce-i spui ? zise Zdroncan nedumerit.

— îi spui că acuşi se adună toată lumea si că ai trimes să-i caute.

— Şi ?

— Şi nimic. Stai şi afli despre ce e vorba şi după ce afli, pleci chiar tu după ei, arătînd că fără tine nu e nici o nădejde.

— Şi dacă nu afli ? mai zise Zdroncan.

•— Nu afli, n-ai ce face, dar trebuie să afli, ca să poţi să faci mobilizarea, explică Isosică tot mai gînditor, părea chiar îngrijorat acum. Şi continuă ca pentru a se convinge şi pe sine că într-adevăr în chestiuni de acest gen nu există altă soluţie. Dacă eu te strig de pildă

pe tine : Mă Zdroncane, ia vin încoace, tu dacă n-ai treabă, poți să vii imediat, dar dacă ai, zici de-acolo din grădină unde te găsesc : *Q*. e. mă, Isosică, ce-ai cu mine ? Spune de-acolo că n-am timp. Nu trebuie să-ți spun ? Așa devine de exemplu acum, că îl chemi pe om la ședință, zice că nu poate, că se duce cu caii la potcovit sau dracu stie unde poate să-ți mai spună că are de dus. Nu trebuie să-i explici ?

— Mă, al dracu te-a mai făcut pe tine mă-ta, exclamă Zdroncan cu admirație, capul tău a mai fost la un cur de muiere, dar vezi să nu ți-o ia al lui Moromete înainte și să mobilizeze el organizația fără să te mai întrebe pe tine. Și fără să-ți mai spun, și eu zic că în cazul de fată nici nu e nevoie de explicații, vin ei toți să-l vadă pe Bilă jugănit, că îl aranjarăți voi bine, tu cu cumnatu-meu Plotoagă, 'vă oasele în ...

— Ar fi cazul să vorbești ceva mai tare ca să te audă toată lumea, șopti Isosică.

Într-adevăr, se spunea pe ici-colo că Bilă fusese victima îndemnurilor lui Isosică și Plotoagă să nu mai admită depunerea griului pe jos, că întîi îl îmbătaseră nu se știe cum înainte de a merge pe arie și că pe urmă trecuseră pe la el și îl incitaseră. Acum așteptau efectele și asa cum se dovedi mai pe urmă, venirea chiar a primului secretar regional și a unui trimis al CC. nu miră pe nimeni. Alții însă, cum era Moromete, erau mai sceptici sau cu totul neinteresați să facă astfel de deosebiri de nuanțe, cum ar fi fost așa zisa „jugănire" posibilă a lui Bilă, care nu putea să constea în cel mai bun caz decît în simpla lui îndepărtare din biroul organizației, ceea ce fostului liberal nu-i spunea nimic; sau eventual să nu mai țină legătura cu Uniunea Sovietică. Ei, asta da, exclamase Moromete comentînd presupunerile acestea pe care i le făcea Niculae. Asta într-adevăr, măi Niculae, ar fi foarte grav, te rog foarte mult să ai grijă să nu i se întîmple lui Bilă așa ceva, fiindcă ce-o să mai facem noi dacă pierdem legătura ? Ia închipuie-ți !" Nimeni nu știa însă de ce se hotărîseră ei toți, alde Plotoagă, Isosică, Mantaroșie și chiar și Fîntînă — fiindcă nu o dată îl auziseră pe lipovean injurîndu-l pe Bilă pe la moară, să-l îndepărteze pe responsabilul Arlus și organizatoricul organizației de bază, ce le făcuse sau ce crezuseră ei că le putea el face de se uniseră ei toți contra lui și vroiau să-l dea la fund... Alții spuneau însă că ideea asta le venise abia pe urmă, că se speriaseră de felul cum ieșise cu treierișul, și că dat fiind că o parte din oameni apucaseră să-și ducă griul acasă, avea să le fie pusă la toți întrebarea cum devine că n-au fost la înălțime în calitatea lor, ăla de președinte, ăla de secretar, ăla de șef de tarla, și așa mai departe ! Și atunci le venise ideea asta să-l scoată pe Bilă cal breaz !

— Vă merge gura prea mult, adăugă Isosică de astă dată mohorît, fără prietenie. După ce că...

Dar se opri net și nu mai spuse și restul gîndirii care îl fulgerase parcă și pe el însuși prin imprudența ei, dacă ar fi exprimat-o. Zdroncan se uită la el :

— După ce că ce, ce ?

— O să-ți spun eu, zise Isosică, cu o sinceră promisiune în glas. Nu ești tu omul cu care să mă cert ! Tu o să rămîi toată viața secretar la sfat, mă Zdroncane !

Asta gîndise el oare în clipa aceea ? Zdroncan tresări.

— Ce vreai să spui, zise Zdroncan.

— Nimic nu vreau să spun ! Ce-ai auzit !

Zdroncan avu o clipă o expresie de derută uitîndu-se iar la ornulj de lîngă el, care mergea cu fruntea în pămînt, cum nu avea obiceiul,' Cu un gest reflex, ridica mina în care ţinea ţigarea şi după ce trăgeaf din ea, o umezea grijuliu ca şi cînd după fumul tras ţigarea s-ar fy deslipit pe undeva.

— Măi vere, să nu te legi de mine, că eu nu sînt Bilă, spuse Zdroncan fără grijă să nu fie auzit.

Isosică se îndîrji :

— Nici voi să nu vă legaţi de mine că nici eu nu sînt Mantaroşie.} Am fost numai noi patru, şi cineva i-a spus lui Vasile ce-am vorbit, f Fîntînă era singur, izolat şi acuma îl are pe Vasile, care a intrat în | partid cu sprijinul raionului, are oamenii lui pe linie de...

Şi aci din nou se opri, la timp.

— Pe linie de ce ?

Dar Isosică se înfurie liniştit :

— Lasă că ştii tu. Tot ce pot să-ţi spun e că e mai bine să rămîriă fiecare cu ce ştie. Nu te apuc de mînă, nu mă apuca nici tu de picior, Mă vezi pe mine că îţi reproşez ceva ?

Zdroncan se simţea pesemne aşa de încolţit, că nici nu mai ştia - pe unde merge şi la un . moment dat calcă alături şi alunecă în şanţ cît era de mare. Se ridică numaidecît înjurînd şi făcea să-l vezi cum i chiar şi în asemenea momente nu-şi putea acoperi dinţii şi ai fi crezut' că tot vesel e, cînd de fapt sticlirea de furie a ochilor dădea întregii' lui înfăţişări ceva din indignarea acelor cîini care totdeauna au fost, credincioşi şi deodată îşi arată colţii în urma unei lovituri nedrepte. în < cazul lui însă era greu de spus dacă lovitura era cu totul nedreaptă. j Isosică însă tăcea şi Zdroncan înţelese că secretarul de organizaţie tre-' cuse peste şi se mai linişti ; ba chiar îşi recapătă stăpînirea de sine:

— Nici n-ai avea ce să-mi reproşezi, zise el, dar fiindcă dracu ştie ce te-apucă pe tine cîteodată, mă fac că n-am auzit şi nu-i spun nici lui cumnatu-meu Plotoagă. Sînteţi prieteni şi n-aşi vrea să vă certaţi degeaba...

Dar Isosică demult nu-l mai asculta. De altfel se apropiaseră de sfat, se vedeau în faţa intrării Plotoagă, Bilă şi Niculae. Zdroncan avusese dreptate, Niculae şi dăduse toate ordinele şi se auzeau cîinii prin sat lătrînd la porţile celor care erau chemaţi de urgenţă să se adune la şcoală. Isosică se arătă mulţumit de aceste măsuri şi zise :

— Perfect ! Mă duc şi eu să-i ajut. Pe Fîntînă şi pe Mantaroşie s-a dus cineva să-i anunţe ? mai întrebă el în treacăt.

— Da, zise Plotoagă, l-am trimis eu pe Ilie Micu.

— L-ai trimis pe dracu, zise Zdroncan, uite-l pe Ilie Micu înăuntru. Bă, Ilie Micu !

— Uite-acuma mă duc, ziceam să iau şi nişte scrisori, strigă un glas ciudat dinăuntru, ca de copil.

— Vezi de treabă, zise Isosică, lasă că mă duc eu la moară.

Şi plecă cu aceiaşi paşi aşezaţi şi calmi cu care venise. Zdroncan se dădu pe lîngă cumnatu-său Plotoagă şi îi spuse :

— Ia vin încoace, tovarăşe preşedinte, să semnezi corespondenţa, să nu ne zică cineva că sîntem în neregulă.

Intrară însă în biroul lui Arghirescu, căruia îi făcură cu un gest rapid semn să iasă afară.

— Trimite pe cineva să se ia după el, să vadă unde se duce, zise Zdroncan.

___Cine ? întrebă Plotoagă.

— Isosică.

:— De ce ?

— Nu ştiu. Fă cum îţi spun, de unde vreai să ştiu eu ? Ai să vezi cînd o să afli.

___Dar ce s-a întîmplat ?

— Cumnate, zise Zdroncan batjocoritor, nu ştiu, că dacă aşi şti, ti-aşi spune.

Plotoagă se posomori şi timp de cîteva clipe chipul lui pietros, cu fălcile care îi făceau împreună cu fruntea un pătrat ca din cărămizi, rămase tăcut şi dur, încercînd să înţeleagă.

— Nu înţeleg, exclamă el cu mîna pe clanţa uşii, cu o voce care datorită intensei sincerităţi pe care o exprima, părea încărcată de o bruscă nelinişte.

După cîteva minute se întoarse.

— L-am trimis pe Arghirescu, care a dat fuga să-1 trimită pe fi-său ăla micu, care nu-1 cunoaşte Isosică, dar el îl cunoaşte.

— Perfect, exclamă Zdroncan şi reintră apoi în biroul său, puse mîna pe toc şi îşi văzu de scris.

Arăta senin : nu-i spusese el Isosică exact acel lucru menit să liniştească pe oricine, că nimic nu-i ameninţa existenţa şi munca de pe urma căreia îşi ţinea muierea şi copiii ? Fiindcă Zdroncan n-ar fi avut chiar nimic din ce trăi dacă ar fi fost dat afară din biroul acela...

VI

Isosică fu uşor de urmărit de către feciorul lui Arghirescu, secretarul organizaţiei o luase spre moară şi acolo îl căută pe Mantaroşie cu care se trase de-o parte şi începu să vorbească cu el nu se ştie ce. Ca de obicei curtea morii era plină de căruţe cu oameni, de femei şi copii, şi feciorul lui Arghirescu se pierdu printre ei apropiindu-se însă cît putu mai tare de locul unde cei doi stăteau de vorbă. Le întoarse spatele răzimîndu-se de loitra unei căruţe şi începu să tragă cu urechea. Nu se auzea însă nimic şi de altfel nici ceea ce îşi spuneau Isosică şi Mantaroşie nu dură mult.

— E clar ? zise Isosică de astă dată fără să-i mai pese că putea fi auzit. Rapid ! mai adăugă el.

Rapid, ce ? Feciorul lui Arghirescu se întoarse şi îl văzu pe Mantaroşie îndepărtîndu-se şi căutîndu-1 cu privirea pe cineva.

— Enache strigă el. Bă al Cîrstichii !

Enache al Cîrstichii se desprinse de lîngă căruţă unde aştepta stînd de vorbă cu alţii şi se apropie repede de Mantaroşie, desculţ şi în izmene cum era şi fără cingătoare la cămaşă, care îi atîrna de jur împrejur de la umeri în jos în mod egal.

— Ce e mă, zise el cu biciul în mînă.

— Avem şedinţă, zise Mantaroşie. Lasă-ţi căruţa aici şi du-te repede pînă la Vasile al Moaşei din Cotoceşti şi spune-i că i-am spus eu să stea acasă şi să mă aştepte, că am ceva să-i spun. Da' să nu plece de-acasă înainte să vin eu !

— Adică unde să nu se ducă ? zise omul vrînd şi el ca măcar cu atît să se aleagă de pe urma a ceea ce avea să facă, dar moldoveanul nu dădu nimic dinainte.

— Du-te tu şi pe urmă îţi spun eu, zise el, lasă-ţi căruţa în grija cuiva de-acasă să-ţi macine şi fă ce-ţi spun. Dar uite cum : în drum

Şi tăcerea continuă, Vasile o lăsă să se scurgă parcă anume ca să înţeleagă celălalt că nu era eîtuşi de puţin sigur că acea listă nu s-ar afla în posesia lui, a lui Vasile, şi că deci avea pe deplin dreptate nevasta lui, cînd îl sfătuia să nu se bazeze pe faptul că pent™ asta ar fi fost neapărat nevoie să se fi băgat mîna în portofelul lui Aristide.

— Uite, zise Isosică, eu nu mă culc niciodată nici pe-o ureche nici pe alta, dorm cu faţa în sus sau în jos, îmi păstrez bine urechile, fiindcă am nevoie de ele. Eu pornesc de la ideea că Vasile ar putea să se ridice în şedinţă şi să spună, cum ziseşi tu, Florico, care cine sîntem. O să spună şi n-o să iasă nimic, zise Isosică pe deplin stăpîn pe sine. Cel mult o să profite lipoveanul. Uite, acuma o să vă spun şi eu ce am de spus şi pe urmă sînteţi liberi să faceţi ce vreţi. Prima problemă : de ce-aţi vrut voi să faceţi gospodărie colectivă aici în sat şi v-aţi unit cu beţivu-ăla de Fîntînă ? Gospodăria colectivă e bună dacă vreai s-o faci, dar dacă nu vreai, poate să fie ea cea mai formidabilă ca idee, nu iese, fiindcă omului îi place să nu-i comande nimeni. Cu cîţi n-am vorbit ? ! Mai bine mănînc mămăligă cu cenuşă, dar nu mă duc eu să-mi comande mie Marin al lui Usturoi zicea pînă şi nenorocitu-ăla de Vatică al lui Boţoghină. Bine, mă, zic, cine ţi-a spus ţie că o să-ţi comande alde Marin al lui Usturoi ? N-o să fie alde Marin al lui Usturoi, zice, o să fie tot unul de-ai voştri. Şi dacă o să te pun pe tine ce-ai să mai zici ? De ce, zice, să comand eu altora şi să mă înjure lumea ? Bine, mă, zic, dar toţi oamenii, în afară de noi, aşa trăiesc, în uzine şi peste tot. Trebuie să fie cineva care să conducă. Tu n-o să-ţi conduci muierea şi copiii ? Aşa o fi, zice, dar dacă eu sînt liber, de ce să-mi bag singur gîtul să încalice altul pe el ? Asta e situaţia în momentul de faţă, zise Isosică şi dacă domnul Fîntînă vrea el să se grozăvească faţă de raion că face el gospodărie colectivă, voi de ce să-l sprijiniţi pe drumul ăsta ? Tu-i mama lui de nenorocit, că mi-am pus în gînd să nu mai înjur pe nimeni, dar cu ăsta mi se învîrteşte capul cît vine vorba de el. Asta ar fi prima problemă. Să v-o spun acuma şi pe-a doua. Nu pe calea asta v-aşi fi recomandat eu prin urmare să rezolvaţi ce e între voi şi rudele voastre. De ce să te înjure pe tine satul că ai tu nu ştiu ce cu alde Dan sau cu alde tat-său ? De ce vreai să faci tu satului un rău şi nu un bine ? Fiindcă asta e problema cea mai grea, cum poţi să faci satului un bine şi bineînţeles să-ţi rezolvi şi ţie problemele în litigiu. E clar că înainte de orice nu cu Fîntînă o să ajungi la o înţelegere şi nici cu Bilă sau Plotoagă. La înţelegerea asta poţi să ajungi cu mine, cu Mantaroşie, şi cu alţii, Zdroncan fiind, după părerea mea, absolut neutru, adică el să rămînă secretarul sfatului *indiferent* cine vine preşedinte sau secretar de organizaţie. (De-aia nu mai trebuie amesticat în ceva). Iar preşedinte al comitetului executiv, să fii dumneata, tovarăşe Vasile, Plotoagă dovedindu-se incapabil să facă faţă situaţiei, cum a fost cazul cum a decurs campania de strîngerea recoltei. O să vrea el să dea acuma vina pe Bilă, dar nu merge chestiunea asta. Bilă e el vinovat, dar Bilă a fost a cincea roată la căruţă şi o să-l scoatem şi pe el din biroul organizaţiei, dar asta nu e suficient. înţelegi, tovarăşe Vasile, aici e cheia situaţiei : *nu e sujicient !* Ce vreau să spun prin asta ? M-am gîndit bine şi cînd am văzut ce-a ieşit cu Bilă şi cu toată campania, mi-am dat seama că n-o să se mulţumească tovarăşul Ghimpeţeanu să dăm noi toată vina pe Bilă şi atunci o să se întîmple că lipoveanul o să profite de situaţie şi o

să se ridice în şedinţă şi o să tragă tare de tot în preşedinte. (în mine o să aibe curajul, fiindcă asta n-o să-i placă nici tovarăşului Ghimpeţeanu, înseamnă că e vinovat şi Niculae al lui Moromete şi e vinovat şi tovarăşul Ghimpeţeanu personal, că n-a ştiut să ne îndrume.) Ei, cine ne spune nouă că procedînd în felul ăsta nu iese că organizaţia o să ceară să-i schimbe pe amîndoi, să-l treacă pe Plotoagă la moară şi să ajungă Fîntînă în fruntea satului preşedinte al Comitetului executiv ? Un lucru e sigur : nici-unul n-o să vrea să ştie de tine şi problema stă în felul următor : eu, ca secretar de organizaţie, Mantaroşie, ca membru în birou, Dănălache, Geacă, Enache al Cîrstichii, Milică Roşu, Stancu Tumbea de la *Mat,* Armeanca de la cooperativă şi dacă mai vreai îţi mai spun, toţi o să te susţinem să fii numit preşedinte al comitetului executiv. Fiindcă ei o să se orienteze după cum o să vorbesc eu. Da, dar noi n-o să putem face asta decît dacă „cineva" o să se ridice acum şi să spună *tot ce ştie* despre Plotoagă şi să-i taie lui Fîntînă apa de la moară. Dacă aşi fi ajuns mai repede la concluzia asta, încheie Isosică, aş fi venit şi ţi-aş fi spus mai din timp, dar aveam eu o problemă neclarificată, cine ţi-a spus ţie tot ce ştii în legătură cu moara, anumite lucruri pe care le ştiam numai noi. Zilele astea am aflat de la cine şi după părerea mea bine a făcut că ţi-a spus, eu îl apreciez din punct de vedere ca o învăţătură de minte. Tovarăşe Vasile, asta e situaţia, oricum ai răsuci-o mai bine nu poate să iasă ! Eu acuma plec, te las să te gîndeşti, dar nu întîrzia ca să nu scapi începutul şedinţei. In afară de Ghimpeţeanu nici nu ştim cine mai vine, aşa că e bine să fii acolo negreşit cînd începe...

Şi Isosică se ridică şi-şi consultă ceasul. Era tîrziu, o luă spre uşă, dar nu se grăbi nici acum prea tare, şi cînd ajunse la şcoală toată organizaţia era adunată şi toată lumea, inclusiv primul secretar al raionului şi cei doi necunoscuţi, îl aşteptau doar pe secretarul de organizaţie sătesc ca să înceapă.

— A trebuit să conving pe unii care nu se îndură ei să-şi lase treburile şi să vie la şedinţă, zise Isosică liniştit. Sînt tovarăşi buni, şi trebuie răbdare cu ei, mai adăugă şi avu în clipa aceea atîta căldură şi sinceritate în glas încît chipurile cam reci ale celor trei oaspeţi se făcură ceva mai binevoitoare : da, putea fi adevărat ce zicea el, altfel cum să-ţi explici riscul la care se expunea un secretar de organizaţie sătesc lăsîndu-se aşteptat în felul acesta ca un boier ?

VII

Prima parte a şedinţei nu se desfăşură însă aşa cum se povesti în sat mai tîrziu, că nu se întîmpla nimic ; pentru mulţi membri de partid evenimente cum ar fi numirea sau scoaterea unuia ca Bilă din biroul organizaţiei nu însemna încă, aşa cum nu însemna nici pentru oameni ca Moromete, mare lucru şi cu atît mai puţin prezenţa sau absenţa cuiva de la şedinţă, fie ea chiar onorată de necunoscuţi venind de la forurile mult superioare ale partidului. Ori, tocmai un astfel de lucru, uimitor pentru cei ca Isosică, Plotoagă, Mantaroşie şi Zdroncan şi cei care se învîrteau în jurul lor, se petrecu de astă dată : Adam Fîntînă lipsea. Şi orele treceau şi el nu apărea. După aceea într-adevăr că în prima parte a şedinţei nu se mai întîmpla nimic deosebit, şedinţa nu curgea încă în nici o direcţie vizibilă, nimeni din conducerea organizaţiei nu lua cuvîntul, nici preşedintele comitetului executiv şi nici altcineva cît de cît ca să uşureze scoaterea la iveală a problemelor

care agitaseră atîtea zile satul. Fuseseră îndemnaţi pe rînd de primul secretar raional, Ghimpeţeanu, de Niculae Moromete, de celălalt necunoscut, care se află că era instructor regional, care însă nu prea fusese văzut prin Siliştea, şi se ridicaseră din sală şi vorbiseră, criticîndu-l foarte blînd pe Bilă şi arătîndu-se aşa în general că le cam lipsise la toţi vigilenţa şi le dăduse posibilitatea chiaburilor să facă agitaţie contra predării cotelor... dar ei îşi vor primi pedeapsa... şi uneltele lor ca alde Nae Cismaru... şi ca alde Nae Marinescu... şi aşa mai departe, stînd toţi cu privirea fixă şi aşteptînd, în timp ce vorbeau şi tărăgănindu-şi puţinele cuvinte care se învîrteau în jurul acestor idei, să se întîmple ' adică nu se ştie ce acolo la masa prezidiului, să audă un cuvînt sau să vadă un semn... Luase apoi cuvîntul primul secretar al regiunii de partid, cu acelaşi scop, să-i îndemne să intre mai adînc în analiza muncii organizaţiei. Ce, zise el batjocoritor, asta era tot ce aveau de spus, că tovarăşul Dobrescu n-a fost just că s-a luat cu ăla de piept ? Şi presupunînd că tovarăşul Dobrescu o să ia cuvîntul şi să arate cum ş-a î lăsat el provocat şi a greşit, de-aia am venit noi aici, eu, primul- **J** secretar al regiunii de partid şi tovarăşul delegat al CC. tovarăşul şef de secţie Bîcu şi tovarăşul Ghimpeţeanu, să auzim autocritica tovarăşului Dobrescu ?! He ! făcuse primul secretar arătînd brusc o veselie rece şi sarcastică şi exclamaţia aceasta a lui puţin behăită făcuse pe un oarecine din fundul sălii să izbucnească într-un rîs repede reprimat din pricina izolării lui, căci sala nu reacţionase în nici un fel, rămînînd toţi tăcuţi şi nemişcaţi ca nişte pari. Văd că cineva a rîs acolo, continuase primul secretar parcă înmărmurit de acest fenomen. Cum tovarăşe, de aia am venit noi aici să auzim cum rîzi dumneata ? Ce zici, tovarăşe Bîcu ? A ? Dumneata ce zici tovarăşe secretar de organizaţie ? Au amorţit şi ei, tovarăşe prim-secretar, răspunsese Isosică degajat, nu vedeţi cum stau cîte trei în băncile astea mici, că n-avem şi noi o sală mai mare, abia anu-ăsta proiectăm... Primul secretar parcă nu auzise acest răspuns şi continuase arătînd că în nici un caz nu putea fi ăsta scopul venirii lor acolo, să audă autocritica tovarăşului Dobrescu. Se înşeală cei care îşi închipuie că au atîta vreme de pierdut. Încît, el şi cu tovarăşul Bîcu, aşteaptă liniştiţi şi cu răbdare să se intre serios în conţinutul ordinii de zi. Era clar chiar şi pentru cel din urmă membru de partid prezent la această şedinţă că acum trebuia să ia cuvîntul secretarul organizaţiei sau preşedintele sfatului popular, sau măcar Mantaroşie, fără să mai intre în discuţie Bilă, ca unul care trebuia să-şi facă neapărat autocritica.

Acum ştiau ce era asta, autocritica, spre deosebire de primii ani, cînd le fuseseră mult mai greu... O dată unul din ei, un fel de cismar, cîrpaci, dresese bocancii cuiva şi în loc să-i dea înapoi, îi băuse. Pînă la urmă se înţelesese el cu păgubitul, îi plătise bocancii la loc, dar făcuse, ca membru de partid, o impresie foarte urîtă în sat şi din pricina asta avusese apoi loc şedinţa organizaţiei unde i se ceruse de către un băiat de la raion, aşa ca Niculae, să-şi facă autocritica. Nu vroia însă în ruptul capului să şi-o facă şi s-au chinuit cu el o după-amiază întreagă pînă l-au hotărît să se ridice în picioare şi să spună ceva. Şi ăla a spus într-adevăr ceva, nu chiar ceea ce aşteptau ei de la el, dar oricum... „Tovarăşi, a gîngăvit el, recunosc ! îmi fac critica şi autocritica."

Cu un aer de o blîndeţe de-ai fi zis că ăsta nu putea fi în stare să facă niciodată nimănui nici un rău se ridică în sfîrşit Bilă şi începu -

să vorbească. Că el n-a vrut să se ia cu domnul Nae Marinescu, că el j ,_a adresat cu frumosul, măi omule, nu pune griul pe jos că e păcat, *de* ce nu încarci dumneata în căruță să-ți duci cotele la bază și pe urmă să te întorci frumos și să-ți duci și restul de grîu acasă ? Ți-o spun cu lacrimi în ochi, spre binele dumitale și în felul ăsta ai da și-un exemplu altora, te-am citat la gazeta de perete ca un caz înaintat și spre mîndria feciorilor dumitale, care au și ei nevoie să fie remarcați în serviciul militar, în loc de orice răspuns, continuase Bilă cu blîndețea aceea a lui de un patetism neverosimil, care făcu să se umfle de atenție pînă si privirile celor care îșI închipuiau că îl cunosc pe dinafară pe Bilă, domnul Nae Marinescu a început să mă înjure pe mine și să înjure și Uniunea Sovietică. Domnule, îi zic, fii serios, nu se leagă nimeni de dumneata, îți dau un sfat, dacă vreai îl primești, dacă nu, să fii sănătos... S-a repezit la mine cu feciorii lui, țipînd ca niște turbați, aveam goga în mînă. Nu te apropia, zic, că îți dau la cap, sînt în legitimă apărare ! Poate să declare și plutonierul Moise care a anchetat pe urmă cazul.

Și Bilă se așezase apoi jos cu un aer mîhnit. Urmaseră după aceea cîteva minute de tăcere grea. Se adună totdeauna în ședințe astfel de nori invizibili deasupra capului cuiva și fără să se spună vreun cuvînt toți așteaptă ca el să se ridice și să vorbească. Adunarea stătea cu ochii înțepeniți pe Isosică. Și atunci se auzise într-adevăr vocea lui rostind cu degajarea lui obișnuită : „Poate are ceva de spus tovarășul președinte !" Președintele se ridicase în picioare ca fulgerat. Sigur că am, răspunse el, și începu să vorbească, dar vizibil luat prin surprindere și foarte nehotărît, neștiind pînă unde să meargă cu relatarea faptelor, s-o ia de la început de tot ca să poată să explice cum au decurs apoi lucrurile, sau să se refere la cazul anume, care dăduse naștere la turburările cunoscute. O încurcă înghesuit sub aceste extreme, cu țîșniri de furie disproporționate și fără adresă precisă, uimind foarte tare adunarea care nu se aștepta, cum povestiră unii mai tîrziu, să-l vadă tocmai pe el, un om pe care îl știau destul de bățos și pe picioarele lui, să se încurce așa de rău în fața celor doi străini, parcă ar fi fost prins că el i-ar fi îndemnat pe-ăia cu căruțele să fugă. „Lasă-i dracului pe-ăia cu căruțele, îmi venea parcă să strig la el (povestea mai pe urmă unul) ce te tot legi de ei, spune cine e vinovat și n-o mai ocoli atîta."

Astfel de surprize cu privire la zăpăceala de neînțeles a unora care multă vreme sînt crezuți oameni tari erau însă la începutul lor și de aceea Bilă făcu o impresie mult mai bună decît președintele, care la urma urmei se purtase bine în aceste împrejurări cu campania și nu înțelegeau frica lui de acum sau dracu să-l ia ce-l apucase. Să fi spus : da tovarășe, sîntem vinovați, nu trebuia să-l lăsăm pe tovarășul Dobrescu să aibe el de-aface cu oamenii, propun să fie scos tovarășul Dobrescu din biroul organizației și să-și vadă de treaba lui ca orice om. Iar în ce ne privește pe noi, ne luăm angajamentul ca pe viitor să fim mai vigilenți și să facem mai puține greșeli ca pînă acum... Dar el, în loc să vorbească așa, îi da înainte că ăia cu căruțele au făcut și au dres...

în pauză, cît ieși pe coridor, Plotoagă dădu peste Arghirescu care deși era membru de partid lipsise și el ca și Fîntînă, dar absența lui nu fusese băgată de seamă.

— Tovarășe președinte, zise el tare, ceva urgent în legătură cu impozitele, am stat la telefon și d-aia n-am putut să vin la ședință.

nimeriseră la luarea pauzei. Aprinseră ţigări unul de la altul, se atinseră pe umeri prieteneşte, Zdroncan rînjind veşnic cu dinţii lui zîmbaţi ca şi cînd totul îi mergea mai bine ca oricînd şi n-avea nici o grijă p. cap. Cei mai mulţi nu făceau însă nimic, arătau doar priviri lucitoare căutîndu-se unul pe altul din ochi, neputînd ascunde că faptul acesta că erau legaţi unul de altul prin apartenenţa la acelaşi partid îi bucura ca atare, că se puteau adică aduna împreună cel puţin o dată la patru săptămîni şi că toate treburile comunei se discutau şi se hotărau în orice caz cu ştirea lor. (Unii rămăseseră numai la atît, deşi erau ani de cînd veneau la şedinţe ; pentru ei oricine era în conducerea organizaţiei era bun, fiindcă nu venea el acolo fără să ştie partidul şi cînd nu mai era bun şi trebuia schimbat, tot partidul se îngrijea de asta, ca unul care ştia el mai bine cum stau lucrurile !...)

Şi în sfîrşit uşa cancelariei se deschise şi Isosică ieşi singur şi anunţă reluarea şedinţei, toată lumea să se adune iar în bănci. Se apropie de Mantaroşie şi întrebă repede :

— Ce e cu Fîntînă ?

— Nimic, zise Mantaroşie.

—• N-a venit ?

— Nu.

—- Perfect ! zise Isosică. Hai !

Şi intrară printre cei dintîi în clasă şi se apropiară de prezidiu, dar fără să se aşeze. Un minut mai tîrziu apărură şi cei trei, primul secretar al regionalei, delegatul CC. şi tovarăşul Ghimpeţeanu. Pînă să se aşeze aceştia la locurile lor, Isosică se duse să închidă uşa, dar o închise pe cea dinafară dinspre curte.

— Bă, zise el, adresîndu-se unui om care şedea în pragul uşii de la intrare şi se uita pierdut cum plouă, al lui Leoaşcă, ţi-am mai spus să nu stai pe coridor cînd avem şedinţe de partid. Vreai să te dăm afară şi să punem un membru de partid în locul tău ?

Speriat, omul închise uşa, dar Isosică ieşi după el pe pragul scării de ciment şi continuă :

— Unde e cheia ?

— E la mine.

— încuie uşa şi nu mai dai drumul la nimeni să intre, oricine ar fi ! Spui că şedinţa a început de la orele cinci şi s-a terminat, acuma tovarăşul de la Comitetul Central trage concluziile. El a dat ordin să nu mai intre nimeni în sală şi să fie linişte ! Scurt şi fără discuţie!

VIII

Şedinţa apoi reîncepu şi dimpotrivă, luînd cuvîntul, Isosică, spre deosebire de Plotoagă, încremeni organizaţia de uimire prin hotărîrea şi siguranţa cu care vorbi şi ceru sancţiuni, deşi pînă atunci el lăsase multora impresia unui om în orice caz foarte prudent şi care se cam ferea să fie drastic... I se dădu cuvîntul îndată după începerea şedinţei şi vorbi puţin, intrînd însă imediat în miezul problemelor. Tovarăşi, începu el şi după o lungă pauză în care se aşternu în toată sala o tăcere deplină zise că el nu era de părerea celor care au luat cuvîntul aici şi l-au atins pe tovarăşul Dobrescu aşa, cu un fel de floricele care s-ar chema critică. Adică cum, după cele ce-a făcut tovarăşul Dobrescu, după greşelile săvîrşite, asta era tot ce merita el din partea organizaţiei ? Nu tovarăşe, zise el, astea erau fapte de statut menite să compromită acţiunile partidului în sînul ţărănimii şi ei nu puteau trece pe

lîngă ele ca cîinele prin apă ! Să ridici ciomagul şi să loveşti un cetăţean în cap şi încă în numele „comitetului executiv", cum strigase tovarăşul Dobrescu acolo pe arie, era o faptă incompatibilă cu calitatea de membru de partid. De altfel tovarăşul Dobrescu a mai ridicat el o dată goga la cineva, în timpul cînd partidul lupta împotriva secetei în 46, cînd venise aici în sat, trimis de plasă, tovarăşul Niculae Moromete. El a urlat atunci să sară chiaburimea, în mijlocul cui se afla, ,i l-au lovit să-1 omoare pe tovarăşul Niculae ; poate să declare aici care l-au văzut, Dănălache, Geacă şi alţi tovarăşi care mai ştiu. Asta n-ar fi fost nimic dacă tovarăşul Dobrescu ar fi declarat la intrarea lui în partid fapta săvîrşită, partidul poate că l-ar fi iertat sperînd în căirea lui. Dar el a minţit şi ne-a înşelat pe toţi. Iată de ce, după o matură gîndire, propun să fie sancţionat tovarăşul Dobrescu fără a se mai trece, conform statutului, prin toate treptele prevăzute, vot de blam şi vot de blam cu avertisment. Direct excluderea, tovarăşi, şi prin aceasta organizaţia se va curaţi şi se va întări şi mai mult...

Cei mai mulţi crezură, aşa cum povestiră mai tîrziu, că tot ce spusese şi avea să mai spună Isosică în cuvîntul lui se hotărîse în pauză acolo în cancelarie şi că i se dăduse lui sarcina asta. De aceea ei strigară imediat că aşa era, trebuie dat jos Bilă, şi să fie scos pe loc din partid.

— Am fost eu de faţă cînd Bilă era să-1 omoare pe tovarăşul Niculae, zise Geacă ridicîndu-se în picioare.

— Bine, tovarăşe, zise primul secretar al regiunii, o să iai dumneata cuvîntul şi o să spui ce ştii.

Şi ceru linişte. Isosică îşi continuă apoi cuvîntul spunînd că cu regret trebuie să arate aici că nici tovarăşul preşedinte al comitetului executiv nu şi-a făcut datoria cum se cuvine, deşi a fost permanent îndrumat de tovarăşul Niculae Moromete din partea raionului de partid şi de tovarăşii de la sfatul popular raional. Tovarăşul preşedinte a mers tot timpul în coada maselor, lăsîndu-se influenţat de acele elemente *neinteresante* în predarea cotelor şi datoriilor către baza de recepţie. Una erau sfaturile şi îndrumările care i se dădeau şi alta era atitudinea tovarăşului preşedinte cînd lua contact cu acei cetăţeni recalcitranţi aflaţi sub influenţa chiaburilor. Tovarăşul preşedinte nu ştie ce e autocritica. în cuvîntul lui nici n-a fost pomeneală. Toate acestea trebuie să aibă o cauză, altfel nu se explică atitudinea împăciuitoristă a tovarăşului preşedinte faţă de greşelile săvîrşite. Trebuie să se intre mai adînc în aspectele astea ale muncii comitetului executiv, el a arătat o parte din ele, dar mai sînt şi altele mai grave, deocamdată el se opreşte aici cu o privire autocritică din pricină că nici biroul organizaţiei n-a îndeplinit pînă la cap îndrumările tovarăşului Niculae, şi ale tovarăşului Ghimpeţeanu personal, ori de cîte ori a fost cazul.

— Ce n-ai îndeplinit, tovarăşe secretar ? zise Niculae tăios.

— Păi din prima zi, tovarăşe Niculae, răspunse Isosică liniştit, cînd aţi venit dumneavoastră, ne-aţi atras atenţia asupra griului cu neghină şi a plivitului care ar fi trebuit făcut şi nu s-a făcut. Tovarăşul preşedinte s-a arătat foarte dispreţuitor auzind ce-aţi spus şi datoria mea era să-i arăt că era o greşeală gravă că n-au fost convinşi oamenii să iasă şi să smulgă neghina.

Niculae Moromete se încruntă dar nu mai zise nimic. Arăta rece şi potrivnic la tot ceea ce spunea vorbitorul, dar primul secretar regional şi trimisul CC. arătau mulţumiţi, era vizibil că desfăşurarea şedin-

ţei începea să le placă. O mînă se ridică aproape în aceeaşi clipă cînd secretarul organizaţiei încheie şi o voce se auzi imediat după a lui ;

— Cer cuvîntul.

Era Vasile al Moaşei, din Cotoceşti.

— Şi eu, se auzi o voce lîngă el şi posesorul ei se ridică chiar în picioare.

Era celălalt fost utemist, Ion al lui Ripitel. După ei se auziră alte glasuri şi alte mîini ţîşniră în semi-întunericul de prin fundul sălii şi cerură să li se dea şi lor cuvîntul. Se înscriseră pe rînd, Armeanca de la Cooperativă, Stancu Tumbea de la *Meate,* Dănălache, Geacă, Milică Roşu, Enache al Cîrstichii, apoi Plotoagă, Zdroncan, Arghirescu, trei învăţători de la şcoală şi doi şefi de tarlale. Se mai înscrie cineva ? se puse întrebarea de la prezidiu. Se mai înscriseră doi : Bilă din nou şi Mantaroşie cel din urmă. Avea să plătească scump mai tîrziu Mantaroşie această prudenţă, vorbind ultimul, cînd îi era foarte lesne să vadă în ce direcţie se îndreptau evenimentele ; fu scos fără menajamente de la moară şi numit în loc de referent la sfat cum i se promisese, şef de tarla şi ca să nu fie scos şi de acolo trebui să tacă şi să se arate mulţumit. Fîntînă continua să lipsească de la această şedinţă.

— Ai cuvîntul tovarăşe, i se spuse lui Vasile după ce înscrierile se terminară.

Şi ca şi mai înainte cînd vorbise Isosică, se lăsă o linişte atît de mare că nu se mai auzea în sala de clasă decît murmurul de-afară al ploii; în lumina petromaxului trupul subţire al lui Vasile părea înalt din pricina umbrelor încăperii şi i se vedeau palmele mari ieşindu-i din mînecile albe ale cămăşii ; nu ştia ce să facă cu ele şi foarte liniştit le puse pe colţul băncii ca pe nişte unelte şi se rezimă în ele.

Vasile începu apoi imediat să vorbească şi pînă îşi găsi suflul, tuşind de cîteva ori, spuse că el era de-acord cu ce-a spus aici tovarăşul Isosică în ceea ce îl privea pe Bilă, că adică Bilă nu merita să mai rămînă în partid după cele întîmplate şi mai ales dacă e adevărat că n-a declarat la adeziunea lui că a fost un element decăzut în perioada secetei... El e pentru propunerea de excludere fără să se mai treacă prin treptele statutare, ca unul ce fiind demascat pentru trecutul lui, să i se dea lui domnu' Bilă direct sancţiunea maximă.

— Mă chiamă Dobrescu, stimate tovarăşe Vasile, zise Bilă ridicîndu-se cu blîndeţe de la colţul prezidiului şi vorbind cu o uimitoare linişte şi înţelepciune în glasul lui parcă plin de milă faţă de toţi, atît de mare părea să-i fie înţelegerea. Nu înseamnă, continuă el, că dacă chiaburii şi-au pus de gînd, prin intermediul altora, să mă umple pe mine cu noroi, eu o să mă las să fiu umplut cu noroi. Ştiu şi eu anumite lucruri, sînt informat, tovarăşe Vasile, nu te pripi dumneata să mi te adresezi cu porecla, că nu s-a ajuns pînă acolo.

— Cînd o să ai iar cuvîntul o să răspunzi şi să spui ce ştii, zise Vasile la fel de liniştit, deocamdată eu mă iau după fapte şi faptele sînt astea, tovarăşe Dobrescu.

— Mulţumesc, zise Bilă trist şi se reaşeză.

— Am spus, continuă Vasile stînd mereu proptit în palmele lui late, că în chestiunea la care s-a dedat tovarăşul Isosică privitor la tovarăşul Dobrescu, sînt de acord şi n-am ce adăuga, dar în chestiunea a doua cu tovarăşul preşedinte al comitetului executiv, sînt în total dezacord. El a vorbit aici de floricele şi de dinele prin apă, dar tot aşa a făcut şi el cu tovarăşul Plotoagă.

De ce ? continuase Vasile explicînd pricinele pentru care Isosică se arătase atît de blind cu preşedintele. Fiindcă în realitate Plotoagă „u mai merita să rămînă în fruntea satului atîta timp cît cîțiva tovarăşi ştiu absolut de bine cine e tovarăşul Plotoagă şi o să spună aici în faţa organizaţiei cu *de-amăruntul* faptele lui din trecut şi cum s-a ascuns si el în organizaţie ca om direct al celui mai mare exploatator câţi s-a văzut, Năstase Rădulescu şi fiii lui, cei mai chiaburi din cîți există, ciomăgarii şi hoţii din comuna Siliştea-Gumeşti.

— Tovarăşi, astă-iarnă, în ziua cînd era vorba să începem acţiunea pentru formarea unui comitet de iniţiativă pentru atragerea in G.A.C., a venit la mine în casă domnul Dan, vărul meu. O să-i spun eu acum pe ei cine sînt, că nimeni nu ştie şi crede că mai vorbeşte lumea, muierile, şi n-o fi chiar aşa, că l-o fi omorît pe tata cu bătaia şi pe mama au lăsat-o să zacă fără nici un ajutor, deşi era sora lui. Să zicem că nu e adevărat, dar ce-o să vă spun eu acuma e trăit de mine, nu e nevoie să întrebăm babele să aflăm ce-a fost. Domnul Dan a vrut să mă omoare cu cuţitul, el şi cu frati-său Ştefan, că de ce să dau eu pămîntul la colhoz care nu e al meu, am martor pe tovarăşa secretară a raionului de U.T.M., era la mine în casă. Pămîntul ăsta de care zicea domnul Dan, era al meu, de la mama, şi pentru locul de casă le-am muncit ani de zile ca să nu mă considere nici pînă în ziua de azi plătit. Tovarăşi, dar eu sînt om mare, mai ştiu eu să şi rabd, că nu sîntem de mămăligă, am făcut armata şi am învăţat să trag cu mitraliera şi cu tunul de 110, nu mi-e frică mie de unul sau de altul, dar un copil ce ştie ? Cînd era fata mea de trei ani se ducea vara la uşa lor şi nu le făcea nimic, sta şi ea pe prag şi se uita la ei cum mănîncă, fiindcă un copil cînd e mic e ca o pisică, n-are ce mînca acasă sau nu se satură, se duce şi ea unde vede cu ochii... Şi într-o zi se întoarce prin grădină cu lacrimile şiroaie şi o întreb eu : ce e tată, de ce plîngi, că nu vrea să spună şi cînd mă uit eu mai bine îi văd urechea plină de sînge, aşa cum ţi-ai vîrî unghia unde e cercelul fetelor şi m-am dus cu ea de mînă la; ei. „Ce v-a făcut vouă, zic, copilul ăsta de v-aţi bătut joc de el ?* „Să nu-l trimeţi, zice domnul Dan, să întindă mîna pe la porţile oamenilor, că nu sînteţi neam de milogi, s-o învăţaţi să se milogească." „N-am trimis-o noi," zic. „Nu, c-om fi trimis-o noi, zice, că nu putea ea să vie singură dacă n-o învăţa cineva." Şi să zici că avea atunci ceva cu noi, că aş fi fost înscris în U.T.M., dar nu eram, fiindcă abia în armată m-am înscris ! Ştia că n-am cu ce ara, că n-aveam vitele mele cum n-am nici acuma, şi că sînt la cheremul lor. Lumea a sărăcit după război şi nu-ţi dă nimeni să ari şi să semeni, că abia poate pentru el. Şi atunci m-am hotărît eu că G.A.C.-ul ar fi salvarea noastră şi a altora care tot aşa ca noi găsesc că cooperativizarea agriculturii, bun înţeles prin liberul consimţămînt, ne scapă de exploatarea chiaburească şi ne dă şi nouă posibilitatea să trăim liberi. Şi aici a venit tovarăşul preşedinte Plotoagă şi a sabotat în mod conştient, ştiind că noi vrem, atîţia cîţi eram, treizeci sau patruzeci. De ce a sabotat el ? Am să spun mai pe urmă. Să ne întoarcem la dimineaţa cînd noi am vrut s-o luăm de la cap cu comitetul de iniţiativă şi m-am pomenit în casă cu domnul Dan şi Ştefan. „Bună dimineaţa vere, zice, am auzit că iar vreai să dai pămîntul la colhoz." Intraseră în casă cu zăpada pe ei parcă intraseră în grajd şi nevastă-mea s-a făcut aşa roşie : cum să intre ei aşa în casă ca la nişte ţigani ? Şi le-a spus că a mai văzut şi ea oameni, dar aşa fără nici un simţ în ei, n-a mai văzut. „S-a boierit cocoana, a

zis atunci Dan, e lene să dea cu mătura." Şi atunci i-a spus şi nevas, tă-mea : „d-aia au fugit de la tine din casă trei fete, că le-a fost scîrbâ ; să dea cu mătura în urma ta. Iar altele nici nu se mai uită la tine." Asta n-a răbdat-o el, că era adevărat şi toată lumea ştia că o ceruse cu un an înainte pe Didina lui Palici şi Didina pe urmă a plecat din sat, a intrat într-o fabrică şi se auzea că dădea la facultate fără frecvenţă. Nu vrusese să intre în neamul lor. „Da, zice el, am auzit şi eu că domnişoara Palici a intrat la facultatea de prostologie. Regret foarte mult că nu m-a luat, intram amîndoi la facultate, luam diplome de prostologi. Oho ! zice, ce-am să încalic eu o dată pe bălana şi ce pinteni o să-i dau cînd o să-i văd pe comunişti dărîmaţi. Vin ei americanii încoa', şi dacă n-o să-i adun eu pe toţi prostologii lingă Cotigeoaia şi o să pun mitraliera în ei, să nu-mi spuie mie om. Or să muşte ţărîna cu sînge." „Vezi să n-o muşti tu pînă atunci," zice nevastă-mea şi atunci o dată a sărit de pe pat, a înjurat-o pe nevastă-mea şi a plesnit-o cu dosul palmei peste ochii. M-am uitat şi eu la ea şi cînd am văzut-o galbenă la faţă i-am spus lui Dan : „Mă, zic, de ce dai tu în nevasta mea ? Ce ţi-a făcut ea ţie de dai în ea ?" Şi am sărit la el, dar aveam mîinile goale şi el avea cuţitul în buzunar, l-a scos şi sta cu el în mînă să mă taie. A sărit şi Ştefan tot la mine şi mă ţinea de mîini. Asta e domnul Dan, la fel ca şi tat-său şi cînd am venit la sfat şi i-am spus tovarăşului Plotoagă, a dat din umeri, că n-are ce să-mi facă. Şi mă întorc acum şi spun de ce a dat el din umeri şi toată activitatea lui cum apare în legătură cu G.A.C. şi acum cu strîngerea recoltei.

Şi vorbitorul se întoarse iar cu ani în urmă şi povesti întîlnirea din 46 care avusese loc acasă la Aristide şi cum discutaseră ei acolo ce oameni de încredere să „văpsească" pentru a nu scăpa satul din mîinile lor de exploatatori în anii care aveau să urmeze. Vorbitorul fusese de faţă cînd Năstase a spus să fie chemat Plotoagă la el să-i dea ordin să se facă comunist, să se înscrie în partid şi să ajungă primar.

— Eu vreau să-i pun tovarăşului Plotoagă întrebarea, continuase Vasile, dacă tovarăşul Plotoagă a declarat, cînd a intrat în partid, că a fost omul de încredere al chiaburilor, dacă din momentul ce se înscrie în partid, a rupt-o cu ei. Dacă el a declarat asta, atunci tot ce învinuiri i-am adus pe direcţia asta, nu mai sînt valabile şi am încetat să i le mai aduc. Dar el nu poate să zică pentru că n-a declarat nimic, tovarăşi, ca şi Bilă, a minţit partidul, sperînd că nimeni nu ştie cine e şi ce joc face el, îndeplinind funcţia de preşedinte al comitetului executiv.

Şi cu aceasta, Vasile se aşeză. Tot ceea ce spusese el produse asupra organizaţiei şi asupra prezidiului un efect covîrşitor, nu atît prin faptul că dezvăluirile sale zdrobeau pe cineva, cît mai ales prin afirmarea forţei lui, cît de bine vorbise şi cît de stăpîn se arătase că era pe sine şi pe evenimentele prin care viaţa lui trecuse, neştiute de nimeni, pînă atunci. Urmară ceilalţi la cuvînt şi începu după aceea o bătălie pierdută, care dură însă ceasuri întregi, pînă pe la miezul nopţii. Zadarnic au încercat şi ceilalţi să-l apere pe Plotoagă, se povestea mai tîrziu, Vasile îi aştepta de la locul lui pe fiecare să ia cuvîntul şi după ce terminau, se ridica în picioare şi cerea prezidiului să-i pună ăluia o întrebare. Ei, şi cu sistemul ăsta îi zăpăcea pe toţi, fiindcă nu se ştie de unde dracu le' aflase el pe toate şi le ţinea minte. Pe Arghirescu spre exemplu l-a întrebat cînd a primit el noul plan de încasări şi ce măsuri s-au prevăzut în sarcina sfatului popular în vederea îndeplinirii lui şi

dacă s-au executat măsurile respective. Nu se executaseră. De ce ? Cînd a primit planul ? La 28 iunie. Şi acum în cîte sîntem ? în 25 august. Aproape două luni. S-au luat declaraţii de la fiecare, că se obligă să plătească impozitele care le revin ? Nu s-au luat. Cît avea de dat domnul Năstase ? O sută optzeci de mii. A dat vreun leu ? N-a dat. (Şi aici toată adunarea fluierase şi se făcuse zarvă mare, din momentul acela fusese gata cu Plotoagă, nimeni nu mai credea că o să mai vie a doua zi la sfat.) Iar Vasile strigase că nici n-o să dea domnul Năstase o sută optzeci de mii, nici el şi nici ceilalţi chiaburi ai comunei şi nici tovarăşul Arghirescu n-o să-i încaseze, cîtă vreme tovarăşul Plotoagă era acolo ca preşedinte al comitetului executiv şi îl ferea pe domnul Năstase şi pe fi-său Dan şi pe toţi bogătaşii satului cu spatele lui lat... Arghirescu, ca să scape, o lăsase moartă cu apărarea preşedintelui, dădea vina pe el că ţine hîrtiile încuiate în birou...

Şi astfel luă sfîrşit această şedinţă care îl aducea pe acest Vasile la ordinea zilei şi nimeni, în afară de Isosică nu-şi dădu seama atunci că odată cu ieşirea acestuia din umbră începea pentru sat o nouă perioadă de zvîrcolire, care avea să dureze mai bine de zece ani, la sfîrşitul căreia pămîntul tuturor, cu vitele mari şi uneltele agricole aveau să fie cooperativizate. El însă, Vasile, avea să continue să rămînă în fruntea satului şi după această perioadă...

Pe la orele trei dimineaţa Isosică se întorcea acasă cu Ciulea — luase şi ea parte la această şedinţă, în general lipsea, îi ajungea că se ducea el — şi multă vreme merseră unul lîngă altul fără să-şi spună nimic.

— Ai văzut, spuse ea apoi întru tîrziu, că ăsta a fost firul, pe care l-am prins eu ? Cum a mers cu Vasile ?

— N-a mers prea uşor, zise Isosică, din pricina Florichii, muierea-aia lui mică. E deşteaptă, dar nu ştie să uite, n-o să facă bine Vasile dacă o să se ia prea mult după ea.

— D-aia el nici nu-i spune tot, zise Ciulea.

— De ce crezi ?

— O ştiu eu pe Florica lui Ciupăgeanu, dacă Vasile i-ar fi spus pînă acuma pînă unde a ajuns el pe linie de U.T.M., nici n-ai mai fi putut tu să le calci pragul şi să stai de vorbă cu el. El nu cred că s-a mirat că l-ai propus tu preşedinte, dar eu cred că ei i-a bătut inima ca un ciocan cînd te-a auzit... Fiindcă nu ştia ce ştia Vasile !

— Crezi că nu i-a spus el ce mi-ai spus tu mie, că a ajuns pînă la preşedintele regiunii în audienţă ? Acuma, să-ţi spun drept, mă doare ceafa de şedinţa asta, cînd mi-ai spus am înţeles, dar acuma nu mai văd legătura...

— Eşti ostenit, zise Ciulea cu un glas odihnit. Preşedintele sfatului popular regional e rudă cu fata aia care l-a sprijinit pe Vasile să intre în partid, de la raionul U.T.M., ţi-am spus cum a stat ea de vorbă şi cu Niculae al lui Moromete pe mirişte.

— A, da, zise Isosică gemînd, şi Niculae n-a fost de părerea ei şi ea s-a dus pe urmă mai sus şi i-a făcut şi lui Vasile... Da, în audienţă... Dar tot nu sînt bine lămurit ce l-a apucat pe Zdroncan...

— Păi Zdroncan ştia înaintea mea de legătura asta, şi s-a gîndit şi el că cine ştie... Dar audienţa a avut loc după ce i-a spus el lui Vasile ce vreţi voi să-i faceţi lui Fîntînă. Numai simpla legătură l-a determinat pe Zdroncan să-i divulge secretul...

— Norocul lui Vasile gemu Isosică intrînd în curte a fost Bilă şi prostia lui Nae Marinescu ! Că altfel, mai avea el de aşteptat...

Şi cei doi soţi continuară să discute în acelaşi fel pînă se culcară atît de obosiţi totuşi amîndoi că uitară adevăratele cauze care îl aduseseră pe Vasile la suprafaţă, de care se temuseră şi ei, părîndu-li-se acum după ce primejdia trecuse, că Nae Marinescu, şi că Bilă, şi că Zdroncan..!

K Vasile fu numit preşedinte al comitetului executiv chiar a doua zi fiindcă în anumite situaţii schimbările acestea se operează fără formalităţi de prisos şi cu o rapiditate uluitoare. Bilă fu exclus din partid şi Plotoagă sancţionat cu vot de blam. La a doua abatere urma avertismentul şi apoi excluderea, dar nemaifiind preşedinte această ameninţare n-avea nici un sens şi pe urmă poţi fi exclus şi direct dacă ajungi în situaţia lui Bilă, treptele statutare nu sînt un obstacol de netrecut. Noroc că Plotoagă avea pămîntul lui şi putea acum să-şi vadă de plugărie, mai ales că nu avea chiar puţin, nu era adică „sărac", cum se trecuse el în dosarul de membru de partid în autobiografia pe care şi-o scrisese.

Vasile luă foarte minuţios de la el în primire toate scriptele şi după ce îi petrecu pe activiştii care veniseră de dimineaţă să-1 pună în funcţie (venise chiar preşedintele sfatului popular raional), se întoarse în biroul său, încuie sertarul şi dulapul cu cheile şi ieşi şi intră peste Zdroncan.

— Să trăieşti tovarăşe preşedinte, zise Zdroncan respectuos, continuînd însă să-şi vadă de scris. Ai nevoie de mine ?

Vasile se aplecă şi se răzimă de bara de lemn ca orice ţăran şi stătu astfel pe gînduri cîteva clipe lungi.

— Mă Zdroncane, ia vin puţin încoace ! zise el în cele din urmă.

Şi ieşiră amîndoi şi Vasile o luă spre biroul pe care era scris „preşedinte", deschise uşa şi rămase în picioare mergînd agale încoace şi încolo în bocancii şi pantalonii lui uşori din piele de drac.

— Ce crezi tu că trebuie să fac eu acuma, Zdroncane ? zise Vasile. Primul lucru pe care ar trebui să-1 fac ?

— Nu ştiu, zise Zdroncan, eu ce-am ştiut ţi-am spus şi cînd o să mai ştiu ceva, o să-ţi mai spun. I-am spus şi lui cumnatu-meu Plotoagă că mai bine ar fi făcut dacă se împăca cu dumneata şi i-am spus şi de ce, dar dacă omul a fost sincer şi mi-a spus şi el ?

— Ei, ce ţi-a spus, zise Vasile.

— Măi Zroncane, zice, dacă aşi putea, m-aşi împăca, dar numai cînd mă gîndesc văd roşu.

— Şi de ce, mă, Zdroncane, că doar nu i-am făcut nimic ! zise Vasile fără să se mire prea tare.

Parcă era singurul lucru care încetase să-1 mai mire încă demult° El care fusese un băiat sărac şi trăise greu, să nu poată tocmai el să intre în partid şi să trebuiască să lupte ca să fie primit ?

— Asta chiar că nu ştiu, zise Zdroncan, mai bine întreabă-1 pe Isosică, fiindcă văz că te-ai înţeles bine cu el. Felicitările mele.

Era un reproş că divulgîndu-i ceea ce ştiuse Vasile nu-şi îndreptase totuşi lupta contra lui Isosică şi să-1 fi cruţat deci pe Plotoagă ?

— Va să zică nu-ţi trece prin cap care ar fi primul lucru pe care ar trebui să-1 fac eu în calitatea mea de preşedinte ? zise Vasile ocolind reproşul.

— Nu, nu-mi trece, zise Zdroncan.

— Bine, ai să vezi.

Isosică plecase la raion de dimineață şi spusese că se întorcea peste cîteva zile, avea multe de făcut acolo. După prînz pe la ora cinci, fură văzuți Năstase Rădulescu şi Dan intrînd în clădirea sfatului şi apoi în biroul preşedintelui. Preşedintele dăduse ordin să vie şi aceştia veniseră. Cîteva minute mai tîrziu sosi pe-acolo ca din întîmplare şi plutonierul Moise. Dar el intră cum avea obiceiul cînd venea la sfat în biroul lui Zdroncan şi începu să răsfoiască pe gratis ziarele şi revistele altora. Paznicul de-afară care văzuse şi auzise prin fereastra deschisă povesti apoi în sat cum se desfăşuraseră lucrurile acolo în biroul preşedintelui. Vasile se ridicase în picioare la intrarea celor doi şi le dăduse apoi scaune şi le zisese să ia loc, că avea ceva să le spună.

— Şi nu putuşi să aştepți pe-a doua zi ? zise bătrînul Năstase, negru de o umilință disperată pe care nu putea să şi-o înfrîngă, deşi făcea eforturi vizibile să se uite în altă parte şi să nu-l vadă pe celălalt instalat în partea cealaltă a biroului. Crezi că nu ştim noi de ieri de la prînz înaintea ta că a venit un ordin să te pună pe tine moț ? Nu era nevoie să ne chemi aici chiar îndată, puteai şi tu să mai aştepți trei patru zile, să nu rîdă lumea de tine.

— M-am gîndit şi eu, zise Vasile, să aştept o zi două, dar pe urmă mi-am zis că am aşteptat destul pînă am pus mîna pe voi. Nici nu ştiți cît am aşteptat şi cîte am înghițit, de cîte ori era gata să mă dau bătut şi să fug din sat. Acuma am pus mîna pe voi.

—• Şi ce-o să ne faci ? exclamă Năstase disprețuitor,

în clipa aceea Vasile se aplecă şi îl plesni pe bătrîn atît de năprasnic peste față încît îl lungi pe podea cu scaun cu tot.

— Sări, domnule Dan, să-ți aperi tatăl căzut la pămînt! ! şopti preşedintele ieşind de după birou şi uitîndu-se la vărul său cu un ochi arzînd rece de o ură de nevindecat. Aveai un cuțit, nu-l mai porți la tine ?

într-o clipită Dan avu scaunul în mînă şi îi dădu lui Vasile cu el în cap. Căzură amîndoi, dar Vasile se ridică îndată în timp ce Dan se perpelea pe jos. Fusese el însuşi lovit undeva, dar cînd şi în ce fel ? Vasile îl lăsă să se perpelească, îl ridică pe Năstase şi îl puse pe scaun. Bătrînului îi curgea sînge din nas, i se făcuse cămaşa roşie.

— închină-te la Dumnezeu, zise Vasile gîfîind, ai să mori pe-acolo pe unde am să te trimet eu şi din averea şi din neamul tău o să se aleagă praful. N-am să dorm ca lumea pînă n-am să vă stîrpesc pe toți din rădăcină, dar o să încep cu tine, domnule Năstase, că cu dumneata am eu ce am.

Alarmați de paznic, Zdroncan şi plutonierul Moise intrară înăuntru.

— Cine v-a dat voie să intrați aici fără să bateți în uşă ? strigă preşedintele furios. Afară !

Pe urmă se linişti :

— Plutonier Moise, zise el, iai pe-ăştia pe-amîndoi şi cu Arghirescu mergi cu ei acasă să plătească o sută optzeci de mii de lei impozit. Dacă nu plătesc, luați-le tot grîul şi îl trimiteți la baza de recepție contra chitanță. Să se cerceteze pe urmă exact cît pămînt au şi îi dăm în judecată pentru că au indus în eroare sfatul popular nedeclarînd suprafețele de pe care au strîns recolta. Fiind chiaburi înrăiți şi periculoşi îi trimiți pe urmă cu escortă la raion pe bază de declarații de la toți pe care i-au omorît ăştia cu măciucile în viața lor.

Plutonierul Moise îi făcu semn bătrînului să se şteargă pe faţă si pe gît de singe, dar acesta parcă surzise, părea cu adevărat cu totul străin de ceea ce se petrecea în jurul lui şi se ridică foarte grăbit şi aferat să plece de-acolo. Dan însă nu-şi revenea din lovitura primită. Fusese atins undeva, în burtă sau între picioare, fiindcă mîinile şi bustul le mişca fără greutate, li curgea sudoarea în şiroaie şi arăta vineţiu, aşa de tare îl secase.

— Mi-a spus cineva că aşa trebuia să-ţi fac cînd ai scos cuţitul la mine în casă, după ce ai plesnit-o pe nevastă mea, îi explică Vasile, dar nu m-am gîndit. Să dai tu în nevasta mea, murmură el deodată cu alt glas şi în aceeaşi clipă îl şi cîrpi pe Dan ca şi pe bătrîn mai înainte şi îl întinse fulgerător cu spinarea pe podea. Am venit atunci la tovarăşul plutonier Moise şi i-am relatat cazul şi tovarăşul plutonier mi-a spus că neexistînd dovezi, n-are ce-mi face. Poftim dovezile, tovarăşe plutonier, exclamă Vasile sarcastic, să declare domnul Dan că n-a intrat el în casa mea cu cuţitul, cu frati-său şi mi-a bătut nevasta. Să îndrăznească să mintă. îi iai declaraţie şi lui şi lui domnul Ştefan şi le aduci la mine. Dă-i ăstuia afară să se spele să nu-mi facă mie bîlci prin sat cu sîngele lui puturos pe cămaşă.

— Vere, mîrîi Dan ridicîndu-se de jos, de astă dată sigur pe sine •— ai fi zis că palma care îl lungise avusese în mod bizar un efect înviorător — fă-ne tu nouă cel mai mare rău pe care poţi să ni-l faci, că dacă venim noi şi cădeţi voi, să nu-ţi pară rău că nu l-ai făcut...

— Să fii liniştit în privinţa asta, îi asigură Vasile, n-o să-mi pară rău de nimic şi o să mă străduiesc de aşa manieră încît piatră de piatră n-o să mai găsiţi cînd o să vă întoarceţi. Dacă o să vă mai întoarceţi!

Şi făcu semn din cap să fie scoşi afară de-acolo. Plutonierul ieşi cu cei doi şi în aceeaşi zi le făcu acte de dare în judecată şi îi trimise la raion sub stare de arest : înşelaseră autorităţile la arie, nu declaraseră suprafeţele şi cantităţile exacte ; şi nu plătiseră mai nimic din cele o sută optzeci de mii de lei impozite, cîte le aveau înscrise pe rol. Pe Ştefan însă nu-l prinseră, fugise la timp de-acasă şi nu mai reveni niciodată în sat...

X

Printre hotărîrile luate în şedinţa organizaţiei, în afară de excluderea lui Bilă din partid şi sancţionarea cu vot de blam dată lui Plotoagă, mai era una considerată de primul secretar Ghimpeţeanu ca foarte importantă şi anume formarea unei comisii locale care să meargă în zilele următoare prin sat şi să strîngă în căruţe cotele celor care fugiseră cu ele de pe arie şi credeau ei că au să rămînă fără să le dea. Era, de altfel, zise el, şi ultima sarcină pe care o mai avea de îndeplinit în satul său natal tovarăşul Moromete, după care putea să se întoarcă liniştit la raion şi cu asta să se considere ca încheiată, în fapt, campania de strîngerea recoltei din anul acela. Instrucţiunile prevedeau ca această comisie să fie formată din organizaţiile de masă, în special din Frontul plugarilor şi chiar şi din oameni aşa mai respectaţi din sat, şi să facă parte bineînţeles din ea şi membri de partid, ca să-şi atingă scopul : adică de la chiaburi să ia cereale în contul impozitelor şi de la ceilalţi restanţele. S-o conducă, firește, preşedintele sfatului şi tovarăşul Moromete Niculae să-i îndrumeze să iasă totul bine...

Niculae dormi tîrziu după ce se întoarse de la-ssedință şi pînă se sculă şi se îmbrăcă se făcu prînzul, nu mai plecă de-acasă, încît instalarea lui Vasile se făcu în lipsa lui.

— Sarcina mea s-a cam încheiat, zise el adresîndu-se tatălui, mîine sau poimîine plec. Bine că s-a terminat, o să-l aveți acum preşedinte pe Vasile, singur spuneai că e un om...

— Cînd am spus eu ? se apără Moromete.

— In ziua cînd am început secerişul şi mi-ai povestit la capul locului cum l-a omorît Năstase pe tatăl lui Vasile şi alte istorii de acelaşi gen.

— Bine că ştii tu istorii de alt gen, zise Moromete supărat şi ca niciodată pînă atunci se arătă foarte puțin dornic de discuție, se ridică şi se pierdu pe undeva prin grădină.

Spre seară Niculae se duse pe la sfat şi îl găsi pe Vasile acolo.

•— S-a operat, zise Zdroncan, de dimineață pe la doişpe, o schimbare în sînul comitetului executiv. Am trimis pe tîmpitu-ăsta de Ilie Micu să vă cheme şi n-a ştiut ce să spună, că nea Ilie Moromete n-a vrut să te scoale, zicea că dormi şi îl arătă cu capul pe acel Ilie Micu, care nu ştiuse ce să spună.

— Foarte bine, zise Niculae, ştiam că o să vină Vasile.

— Ei, uite-l pe tovarăşul Vasile, continuă Zdroncan, noul preşedinte.

Niculae se uită pe sub sprîncene la cel numit, care era acolea şi cîtva timp nu zise nimic.

— A şi băgat spaima în chiaburi, zise acel Ilie Micu, care era într-adevăr un om mic de tot, aproape un pitic, şedea la un colț al mesei lui Zdroncan şi sorta nişte scrisori.

Era chiar pitic, mic şi spîn, îndeplinea funcția de curier, dar demult, dinainte de război, îi plăcea lui Valache să-şi aprindă țigarea de la el ridicîndu-l cu trup cu tot pînă la gură. El ducea toate scrisorile prin sat şi era foarte bățos, nu aştepta să vie omul pînă la poartă după ce îl striga, îi arunca plicul peste gard şi îşi vedea de drum spunînd că el n-are timp de pierdut, îl aşteaptă dom-primar şi dom-notar... Acum îl degradaseră pe Ilie Micu, nu se ştia sigur dacă i se mai dădea sau nu leafă de curier şi nici prin sat nu mai era văzut în fiecare zi, ca pe vremuri.

— Taci mă, din gură, Ilie, că dacă te prind că mai spui ceva de oricine-ar fi, te dau afară, zise Zdroncan. Ia du-te mai bine şi adu nişte apă, uite cana-ici, spal-o nițel, fire-al dracu, vezi c-a băut Arghirescu din ea şi miroase a usturoi. Că şi ăsta al dracu, parcă n-ar mai găsi altceva ce să mai mănînce.

— Ia vino tovarăşe preşedinte, zise Niculae adresîndu-se lui Vasile, tovarăşul Isosică unde e ? Ia să se ducă cineva să-l cheme.

— Isosică ? ! exclamă Zdroncan. Cred că la ora asta stă la discuție cu Fîntînă pe la Pălămida, au plecat amîndoi de dimineață, cred că s-au întîlnit în tren, dacă nu cumva bărbosul l-o fi aruncat jos din tren, — aflăm noi !

— Adevărat, zise Niculae, de ce n-a venit Fîntînă la şedință aseară ?

— Nici Isosică n-a crezut că o să se prindă, dar a încercat şi i-a reuşit perfect, zise Zdroncan. L-a trimis pe Enache al Cîrstichii să-i spună lipoveanului că şedința are loc la ora nouă seara, şi nu la cinci cum a fost.

— Şi Fîntînă a crezut ?

— N-a fost numai asta, zise Zdroncan ştergîndu-şi peniţa pe cap şi punînd-o apoi pe suport, a venit tocmai atunci şi nepotul lui şi i-a spus că poate să-l prindă la moară pe Ştefan al lui Năstase. Fîntînă era montat rău de muierea lui că s-a făcut Marioara de rîs din pricina ăluia şi cînd a auzit aşa a venit la moară, la lăsat pe Ştefan să plece cu căruţa şi cînd a luat-o ăla la dreapta, s-a urcat peste el cu nepotu-său, că ăsta venise cu căruţa cu coviltir de frica ploii, l-au dat peste cap şi l-au dus spre Cotigeoaia. Bine, mă, zice bărbosul, de ce te-ai apucat tu să umpli satul că te întîlneşti în pădure cu fata mea, ce fel de flăcău eşti tu? Nea Adame, zice-Ştefan, eu n-am suflat o vorbă, poate Marioara să fi spus ceva. Cum Marioara, zice ăsta, ai mai pomenit tu ca o fată să bată singură toba şi să se facă de rîs că se întîlneşte în pădure cu un flăcău ? Nu ştiu cine a spus, zice Ştefan, dar eu n-am spus. Chiam-o pe Marioara încoace şi eu jur înaintea ei că n-am spus nimic. Jură pe sufletul mă-tii ăleia bătrîne că n-ai vorbit, zice Fîntînă. Nu pot, zice Ştefan, că dacă află tata mă dă afară din casă. Va să zică nu vrei să juri, zice ăsta, ţi-e frică să minţi ! Ei lasă că ţi-arăt eu ţie. Nea Adame, uite, jur că n-am suflat nimănui o vorbă, crede-mă, ce dracu, am făcut şi eu armata, nu mai sînt un prost... Bine, zise Fîntînă, atunci de ce cînd ai băgat de seamă că s-a aflat n-ai zis că nu e adevărat ? Şi după una şi alta te-ai mai apucat să şi minţi, că n-a fost vorba de însurătoare. Nea Adame, n-a fost vorba de absolut nimic, nici măcar să zici că am schimbat aşa o vorbă, nici n-am văzut-o în ziua aia care zice lumea că a rămas cu mine în pădure. Cheam-o aici şi ai să vezi că nu mint. Atunci lumea de ce vorbeşte ? Dracu' s-o ia de lume, nea Adame, zău că nu ştiu de ce, uite, poţi să mă şi baţi, că nu ştiu nimic. Bine, zice bărbosul. Dar dacă cu începere de mîine, n-o să spui la oricine te-ntreabă exact cum mi-ai spus mie aici, atunci să ştii că pun eu iar mîna pe tine şi pastele şi clopotniţa mă-ti care te-a mai făcut... Seara la nouă vine Fîntînă la şcoală şi dă de Ilie al lui Leoaşcă cu uşa închisă. Ei, să fi auzit înjurături de dimineaţă cînd a venit bărbosul pe-aici, încheie Zdroncan, unii zic că eu înjur. Eu nu înjur decît cum zicea alde tata oasele în... sau : fire-al dracu, sau luate-ar dracii! Ei, să fi auzit voi pe Fîntînă de dimineaţă, mai zise Zdroncan cu dinţii lui zîmbaţi sticlind de încîntare.

— Dar dumneata de unde ştii, domnule Pisică, zise Ilie Micu cu respect, spunîndu-i pe numele adevărat lui Zdroncan, nume cu care semna el foarte încogîrliţat şi cu o coadă lungă de o jumătate de pagină actele legale ce emanau de la sfatul popular.

Zdroncan, deşi evident flatat de respectul lui Ilie Micu, nu catadicsi totuşi să-i răspundă şi continuă explicînd de ce Isosică se grăbise prin urmare să prindă de dimineaţă trenul de şase spre Pălămida. E drept că era adevărat că avea el şi ceva de aranjat pe la direcţia morăritului... Şi din felul cum pronunţă secretarul sfatului această ultimă frază se văzu numaidecît că nici el nu ştia ceva precis în legătură cu plecarea celor doi la Pălămida şi unde avea fiecare din ei treabă.

Niculae spuse că în cazul ăsta să poftească Zdroncan cu preşedintele la o şedinţă pe care s-o ţină cîteşi trei în legătură cu comisia ; mîine dimineaţă trebuia pornit prin sat şi lichidată această lipsă din timpul campaniei. Pînă se ridică Zdroncan şi încuie hîrtiile, Niculae îi spuse lui Vasile în biroul acestuia :

— Ai vorbit foarte bine aseară în şedinţă. Dacă te apucai să-mi spui mie aşa cum ai vrut, cînd am venit la începutul campaniei, n-aî mai fi obţinut acelaşi rezultat.

— Chiar de-atunci v-am dat dreptate, răspunse Vasile.

Zdroncan tocmai veni şi el şi şedinţa restrînsă intră în subiect. Căzură de acord că trebuia chemat împuternicitul comitetului de stat pentru colectarea produselor agricole şi să i se dea sarcina să adune inline dimineaţă la sfat un număr de inşi pe care îi aleseră ei şi îi împărţiră în două echipe : una avea s-o conducă Maxim al lui Pătăleaţă, electricianul comunei, şi să meargă cu ei şi Mantaroşie, şi altă echipă ,u alţii, făcură o listă a întregii comisii pe care avea s-o conducă chiar noul preşedinte, să împartă adică satul în două şi să se termine acţiunea în cîteva zile.

împuternicitul acela veni. Ajutat de curierii şi paznicii satului el plecă să-i anunţe pe cei numiţi. împuternicitul acesta nu era de fapt altcineva decît Cristache al lui Cioacă şi era vecin chiar cu unul numit în comisie şi începu chiar cu el; era chiar Enache al Cîrstichii.

— Băgaţi de seamă, spuse împuternicitul, Cristache al lui Cioacă, adresîndu-se lui Enache al Cîrstichii. Dacă vreunul din ei pretinde că n-are, că nu'ş'ce, că pe partea ailaltă, faceţi percheziţie şi confiscaţi. Aveţi împuternicirea asta de la mine, împuternicitul comitetului de stat pentru colectarea produselor agricole. S-a înţeles ?

— Hai mă, că ştim noi ! răspunse Enache tot aşa, la plural, cum vorbise şi Cristache.

Dar de fapt nu ştiau nimic. în viaţa lor nu făcuseră percheziţie şi nu confiscaseră ceva cuiva.

— Maxime, zise împuternicitul cînd vorbi cu electricianul comunal, bagă de seamă, eşti şef, îl învesti el. Cu tine stau de vorbă, mai adăugă cu un glas care promitea multe referitor la avantajele acestei învestituri, dar care totodată avea şi ceva ameninţător, ceea ce dădea de înţeles că există şi desavantagii, dacă nu chiar neplăceri. Asta depindea de felul cum îl asculta pe el.

— Hai mă, că am înţeles eu, protestă şi Maxim arătîndu-i împuternicitului braţele sale desfăcute : chiar aşa mă iai ? Am şi eu cap, adăugă, şi clătină din cap drept dovadă parcă.

A doua zi dimineaţa Maxim al lui Pătăleaţă electricianul şi Mantaroşie cantaragiul erau la sfat. Dar nu veniră din echipa la care îl învestise împuternicitul, Enache al Cîrstichii, vecinul împuternicitului şi în afară de el nu venise nici un anume Busuioc, membru în „Frontul Plugarilor". Din cealaltă echipă veniseră însă toţi şi Vasile se pregătea să plece cu ei.

— Să se ducă cineva şi să-l cheme pe Busuioc şi pe Enache al Cîrstichii, zise el, ce aşteptaţi ? Tovarăşe Maxim, mai adăugă el, aveţi grijă cum intraţi în curtea omului, explicaţi-i că nu se poate să nu dea, că a fost o eroare că au fugit de pe arie, dar acum trebuie îndreptai... Asta în cazul în care vedeţi că omul e cumsecade şi nu prea are el putere economică. Cu chiaburii însă nici să nu intraţi în discuţie, adăugă el, deşi pînă la ora aceea nu se ştia nimic dacă vreun chiabur profitase şi el de împrejurări şi fugise cu griul de pe arie ; aveau însă impozite de plătit.

— Pe chiaburi îi executăm, spuse atunci o voce foarte bKndă dar foarte hotărîtă şi Vasile se uită îndărăt.

Era Bilă. Tocmai sosise şi el şi auzise ultimele cuvinte ale noului preşedinte.

— Ii executăm la sînge, repetă el.

Avea aerul că nu i se întîmplase nimic ailaltăieri şi că putea mai departe să vie pe la sfat şi să fie văzut dînd sau executînd diferite însărcinări ca şi înainte. Singurul semn care fu observat la el că suferise marea înfrîngere era că nu mai avea creioanele acelea în piept, şi le scosese pe toate.

•— Mantaroşie, zise Vasile, decît să stai acolo şi să sprijini sfatul să nu cadă, mai bine te-ai duce să-l chemi pe Enache al Cîrstichii şi pe Busuioc, că n-avem timp de pierdut.

Niculae stătea în biroul lui Zdroncan şi vorbea la telefon cu raionul de partid, Mantaroşie afară, răzimat într-adevăr de una din coloanele clădirii, răsfoia liniştit tabelele de colectare. Arăta foarte vesel Mantaroşie, dar era greu de ştiut din ce pricină.

— Gata, imediat, zise Bilă cu un zel indiferent. Ce, ne jucăm de-a baba oarba ? Proces-verbal, ordin de la raion, aşteaptă aici tovarăşul preşedinte Vasile.

Era însă ceva de o tristeţe care nu se mai ştergea în glasul lui. Fusese zdrobit, dăduseră în el ca în fasole fără nici o milă şi nu-şi revenea, nu putuse sta acasă după ce atîţia ani îşi petrecuse zilele în jurul acestei clădiri albe.

— Uite că Enache a şi venit, spuse Mantaroşie rînjind fără să fi ridicat fruntea din hîrtii.

într-adevăr se vedea pe şoseaua puţin înaltă coborînd de departe un om. Cu toate că distanţa era mare, se distingea bine cum se apropia cu o călcătură largă şi neregulată, bălăbănindu-şi braţele. Din cînd în cînd ducea mîna la pălărie fără nici un rost şi se uita în toate părţile cu un aer triumfător, parcă ar fi fost mai marele satului. Văzîndu-i pe cei adunaţi le făcu un semn foarte nedesluşit şi i se auzi şi glasul, ca un fel de chiot de chemare.

— Da, e Enache, zise şi Vasile. Noi am plecat, ne vedem la prînz !

Trei căruţe cu cai cu cergi în ele se puseră în mişcare şi îi urmară îndeaproape. în ele trebuiau puse cotele.

— Hehehe ! făcu Enache din nou, acum la cîţiva paşi de sfat, staţi aşa.

— E beat, constată Bilă cu o superioritate plină de remuşcări, ca un cunoscător.

— Fraţilor, ehehe, staţi aşa, strigă Enache şi se opri înaintea lor şi îşi dădu pierdut pălăria pe ceafă. Să umblaţi voi de-a lungul Dunării de unde intră ea în ţară de la Turnu Severin şi pînă se varsă în mare şi muiere ca a mea n-o să mai găsiţi. N-a zis ea nimic, au ! sau of ! De dimineaţă aşa pe le cîntatul cocoşilor mă scol din pat şi mă duc la ea şi zic, eu dorm acilea şi ea, săraca, s-o fi luptînd în o mie de sudori. Nimic ! Uite, să-mi saie ochii din cap ! Rîdea ! Zău, să fie prost! Să fie al dracu care vă minte ! Cînd am intrat acolo sta în pat şi cînd m-a văzut mi-a rîs... Ce făcuşi fă ? zic. îl făcui, zice. Ei, pă dracu ! Zău că l-am făcut ! Aoleo ! Cînd am auzit-o aşa, mi-a sărit inima. Unde e fa, să-l văd şi eu. 11 spală, zice, îi taie buricul. Ce este, Băiat, zice, seamănă cu tine. O să avem acuma *ezact* zece copii. Muiere, zic, eşti cineva Fie-al dracu dacă mai e cineva ca tine...

Enache suflă greu, îşi scoase pălăria din cap şi se şterse pe frunte de sudoare. îi apucă pe Maxim şi Mantaroşie de braţ şi îi luă cu el.

p .

! — Hai înăuntru, zise el. Plotoagă e aici ?

Habar n-avea că Plotoagă nu mai era preşedinte.

— Ce s-a întîmplat Enache ? îl întrebă Zdroncan ieşind pe coridor.

— Mă, ăsta, zise Enache apucîndu-1 de umeri pe secretar. Dă-mi primu-întîi ! Dă-mi alea douăzeci de mii de lei.

— He ! făcu secretarul. Ce vorbeşti ? Ţi-a născut muierea al zecelea ?

— Mă, mi le dai ?

— Ţi le dau, dar mai aşteaptă !

— Aştept eu, dar am dreptul ?

— Ai dreptul ! Decretul Marei Adunări Naţionale ! zise Zdroncan.

— Ah ! făcu Enache şi dîndu-se un pas înapoi îşi smulse pearca lui **de** pălărie din cap şi o izbi de podea. Pe urmă se aplecă după ea, o ridică şi şi-o puse în cap, după care îi apucă iar pe Maxim şi pe Mantaroşie **de** braţ, îi trase afară şi le spuse grăbit : staţi acilea, să mă duc să-i spun muierii ! Vin acum !

— Enache, strigă Mantaroşie în urma lui. Vezi că Busuioc stă chiar acolea, lîngă casa de naştere. lntoarce-te cu el ! Bă, să nu vii fără el.

Maxim intră din nou în biroul secretarului şi se aşeză supărat pe un scaun. Biroul spaţios era, ca de obicei, plin de oameni, cu tot felul de treburi. Pe pereţi se vedea dintr-o parte portretul lui Stalin, care de mare ce era scăpa parcă atenţiei, iar din faţă portretele conducătorilor partidului, printre care şi o femeie, grupaţi în fotografii egale, şapte sau opt.

— Poftim ! Fă treabă cu Enache ! spuse Maxim urmărindu-1 cu privirea pe Niculae, crezînd că Niculae o să intre astfel cu el in vorbă.

Dar Niculae nici nu se uita la el, ieşi în prag şi rămase multă vreme cu privirea ţintită spre casa lui Valache. Nu se mai vedea de nicăieri Valache, parcă era pustiu în gospodăria lui. în curînd Enache se întoarse cu Busuioc. Busuioc mergea parcă l-ar fi împins cineva din spate, cu toate că nu-1 împingea nimeni, venea liniştit în urma lui Enache.

— Haide, mă, Busuioc, ce dracu aştepţi, să te chemăm cu lăutari ? strigă Maxim încruntat. Ce e cu tine ? N-am fost eu aseară pe la tine şi ne-am înţeles ? De ce n-ai spus că nu vreai ? !

Busuioc tăcea, călca rar în urma lui Enache, exact pe urmele acestuia, să nu-şi murdărească bocancii de noroi. Se uita în pămînt şi tăcea. Cînd ajunse în faţa clădirii sfatului se opri şi se uită în altă parte, ferindu-se să dea ochii cu cineva.

Maxim nu-1 luă în seamă, se grăbi să pornească. Din cauza noroiului — abia ieri spre seară se limpezise cerul •—• toţi se înşiruiră în flanc cîte unul şi spre uimirea lui Zdroncan şi a lui Niculae care se uitau în urma lor, se amestică şi Bilă în echipă.

— Ce e cu ăsta ? exclamă Niculae.

— Dracu să-1 ia ! zise Zdroncan şi dădu din umeri.

Nu se gîndea nimeni să-i strige lui Bilă să părăsească echipa, sau chiar dacă se gîndea, îşi spunea poate că Bilă nu face totuşi nici un rău nimănui, putea să fie trimis cine ştie unde, să facă pe curierul, dacă îi plăcea. în frunte mergea astfel Maxim al lui Pătăleaţă, după el venea Enache, care de vesel ce era că avea acum zece copii nu se mai ferea deloc de noroi, plescăia din bocanci şi se uita mereu în toate părţile

cu un aer triumfător ; apoi în spatele lui călca Busuioc, umil, străin parcă de toţi şi uitîndu-se în pămînt şi în sfîrşit la coadă, liniştit şi neturburat, ca şi cînd ar fi fost singur, Mantaroşie, cu tabelele în mînă şi prins mereu de starea aceea a lui care nu i-o cunoştea nimeni, rînjind, bătîndu-şi parcă joc de cineva sau ca şi cînd şi-ar fi bătut altul joc de el şi acuma nu-i mai rămăsese şi lui decît să rînjească.

XI

— Nu mai plescăi aşa, Enache, că mă umpluşi de noroi pînă la genunchi, spuse Busuioc cu un glas şoptit şi evlavios.

După care urmă o lungă tăcere. Toţi se gîndeau poate la faptul că acuma în plină vară plouase ca toamna şi se făcuse aproape frig.

— Ce-o fi cu Dumnezeu ăsta de-a vărsat atîta ploaie, se miră Enache rupînd tăcerea.

Nimeni nu zise nimic. într-un tîrziu Mantaroşie constată din urmă :

•— Nu îndeplinise planul la plouat.

— Ehe ! I-auzi ce zice ! Ehe ! exclamă Enache rîzînd zgomotos. Maxime, auzişi ? Ehe ! Dumnezeu nu îndeplinise planul la plouat.

Maxim mergea înainte tăcut şi încruntat. Bilă se ţinea în urma lui, cu modestia lui băţoasă. Enache îl împunse în spinare :

— Auzi, mă, Bilă ! Auzişi ce zise ăla ? Bilă, fi-ţi-ar bila de rîs. Dacă nu mai eşti în partid, ce cauţi aici ? Hehe... continuă Enache, rămînînd în urmă şi călcînd prin noroi alături de Mantaroşie.

Deodată Busuioc se rupse din rînd şi o luă înainte grăbit. După paşi se vedea că e mînios şi că părăseşte echipa.

— Ce e cu ăsta ? ! exclamă Enache nedumerit. Busuioc, unde te duci ?

— Scuipaţi peste chipul lui Dumnezeu, bolborosi Busuioc pătimaş, grăbindu-se cît putea mai tare. Ştiu eu de ce nu vin la adunările voastre ! O să vă roadă viermii cei neadormiţi !

Mantaroşie începu să rîdă în gura mare.

— Du-te după el, spuse Mantaroşie. Du-te Enache, du-te şi adu-l îndărăt. Mai rîdem p-acilea !

Enache se grăbi să^ prindă din urmă şi să-l aducă înapoi pe Busuioc.

— Mantaroşie, de ce nu-ţi vezi de treaba ta ? spuse Maxim. Lasă-l pe om cu credinţa lui ! Ce te legi tu de credinţa lui ?

— Haha, făcu Mantaroşie neturburat. N-ai auzit ? Cică o să ne roadă viermii cei neadormiţi.

— Pe marginea şanţului o să mori, ca un cîine, spuse Busuioc uitîndu-se cu ură mistică în ochii lui Mantaroşie.

Maxim interveni şi-i luă apărarea lui Busuioc. îi spuse lui Mantaroşie că dacă mai scoate un cuvînt pe seama lui Busuioc... Nu spuse ce are să se întîmple în acest caz, dar Mantaroşie înţelese că de astă dată Maxim pusese problema altfel. Era membru de partid şi avea ordin să nu se lege de credinţa oamenilor, li se spusese în mod special. Cu părere vizibilă de rău, Mantaroşie trebui să-şi înghită deci pornirea nestăpînită de a se veseli pe seama lui Busuioc şi să tacă.

Busuioc ajunsese bisericos datorită unei întîmplări destul de ciudate, petrecută cu mulţi ani în urmă cînd într-o zi se apucase să dreagă un perete al casei şi pusese copiii şi muierea să aducă pămînt galben de la văgăuni, să-l amestece cu paie şi balegă şi să facă din acest ames-

tec un soi de cărămizi cît toate zilele de mari numite chirpici. Era într-o j de vineri şi muierea se împotrivise : nu vroia să lucreze vinerea. Busuioc se înfuriase, o înjurase atît pe ea cît şi pe sfînta vineri şi spusese ă da, să fie păcatul lui, să-l muncească pe el dracii pe lumea ailaltă, jar pînă una alta, să pună muierea mîna şi să pregătească pămîntul, să n-aştepte să pună el mîna pe vreun retevei. A doua zi cel mai mic dintre copii, o fetiţă, începu să se plîngă de o zgîrietură la picior căpătată pesemne în timpul cît frămîntase pămîntul, dar nu se sinchisi nimeni, asemenea zgîrieturi căpătau copiii aproape în fiecare zi. In noaptea următoare însă, fetiţa avu un somn chinuit, iar femeia se deşteptă îngrozită şi povesti bărbatului că a visat-o pe sfînta vineri amenințînd. Copilul muri în călduri mari şi Busuioc se înspăimîntă şi începu ă se ducă la biserică. In timpul liturghiei stătea smerit şi tot timpul se închina. Cînd preotul pomenea de focul gheenei gemea înfricoşat şi întețea crucile frîngîndu-şi grumazul. Ținea tot timpul în mînă un busuioc, din clipa cînd ieşea pe poartă, cît dura slujba, şi pînă se întorcea acasă. Cu timpul i se uitase numele adevărat în schimbul poreclei de Busuioc, de la floarea aceasta care cu vremea nu se mai ştia dacă mirosul ei fusese de totdeauna acelaşi şi fusese doar aprobat de biserică sau floarea însăşi îşi schimbase mirosul în nările oamenilor, amintindu-le de slujba din altar şi de icoanele de jur împrejurul cărora era pus în cununi groase.

Echipa mergea înainte prin noroi în frunte cu Maxim şi primii pe la care trecură, avizaţi pe căi simple că se apropie comisia, lăsară muierea singură acasă şi se pitiră prin vecini. Maxim se supără :

— Indiferent pe cine găsim, stăm şi cercetăm, hotărî el. Aşa nu se poate, ţăranul nostru crede el că poate să înşele statul. Nu există, legea e lege şi gata.

Maxim spusese „ţăranul nostru", deşi continua să fie şi el tot ţăran, cultiva cereale ca toată lumea. Fiind însă electricianul comunei, începuse pesemne să-i placă să se detaşeze, „ţăranul nostru" însemnînd adică ailor, al celor care conduceau comuna.

în curînd se opriră în faţa altei porţi. Bilă ridică ciomagul şi enervat că nu găsiseră pînă acum pe nimeni acasă, lăsă modestia aceea a lui falsă la o parte şi bătu autoritar în ulucă. Uitase că nu mai avea acest drept.

— Ia uite al dracului cum bate ! zise Maxim. Ia^ nu mai bate aşa, dom'le Bilă, că nu eşti stăpîn pe curtea omului, îi şi spuse direct. De altfel dumneata n-ai ce căuta în echipă, mai bine ţi-ai vedea de situaţie...

Dar Bilă nu pricepu sau se făcu că nu pricepe, şi nu se opri din bătut. în ograda omului nu se vedea nimeni. De undeva din fundul curţii ieşi un dulău roşcat, mare cît un viţel, care numaidecît se avîntă înainte şi începu să se arunce asupra porţii. Orice alt gard s-ar fi prăbuşit, afară de acesta care avea uluci groase din lemn de fag, bătute bine în cuie. Dulăul se zbuciuma şi se izbea neîncetat, încercînd rezistenţa porţii din toate părţile. Totuşi el nu era prea îndîrjit, hămăia şi făcea salturile sale cu oarecare indiferenţă.

— Hai, mă, du-te dracului, zise Enache confidenţial, adresîndu-se cîinelui. Bă Gheorghe ! Gheorghe ?

Bilă bătu din nou în stîlpul porţii şi spre mirarea lor, iată că după cîtva timp stăpînul casei ieşi în bătătură. Era un om scurt şi îndesat, cu umerii puternici, parcă n-avea gît. Ar fi fost greu de spus că exista ceva binevoitor în înfăţişarea sa, totuşi deschise poarta în grabă şi se

îndeletnici grijuliu cu alungarea cît mai departe a dulăului. Chiar întârzie puțin cu această treabă lăsîndu-i pe membrii comisiei să intre singuri în casă.

— Gheorghe crede că o să-l scape cîinele din încurcătură, zise Mantaroşie.

— Hai mă Gheorghe, treci încoace la raport, zise Enache tare, pre, făcîndu-se autoritar.

Gheorghe se grăbi să le deschidă uşa casei şi se prefăcu că nu pricepe gluma sau poate chiar nici n-o pricepu.

— Cum să nu, dar nu ştiu pe unde or fi, unde le-o fi pus muierea aia ! Zina, (staţi jos !), Zina, (stai jos Enache), unde ai pus alea ?

în casă nu era nimeni, dar Gheorghe avea două odăi. Zina nu răspunse, probabil că nu auzise şi atunci Gheorghe se grăbi să iasă. Toţi membrii echipei stăteau în picioare, nimeni nu se aşeza. Erau cam stingheriţi. Cînd Gheorghe ieşi s-o caute pe Zina, Mantaroşie se luă după el.

— Zino, unde ai pus fă alea de la maşină ? spuse Gheorghe din tindă, nevroind să intre în cealaltă odaie.

Nu vroia să intre, dar Mantaroşie nu se sinchisi, apăsă pe clanţă şi pătrunse dincolo lăsînd uşa deschisă. Acolo, muierea lui Gheorghe stătea pe un scăunel şi tăia carne dintr-o oaie răstignită, făcută pastrama. De alături, de pe plita de tuci ieşea un miros greu dar şi aţâţător de carne friptă. Pe pat, un copil de vreo patru ani, cu burta goală, mînca dintr-o strachină pastrama cu mămăligă. Muierea îşi ridică fruntea. Era tînără, în plină înflorire ; avea nişte ochi mari şi frumoşi, negri şi sprâncenaţi. Copilul nu semăna cu ea, semăna cu tatăl său, trunchios şi fără gît, cu privirea bănuitoare şi închisă.

Echipa veni în urma lui Mantaroşie. Gheorghe întrebă din nou muierea, iar aceasta îi răspunse că nu ştie, el ştie, să caute acolo în chichiţa lăzii, acolo sînt toate hârtiile.

— Nu e nevoie, spuse Mantaroşie, ştim precis. Ai de dat o sută douăzeci de chilograme de grîu şi două sute de porumb restanţă din anul trecut.

— Floarea-soarelui a dat ? întrebă Maxim.

— Am dat. Am dat. Floarea-soarelui am dat, se grăbi Gheorghe să răspundă.

— Şi pe alelalte ? întrebă Mantaroşie.

— Ei, nu, nu ! Dar am dat. Floarea-soarelui am dat. (Stai jos Enache). Chiar am zis : să mă duc acolo, să dau floarea-soarelui. De dat, am dat.

Asta era tot o istorie de anul trecut, cu floarea-soarelui. Cotele se luau cînd trebuia făcut untdelemnul, dar unii, văzînd aşa, dăduseră mai bine sămânţa la porci decât să le ia fabrica cote. Omul îşi ferea privirile şi îşi căuta de lucru : muta un scăunel de ici-colo, îl îndemna pe Enache să stea... Busuioc ţinea fruntea în pământ dîndu-se mereu pe după Bilă, iar Bilă stătea băţos lîngă Maxim, gata să întărească orice ar fi spus acesta. Singur Enache era voios. Se aşezase pe scăunel aproape de muierea lui Gheorghe şi îi povestea ceva în şoaptă :

— Auzi Ghiţă, alde Aristiţa a făcut azi-noapte ! Al zecelea, săraca de ea !

— Ce săracă ! Să fi văzut-o, zău, cînd m-am dus la ea, mi-a rîs, spuse Enache înduioşat,

— Ei zău ! Şi nu s-a canunit ?

— Cine să se canunească ? ! Muierea mea ? Păi am întrebat-o : te-a durut fă ?" „De unde !" zice. N-auzi că stătea în pat învelită cu un cearceaf d-ăla şi cînd m-a văzut mi-a rîs ? Zău că mi-a rîs !

Muierea lui Gheorghe se ridică de pe scăunel, se duse la plită unde sfîrîiau bucăţile, luă de pe sobă o strachină mare şi începu să pună în ea.

— Ia, nea Enache, hai luaţi, zise ea aşezînd strachina învîrfuită pe un scăunel.

în acest timp Maxim se uitase prin casă cu atenţie. Sub pat se vedeau marginile unui balot gros de fire de bumbac şi în dreptul ferestrei era aşezată o maşină de cusut *Singer* fără capac.

— Ai putere economică, spuse Maxim posomorit. De ce ai vrut să înşeli statul ?

— Ce făcuşi tu, fă ? Păi adu şi nişte mămăligă, zise Gheorghe adresîndu-se muierii, după care deschise uşa şi ieşi foarte grăbit.

Mantaroşie se apropie de Maxim şi-i şopti la ureche :

— Nu trebuie să-l lăsăm, că ăsta n-o să dea. Să scoată acum ce-are de dat şi să ducă la căruţe...

Maxim rămase cu chipul nepătruns. Nu răspunse nimic. Gheorghe se întoarse cu o oală mare plină cu ceva şi se grăbi să întindă fiecăruia cîte o ceşcuţă galbenă de pămînt smălţuită.

— Beţi, luaţi.

Era ţuică veche, de anul trecut, cum de-o mai păstrase... Enache şi Bilă mîncau pastrama cu mămăligă, Busuioc nu vru, spuse că el nu mănîncă vinerea carne... Maxim stătea posomorit,

— Haide, nene Maxim, îl îndemnă muierea. Aţi plecat de dimineaţă şi n-oţi fi avut timp să luaţi ceva în gură.

Maxim continuă să rămînă posomorit dar întinse mîna şi începu şi'el: să mănânce. Băură şi ţuica şi în cîteva clipe se aşternu între ei o tăcere uimită, parcă misterioasă. Muierea zise :

— O să dăm şi cotele alea, ce să facem !

— Nu-nu ! O să dăm ! De dat o să le dăm, că nu e cine ştie ce ! Aşteptam să vie alde cumnatu-meu de la Tecuci, că i-am dat căruţa şi caii să se ducă, spuse Gheorghe cu convingere, atent mai mult la obligaţiile lui de gazdă faţă de musafiri decît la cele pentru care veniseră aceştia.

Bilă, cu paharul în mînă, se apropie de Gheorghe şi începu să-i şoptească tainic la ureche :

— Gheorghiţă, ascultă-mă pe mine ! Dă cotele, domnule ! Ia cîteva duble de grîu şi gata... La puterea ta economică nu contează, zău, ţi-o spun cu lacrimi în ochi !

Gheorghe însă nu-l luă în seamă, se uita în altă parte ca şi cînd Bilă n-ar fi existat. îl urmărea cu o privire îngrijorată pe Mantaroşie.

XII

După ce stătuse un timp alături de ceilalţi fără să se atingă însă de mîncare şi băutură, Mantaroşie ieşise apoi pe nesimţite din casă. Gheorghe îl văzu urcînd scara podului, apoi îl văzu ieşind în curte şi luînd-o spre şoproane. Curînd îl văzu întorcîndu-se. Mergea şi rînjea tot timpul. Intrînd în casă, Mantaroşie se uită dispreţuitor la gazdă Şi spuse :

— Te-ai chiaburit, dom'le Gheorghe.

Deodată se făcu tăcere. Se posomoriră toți, în afară de Maxim care își păstră înfățișarea de nepătruns.

— E, asta e acuma ! exclamă Bilă indignat.

Busuioc își lăsă fruntea și mai jos ca și cînd ar fi vrut să intre în pămînt de rușine, iar voiosul Enache rămăsese cu gura deschisă si se uita cînd la Maxim, cînd la Mantaroșie ; se vedea că nu înțelege dar că e gata să le dea dreptate la amîndoi, orice ar zice ei. Maxim însă nu zicea nimic.

— Da, te-ai chiaburit și nu vreai să mai dai cotele, spuse Mantaroșie din nou. Acum șapte ani cînd erai sărac și ai primit pămînt, era bun partidul, acuma nu mai e bun, isprăvi Mantaroșie cu un zîmbet plin de răutate și plăcere invidioasă.

— De ce nu mai e bun ? Cine ți-a spus ție că nu mai e bun ? M-ai auzit tu pe mine vorbind ? Ori ești nebun ? ! zise Gheorghe pe neașteptate. începu să strige : Te știu eu pe tine, Mantaroșie. Să nu crezi tu că poți să rîzi de toată lumea. Ce ? ! Ai muncit tu în locul meu ? Cînd eu umblam desculț și cu ismenele sumese prin noroi și cultivam sfeclă și tutun și munceam de dimineață și pînă seara, tu ce făceai? Ai mă ? Am muncit pe spinarea ta ? Te-am ***isploatat*** pe tine acolo în Moldova de unde ai venit ?

Striga, se frămînta de mijloc și izbea cu pumnul cînd în direcția ușii, cînd a peretelui, cînd în aerul de deasupra capului. Se făcuse urît la față, sălbatic și ochii îi aruncau lumini întunecate.

— Te-am ***isploatat*** pe tine, mă, am ***isploatat*** pe cineva de spui că sînt chiabur ? Tovarășe Maxim, bagă de seamă, ești martor. Sînteți martori ! Ați auzit ce-a spus !

Pufni greu pe nări, cuprins parcă de o vîlvătaie. își dădea pălăria pe spate, își apuca chimirul cu mîinile, izbea scăunelele de pămînt mutîndu-le fără nici un rost dintr-un loc în altul.

— Da' ce, bă, am ajuns de rîsul lumii să vii în tîrla mea și să-ți bați joc de mine ? ! Ei lasă, că nu rămîn ele lucrurile aici! Fie-al dracului care o lăsa afacerea asta așa ! Vii aici și te urci în podul meu, îți bagi nasul prin toate părțile, te duci în șopron... Lasă că te aranjez eu ! Dacă nu te-oi aranja eu, nu te mai aranjează nimeni.

Se părea că va pune mîna pe ceva și-i va lua pe toți la goană, atît era de pornit. Bilă se dăduse mai spre ușă iar voiosul Enache se ridicase de pe scaun și arăta încurcat de tot. Cît despre Busuioc, el pierise, nimeni nu băgase de seamă cînd și pe unde ieșise.

— Nu striga, că nu mi-e frică de tine, spuse Mantaroșie sfidînd. Te-ai chiaburit și nu vrei să mai dai cotele, asta e socoteala !

Peste chipul lui Gheorghe trecu o umbră, ochii i se făcură ca păcura. Părea să înțeleagă că nu mai e nimic de făcut, că adică se apropie încet de el pacostea și el n-avea cum s-o înlăture : pe baza spuselor ăstuia aveau să-l treacă la chiaburi. Asta însemna distrugerea totală a tot ce agonisise el în atîția ani de muncă pe brînci ; cu chiaburii nu se discuta. O umbră de nebunie licări în privirile lui negre. Era neliniștitor să vezi nepăsarea lui Mantaroșie, nici măcar nu se uita la Gheorghe. îți trecea prin cap că iată, uite așa putea muri cineva. El părăsi din nou odaia și dispăru afară. După cîtva timp se auzi de pe prispă un zgomot de trapă care se ridică ; era, pesemne, de la pivnița lui Gheorghe în care Mantaroșie intra. Se făcu din nou liniște.

— Tovarășe Gheorghe, asta o să vedem noi, cum spune Mantaroșie, dacă o să trebuiască sau nu să te trecem la chiaburi, zise Maxim

împăciuitor, ca şi cînd asta o dată făcută nu era cine ştie ce. Dar pînă atunci, promise Maxim, trebuie să dai ce ai ca restanţe.

— I-am spus şi eu pe arie că trebuie să dea şi uite că n-a dat, iar astă-toamnă am mîncat tot porumbul cu porcii, zise femeia, ignorînd restul ameninţării, poate în felul acesta se uita de ea.

— Gheorghiţă... începu Bilă apropiindu-se de urechea lui Gheorghe şi după ce-i şopocăi cîteva clipe nu se ştie ce, se retrase clătinînd din cap : ...Zău, ţi-o spun cu lacrimi...

Dar Maxim îi spuse şi el pe şleau să tacă din gură şi să nu se mai amestice. Bilă tăcu dar nici Maxim nu mai ştiu ce să spună. Se scurseră astfel cîteva minute. Femeia mai turnă ţuică. Gheorghe tăcea, crunt şi nelinişţit, acum parcă paralizat de ceva, incapabil să ia o hotărîre. Prin fereastră, răzimat de stîlp, se vedea pe prispă Busuioc. Apăruse iar de unde dispăruse, văzînd că nu se întîmplă nimic.

— Astea ce sînt, dom'le Gheorghe ? zise Mantaroşie intrînd în casă şi arătînd ceva.

Era un pachet lunguieţ învelit în hîrtie ceruită. Mantaroşie îl desfăcu şi apărură cinci-şase încărcătoare de pistol mitralieră încovoiate ca nişte roşcove.

— Erau acolo în pivniţă, pitite bine, continuă Mantaroşie vîrînd unghia într-un încărcător pe care îl scutură.

în palmă îi luci galben un glonţ ca o ghindă mică. Toţi se uitară la el, nemişcaţi, apoi se ridicară şi se uitară mai de-aproape. Ce era asta ? Gheorghe trecuse de partea duşmanului de clasă, ţinea muniţie la el ? Gheorghe însă căpătă brusc o expresie rătăcită şi părea să nu mai aibă acum decît o singură dorinţă : să nu fie pus de faţă cu ceea ce se descoperise, dus şi silit să spună ce era cu gloanţele acelea. He, rînjea Mantaroşie, he ! Gloanţe ! O să trebuiască să spui tu frumos ce e cu ele, dom'le Gheorghe ! Deodată Gheorghe sări de la locul lui, îl împinse la o parte pe Mantaroşie, ţîşni afară şi începu să alerge spre grădină. Sări pîrleazul şi o luă spre viroaga satului.

— După el, prinde-1, strigă atunci Maxim cu un glas încordat, după cîteva clipe de ezitare.

Vocea lui avusese, strigînd, o tensiune parcă improprie, ţîşnită dintr-o spaimă naturală şi veche; la fel ar fi strigat dacă ar fi fost noaptea santinelă în post şi ar fi zărit fără veste în raza sectorului său o umbră necunoscută, cine e, stai ! Şi ţîşni cel dintîi şi o luă la goană în urma celui care fugise. Toţi făcură la fel, Busuioc speriat dar ca şi cînd ar fi vrut să fugă de acest loc nelegiuit şi într-adevăr el pieri şi nu se mai văzu încotro o luă, Mantaroşie rînjind, Bilă avînd o înfăţişare severă, parcă ofensată. Iar Enache ezită şi el cîtva timp să alerge ; strigă de cîteva ori :

— Gheorghe, mă Gheorghe ! Mă, n-auzi ? !

Şi se luă în cele din urmă după fugar, dar mai strigînd de cîteva ori, vrînd parcă să facă totul pentru Gheorghe şi dacă el nu vroia să asculte, el, Enache, în felul acesta să-şi decline prin aoeste strigăte răspunderea pentru situaţia care se crease. Casa lui Gheorghe era aşezată la marginea din partea aceea a satului şi el ieşi din primele clipe la cîmpie. Vru s-o ia la stînga, unde se vedea marginea pădurii Cotigeoaia, dar urmăritorii, fără să se fi înţeles între ei, îi tăiară drumul şi nu-i lăsară liberă decît partea care îl ducea spre rîu. Poticnindu-se, fugarul o luă într-acolo şi în curînd se văzu panglica albă, de culoarea prafului, acum umflată de atîta ploaie, sticlind

orbitor sub soarele de august. Maxim strigă lui Mantaroşie să-i taie lui Gheorghe drumul în susul malului, lui Enache şi Busuioc să înainteze direct spre el, şi împreună să-l încolţească astfel pe fugar din trei direcţii. Gheorghe se uită înapoi, fugi cîteva zeci de paşi în sus. apoi în sens contrar, şovăi şi deodată întinse braţele şi se aruncă în rîu cu capul înainte. Urmăritorii se apropiară repede şi îl văzură zbătîndu-se sforăind şi plescăind să ajungă la celălalt mal şi să dispară în pădure! Era uşor de observat că ori nu ştia să înoate ori vroia să înoate prea repede şi hainele de pe el, bocancii, cămaşa şi o flanelă îl stinghereau ori că se agăţase de ceva care îl trăgea de picioare la fund. Nici nu dură o jumătate de minut cît îi tot zăriră capul zbătîndu-se să nu se cufunde.

Cînd se adunară la mal toţi urmăritorii, el nu mai ieşi la suprafaţă. Alergară înainte, se opriră, alergară înapoi, tăcuţi şi gîfîind. în cele din urmă se liniştiră şi rămaseră nemişcaţi pe mal cu privirile si chipurile nedumerite îndreptate spre locul bănuit unde dispăruse Gheorghe. Erau aşa de smintiţi la minte de atîta alergătură că nimănui nu-i veni ideea, sau nu avu curajul să sară şi să-l scape.

— S-a înecat, zise unul dintre ei, ca o justificare, adică nu mai era de sărit să-l scape, unde să sară, în care parte, nu se mai vedea nici o urmă, peste suprafaţa curgătoare a apei de cîmpie nu se zărea nici o bolboroseală.

•— Ce dracu l-o fi apucat de s-a aruncat în rîu ? ! zise Enache cu un glas de parcă nu şi-ar fi dat seama de întîmplare şi mai aştepta încă să-l vadă pe consăteanul lor ieşind la mal.

Dar valurile apelor umflate curgeau nepăsătoare şi singure, iar întrebarea lui Enache nu micşoră, ci spori tăcerea grea care plutea pe deasupra undelor turburi.

XIII

După acest ultim eveniment Niculae Moromete se întoarse într-adevăr la raion şi îşi reluă activitatea lui obişnuită în cadrul comitetului ; i se ceru, aşa cum era adesea obiceiul, să facă, pe lîngă cel oral, şi un raport scris.

— Arată şi aspectul cu ăla înecatu', mai adăugă şeful serviciului de documentare, în treacăt, cu aerul că e bine totuşi să treacă şi lucruri de-astea în raport, deşi se înţelegea de la sine că nu putea să fie vina comitetului de partid raional sau, cum era cazul de faţă, a unuia din activiştii lui, dacă cutare nea Ilie dintr-un sat simţindu-se cu musca pe căciulă, a luat-o singur la fugă şi s-a aruncat într-un gîldău.

Pe la începutul lui septembrie se prezentă într-o după-amiază spre seară la poarta comitetului de partid o fată care spuse că îl caută pe tovarăşul Moromete Niculae şi că vrea să vorbească cu el. Ea nu zise dacă se poate, ci pur şi simplu vroia să vorbească cu activistul. Omul de la poartă era unul care n-o cunoştea şi îi ceru buletinul. îl deschise la prima pagină, îl ţinu astfel deschis cu mîna lui făcută^ să ţină buşteni şi nu hîrtii, şi cu cealaltă ridică receptorul care semăna cu cel al lui Zdroncan şi întrebă pe cineva din comitet dacă tovarăşul Moromete putea să vină pînă la poartă unde îl aştepta... Şi aici el silabisi cam mirat şi nesigur : Fîntînă Maria...

— Da ? zise el. Nu poate ? Aha ! făcu omul. Bine. Nu poate, tovarăşă, i se adresă el apoi fetei, dar în clipa aceea uşa se deschise din curte şi apăru în biroul mic al informaţiilor chiar cel căutat.

Cu mîinile în buzunar Niculae ieşi cu ea în stradă şi o întrebă ce vroia. Fata era foarte veselă şi parcă nici nu auzi întrebarea. Era îmbrăcată ceva mai bine decît în dimineaţa cînd venise pe la el în pridvor şi deşi era cald avea un bariş pe cap. Drept răspuns ea zise că nu era singură şi arătă cu mîna parcul oraşului cu care se învecina clădirea comitetului : pe una din băncile din apropiere se vedea într-adevăr stînd şi aşteptînd altă fată, îmbrăcată însă într-o rochie mai vie şi fără nimic pe cap.

— Didina lui Palici, zise Marioara, nu-l ştii pe tat-său ? Au lotul lingă al nostru şi cînd eram mică îl auzeam pe nea Palici aşa gros, pe mirişte : Boi Poline ! Polinee ! Şi ăsta se supăra şi nu zicea nimic şi nea Palici iar îl auzeai : Boi Poline ! Polineee ! Ce e mă ? ! se răstea ăsta aşa cam după un ceas şi nea Palici : hai, boi Poline, să mîncăm dovleac. îi era ruşine, de, lui alde Polin, că auzea toată lumea cum îl chema tat-său să mănînce dovleac.

Marioara se uită spre fata cealaltă, care între timp se şi ridicase şi se apropia.

•— E la facultate, zise Marioara.

— La ce facultate ? întrebă Niculae drept orice prezentare.

Didina lui Palici nu se grăbi însă să răspundă, se strîmbă afectînd o nemulţumire indiferentă şi răspunse :

•— La o facultate ! Şi îi făcu semn fetei lipoveanului din cap că ea o ia înainte.

Oraşul era plin de ţărani, de funcţionari săteşti în delegaţie, de elevi şi de soldaţi. Crepusculul care se lăsa încet peste salcîmii şi clădirile lui vechi amintea de cîmpia care îl împresura şi de tăcerea ei uriaşă. Adevăraţii lui locuitori erau însă de descoperit în această foiala pestriţă, care umplea şi cele cîteva restaurante, cofetării şi berării şi se părea chiar că ei nici nu existau de fapt, străzile fiind pline de prăvălii închise cu zăvoare definitive, cu ferestrele bătute în scînduri şi cu firmele fie mîncate de gărgăriţe, fie date jos şi rămînînd doar urmele. Tot ceea ce justificase altă dată pavarea străzilor şi ridicarea de astfel de case aşezate des unele lîngă altele, nu se mai vedea decît în clădiri şi în firmele moarte, ca şi cînd oraşul ar fi fost dezgropat din pămînt şi case şi străzi redate existenţei ca odinioară, dar fără oamenii care le locuiseră atunci şi acum era invadat de o mulţime de turişti, care aveau însă tot felul de treburi şi nu stăteau să cadă pe gînduri în faţa vestigiilor unor generaţii dispărute. Ajunseră în centru şi Niculae se opri în faţa unei plăcintării şi o întrebă dacă nu-i era cumva sete ; se vindea acolo şi bere.

— Şi nici o plăcintă nu vreai ?

Ea dădu din cap scurt şi hotărit : Nu. Niculae însă intră şi bău o sticlă, după care reapăru şi-şi continuară drumul. O ducea pe ea pe o anumită stradă.

— E unul de la noi din sat, al lui Cocioală, e rudă cu Palici, şi au casă demult, e brigadier silvic zise Marioara. E plecat în concediu la Sinaia, are grijă Didina de casă.

— Ei, ia spune, zise Niculae. Cu ce pot să-ţi fiu de folos ?

— M-a trimis tata să-i iau nişte nasturi, că n-am găsit la farmacia din Balaci, mi-a spus doctoriţa de-acolo că mi-a dat reţetă de Bucureşti, că numai la Bucureşti o să găsesc, da' mi-a spus să încerc şi la Pălămida.

— Dar ce-are tac-tău ?

— Nu ştiu, de-ale lui, nu mai e la moară, a venit Isosică în locul lui şi tata s-a apucat iar să bea. Nu i-a făcut rău pe loc, că l-a mai strecurat prin pîine, da' zicea că nu mai are gustu-ăla şi într-o zi l-a băut aşa şi a băut mai mult. Dimineaţa cînd să se dea jos din pat ologise. Cică dacă îi găsesc nasturii ăia o să-i treacă, dar ce folos, zicea' doctorul, că pe urmă o să bea iar. Tata s-a jurat că nu mai bea numai să meargă iar. Treci, zice, şi pe la Niculae al lui Moromete si spune-i situaţia. Ce situaţie ! se miră fata singură dînd din umeri, dă-o încolo de moară, să-şi vază mai bine de treabă ca toţi oamenii.

Intre timp se făcuse de tot întuneric şi oraşul începuse să se golească de mişcarea de pe străzi. Se lăsa tăcerea.

— Şi ai găsit nasturii-ăia ? zise el întru tîrziu.

— Nu, cică tot la Bucureşti.

— Şi cînd ai venit ? mai zise el tot aşa, după ce merseră multe zeci de paşi.

— Ieri cu trenul de şase.

— Şi ai dormit aici ?

Ea spuse că da. Ajunseră în dreptul unei porţi de pe o stradă laterală, a acelei case unde stătea ea cu Didina lui Palici. De-acolo de la poartă se şi simţea apropierea şi întunericul cîmpiei adormite. Era o linişte mai mare decît într-un sat, fiindcă acolo hămăitul rat-ai cîte-unui cîine tot mai arăta că mai era cineva treaz. Aici nu se auzea nimic, puteai să stai aşa ceasuri întregi. Strada zăcea în întuneric de la un capăt la altul şi numai la casa de-alături se vedea o lumină aprinsă, pesemne Didinei lui Palici îi era urît să adoarmă singură pe întuneric şi poate că aştepta sau poate că adormise cu lumina aprinsă. Marioara se răzimase de stîlpul porţii şi stătea nemişcată, nu zicea nimic. Niculae rămăsese în faţa ei şi stătea şi el şi tăcea. Minutele treceau în această muţenie şi în acest calm pe care numai apropierea depărtărilor fără obstacol, sub respiraţia liniştitoare şi sub lumina stelară a nopţii de vară a cîmpiei îl poate ţine în echilibru. Uh om întîrziat apăru la capătul străzii şi începu să se apropie de cei doi. Trecu apoi pe lîngă ei cum ar fi trecut pe lîngă nişte stîlpi scufundaţi în pămînt şi îşi văzu de drum pînă ce intră şi el într-o curte şi se făcu din nou linişte.

XIV

Faptul însă că într-una din acele cîteva zile cît mai statură fetele acolo doi tineri trecură pe la, ele şi unul din ei aduse la un moment dat un cufăr, nu atrase atenţia nimănui, fiindcă totul se petrecu la lumina zilei ; tinerii statură aşa căm preţ de un ceas vorbind între ei înăuntru, dar cu geamul deschis, apoi ieşiră şi se duseră. După o săptămînă unul dintre ei reveni, de astă dată cînd stăpînul casei se întorsese şi fetele nu mai erau acolo, luă acel cufăr cu el şi se duse.

în acele zile, a treia dimineaţă după ce Niculae se întîlni cu Ma-^ rioara lui Fîntînă, tovarăşul Iosif, prietenul atît de îndoielnic al lui' Niculae, trebuia să se ducă pe teren şi cîteva ore mai tîrziu primul secretar Ghimpeţeanu îl căută cu telefonul tocmai acolo în comuna unde era de aşteptat să fie găsit : avea nevoie urgentă de el. Organele locale răspunseră însă că tovarăşul Iosif nu e acolo, n-a venit şi nici n-au vreo ştire că ar putea cumva să fie pe drum. Primul secretar dădu ordin să se afle urgent unde era, spuse că trebuiau să plece împreună

j, regională, că erau chemaţi amîndoi şi că erau aşteptaţi chiar în acea dimineaţă şi să fie neapărat găsit şi scos tovarăşul de unde se vîrîse.

în dimineaţa aceea Iosif întîrziase nejustificat prin birouri înainte (j, a pleca căutînd tot felul de hîrtii, recitind tot felul de procese-verbale ,i pretextînd că avea nevoie de nu ştiu ce pentru organizaţia comunei unde se ducea pe teren şi nu găsea. în cele din urmă găsi sau renunţă ,ă mai caute şi plecă luînd-o pe jos prin oraş. Mergea repede şi după ,jteva minute îl prinse din urmă pe Niculae care şi el mergea repede, ,vea în mînă un cufăr şi după toate aparenţele se grăbea să ajungă la gară şi să nu piardă trenul.

— Noroc Niculae, spuse Iosif.

, •— Noroc Iosife.

— Te duci la gară, nu ?

— Da, răspunse Niculae.

— Te duci acasă, în Siliştea ?

— Da, dar de ce ?

— Te-am aşteptat să ieşi din dormitor, trebuia să plec la Mozăceni.

— Şi de ce n-ai plecat ?

— Fiindcă vreau să-ţi spun ceva.

— Spune, zise Niculae.

— Nu pot pe stradă, durează şi trebuie să plec la Mozăceni.

— Să intrăm undeva ?

— Şi mai rău.

— Uite ce e, zise Niculae, după ce se gîndi, în drum spre gară e strada Unirii 24, intrăm acolo şi îmi spui, o iau eu înainte şi te-aştept la colţul străzii. E un consătean de-al meu...

Celălalt dădu din cap că era foarte bine şi se îndepărtă, iar un sfert de oră mai tîrziu se aflau în odaia brigadierului silvic şi Iosif spuse :

— Măi Niculae, am fost chemat ieri de tovarăşul secretar Beju de la regională şi tovarăşul Beju m-a întrebat dacă aşa ca prieteni cum am fost noi, îţi cunosc originea nesănătoasă şi cum îmi explic eu că atîta vreme nimeni de la comitetul raional nu şi-a pus întrebarea... Eu i-am spus că nu ştiu nimic şi că pentru felul cum ai condus tu munca în Siliştea, de s-a înecat cetăţeanul ăla, foarte just s-a procedat că s-a luat măsura să nu mai faci parte din activul comitetului raional de partid, dar că despre altceva eu nu ştiu nimic, şi că n-am de unde. Tovarăşe Iosif, mi-a spus atunci tovarăşul Beju, nu e nimic, remediem noi lipsa asta şi te informăm, de altfel o să primeşti sarcină direct de la tovarăşul Ghimpeţeanu, dar am vrut să ştiu ce părere ai, să vedem dacă putem avea deplină încredere că o să ştii să iai cazul în mînă şi să-l prelucrezi în mod just în faţa organizaţiei locale din Siliştea. Tovarăşe Beju, zic, puteţi avea deplină încredere, execut sarcinile cu cea mai mare conştiinciozitate, daţi-mi materialele care există şi le prelucrez... Nu e vorba aici că Moromete mi-e prieten, prietenia nu există în afara îndeplinirii sarcinilor, ai greşit, te-ai ars... Cînd am aflat că tovarăşii din comitetul regional sînt nemulţumiţi că nu s-a luat nici o măsură în cazul înecării cetăţeanului, şi eu şi tovarăşul Ghimpeţeanu şi tot comitetul raional ne-am dat seama că trebuia mers mai adînc şi am fost de acord că bine s-a făcut că s-a luat hotărîrea de către comitetul regional ca el să nu mai facă parte. Perfect just ! Lasă asta, zice atunci tovarăşul Beju, acuma Moromete o să se întoarcă în sat şi o să activeze acolo în cadrul organizaţiei, ca simplu membru de partid şi mulţi n-o să ştie de ce. Trebuie să afle tovarăşii de-acolo

şi, mai mult, poate că ei o să aibă alte păreri decît noi, poate că ei o să fie mai drastici şi noi n-avem dreptul să împiedicăm o organizaţie să-şi spună părerea... înţelegi, tovarăşe Iosif ? Cam astea mi-a spus şi am plecat. Am înţeles că discuţia cazului tău, după ce te-ai întors din Siliştea, n-au vrut s-o analizeze în calitatea ta de membru în comitet, ci în Siliştea, în cadrul organizaţiei de-acolo, ca simplu membru de partid. înţelegi de ce ?

— Nu, zise Niculae.

— Să rezulte că organizaţia din sat ţi-a aplicat sancţiunile, ei se feresc, zise Iosif. Şi din partea raionului să mă trimeată pe mine, să raportez pe urmă că dacă şi prietenul lui a fost de acord cu sancţiunea supremă, înseamnă că era vinovat...

— Ce sancţiune supremă ? întrebă Niculae alb ca varul.

— Excluderea.

Se lăsă o lungă tăcere.

— Tovarăşul Beju ! murmură Niculae cu o lucire intensă în priviri şi cu trăsăturile înţepenite de spaimă sau de ură. Şi tovarăşul Ghimpeţeanu ce-a zis ? El care cunoaşte în ce condiţii am activat eu în Siliştea şi i-am raportat totul minuţios ? !

— Tovarăşul Ghimpeţeanu ai văzut singur că s-a rezumat să-ţi facă o critică formală în comitet şi mai mult el n-a vrut şi nu vrea, dar a luat tovarăşul secretar Beju chestiunea în mînă şi se ocupă personal de ea ; el a făcut raportul ca să fii scos din activul comitetului de partid.

— Şi crede tovarăşul Beju, zise Niculae, că eu o să mă las exclus din partid fiindcă vrea el şi îi place lui să excludă şi să trimită camioane de miliţieni prin sate ?

— El aşa crede. Eu i-am raportat tovarăşului Ghimpeţeanu cum s-au întîmplat lucrurile, că eram acolo şi i-am spus că nu e bine să se procedeze cu mijloacele astea, dacă vreai îţi spun şi ţie, şi dacă faci un raport poţi să spui că ştii de la mine şi îmi iau răspunderea totală, îţi dau şi o declaraţie scrisă.

Niculae spuse că chiar îl ruga şi Iosif se puse pe scris şi cînd termină se lăsă iarăşi între ei o tăcere grea.

•— Aşa că în nici un caz nu te întoarce în sat, zise apoi Iosif. E bine că tovarăşul secretar Beju s-a gîndit la mine, trebuie să-i mulţumeşti în gînd, altfel n-aveai cum să afli şi cădeai acolo ezact ca ăla care s-a aruncat în rîu şi a murit ! Te înecai şi tu !

Şi aici Iosif se destinse şi cum se ridicase în picioare şi se uita pe geam afară, cu mîinile în buzunare, se îndoi pe spate şi izbucni brusc în rîsul lui ca o pîrîitură de gard — ca şi cînd ar fi trosnit un pălimar. Ce găsea el de rîs ! Niculae continuă însă să rămînă alb la faţă şi nasul lui ca o piatră străvezie, nu i se mai zărea pe chipul fără sînge.

— Şi în legătură cu originea mea ce-a găsit el să spună ? zise.

— Rău şi aici, zise Iosif. De fapt aici mi-am dat eu mai bine seama că e rău, a zis că partidul e plin de tot felul de elemente, de fii de reacţionari şi că are dovezi scrise că tac-tău face agitaţie în sat împotriva regimului. Asta e ! E adevărat ?

Niculae însă arăta acum atît de îndîrjit încît se uită ţintă la celălalt şi parcă nu înţelese întrebarea. Nu răspunse nimic.

XV

In aceeaşi zi luă trenul spre capitală şi în dimineaţa următoare se afla în biroul primului secretar al comitetului regional de partid Bucureşti, care îl primi îndată ce se anunţă.. Era fostul notar din Siliştea, ales foarte recent membru în Comitetul Central şi căruia cu aceeaşi ocazie i se încredinţase această înaltă funcţie.

— Ei, zise el după ce îi dădu mîna şi îi făcu semn să ia loc în faţa lui, stînd amîndoi nu la birou, ci în cele două fotolii de alături, ca doi vechi prieteni ce erau. Dă-i drumul, adăugă fostul notar, ce ţi s-a mai întîmplat ?

Şi auzindu-l vorbind astfel îndîrjirea şi nelinişte a de pe chipul tîn'ărului se înmuie, fiindcă omul care îl atrăsese pe el în partid rămăsese acelaşi, şi cum oricine crede despre el însuşi că nici el nu s-a schimbat, credinţa în cauza pentru care trăieşte se ridică iarăşi în el cu forţa de odinioară şi odată cu ea şi speranţa că va fi în cele din urmă mai tare decît duşmanii lui. *Ce ţi s-a mai întîmplat,* nu însemna oare că el, fostul notar, ştia că prietenului său trebuie să i se întîmple din cînd în cînd ceva şi că oricît de gravă ar fi acea întîmplare el, fostul notar, ştia dinainte că nu Niculae era vinovat sau în orice caz nu numai el şi în nici un caz în aşa măsură încît să măsoare vina lui de unul singur, cu vina a mai mulţi...

— Tovarăşe prim-secretar, începu Niculae, dar fostul notar îl opri, îi puse mîna pe umăr şi se supără surîzînd :

— Aşa de rău te-a speriat tovarăşul Beju, că ai uitat că noi doi ne cunoaştem din Siliştea şi eu te-am atras în partid ? Eu te-am atras în partid ! exclamă fostul notar cu un soi de mîndrie mai încurajatoare decît orice cuvinte. Eu răspund de tine şi o să te apăr pînă în pînzele albe, fiindcă nu se poate să fii tu negru ca funinginea şi tovarăşul Beju alb ca colilia ! Nu te-ai gîndit ?

— Ba m-am gîndit, răspunse Niculae, dar n-am avut ce să fac, fiindcă atîta timp cît m-am ferit să mai viu la Siliştea cu o sarcină de partid aţi văzut şi dumneavoastră că am activat bine şi ani de zile nu mi s-a mai întîmplat nimic decînd cu istoria cu seceta.

Fostul notar se uitase şi el zîmbind mereu, dar în curînd zîmbetul i se stinse şi îşi plecă privirea în podea, reflectînd. Nu era bine. El, fostul notar, nu era mai mare ca Niculae decît cu vreo patru, cinci ani. Cînd se cunoscuseră şi apoi şi după aceea îşi spuseseră pe nume şi iată că acum unul din ei doi se rupsese de celălalt sau fusese rupt, sau în orice caz era pe cale să se rupă, fiindcă distanţa care se creiase era prea mare şi el, Niculae, nu era în stare sau nu-i ardea să se gîndească, orice s-ar fi întîmplat, s-o micşoreze şi s-o facă iarăşi ca înainte.

— Bine, zise primul secretar luînd parcă o hotărîre. Să vedem ce s-a întîmplat.

Adică să nu tragem încă nici un fel de concluzie, să vedem întîi ce greutate are omul pe spinare şi abia pe urmă, după ce o să i-o ridicăm, să ne dăm seama dacă nu cumva l-a şi strivit. Atunci n-o să mai fie nimic de făcut !

— Stai întîi să spun să nu ne deranjeze cineva, mai adăugă el, apoi se reaşeză şi începu să asculte.

Niculae se puse pe povestit şi trecu repede peste toată campania. Deşi au avut loc turburări, spuse el, dacă n-ar fi fost provocările la

care s-au dedat unele persoane locale, cu soluția pe care au găsit-o cele din urmă forurile superioare nu s-ar fi întîmplat chiar nimic si în cazul ăsta nici n-ar fi fugit nimeni cu căruțele de la arie fără să-şj dea cotele şi bineînțeles că n-ar mai fi fost nevoie pe urmă nici de echipele care s-au creat ca să meargă pe la ei din casă în casă...

— Cine s-a dedat la provocări ? îl întrerupse primul secretar. Poți să spui, e bine să-i ştiu eu.

•— Au fost sancționați, zise. Niculae, preşedintele a fost dat jos şi individul respectiv exclus din partid.

— Cine era ? se arătă curios fostul notar.

— Unul Bilă !

— Bilă ! exclamă primul secretar ridicînd uluit brațele în sus. Bilă membru de partid !

— A fost exclus, repetă Niculae.

— Bilă era să-ți dea atunci cu un ciomag în cap şi să te omoare, zise fostul notar, urla că astăzi nu trebuie să fii.. Mama lui de Bilă, zise fostul notar şi se bătu cu palma pe frunte, nevenindu-i încă să-şi creadă urechilor, deşi era de presupus că de atîția ani de cînd era şi el activist avusese fără doar şi poate ocazia să vadă şi să audă destule. Din pricina lui a trebuit eu să fac atunci un raport scris şi să arăt că nu ereai vinovat, că şi atunci s-a găsit cineva care vrea să te excludă, nu vroiau să mă creadă pe mine. Ei, ia spune, la ce provocări s-a dedat ?

Niculae povesti, dar se vedea că nu-i era lui gîndul la Bilă, vroia să treacă repede la ceea ce i se întîmplase lui şi nu altora. întrucît putea fi cineva răspunzător dacă la un oarecare se găsesc nişte încărcătoare de pistol de mitralieră pline de gloanțe şi acest oarecare o ia la fugă şi se aruncă în rîu şi rîul îl ia la vale şi îl îneacă ? zise el. Cine nu ştie să înoate să nu se arunce în apă decît dacă vrea să se sinucidă, iar dacă are gloanțe de pitit atunci să le pitească în ... măsi dacă vrea cumva să se folosească de ele ca să împuşte iepuri, fiindcă să nu-mi spună el că avea altceva în mintea lui tîmpită cînd s-a apucat să şi le-ascundă în pivniță cu gîndul că n-o să îndrăznească nimeni să intre în tîrla lui... Dacă ți-ai predat cotele nu intră, dar dacă nu ți le-ai predat, intră, fiindcă nu merge aşa cum crezi tu... Alții să tragă din greu şi tu să speculezi momentul ! Tovarăşe Niculae, ce mai încoace şi încolo, zice tovarăşul Ghimpețeanu, cine ştie ce bandit o fi fost şi Gheorghe ăsta, nu s-ar fi aruncat el degeaba în rîu dacă n-ar fi avut conştiința încărcată. Eu nu pot, tovarăşe Ghimpețeanu, să susțin că acest om avea sau nu avea conştiința încărcată şi să trag de-aici concluzia că era un bandit sau un om cumsecade. Faptul că el a luat-o la fugă pentru mine nu e concludent, o fi auzit şi el că mulți au fost închişi pentru te miri ce, darmite cînd se găsesc la tine gloanțe ! De-aici şi pînă la a susține că faci parte dintr-un complot care urmăreşte să răstoarne regimul nu era decît un pas, cu toate că s-au văzut şi cazuri adevărate... Bine tovarăşe Niculae, fă-ți raportul şi continuă-ți activitatea... Pînă ce intervine tovarăşul secretar Beju. Eu l-am înțeles pe tovarăşul secretar Ghimpețeanu şi pot chiar să spun că a făcut mai mult decît era cazul, fiindcă în realitate trebuia să mă prelucreze în fața activului comitetului raional de partid şi să fie rău de mine, dar dînsul a refuzat să execute, m-a chemat la el în birou şi mi-a spus... Du-te zice, la tovarăşul prim-secretar Mircea şi expune-i situația, fiindcă eu aşi vrea să te păstrez ca un element de bază şi nu sînt de acord că

i avea vreo vină, poate îl convingi pe tovarăşul Mircea şi totul se aranjează. Am plecat chiar în ziua aia la regională şi am cerut tovarăşului prim-secretar să mă primească. Mi s-a spus că nu e acolo, că plecat la Bucureşti, deşi eu ştiam perfect de bine că era, am înţeles că tovarăşul Mircea e un om slab şi nu îndrăzneşte el să contrazică pe tovarăşul Beju. Am mai încercat şi în zilele următoare dar a fost în dar. M-am întors la comitet la raion şi m-am gîndit ce să fac, fiindcă mi-am dat seama că toate drumurile în regiune îmi sînt închise peste tot ori unde m-aşi duce şi atunci m-am hotărît să mă întorc cîteva săptămîni în sat şi în timpul acestor săptămîni să încerc să intru în contact pe linie de învăţămînt cu vreun raion din regiunea Argeş, fiindcă ştiam că erau mulţi învăţători suplinitori ca şi mine cu trei sau patru clase de liceu şi după aceea să viu la dumneavoastră să vă rog să mă sprijiniţi la minister să obţin numirea. Şi pe parcurs mi-aş fi dat si restul de examene... Mai mă gîndeam să mă duc pe un şantier ca simplu muncitor şi să mă calific, dacă asta a urmărit cu mine partidul să-mi închidă toate drumurile şi să mă scoată din activitatea politică ! Ce puteam să mai fac cînd mi se arunca în dreptul fiecărui drum cîte-o buturugă peste care nu puteam trece ? Nu puteam să-mi închipui că în ciuda faptului că tovarăşul Ghimpeţeanu a susţinut că nu mi se putea imputa personal activitatea din Siliştea în timpul campaniei, tovarăşul secretar Beju vroia cu orice chip să mă distrugă, să mă lase să mă întorc în sat, să mi se trimeată talonul la organizaţia din Siliştea şi acolo să vină pe urmă fără veste cel mai bun prieten al meu din comitet şi să mă prelucreze cu sancţiunea supremă. Măi Niculae, zice prietenul ăsta al meu, să ştii că dacă te duci în sat eu execut sarcina ! Calc secretul încredinţat fiindcă ştiu că n-ai nici o vină, poţi chiar să te bazezi pe declaraţia mea dacă ai de gînd să mergi mai sus, eu ţi-o dau chiar scrisă — uitaţi-vă, (şi aici Niculae scoase din buzunar o hîrtie pe care o despături şi i-o întinse fostului notar) •— nu mi-e frică să susţin care e adevărul, dar dacă eşti prost şi te laşi belit, dacă te prinde adică tovarăşul Beju în sat, atunci să ştii că te execut şi eu !

Fostul notar luase în mînă hîrtia şi chipul său ascundea acum sub pretextul lecturii ei, impresia pe care i-o făcuse de fapt cele auzite. Arăta mai departe prietenos dar ceva se schimbase, sau era pe cale, s-ar fi zis că se aşteptase la mai mult, întîmplarea să fi fost mai gravă sau povestitorul să fi apărut în ea într-un chip mai eroic...

— E foarte bună declaraţia asta, zise el în cele din urmă, dar cu fruntea încreţită, ca şi cînd fără ea nu se ştie ce-ar mai fi putut face el pentru Niculae. Las-o la mine, fiindcă o să am nevoie de ea.

Niculae începu deodată să se uite într-o parte şi rămase astfel nemişcat timp de cîteva clipe, apoi ca în somn mîna lui se mişcă şi mai scoase ceva din haină, de astă dată din buzunarul interior.

— Poate ai nevoie şi de ăsta ? zise şi ridică în aer un carnet mic şi roşu oferindu-1 hotărît fostului notar.

Ii vorbise acum fără dumneavoastră şi se uita la el ţintă, dar tot dintr-o parte, liniştit şi rece.

— Mai sus de tine nu merg, zise el mai departe, şi dacă şi tu eşti de părerea lui Beju, atunci trebuie să recunoşti că n-am ajuns
• unde mi-ai spus că o să ajungem cînd ne-am cunoscut noi doi şi nici n-o să ajungem vreodată cît timp de-ăştia ca el o să fie plin partidul
i Şi voi o să tremuraţi de frica lor.

— Eşti un prost, zise fostul notar după un timp, fără să se turbure. Nu-ţi dai seama că dacă e vorba de frică, ei sînt ăia care în fond le e frică şi nu nouă ? Nu vezi că şi de tine îi e frică ? Avea nevoie de organizaţia din sat ca să te excludă ? Nu vezi că eşti orb ?

— Ba văd.

— Nu vezi, că dacă ai fi văzut n-ai fi venit la mine aşa de derutat Bine că ţi-a trecut. Bagă carnetul în buzunar şi să nu mai faci gestul ăsta niciodată, fiindcă s-ar putea să te coste, nu mai sîntem în 45 şi 43 cînd partidul avea nevoie de oameni, acum se înghesuie la porţile lui toţi oportuniştii şi nu se mai impresionează nimeni de atitudini din astea, dimpotrivă, s-ar putea să găseşti pe cineva să-ţi dea şi un picior în spate, depinde la ce nivel o faci ! Cu cît o faci mai jos, cu atît ai mari şanse să-ţi rîdă în nas şi să-ţi şi ia imediat carnetul. îţi repet dacă nu i-ar fi fost frică tovarăşului Beju, te excludea el fără să fie nevoie să recurgă la organizaţia din sat, cum de nu ţi-ai dat seama? Dar pe de altă parte ai şi tu dreptate, mai zise fostul notar şi îndoi declaraţia lui Iosif şi o rupse şi o aruncă la coş. N-o să te excludă nimeni din partid, o să-ţi cer eu mutaţia de-acolo şi cu asta am pus punct. Acuma să trecem la punctul doi. Să ştii că trecem printr-un moment greu care nici mie nu mi-e clar cît o să ţină, şi sarcina ta e să rămîi cu orice preţ în partid, indiferent ce muncă o să caut eu să-ţi găsesc. Fiindcă excluderea e o înfrîngere, chiar dacă e o nedreptate, înţelegi ce vreau să-ţi spun ?

— înţeleg, zise Niculae ridicînd glasul, dar înţelegerea asta face din noi nişte laşi. Niciodată nu m-am ridicat, nici eu şi nici alţii, împotriva tovarăşului Beju, tocmai pe considerentul ăsta, că nu se mai uită nimeni la tine dacă ai dreptate, dar eşti exclus. Cine a adus în partidul nostru această frică de excludere ?

— Pentru că mulţi trebuiesc într-adevăr excluşi, iată adevărul, ţi-am spus că e un moment greu, răspunse fostul notar. De-aia nici nu pot să te bag în învăţămînt, cel puţin acuma, pe moment, ar însemna să te expun. Ori eu ştiu cît de mult îţi place munca politică şi de-aia te-am şi scos din comerţ după ce te-ai întors din armată, dar acuma îmi pare rău că nu te-am luat cu mine în primăvara cînd am venit aici... Acuma e precis că tovarăşul Beju ţi-a băgat la dosar cine ştie ce despre taică-tău, că a făcut politică liberală în trecut. Dosarul ăla al tău, zise fostul notar scîrbit, toţi porcii din Siliştea ţi-au băgat în el cîte-o hîrtie... Aşa că e mai bine s-o iai pe ocolite, să te dai la fund, să munceşti undeva departe de sat, să-ţi cîştigi existenţa şi în timpul ăsta să înveţi carte, să te specializezi în ceva... Şi după ce te specializezi, vedem noi !

Şi aici fostul notar mişcă degetul în aer cu sensul că pînă la scadenţa aceea aceste evenimente care sar aşa şi joacă ameninţător în această perioadă îşi vor schimba ele cursul şi atunci vor sta ei iarăşi de vorbă...

— Problema e să fii un om cu o specialitate bine pusă la punct, continuă în acelaşi fel fostul notar. Eu am studii juridice, şi cînd am de-a face cu diferite probleme, sînt în cunoştinţă de cauză, nu stau eu să-l ascult ce-mi îndrugă el, văd singur despre ce e vorba. Asta e sarcina care ţi-o dau eu şi caută s-o duci la îndeplinire. Uite o meserie frumoasă, zise primul secretar după ce se gîndi cîtva timp : să înveţi să te ocupi de grădini ! De pomi şi de flori, să te faci inginer horticultor ! Ce zici ?

Niculae nu răspunse, dar avea o privire care arăta că în ceea ce îl privea va face orice i se va spune să facă, dacă îi rămînea neatinsă speranța activității politice care îi plăcea așa de mult; și fostul notar se uita la el cu o privire care nu-l înșela, tocmai de aceea vroia acum să-l ferească, pentru a-l ajuta mai tîrziu să se ridice, avea și el, fostul notar, nevoie de oameni siguri pe care să se sprijine.

— Toată lumea aleargă la tehnică, e și normal, continuă primul-secretar, dar s-a dovedit că oamenii nu pot trăi nici fără fructe, nici fără flori. Poate că fără flori se găsesc mulți care să poată trăi, dar fără fructe e imposibil. Așa că lasă-i pe alții la tehnică și fă-te inginer horticol. E o grădină și o seră la Mogoșoaia, ale unui castel, chiar azi mi se plîngea administratorul de-acolo că le-a plecat horticultorul, nu găsesc altul și are contracte cu Horticola 1 Mai pentru livrare de flori pe piața capitalei. Du-te acolo ca simplu muncitor, cîștigă și înscrie-te la școală. Ai deja trei clase secundare, n-ai nevastă, n-ai copii, de plăcut să înveți știu că ți-a plăcut, d-aia te-am atras eu așa repede în partid, că nu erai mulțumit cu soarta care te-așteptа... Acuma așază-te liniștit pe carte și învață.

XVI

Toate astea se aflară însă tîrziu de tot în sat, după ce trecu mult timp. Un prim moment greu despre care vorbea fostul notar se consumă chiar în anul următor, cînd se descoperi că mulți dintre cei asemănători tovarășului Beju deviaseră la dreapta (în special cei mai mari ca el), cu toate că acțiunile lor erau de stînga, și fură îndepărtați. Despre felul cum fu tratat tovarășul Beju (care simțind pesemne că se apropia ceva se grăbise să sancționeze o abatere așa-zisă stîngistă pentru a nu fi acuzat el de aceeași boală) nu se aflară amănunte, în genere se făcea doar un semn sub gît cînd cineva întreba curios pe unde-o fi, ceea ce nu însemna neapărat că i s-a tăiat capul la propriu, ci în orice caz la figurat, adică în cea mai probabilă dintre ipoteze era pe undeva la munca de jos, dacă nu chiar la pușcărie, adică chiar acolo unde băgase și el atîția...

în mod ciudat, scoaterea lui Nicolae Moromete din activul comitetului raional de partid nu miră în sat pe nimeni și nici faptul că după aceea dispăruse nu se știe unde ; cu atît mai puțin deci că fusese amenințat să fie exclus sau dacă după căderea lui Beju fusese sau nu repus în munca de partid. Nu se știa precis dar nici nu mai interesa pe cineva ca altă dată soarta lui.

Se spuse într-un timp că ar fi pe undeva, și chiar că ar fi avut nu se știe ce istorie cu o femeie, că ar fi văzut-o cineva la el în odaie, un băiat al lui Enache al Cîrstichii, care ar fi fost pe la el... Că cică ar fi tot venit la el în seră femeia aceea și că într-o zi nu era nimeni și Niculae a pus-o jos pe pămînt și i-a făcut felul... Fapt e, că cică ar fi ieșit de-aci că femeia a făcut un copil, dar n-a vrut să se mărite cu Niculae cine știe de ce... Era așa de tîmpit ceea ce povesti acest băiat al lui Enache al Cîrstichii încît cineva îi dădu la un moment dat o palmă după ceafă și băiatul își arătă ca prostul fasolele rîzînd, vrînd parcă să spună că a încercat și el să facă pe-ăla care știe ceva și nu i-a mers... După alți ani uitară cu totul de feciorul lui Ilie Moromete și într-o vreme cineva spuse că *ar fi murit*... Nici asta nu miră pe nimeni, dar dintre toate veștile care se aflară despre el în acest timp

de aproape zece ani care se scurse de la ultima lui venire în *sat,* asta li se păru unora cea mai credibilă şi mai plină de adevăr.

Pentru că în toţi aceşti zece ani multora li se părea că lucrul cel mai credibil şi mai plin de adevăr era cel nefiresc şi dimpotrivă, cel lipsit de interes şi fără noimă era ceea ce era firesc şi normal. O însurătoare era altă dată un eveniment mare, mai ales dacă se făcea cu nuntă, dacă băiatul era unul din. acei flăcăi care semăna cu bradul p. care îl ducea prietenul lui încă neînsurat, pe calul care tropăia în buestru în faţa alaiului de căruţe ale nuntaşilor şi dacă mireasa era frumoasă şi se făcea de nerecunoscut în rochia ei albă şi în voalul ei pe care nu-l punea pe cap decît o dată în viaţă. Cuiva îi veni însă în aceşti ani ideea că de ce la dreptul vorbind să piardă el bani cu ocazia nunţii, cînd dimpotrivă, ar fi putut foarte bine să cîştige şi nu se ştie cum făcu şi cum o aranja şi ce dădu el să se mănînce şi să se bea la masă, că la sfîrşit cînd îşi făcu socotelile, îi ieşiră patru mii de lei în plus, în loc să-i iasă în minus, cum se întîmpla de obicei. Asta stîrni oarecare vîlvă şi încetul cu încetul învăţară şi alţii cum să facă... Asta atrase însă în cele din urmă şi atenţia sfatului popular şi preşedintele făcu cercetări şi apăru deodată ceva straniu în legătură cu nunţile . o taxă! de cununie, şi încă destul de mare, ca pe orice comerţ... Asta nu descurajă însă pe nimeni, dar din ziua aceea acest eveniment din viaţa unui flăcău şi al unei fete, atît de învăluit în taine altă dată, păru acum ceva tot atît de lipsit de interes ca orice petrecere neghioabă a unor inşi care le-a venit lor nu se ştie de ce cheful să se adune la un loc şi să bea şi să mănînce fără nici un rost...

Altă dată plecarea unui om din sat era de asemenea un eveniment, mai ales dacă pleca în urma unor împrejurări ieşite din comun, se interesau de el ca şi cînd s-ar fi simţit răspunzători... dacă ajungea bine, dacă ajungea rău, nu le era nici cum străină soarta lui... în acei ani însă se întoarse într-o zi în sat un general... Era chiar general, avea cu adevărat acest grad şi la început toată lumea crezu că e vreun străin venit cine ştie din ce pricină... Se află însă curînd că nu, era unul de-ai lor, tat-său trăia aci în Siliştea şi pînă nu demult pe feciorul lui parcă îl văzuseră de cîteva ori pe-acasă îmbrăcat militar... Erau însă şi înainte mulţi militari prin sat, sub-ofiţeri, ofiţeri şi chiar o dată fusese şi un maior, feciorul fostului boier mort încă după primul război mondial... General însă...

Asta în mintea fiecăruia însemna atîţia ani de învăţătură, încît trebuia să aibe la naştere darul ăsta, să stai şi să-ţi toceşti atît de tare coatele învăţînd încît după aia să nu te mai cunoască nimeni... Asta al lui Pretorian însă nu învăţase decît şapte clase primare, pe urmă fusese luat militar, şi după aceea... Nu se mai ştia precis ce făcuse, dar de vorbit vorbea ca şi înainte cu cei care îl cunoşteau, ce mai faci Stane, bine Ioane... Cînd se spunea în sat despre un băiat că ştie carte şi că soarta îl însemnase să ajungă poate un om mare, fiecare dintre cei ai căror copii semănau cu cel numit tresăreau înfiorați auzind aceste cuvinte... Astfel de clipe îi ţineau în viaţă cu credinţa neclintită că între soarta unui om mare care putea fi şi a copilului lor şi ştiinţa de carte, era o legătură tot atît de strînsă ca între un copac şi pămîntul în care îşi avea el înfipte rădăcinile. După întîmplarea cu generalul mulţi tresăriră însă de ambiţie şi plecară şi ei din sat — „adică cum, ziceau ei, sîntem noi mai proşti ca Ion al lui Pretorian ?"

şi într-adevăr se află curînd despre cei mai mulţi dintre ei că au ajuns are mai de care şefi sau directori cine ştie pe unde şi de aceea curînd u mai tresări nimeni şi chiar începu să li se pară lipsit de noimă şi de interes să spui despre un copil că ştie carte şi că îl aştepta un viitor deosebit...

Şi se mai întîmplă un lucru izbitor, pe măsură ce treceau anii. în legătură cu evenimentele care se petrecuseră odată pe aria lor, mulţi e mirau plictisiţi cînd cineva le aducea aminte acum cînd nu mai aveau un pămînt al lor propriu-zis decît prin preajma casei, de vara aceea cînd se neliniştiseră ei atît de tare şi făcuseră caz pentru nişte neghină şi pentru nişte cote care nu reprezentau nici măcar a zecea parte din recolta lor... Aşa e omul, spuneau ei rîzînd de ei înşişi cu un soi de dispreţ încuiat, nici măcar amar. Moartea lui Valache de pildă, nu miră pe nimeni, iar pe unii îi făcu chiar să spună imitînd ceva care nici ei nu ştiau bine ce era, că dat fiind că nemaiputînd suporta regimul nostru democrat popular, domnul Valache şi-a pus singur capăt zilelor... Fiindcă într-adevăr Valache fusese văzut într-o dimineaţă atîrnînd cu ştreangul de gît de grinda din faţa fostei lui prăvălii, unde altă dată băuse atîtea ţuici, jucase atîtea partide de table cu domnul notar şi cu domnul primar şi văzuse atîtea dimineţi izbucnind în geamul lui mare, drapat cu viţă agăţătoare, ale cărei frunze se făceau toamna roşii ca sîngele.

" \ / " \ 7"TT ^oate astea Niculae nu numai că nu murise în Y \ / I I acest timp, dar ajunsese inginer horticultor şi la o .x \- V XX conferinţă a regiunii de partid Bucureşti fusese ales delegat şi apoi membru în comitet. I se încredinţa funcţia de şef al secţiei agrare. Putea însă să ajungă oricît de sus, drumul lui se pierduse, atît de mare era forfota celor de jos, care îşi căutau febrili propriul lor vad : cum şi-l căutaseră cu zece ani în urmă Isosică, Plotoagă, Zdroncan şi Bilă şi Mantaroşie care li se alăturase, iar mai apoi Vasile, care venise din urmă şi ieşise departe. II văzură pe Niculae doar la moartea tatălui, venind într-o maşină, dîndu-se jos în drum şi intrînd în curtea părinţilor cu un buchet de flori în mînă, cu capul gol şi tuns tot aşa cum îl ştiau ei... Fiindcă în acei ani murise şi Moromete, dar de moarte bună, nu ca Valache sau Năstase Rădulescu, care nu murise el chiar acolo unde îl trimisese Vasile, dar se şubrezise aşa de rău încît degeaba i se mai dăduse apoi drumul acasă, că n-o mai ţinuse mult...

La poarta Moromeţilor fluturau prapurii şi în curte, printre femei şi copii, aşezaţi lîngă coşarul acum dărăpănat din lipsă de vite nişte dulgheri ciopleau liniştiţi un lemn de salcîm tăiat de verde... Din cînd în cînd clopotul de la biserică bătea de două ori, bang, bang, şi atunci toţi îşi făceau cruce dar nimeni şi de nicăieri nu se auzeau plînsete. Mama lui Niculae stătea într-un pîlc de muieri şi se uita din cînd în cînd atentă să nu lipsească ceva la alţi cîţiva bărbaţi care mîncau lîngă gardul grădinii pe nişte scînduri geluite, dulgheri şi aceştia chemaţi să ajute... Un cîine negru complet, de la coadă pînă la bot, stătea foarte aproape de ei şi pîndea într-o aşteptare lihnită fărîmăturile, fără nici un semn că simţul lui i-ar fi spus în vreun fel că lumea aceasta adunată şi mirosul acela de mămăligă cu varză care îi aţîţa nările însemna

moartea bătrînului său stăpîn : dacă cei ce mîncau atît de lacom din străchini nu simţeau nimic, de ce ar fi trebuit să fie el neliniştit, dinele ?

Catrina Moromete nici nu avu, după cum spuse ea mai tîrziu, timp să-şi dea seama că tinerelul care intrase în curte în paltonul lui negru era chiar băiatul ei, pe care nu-l mai văzuse de mult. Ilinca însă, sora lui cea mică, îl recunoscu îndată, o luă înainte, urcă pridvorul şi acolo sus se opri în faţa bătrînului care stătea culcat într-un pat plin de flori şi scoase deodată un ţipăt mare :

— Tatăăă, ţîşni strigătul ei înalt şi curăţit de orice durere, ca o chemare disperată şi în acelaşi timp albă de orice nădejde, adresată unui om în viaţă care însă nu mai vroia să audă. Scoal' în sus c-a venit Niculae ! Scoal' şi stai cu el de vorbă, că ziceai că pe unde-o fi de nu mai vine ! Uite-l c-a venit !

Se dădu apoi la o parte şi Niculae se apropie. Chipul bătrînului îşi pierduse orice asemănare cu cel din viaţă şi privirea fiului nu stătu mai mult de cîteva clipe asupra lui, ca şi cînd ar fi avut înainte un străin. Se aplecă, îi puse alături de frunte buchetul de flori, se întoarse şi începu să coboare scările. Porni foarte decis spre poartă, chiar grăbit, de parcă ar fi vrut să plece mai repede dintr-un loc unde greşise că intrase, dar îşi reveni şi o luă apoi spre grădină. Se uitau la el nedumeriţi : unde vrusese să plece (chiar vrusese să plece ?) şi acum încotro 0 lua ? Niculae deschise poarta şi aci paşii îi şovăiră, se rezimă de un salcîm şi deodată izbucni în plîns. Mama şi sora veniră după el şi îl luară cu ele, dar el se desprinse, se întoarse cu spatele la curte, şi la toţi care erau în ea, se aşeză jos pe un butuc vechi de tăiat lemne şi cum sta aşa, din nou îl podidi plînsul şi faţa i se schimonosi. Bătrîna, cu privirea care îi rămăsese tînără în obrazul plin de încreţituri, se supără :

— Hai, maică, vezi de tine, că eşti mititel şi slab, el a fost voinic şi şi-a trăit viaţa. Mai mult pe noi ne-a chinuit în ultimul an, că nu mai putea şi vrea mereu să plece de-acasă...

La înmormîntare venise şi Matei Dimir, şi Nae Cismaru şi Giugudel şi vecinul mult mai tînăr al lui Moromete, alde Cîrstache. Lipsea doar bătrînul Costache al Joachii, pe care cu cîţiva ani în urmă îl pusese jos durerea aceea a lui de oase şi stătea şi acum paralizat şi nici mîncarea nu mai putea s-o mănînce singur. Cel mai în putere dintre ei era Matei Dimir, dar şi cel mai întunecat la faţă, Giugudel şi Nae Cismaru fiind senini. Cîrstache cel puţin plîngea ca o rudă şi povestea cum Ivi l se făcuse rău într-o zi cînd stătea nea Ilie în pridvor şi îşi dădea şi el seama că se duce. „Măi Cîrstache, zice, eu o să mor şi ţie nu ţi-e deloc milă de mine." Şi aici Cîrstache i se adresă direct lui Moromete :

— Cum ai putut să crezi tocmai dumneata, nea Ilie, despre mine, că nu mi-era milă ?

în timp ce se pregătea praznicul Niculae rămase o vreme în odaie cu sora lui şi o puse să-i povestească. Toate urmele şi semnele morţii pieriseră, şi sunetul goarnei şi prapurii, şi crucea de salcîm verde, şi scîrţîitul nesfîrşit al căruţei cu boi pe care gospodăria colectivă îi dăduse pentru înmormîntare. Ilie Moromete nu mai era printre ei. în timp ce Ilinca povestea mai intră înăuntru o femeie, care se aşeză pe pat şi la un moment dat începu şi ea să povestească. Era Alboaica.

— Anul ăla cînd fuseşi şi tu în sat a fost ultimul cînd a fost el în putere, zise Ilinca. Pe urmă nu că a suferit de ceva, că s-a bucurat

în toamna aia cînd m-am măritat eu şi s-a întors şi mama acasă şi şi bârbatu-meu a renunţat şi el la ideea lui să mă ia la Ploeşti fiindcă mi-a trecut tata pe urmă şi casa cu tot locul, văzînd că după moartea lui Paraschiv, Achim tot nu vrea să se întoarcă. Dar nu s-a mai simţit el în apele lui, mai ales că se lăsase de tutun, că se speriase, într-o zi se pomenise că-i curge sînge din gît şi doctorul i-a zis c-a scăpat ca prin minune. Asta a fost în anul următor după ce ai plecat tu, tocmai împlinea şaizeci şi nouă şi s-a speriat cînd a văzut. Haiti, zice, gata ! ţvîi-a venit şi mie sorocul. Parcă îl aud şi acum, ar fi vrut el s-o dea pe glumă dar i-a spus doctorul că dacă sîngele ăla se spărgea la inimă sau la cap, murea întîmpinat, cum mor unii, că nici nu mai apucă să-şi dea seama. S-a ţinut, a lăsat tutunul, dar era aşa nervos, îi căşuna pe orice şi ba zicea că nu mai are chef de viaţă, ba se speria că o să moară şi n-o să mai vadă lumina soarelui. Cînd primea cîte o scrisoare de la tine, ba se supăra, ba zicea că ţi-o fi greu şi ţie, nu e lesne, zicea, să te apuci să înveţi aşa tîrziu. Ar fi trebuit să-l fi ţinut pe Niculae mai departe la şcoală, să nu umble el pe urmă de gît cu toţi ăştia ca de-alde Isosică. Vezi, zicea, aici am greşit... Pe urmă îşi vedea de-ale lui, veneau ăştia pe la el, alde Costache şi Giugudel şi ăilalţi şi vorbeau între ei, dar se înmuiase el, nu ştiu ce avea... înainte cînd bătea clopotul în sat intram pe poartă şi îi spuneam, tată, a murit cutare. Pe măsa, zicea el atunci, a murit fiindcă n-a mai avut zile. Acuma, după sîngele ăla din gît, cînd auzea cum bate clopotul şi afla cine e, ofta aşa subţirel şi, ei, zicea, nu-i pare la nimeni bine că moare cineva ! Se înmuiase, de, vedea şi el că oamenii mai şi mor. Pe urmă a început să se sprijine într-un ciomag şi îmi spunea mie : Ion al lui Iacov are optzeci şi şase de ani şi merge călare pe cal. Eu am numai şaptezeci şi opt! Adică, de, o să-i treacă lui slăbiciunea aia şi o să meargă şi el ca Ion al lui Iacov. Dar cînd lua cîte o ţuică te uitai la el cum îi pare rău că nu poate să bea toată sticla, că şi asta era o poveste, nu-l mai ţineau vinele şi picioarele lui nu mai erau bune de nimic, i le luai cu mîna şi le dădeai la o parte ca pe nişte lemne. începuse să cadă, se ducea pînă colea la pod şi cădea şi pe urmă luptă-te cu el să-l aduci acasă, că nici nu vrea, da din mîini şi te izbea !... El zicea că mai e omul ăla în putere s-o ia de-aici şi să se ducă pînă la Balaci dus şi întors, pe jos, cum a făcut într-o vară cînd am rămas fără cai. M-am pomenit cu el pe seară, mergea el, dar parcă trăgea de picioare, de unde vii tată, zic. Nu ştiam eu ce e cu el, credeam c-o fi fost p-aci prin sat, că uneori aşa făcea, pleca şi nu venea la prînz la masă. Unde fuseşi tată, unde mîncaşi, îl întrebam. Păi, Ilinco, zice, uite că nu mîncai nimic. Păi de ce ? Păi uite aşa, mă plictisii, zice ; că veni el alde Matei şi zise să iau ceva, că la el fusei, dar uite că nu luai. Şi nu-ţi fu foame ? Uite că nu-mi fu. Asta îi venea lui şi-acasă, şi era mîncare bună, de, că găteam puiul la aragaz şi zic hai tată, ce te tot codeşti aşa, aşează-te odată la masă că n-am timp să te chem cu lăutari, copiii ăştia le foame, nu mai sta şi te scărpina la ureche. Că aşa făcea, ducea mîna aici la tîmplă şi se scărpina sub pălărie şi se uita aşa la mine şi se strîmba. într-o vreme ai fi zis că o să se joace cu copiii. Cînd îl făcui pe-ăl dintîi sta şi se uita ceasuri întregi la el în leagăn şi îl vedeai că îi pare bine... în anii-ăia a avut zile cînd i-a fost şi lui ca pe vremuri, nu prea mai zicea nimic nici de ăştia de la sfat, mai ales după ce se desfiinţară cotele şi îi scriseşi şi tu că ţi-ai luat examenele şi ai

ajuns inginer... Bea la tutun cu alde nea Costache al Joachii şi toată ziua stătea de vorbă la umbră sub salcîm sau în pridvor şi se uitau pe drum. Mai venea el din cînd în cînd afumat cine ştie de pe unde şi începea să dea din mîini şi să ne firue, mai ales pe mama. Pe urmă se culca şi cînd se scula îl auzeam aşa cu glas ca de fată : Ilinco ! Ei ţ Ce e ! ziceam. Păi mie nu-mi dai, domnule, şi mie ceva să mănînc ? i îl apuca blîndeţea ! Alteori îl lua pe băiat pe genunchi şi îi cînta el un cîntec cu un soldat rănit în războaie şi cu un cîine care moare si el la capul lui... Mama uite aşa se învîrtea pe lîngă el înfuriată, că să lase copilul în pace să-i cînte *bine eşti cuvîntat doamne,* nu de „război".,. Ei şi cînd îl făcui pe-al doilea veni el de se plictisi, nu-i mai plăcu... Să-l fi văzut cum se scărpina lîngă ureche şi se strîmba aşa la mine şi da din cap parcă i-aşi fi făcut eu ceva. Ce e tată ? Nu vrea să spună, da mereu din cap supărat rău, pe urmă se uita drept la mine şi se scula şi pleca. Nu ştiu ce îl rodea, avea el ceva, dar nu vreo boală... Că mă apucai să-ţi spun ce era în inima lui cînd începu să mear-gă în ciomag, fiindcă de-asta ne-am dat noi repede seama, el credea că o să-i treacă, fiindcă îmi adusei aminte cum a intrat pe poartă cu picioarele tîrîş. Am văzut eu că vine de undeva şi că n-a băut nimic. De unde vii tată, îi zic. Şi el se opreşte în mijlocul bătăturii şi se uită aşa la mine enervat. Păi nu fusei, Ilinco, la Balaci ! ? Parcă mi-ar fi spus mie mai dinainte şi eu aşi fi uitat, sau parcă l-aşi fi trimes eu pînă colea la cooperativă ! Pe jos? zic. Dar pe ce ? Şi ce căutaşi, de ce nu-i spuseşi lui bărbatu-meu dacă avuseşi treabă acolo ? Dar ce crezi, tu, zice, că am fost singur ? Am fost cu alde Sande. Şi tu ai picioarele lui Sande, zic, şi l-am luat pe urmă pe Sande la rost. Ce puteam eu să-i fac lui bîtu, zice Sande, dacă n-am putut să scap de el! Şi n-a trecut pe drum nici o căruţă, să vă urcaţi şi voi în ea ? Nici de sămînţă, ţaţă Ilinco, zice Sande, am mers paisprezece chilometri pe jos. Asta ţinea el minte, că n-a fost un an de cînd s-a dus pe jos la Balaci şi că o să-şi revie el şi eu n-am vrut să-i spun că n-o să se mai urce el pe cal ca Ion al lui Ilie Iacov, (unde l-o fi văzut el pe-ăla nu ştiu, o fi auzit pe cineva, că ai lui Iacov se duc acolo la gospodărie, le-or fi dat lor atelajele în primire) şi nici că o să mai apuce el măcar să iasă din sat, darmite pînă la Balaci. Dar am vorbit cu doctorul şi l-am dus la spital. A stat el acolo cîteva săptămîni, i-a fost mai bine. Domnule doctor, i-am zis, îi e mai bine, să-i mai dăm nişte doctorii, să-l pună pe picioare ? N-o să-l pună, a zis doctorul, acuma lui nimic n-o să-i mai facă nici bine nici rău, bătrînul nu suferă de vreo boală, dar i s-a scurs viaţa... Cît o trăi, bine, cît nu, să nu-l chinuiţi cu cine ştie ce, că nu mai ajută. Avea slăbiciunea asta, că nu-i venea neam să stea în casă şi îl vedeai cum o lua cu ciomagul în mînă pe lîngă garduri. Tată, unde te duci ? Stai acasă, că iar n-o să poţi să te mai întorci şi dacă vine mama după tine să ştii că te bate. Avea boală pe mama, că nu-l lăsa să plece, odată cînd a vrut să se ducă şi ea pe la neamuri în Burdeni l-a încuiat în odaie... Eu n-am ştiut nimic, plecasem cîteva zile cu bărbatu-meu şi copiii pe la Ploieşti, la socrii, şi cînd m-am întors l-am găsit aşa plîngînd cu lacrimi că aia bătrînă vrea să-l ducă mai repede la cimitir, să scape de el. Că el nu mai stă cu ea, o lasă aci şi se duce „la ailaltă în vale", la Alboaica. (Şi aici Alboaica intrase în odaie şi începuse şi ea să asculte.) Aşa a şi făcut, continuă Ilinca, mama nu ştia nimic, că nici eu nu l-am crezut, am zis că zice şi el aşa, de necaz... Ei, şi într-o dimi-

neață pe la revărsatul zorilor l-a simțit ea mama că se scoală din pat si se duce, dar a crezut că se duce în grădină, de, ca omul bătrîn... Că îl luase frica, se trezea din somn şi se ducea în grădină şi mama a crezut că nu e nimic şi şi-a văzut de somn. Eu la fel. Dimineața cînd ne sculăm, patul gol... Stai acum şi caută-l în tot satul, că el n-o lua totdeauna într-o parte, văzuse că dăm de el repede şi te pomeneai cu el pe und' te miri, într-o zi l-a găsit mama la alde Sita lui Tăbîrgel. Sita cînd aude mama de ea, o vezi cum i se urcă sîngele în obraz, asta de pe vremea cînd a fost ea sfînta, nu ştiu ce are cu ea, ei şi tocmai la ea s-a dus tata într-o zi şi l-a găsit acolo în casă la aia. N-ar fi avut nimic cu el, treaba lui, să se ducă unde vrea, dar cădea în cîte-un şanț şi nu se mai putea scula şi lumea zicea de noi,că nu ne pasă de el... Aşa a fost şi atunci cînd a pierit de dimineață. Cînd a fost asta Alboaico ? !

— Păi anul trecut, zise Alboaica. Şi continuă ea povestirea. O fi plecat el de-acasă noaptea, dar la mine, de, a ajuns tîrziu, răsărise soarele şi am crezut că mama ştie, n-aveam de unde să-mi dau seama că el a fugit. I-am dat eu o cană de lapte, a băut-o şi se uita aşa în cană. Mă, Mariţo, zice, ajunsei să beau lapte, tu nişte ţuică n-ai ?... I-am dat un păhărel de vin, că mi-a fost frică să-i dau ţuică să nu-i ia de tot puterea şi s-a aşezat pe prispă şi a băut aşa din pahar jumătate... îl ținea în mînă şi eu mi-am văzut de treabă şi cînd mă întorc el tot aşa rămăsese : ce faci, tată, zic, nu beai ? El se uită la mine şi am văzut că nu înțelege, paharul, zic, dă-l peste cap, ziseşi că nu vreai să beai lapte. Nu-ți place ? Ba îmi place, zice, dar tot nu bea şi ținea aşa paharul strîns în mînă. Atunci m-am uitat şi eu mai bine la el şi mi s-a făcut rău, Niculae. Se împuținase săracul, nu erea ca bîtul, dacă îți mai aduci tu aminte de el, aşa voinic şi cu oasele mari, cînd a murit i-am făcut un tron că abia avea loc în căruță. M-am dat mai aproape şi întind eu mîna şi îi iau paharul, să vedem ce zice. N-a zis nimic, Niculae, a rămas aşa, se uita şi el la mine... Vedeam eu că nu e bine, şi zic, tată, te doare ceva ? Nu, zice, n-am nimic. Şi îl văz că ridică iar capul şi se uită aşa spre grădină. Se uita țintă. Taman răsărea soarele şi era aşa linişte. Mă, Mariţo, zice, ia uită-te, se făcu seară. Am tăcut şi eu, mi s-a făcut frică. Bîtu n-a murit aşa, s-a lovit de-o buturugă în grădină şi şi-a sfărîmat un picior, uite-aşa se făcuse zob fluierul sub genunchi, şi a înjurat pînă a închis ochii, că de ce să se ducă el pe lumea ailaltă din pricina unei buturugi. Pe urmă m-am mai liniştit eu şi am zis că dacă el e în stare să şeadă pe prispă înseamnă că nu e nimic, o fi din pricina drumului, de, i-o fi luat toate puterile şi d-aia nu-şi mai dă seama, dar îşi vine el în fire. Treci taică, i-am zis, colea mai la soare, că acolo ți-o fi frig. Cînd pe urmă o văz pe mama valvîrtej, aflase unde era şi pune mîna pe el să-l tragă de mînecă să se ridice şi să-l ducă.

Aici ochii Alboaicii luciră, şi trecînd printr-o mişcare de la stînga la dreapta capul ei se dădu pe spate cu o spirală care de astă dată nu mai putea fi de bucurie ci de plîns, pe care îl alunga astfel ca să povestească mai departe cu glasul curat. Sau ar fi vrut poate să se oprească? îşi adusese cumva aminte de ceva care nu putea fi auzit şi de urechi străine, sau ceea ce urma ar fi putut să supere pe cineva ! ? Se uită la Catrina : mama asculta şi ea ca şi ceilalți, ai fi zis că ea uitase toate

acestea şi era şi ea curioasă să audă ce s-a mai întîmplat, ca şi cînd nu despre ea şi omul ei era vorba. Alboaica povesti atunci mai departe:

— Eu mă luasem cu altele şi el cît stătuse la soare îşi venise în fire... S-a ridicat de pe prispă şi a început să se sprijine în ciomag şi încet-încet, hai să meargă. Mama îl îndemna şi îl firuia, nu-ş' ce-i spunea, că dacă n-o să-l ţină de-aici înainte numai în casă, să-l încuie şj să nu-i mai dea neam drumul. Da' nu mai ştiu ce i-a zis, că l-a firuit nu mai ţin minte şi tata zice, de ce. mă firui tu, fă, pe mine ! M-a pufnit rîsuli, da\r am văzut eu că nu e de rîs, şi m-am dat după coşar... Ei, şj pe urmă, nu-ţi mai spun, Niculae, ce-am păţit cu el, că n-a mai putut să meargă şi cum să-l ducem acasă că era departe. Mergea el, de, aşa, doi trei paşi, dar pe urmă chiar dacă îl ţineai se făcea greu ca un pietroi şi se lăsa în jos. Altfel n-avea nimic, îl întrebam mereu : tată, te doare ceva ? Nu mă doare nimic, zicea. Ce să-i facem, cum să-l ducem acasă ? îi spun eu lui Sande, du-te mamă şi fă rost de o căruţă cu cai, să-l punem în căruţă şi să-l ducem acasă. De unde căruţă şi cai, zice Sande, nimeni nu mai are voie să ţină căruţe şi cai, ce, nu ştii ? Du-te, zic la gospodărie şi spune-i lui alde Moreanu să-ţi dea că acuma l-am ales pe el preşedinte şi e om la locul lui, o să-ţi dea. Da' Sande zice că nu se duce el acolo, că o fi el Moreanu om la locul lui, dar aşa s-a dus Marin al lui Matei Dimir să ceară s-o ducă pe fi-sa la gară, că pleca la şcoală şi unul de-acolo l-a trimis la alde Ilie Nica, care are grijă de cai şi Ilie Nica i-a spus că îi dă cu condiţia să-i care şi lui nişte lemne din Cotigeoaia. Du-te Sande mamă, zic, spune-i şi tu că îi faci şi pe urmă nu-i mai faci. Mai bine îl duc pe bîtu în braţe, zice Sande, dar eu la nenorocitu-ăla să-i cer cai nu mă duc şi s-a apucat el să-l ia pe tata în braţe. Ce să-l ia, că era greu şi ce crezi, Niculae, că a făcut Sande ? Aveam o roabă şi l-a pus pe tata în ea şi uite aşa l-a dus pînă acasă. Să fi văzut cum stătea tata cu capul ridicat şi se uita pe drum. Şi Sande zice, îţi place bîtule să te plimbi aşa pe drum ? îmi place, mă, Sande, zice, numai ăleia bătrîne nu-i place şi nu vrea să mă lase ! Ea crede că n-o să ajungă şi ea ca mine ! Bine bîtule, zice Sande, uite, las roaba la matale şi cînd oi mai putea şi eu aşa, vin să te plimb. Că acuma trebuie să mă duc la brigadă să fac procente. Da' n-a mai putut Sande, săracul, s-a întors acasă şi zice, mamă, eu nu mai mă duc să-l văz pe bîtul, mi-e milă de el cum îl văz că se topeşte, zice că parcă nici nu mai e el şi m-apucă plînsul. Şi cînd a zis vorbele astea a şi început să plîngă Sande, că aşa e el din toţi copiii mei, ţi-ar duce cu spinarea sacul de cinci duble pînă la gară, dar de ce îi e lui milă cînd îi e, să nu-i ceri, fiindcă nu poate... Din ziua aia de cînd cu roaba nici nu l-a mai văzut şi nici acuma n-a venit, nu l-am lăsat noi...

Alboaica tăcu.

— Şi cum a murit ? zise Niculae întru tîrziu. L-a durut ceva ?

— Nu l-a durut nimic, răspunse Ilinca. De vreo două săptămîni nu se mai ridica de loc din pat şi atunci ţi-am trimes eu telegrama.

— Eram plecat, zise Niculae.

— Eşti însurat tu cu Marioara ? zise Alboaica.

— Da, răspunse Niculae.

— Ce face ea la Bucureşti ? Am auzit că are şi ea servici.

— E la un preventoriu de copii, e asistentă medicală.

— Doctoriţă ? zise, fără să se mire, Alboaica.

— Ei, doctoriţă ! exclamă Niculae, a făcut şi ea şcoala tehnică sanitară, trei ani.

— A, ca un fel de sanitar...

— Cam aşa ceva ! Şi, cum a murit ? reluă el.

— Păi cînd ţi-am dat eu telegrama, zise Ilinca, nu mai cunoştea. Cine sînt eu, tată ? îl întrebam. Mariţa lui Turcin, zicea şi eu mai rîdeam, credeam că face dinadins. Dacă îi dam să mănînce, mînca. Mănînci tată ? Mănînc ! zicea. Mai mănînci ? îl întrebam. Nu mai mănînc ! Era greu, mama s-a chinuit cu el, de, om bătrîn, nu mai putea nimic. Cînd şi cînd lovea cu braţele şi atunci chemam doctorul şi îi făcea o injecţie. Se liniştea el atunci şi adormea. Cu vreo trei zile înainte să moară, tot aşa, a venit doctorul şi i-a făcut injecţie în mînă. Cum e tăicuţule, zice doctorul, cum îţi merge ? M-am uitat şi eu la el,, parcă ziceai că acum o să-i fie bine. Injecţiile veneau şi îl făceau că înţelegea tot ce îi spuneai şi vorbea şi el. Domnule, l-am auzit că îi spune doctorului, eu totdeauna am dus o viaţă independentă ! Doctorul, zice, dar acuma tăicuţule, cum îţi este ? Mi-e bine, zice, nu mă doare nimic, dar nu prea mai sînt conştient... Pe urmă a dormit el, şi cînd şi cînd se trezea şi se uita aşa ceasuri întregi pe geam... Pe urmă noaptea a început să tragă şi din ziua aia n-a mai cunoscut deloc pe nimeni... Şi ailaltăieri dimineaţă, înainte să se lumineze, a murit...

între timp intraseră în odaie o mulţime de inşi, şi printre ei un militar care se uita la Niculae deschis, cu o privire insistentă şi parcă frăţească. Ilinca îi spuse lui Niculae că ăsta era bărbatul ei, sub-ofiţerul de la unitatea de aviaţie de la aerodrom cu care se măritase atunci în toamna aceia... Şi spunînd acestea puse mîna pe doi copii care tocmai intraseră şi ei în casă şi îi dădu afară.

— Sînt ai mei, zise ea. Ieşiţi, mă, afară, nu vă ruşine să intraţi aici peste oamenii mari ? Hai, afară...

Dar se aplecă şi îngenunche în faţa lor înainte de a-i da afară, şi le drese cămăşile la gît, le încheie nasturii, le dădu la o parte, cu un pieptene, părul de pe frunte, iar pe cel mai mic îl luă în braţe ca să-i ridice mai sus pantalonaşii... Catrina se apropie şi îl măsură pe Niculae de sus pînă jos, cu o privire severă :

— De ce trăieşti fără cununie ca păgînii ?

Niculae însă nu-i răspunse, parcă nu mai era nici el demult acolo şi nu mai înţelegea bine ceea ce se spunea. îşi lăsă fruntea în pămînt şi rămase astfel clipe lungi. Nimeni nu mai zise nimic. Apoi el se ridică abia murmurînd, fără sînge în obraji, spuse că el acuma nu mai poate să mai stea şi că pînă la noapte trebuie să fie la Bucureşti după care îşi luă ziua bună de la toată lumea şi ieşi fără şovăieli şi fără să se uite înapoi.

XVIII

Şoferul care îl adusese în sat era din Pălămida, fiindcă cel cu care venise de la Bucureşti i se stricase maşina şi Niculae nu mai avusese răbdare să aştepte. Raionul de partid nu avusese nici el vreuna liberă în acel moment şi atunci i se dăduse maşina sfatului, a tovarăşului Iosif, care nu mai făcea nici el parte din activul de partid al comitetului raional, dar ajunsese în schimb preşedinte al comitetului executiv.

Acum maşina străbătea cu grijă drumul plin de gropi şi Niculae stătea tăcut şi se uita pe fereastră. Era toamnă tîrzie, dar era soare şi uscat şi cîmpia zăcea împăcată sub lumina înserării. Şoferul manevra des şi într-o vreme maşina se opri cu botul chiar sub fundul unui mă-

gar pe care nu-l putuse ocoli ca să nu dea într-o groapă mai mare Proprietarul, un ţăran foarte tînăr, ridică o jordie şi îi aplică măgarului o lovitură energică pe spinare şi făcu loc. După ce trecură şoferul rînji •

— Marca Simson, zise el, aprindere cu ciomagul.

Adică asta era ăla din urmă, cu mijlocul lui ciudat de locomoţie.. Nu merseră prea mult şi dădură de altul, tot aşa, înhămat la un fel de troacă pe două roţi în care însă proprietarul dormea în ea aşezat p. nişte trăişti.

— Asta unde dracu s-o fi ducînd la ora asta ! se miră şoferul. Unde te duci, mă nene, strigă el cînd trecu pe lîngă troacă, scoţînd capul pe fereastră.

Dar nu primi nici un răspuns, deşi omul, la sunetul claxonului se trezise şi se uita cu ochii mari la maşină.

— Unde-ai plecat la ora asta ? repetă şoferul cu o voce de om prea blazat de cîte a văzut el pe drumurile lui, dar cu care s-a şi obişnuit şi i-ar fi fost urît să nu le mai întîlnească.

Omul tot nu-i răspunse, ca şi cînd n-ar fi înţeles limba şi atunci şoferul, văzîndu-şi de drum, reflectă ironic :

Două roate şi-un măgar
Atelaj particular !

— Acum două săptămîni, continuă el, am luat-o şi pe fi-mea pînă la Mozăceni, a reuşit acuma să intre la facultate, la filologie, şi cînd a văzut ea de-ăştia pe şosea zice, tată, eu ştiam că numai în Spania sînt pline potecile de măgari că e ţară muntoasă, la noi aveau înainte numai ciobanii. Ei, acuma îi au şi oamenii, i-am zis eu. Cînd s-a făcut colectivizarea totală, au uitat să-l considere animal socialist şi atunci oamenii, din interzicerea cailor, au început să crească măgari.

Şoferul dăduse acum de drum bun şi ca să-i abată pesemne gîndurile prietenului şefului său, ştiind de unde îl aducea, continuă :

— Ştiţi ce scumpi sînt ? Uite-aşa un puiandru costă cît un cal dinainte. La Mozăceni stă tata, e şi el colectivist, că i-a băgat pe toţi, n-a mai stat să-i gîdile la subsuori cu munca de lămurire, cum au făcut atîţia ani. Tata avea şi el şase pogoane, dar de cînd îl ştiu se tot văita : că aoleo că avem pămînt puţin, că ce bine ar fi să mai avem noi un lot de încă şase pogoane... Acum i-au lăsat şi lui acolo ceva în folosinţă personală cît să pască un cal priponit. Să vezi cum îl mai munceşte, el cu bătrîna şi cum îl sapă de cîte cinci ori! Şi-i zic : cum e tată cînd te văitai că ai pămînt puţin ? Acuma ţi-ajunge arii-ăia care ţi i-au mai lăsat ? Măi băiatule, zice, să am eu acuma din alea şase pogoane cîte le-am avut numai două, şi le-aş pupa !...

Şoferul observă însă pesemne că prietenul şefului său rămînea mai departe cu privirea dură pierdută peste cîmpuri şi că chipul nu i se lumina şi atunci tăcu şi se făcu atent la drum, fiindcă treceau prin sate apropiate mult unele de altele şi pline de orătănii şi de copii. Ieşiră apoi după cîtva timp din nou la drum întins şi acum soarele roşu scăpata într-o văpaie ca într-un imens incendiu înţepenit la orizont. Pe acest drum lung, mai întîlniră un om cu un măgar, apoi un convoi lung de tractoare, o întreagă brigadă înşiruită pe mai mult de un kilometru, apoi nu mai întîlniră nimic şi maşina se pierdu în umbra asfinţitului, spre oraşul de cîmpie, unde Niculae avea să-şi reia şoferul său, care ştia mai bine decît ăsta cînd trebuie să tacă şi cînd e cazul să vorbească..

XIX

„...în acest timp ea mă aştepta acasă îmbrăcată, nu ştia dacă o să mă întorc în aceeaşi zi şi, cînd am văzut-o, liniştea din mine a căzut jos pînă la acea treaptă cînd tăria ei ne scoate din noi înşine şi ne vedem aşa cum sîntem : eram în clipa aceea un om care nu mai avea tată ! Şi atunci m-am uitat dintr-o parte şi la faptul ciudat că pe nesimţite şi împotriva voinţei mele devenisem şi eu unul de multă vreme şi că acum nu mai aveam ce să mai fac... Fiindcă pînă atunci trăisem cu gîndul de dinaintea însurătorii patru sau cinci ani în care cuvintele unde te duci nu se pronunţaseră niciodată şi ea nu călcase înţelegerea noastră ; doar cu cîteva săptămîni înainte să-i spun că m-am hotărît m-a simţit şi a umblat cîteva zile cu o lucire de triumf în ochi, că pentru ea se apropiase momentul pe care îl dorise tot timpul şi că tot pregătindu-se pînă atunci să poată trăi şi singură, cu copilul; nu renunţase nici o clipă la ideea care mijise odată, de mult, în mintea ei de fată, că Niculae al lui Moromete era băiatul care-i plăcuse ei şi cu el trebuia să se mărite. Fiindcă nici un moment n-a existat între noi vreo neînţelegere, afară de una singură, care ţi-ajunge pentru toată viaţa, cînd m-a prins...

Trebuie să recunosc că aici e singura ta parte care nu credeam că poţi s-o ai, te-am crezut şi ai ştiut să faci din credinţa mea, cu o minciună, ce n-ai fost în stare în atîţia ani de aşteptări. Mă mărit Niculae, zice, am, venit la tine să-mi iau la revedere, ei, cu cine te măriţi, cu un băiat pe care l-am cunoscut astă-primăvară cînd veniră ăia cu sonda şi găuriră pămîntul în Grama să scoată petrol. N-aşi putea să spun că m-a găsit cu inima moale din pricină că Ghimpeţeanu mă anunţase în ziua aceea că n-o să mai fac parte din comitet; şi că unii parcă nici nu mă mai cunoşteau ! Cine îşi face iluzii !... Mi se pare normal, din moment ce nu mai eşti printre ei, ce să mai vorbească cu tine, n-ai de ce să te miri că se face că nu te vede, deşi ai lucrat cu el! Ai căzut, eşti bun căzut, trebuie să dispari ca ţintă... Ceea ce nu-l împiedică să zică pe urmă, să trăiţi tovarăşe, cum s-a întîmplat ulterior cînd am revenit ca şef de secţie în comitetul regional şi am mai găsit cîţiva dintre ei care mai rămăseseră de sămînţă, aţi fost la şcoala superioară de partid, sigur că da, la sapă şi la lopată, patru ani în grădina Mogoşoaia, tîmpitul, vroia să spună că nu crede, deşi ştia perfect de bine ziua cînd nu ca să mă trimită la şcoală m-a scos Beju... Şi în ziua aia înainte să mă anunţe Iosif ce primejdie mă pîndea parcă se sfîrşea ceva, ca şi în 45 după război, şi în calea mea la o răspîntie apărea o fată, mă ţinea de braţ pe stradă şi se lipea de mine dulce cum fac copiii cînd îţi string mîna în mers. N-aveam inima moale, dar eram trist, de ce să nu mai fac eu parte din activul comitetului raional ! Şi, Niculae, am venit să-mi iau la revedere, zice. Foarte bine ! Nu mai vrea nimic, era împăcată, a înţeles din seara aceea, cînd m-am dus eu la poarta ei să nu se mai agate ! Dacă vrea fata să-şi ia la revedere, e din satul tău şi ăştia sînt cei de seamă cu tine, alţii nu mai sînt decît mai mari sau mai mici, şi de prin alte părţi, bine Marioara, nu vrei să beai ceva, nici o plăcintă nu vrei să iai ?

Nu-i place să mănînce, se îmbracă bine cu banii, mă mir din ce trăieşte, numai băiatul mănîncă de două ori mai mult ca ea la restaurant parcă ar fi vrabie... Mi-am tras mîna şi hai s-o duc acasă... Cu cine te măriţi ? Zice, plec acum din sat după el. Departe ? La Moreni ? Ce

mai depărtare şi mi-am adus iar aminte de Ileana, ce fată mai iubisem eu în pragul măritişului, aveam în palmă strînsoarea ei, se vede că se întîmpla ceva cu ele în momentele astea că mă uitam cum sta răzimată de stîlpul porţii şi ce glas senin avea, uite îi pare şi ei bine, săraca, nu mai stă să mă aştepte pe mine şi pesemne că şi băiatul ăla i-o fi ş; plăcînd şi se uita la mine şi avea mereu colţurile gurii întinse într-un surîs vîrît în obraz de bucurie pesemne cînd nu mai vrei nimic de la nimeni îţi ajunge cu ce ai tu... Şi ştii, zic, că nu mai sînt la raion, nu ştiu, zice, dar o să te trimeată la alt raion, mă mir că îţi place, mă uit şi la tata că uneori se perpeleşte noaptea şi nu poate să doarmă şi înjură de i s-a făcut sufletul negru, de ce să ajungi să ţi se facă aşa, ce bucurie oi mai fi avînd ? Că nu mai dai cu sapa... Dar cînd laşi sapa jos ştii că e odihnă şi nu-ţi mai pasă de nimeni, pe cîtă vreme în munca asta a voastră vai de odihna aia... Mie să ştii că îmi pare bine că te-au scos... Da' ce, zic, e obligatoriu să ajungi ca alde tac-tău, nu e, zic şi eu, o meserie e mai bună, ştii că faci ceva şi cînd vii acasă îţi vezi de ale tale că n-o să trăieşti două mii de ani... Şi atunci am scuturat din cap de ameţeală fiindcă mi s-a părut că aud pînă şi glasul Ilenii şi pînă şi mirosul părului ei umed de rouă şi atunci am pus mîna pe ea şi am apucat-o de umăr şi pînă şi umerii ei erau la fel de moi şi de plăpînzi... Da, asta, e iubirea cea mare a unei fete : înainte de măritiş cu cîteva săptămîni, maximum o lună, dacă ar şti cei care se însoară ar amîna sau nu i-ar da răgaz, în ziua cînd ar cere-o s-o şi ducă la sfat, dar nenea ăla de-acolo nu vrea pînă nu-i prezinţi tot felul de acte...

Mă credeam cel mai deştept cînd ne-am dezlipit de poartă unde stam ca două momîi în liniştea nopţii şi am trecut prin grădină şi am intrat în odaia ailaltă şi ne-am aşezat pe pat pe întuneric. Dincolo se vedea lumina aprinsă şi Marioara s-a dus şi i-a spus ceva domnişoarei studente Palici, în tot cazul nu să stingă lumina, fiindcă n-a stins-o... Am rămas mirat, Marioara era fată mare, aici nu mai semăna cu Ileana, dar nici nu s-a purtat ca ea, a stat lîngă mine ceasuri întregi pînă s-a făcut ziuă, şi n-a scos o vorbă, numai inima îi bătea şi îi ardea fruntea, avea temperatură... Şi mie mi-era milă, uite, zic, că ţine la mine, am judecat-o greşit, şi chiar că ţinea, dar în realitate nu era vorba de nici un măritiş, în zilele alea a rămas însărcinată şi vine la mine la seră că n-are nici o pretenţie... Da, dar cînd l-a făcut am avut eu, nu puteam s-o las aşa, i-am dat jumate din salariul meu de grădinar şi acum puştiul are aproape 10 ani, seamănă la frunte şi la ochi cu tata parcă l-ar fi făcut el, nu eu... Şi în seara aia cînd m-am întors de la înmormîntarea lui mi-a deschis uşa şi nu mă slăbea din ochi, ar fi vrut să fie ea în inima mea şi s-o doară pe ea în locul meu dar şi după aia să nu poţi s-o mai scoţi de-acolo, că ele ştiu că în inimă trebuie să intri ca să scapi de grijă, moment mai bun nu se găsea, tata mort şi zic du-te Marioara, hai, du-te în odaia ta... Să-i curgă lacrimile şi să-şi plimbe mîna ei totdeauna dulce pe ceafa şi pe tîmplele mele... Du-te Marioara, ştiu că ai ţinut la tata, dar el era bătrîn şi toţi o să-mbătrînim în afară de mine, n-apuc eu ziua aia... De unde să ştie ea că eu nu simţeam atunci nimic, m-am uitat la ea mirat, am mîngîiat-o şi eu dar i-am spus că nu-mi face bine s-o văd cu obrazul strîmb ca o oglindă urîtă în care m-aş uita... Să se ducă să nu lase să doarmă singur copilul... iar eu eram foarte calm... Nu mă durea absolut nimic, sufletul nu doare, numai se strînge, se apropie de nesimţire, ceva parcă se înceti-

„ise în lucruri, stătea fiecare la locul lui, geamul deschis, oraşul şi străzile izolate, şi cerul...

îmi aminteam numai de ziua cînd el mi-a spus că nu mă mai dă la şcoală, tot aşa am simţit că parcă mă vedeam pe mine de la distanţă, „a pe un străin, şi nu mă interesa... Nici nu mai ştiu cum am adormit, dar dimineaţa m-am sculat ca de obicei, m-am îmbrăcat şi am plecat la comitet. în ziua aia trebuia să plec pe teren cu tovarăşul Deaconu al treilea secretar, — nu ştiu de ce pun ei ochii pe mine aceşti secretari trei şi vor să mă scoată din munca de partid, deşi acuma sînt mult mai aproape de ei, şef de secţie chiar în comitetul regional şi nu mai merge aşa uşor cum i-a mers lui Beju, o să aplic de aici înainte altă tactică, o să-l susţin pe tovarăşul Deaconu cu toate mijloacele, ori ca în cazul în care la conferinţa regională este reales în comitet să-l alegem secretar doi, poate scap în felul ăsta de atenţia cu care mă înconjoară în vorbe şi îmi face greutăţi în fapte, sau să caut să-i ajut pe alţi tovarăşi care nu vor să fie realeşi, o să vedem atunci, — şi ne-am urcat în maşină şi am plecat, eram în plin sfîrşit de campanie de toamnă... Ieşeam pentru întîia oară pe teren cu tovarăşul ăsta, mă cam ocolea în anumite acţiuni, ca să poată pe urmă să mă critice. Numai că primul secretar nu semăna cu cel care n-a vrut el să mă primească atunci în chestiunea Beju, unde pleca mă lua cu el şi nu era de acord cînd tovarăşul Deaconu începea aşa pe de departe să pună în discuţie secţia agrară. Pesemne că văzînd situaţia asta s-o fi gîndit să renunţe pentru moment şi hai să mergem pe teren... Seara la întoarcere, l-am mai găsit în birou pe tovarăşul prim şi am intrat la el. Ei, ce este, vreau să vă raportez, zic, că trebuie dat un ordin prin raioane să-l întîmpine altfel pe tovarăşul secretar Deaconu, dar ce-a făcut ? Păi să vă spun, dă capota maşinii pe spate şi se ridică în picioare lîngă şofer şi trece aşa pe străzi şi prin sate... Nu mai spune ? Vă garantez ! Vreau să văd şi eu chestia asta ! Da, dar nu ştiu dacă cu dumneavoastră o să facă, ia-i, zice, atunci o fotografie ! (I-am şi luat, l-am pus pe un fotoreporter şi tovarăşul Deaconu abia dacă a întors capul, i s-a părut cu totul normal, în orice caz, o să-i prindă bine fotografia asta !) Iar acasă mi s-a părut pe urmă că totul a decurs ca şi înainte, cu deosebirea mare că m-am pomenit singur povestindu-i Marioarei această istorie ! Vroiam parcă să uit sau să mă prefac că nu ştiu sau nu cred că nu mai aveam tată. Cînd te porţi cu totul obişnuit nu înseamnă că consideri totul la locul lui, prin chiar sporul de neobişnuit pe care îl aduci, povestind soţiei pentru întîia oară un lucru care n-o privea ?... Dimineaţa următoare, am plecat iar la comitet, aveam de pregătit un referat important pentru o şedinţă care a durat atît de mult că mi-a rămas în minte lungă cît o săptămînă... Ah, nu mai pot dormi, s-ar putea ca de aici înainte... Ce întuneric e sub pleoape... Nu ştiu cînd s-a întîmplat, dar de mult nu se mai face lumină sub pleoapele mele şi nu mai trece nimeni pe drum să mă uit ca altă dată şi să adom senin... Tată ! De ce eu nu te-am visat niciodată şi de ce mie nu mi te^ai arătat la fel ca mamei ? Eşti supărat pe mine că n-am fost la căpătîiul tău cînd ai murit ? Dar n-am putut veni ca şi Sandu, cînd ai fost pe la mine acum trei ani mi s-a făcut rău cînd te-am văzut... Nu-i adevărat că n-am ştiut, a fost Ilinca pe la mine şi mi-a spus că ai căzut la pat dar eu *am vrut* să cred că n-o să ţi se întîmple nimic, ca să pot să nu viu să te văd. Vezi, tot noi trăim care rămînem în timp ce voi vă duceţi şi tot noi vrem ca voi să

aveți chipuri tinere, ca și cînd o viață întreagă nu ne-a ajuns cît s-a săpat în sufletul nostru... Un an de zile nu m-am gîndit la tine după ce te-ai dus, crezînd că e mult mai bine ce fac împotriva uitării, fără să-mi dau seama că întunericul năvălește tot mai negru în serile mele, peste mine... Am plecat cu Marioara în zori și mama, cu privirea ei, în care verdele curat tot strălucea povestind, Niculae, zice, l-am visat zilele astea pe taică-tău, moșule, zic, tu ești. Eu sînt. L-ai văzut pe Niculae că a venit la înmormîntarea ta ? L-am văzut. Și cu Dumnezeu ce faci ? Nu mi-a răspuns, a tăcut.

Niculae se răsuci în pat, aprinse lampa și se ridică în capul oaselor. Astăzi fusese pe acasă la parastasul de un an al tatălui său și se întorsese ca și de la înmormîntarea lui în aceeași zi, și acolo de trei ori o pusese pe mama lui să-i povestească acel vis pînă izbutește să-l înțeleagă. „Maică, de multe ori îl visez dar nu răspunde, eu îl întreb și el tace, răspunsese mama. Și azi noapte l-am visat iar și acum a vorbit. Pe semne știa că o să vii și tu pe acasă. Moșule, i-am spus, tu ești ?" „Eu sînt". Și aici apăruse în glasul mamei, glasul lui din ultimii ani, tărăgănat și resemnat, copleșit de griji și de tăceri lungi, cînd vedea că îmbătrînește și simțea el că asta nu mai putea fi oprit. „L-ai văzut pe Niculae că a venit la înmormîntarea ta ?" continuase mama și abia acum, repetînd, se înțelesese ce vrusese ea să spună că în ceasurile lui grele, cînd a murit, Niculae n-a fost lîngă el dar că totuși a venit la înmormîntare. „Și el ce-a răspuns ?" întrebase Niculae „L-am văzut", a zis. „Atît ?" „Atît !" Și Niculae nu se mai putuse înșela, era cu adevărat glasul lui, se simțea în aceste cuvinte de dincolo de mormînt că pe lîngă durerea pe care o fi simțit-o el de a fi murit fără să aibă pe nici unul din feciorii lui alături, nu s-a mai adăugat aceea de a fi fost înmormîntat fără să fie măcar unul de față ; dar durerea a doua care n-a fost, n-o ștergea pe prima, care se produsese, l-a văzut că a venit și nu păstrează acolo unde e, cu privire la moartea lui nici bucurie, nici tristețe, ci singurătate și tăcere. Atunci mama a continuat : „Și cu Dumnezeu ce faci ?" Adică cu oamenii și cu proprii lui fii a văzut cum e, dar cu Dumnezeu ?" Fusese el necredincios, adăugase mama, dar singurul lui păcat în afara necredinței nu fusese decît trufia, prea credea că n-o să mai moară niciodată, și aș fi vrut să știu dacă Dumnezeu l-a iertat". „Și tata ce-a răspuns ?" zisese Niculae. „A tăcut. Nu mi-a răspuns nimic." Adică așa cum făcuse în partea din urmă a vieții lui, cînd dădea de înțeles că singurătatea și tăcerea nu pot fi alungate de nimeni odată ce au pătruns în inima omului și că nu-i mai rămîne decît trufia pe care o păstrează și dincolo de moarte cu toate că moartea se luptă cu noi să ne ia totul.

Niculae stinse la loc lumina și-și puse tîmpla pe pernă. „Tată, șopti el, eu nu te-am părăsit niciodată, știi bine... Nu ți-am făcut nici un rău, nu te-am chinuit cu nimic și îmi pare bine că te-ai împăcat cu mama... Dar de ce nu vorbești și cu mine ? Crezi cumva că d-aia n-am venit la patul tău înainte să mori, fiindcă te-am uitat ?... Știu că poate cu timpul amintirea ta de cînd eram mic ar fi crescut iar la lac și ar fi astupat-o pe cea de care mi-a fost mie frică să n-o capăt venind la patul tău, m-am gîndit și la asta, dar eu mai știu că nu toate încercările te lasă neatins... puține te întăresc, toate caută să-ți ia puterea... Și eu vreau să spun ca și tine că binele n-a pierit niciodată din

omenire, dar că trebuie să ajungem să-l facem pentru toți.. Altfel crezi că meritǎm să vedem lumina soarelui ? Tată, mă auzi ? Nu mai vrei să stai cu mine de vorbă ? Sînt eu, Niculae, mamei i te-arăți şi mie nu. *De* ce ? Nu mai ai nimic să-mi mai spui ?"

în acea clipă Niculae văzu cum stratul gros de întuneric (în care gîndurile lui se înlănțuiau cu acea tărie care alungă totdeauna somnul şi nelinişteşte sufletul) se dă la o parte dinaintea ochilor lui asemeni unei uşi şi în lumina veşnicei zile de vară, care scălda bătătura şi salcâmii de acasă, apăru chiar tatăl său din grădină şi o luă încet spre poarta de la drum cu mersul lui ciudat care îți spunea că de acolo de unde vine e greu să-ți spună ce-a fost, dar acolo unde se duce s-ar putea să se întoarcă cu un rezultat... Ce rezultat ?... „Tată, strigă deodată Niculae şi în aceeaşi clipă simți cum se năpusteşte asupra lui din adîncul neştiut al ființei un val de duioşie agresivă care îi pipăi apoi gîtul şi începu încet să-l sugrume. Tată, tată, chemă el şi îşi duse coatele la ochi hohotind. Unde te duci tu acum, încotro o s-o iai după ce o să deschizi poarta şi o să ieşi iar la drum ?..."

Turburată de plîns, imaginea tatălui reveni iarăşi în acelaşi loc sub aceiaşi salcîmi ai curții, luînd-o agale spre şosea. Stătea însă mereu cu spatele şi mergea exact ca un om care e adevărat că al lui era numai ceea ce era împrejmuit cu gard, dar şi peste rest cine îl împiedica să se uite ? „Tată, unde te duci ?" strigă Niculae iar, de astă dată însă foarte încet şi făcînd să se topească în el, cu un efort suprem plînsul care îl îneca, nu pentru că se temea că Marioara îl va auzi din odaia ei, uşa era groasă, ci pentru că vedea că plînsul nu e bun... Moromete ieşi pe podişcă şi Niculae porni alături cu fruntea în pămînt... Văzuse că nu vrea să se uite la el...

Sigur de ce să se uite de ce să stea şi el de vorbă cu tine 'crede că se mai roagă cineva de el mai e prostu-ăla parcă dacă nu vrea el nu vinde mama partea mea desigur şi Bărăgan sună goarna băăăăăă toată lumea să se strîngă la primărie că a venit băiatul ăsta al lui Moromete şi Ilinca se mărită cu Oauăbei tăceți din gură strigă mama parcă s-ar dărîma casa pe ea şi el îi face semn Ilinchii de ce se miorlăie el ce-are Oauăbei nu e şi el flăcău ca alții n-am mai văzut-o pînă atunci pe mama ridicînd pumnul în aer du-te fă de-aici cînd ți-oi da una acuma te trimet taman la popa în brațe şi pentru întîia oară ieşisem aşa de departe şi stam cu fața în sus şi soarele ardea roşu prin muşamaua neagră a pălăriei şi ce pustiu era în vîrful dealului parcă pieriseră oamenii de pe pămînt şi rămăsesem numai eu am dat pălăria la o parte şi m-am uitat la el să-l văd cu ochii deschişi eram numai noi doi şi i-am văzut miezul de foc alb şi am închis pe urmă ochii fiindcă se făcea întuneric în jur şi atunci am simțit o palmă cum îmi mîngîie tigva tunsă şi urechile pe unde venise Niculae mamă ce faci tu aici singur dar tu unde te duci mă duc să-l tămîi pe tata pe care tu nu l-ai mai apucat acuma ziua da mă duc pe la surori şi pînă diseară abea ajung că e taman la Burdeni şi dorm şi eu la ele şi la noapte mă duc la cimitir şi s-a-ndepărtat pe cîmpie cu coşnița de răchită albă sub braț şi o văd că se întoarce ți-o fi foame maică nu mi-e foame eşti cu caii să-ți dau zi bogdaproste că eşti copil curat şi s-a-ntors înapoi cu fustele ei mari ce înaltă era dar lui îi venea numai pînă la umăr dar nici el nu era mai înalt ca Dumitru lui Nae şi el crede că nu ştie nimeni ce

trebuie să facă mergea pe lîngă garduri absolut fără să te ia în seamă cu fruntea cînd sus spre vîrfurile salcîmilor cînd jos pe lîngă poteca pe care mergem şi se uită la ea de parcă s-ar feri să nu se ia poteca după el bun bine am înţeles mergem mai departe şi e şi ăla cu care ne întîlnim un om şi ăsta care stă pe loc lîngă stîlpul ulucii lui şi celălalt de la celălalt stîlp de la cealaltă poartă peste drum ca să nu mai vorbim de cel la care ne ducem care e omul cel mai în puterea cuvîntului dintre toţi dar socoteala ciobanului e achitată sau ne ducem acolo degeaba socoteala ciobanului e achitată atunci putem să discutăm fiindcă băieţi mai vrednici ca ai mei nu mai are nimeni mai ales la ăsta micul Niculae i-a plăcut să muncească îi sfîrîiau mîinile pe treabă la secere fetele astea care nici ele nu pot să zic că nu erau vrednice dar nu se puteau ţine de Niculae că el o lua aşa înainte cu postata şi curgeau poloagele în urma lui ca traversele pe calea ferată şi de bucurie odată îşi înfigea mîinile în părul Ilinchii şi aia striga tată... tată... tată...

De mult Niculae adormise. Dimineaţa cînd se sculă nu arăta nici prea odihnit şi nici prea senin şi Marioara se miră fiindcă, zise ea de cîteva ori, a trezit-o ceva, nici ea nu şi-a dat seama ce, şi pe urmă a tras cu urechea şi nu s-a înşelat : l-a auzit pe el, pe Niculae de alături, cum rîdea în somn...

- SFÎRŞIT -

Tudor Arghezi

Omagiul „Vieții românești"

In seara zilei de 14 iulie, la ora douăzeci, a încetat din viață, în vîrstă de optzeci și șapte de ani și aproape două luni, Tudor Arghezi.

De-a lungul celor șaizeci de ani ai săi, revista noastră a fost strîns legată, atît în perioada ei ieșană, cît și în perioada bucureșteană, de Tudor Arghezi. „Viața românească" se mîndrește de a fi publicat în paginile sale multe dintre poemele lui Tudor Arghezi, într-un moment cînd numele său nu era ilustru, venerat și acceptat de toți, ci necunoscut și privit cu neîncredere, sau chiar cu suspiciune. „Viața românească" se mîndrește de a-l fi numărat pe Tudor Arghezi printre colaboratorii săi constanți, și aproape printre redactorii săi, cînd, încredințîndu-i o cronică permanentă, i-a dat posibilitatea unei afirmări gazetărești și culturale deosebit de importante și de aparte în cadrul activității sale generale, — în ipostaza de cronicar dramatic. Pînă în ultima clipă a puterilor sale, Tudor Arghezi a colaborat la „Viața românească", această veche legătură pecetluindu-se prin prezența poetului la locul cel mai de cinste al colegiului nostru redacțional.

Pe de altă parte, „Viața românească" și-a făcut o datorie și o onoare, nu numai din publicarea atîtor și atâtor pagini ale lui Tudor Arghezi, dar și din comentarea critică, amplă, profundă și îndrăzneață, a operei sale. In **paginile revistei noastre au apărut primele cronici și studii substanțiale semnate de G. Ibrăileanu și Mihai Ralea, care pot fi considerate începuturi de drum și pietre de temelie pentru vasta activitate de exegeză a operei marelui nostru poet și prozator, începută acum mai bine de patru decenii. De-a lungul acestor ani, „Viața românească" a publicat nenumărate cronici, studii și eseuri privitoare la diferitele aspecte și probleme ale creației argheziene și nu demult consacrîndu-ii, cu sens omagial, un întreg număr, a realizat vaste unități critice și analitice, surse fecunde de metodă și avînt pentru crearea argheziologiei viitoare. Moartea lui Tudor Arghezi nu poate fi, cu deosebire, momentul măgulirilor și al auto-măgulirilor care sînt, cu atît mai puțin, în tradiția morală a revistei noastre, și în stilul ei. Dar adevărul cel mai strict arată că prea rare sînt publicațiile literare care să se poată mîndri, ca „Viața românească", cu o atît de consecventă, entuziastă și lucidă contribuție la afirmarea și propagarea unei mari opere literare, la cunoașterea și tălmăcirea ei, la înrădăcinarea ei în conștiința publică a unui popor întreg, la aprinderea și alimentarea acelei văpăi de dragoste și de admirație unanimă care pune o lumină de măreață frumusețe pe destinul greu al poetului.**

Astfel, nimic din vicisitudinile ce caracterizau pe vremuri viața literară și publicistică a țării noastre, nici un conflict de idei și nici o contradicție de temperament, nici o aventură necugetată și nici o humoare neagră nu s-a infiltrat în relațiile dintre marele poet și revista noastră, hotărîte odată pentru totdeauna

şi orientate în chip neabătut de sincera recunoaştere reciprocă a valorilor mai ales, de comuniunea fierbinte întru acelaşi ideal: îmbogăţirea, progresai, strălucirea literaturii române. Astfel, relaţiile de colaborare dintre „Viaţa românească" şi Tudor Arghezi au putut fi statornice, îndelungate şi fecunde, şi reprezintă, prin ele înşile, un capitol important şi demn de a fi cercetat, atît în istoria revistei noastre, cît şi în cariera literară a marelui poet şi în dezvoltarea operei sale.

Cu sufletul, revista noastră a fost. profund îndurerată şi zguduită de o emoţie nemărginită, în urma evenimentului din seara de 14 iulie 1967. Cu slova, ritmul apariţiei noastre nu ne-a îngăduit să ne rostim decît cu această mare întîrzierc, Pînă la apariţia acestor rînduri, în jurul mormîntului din Dealul Mărţişorului a început să se facă simţit, în mecanica lui implacabilă, acel proces al eternităţii vieţii şi al eternităţii morţii, pe care Tudor Arghezi l-a formulat simbolic, în faimosul balans al naturii: ...Tu, frunză, cazi — tu, creangă, te ridici..., impasibil, însă, la eternitatea absenţei unui om anume, care a putut fi oricine, şi care a fost, în speţă, ilustrul nostru poet.

Dar el, care ştia asta, ştia şi altele, mai blînde, poate, pentru soarta cîte unui ales, şi mult mai importante pentru marele fenomen al spiritului, al valorilor de cultură, în sînul căruia se ascunde profunda trăinicie a legăturii noastre cu el, a legăturii, cu el, a tuturor celor ce ne vor urma :

Pămîntul se-aştennu peste făptură
Clipă ou clipă, neânidupleoat
Nemunitoare-n cripta lor obscură,
Tiparele statuii s-au păstrat...

Regulile de lucrare şi de apariţie ale „Vieţii româneşti" vor ca primul nostru semn de prezenţă şi îndurerare, la moartea lui Tudor Arghezi, să se facă văzut abia după ce „pămîntul se-aştemu peste făptură". Tudor Arghezi a fost, căutîndu-1 nu mai aflăm deoît „tiparele nemuritoare ale statuii". In faţa lor ne înclinăm, asupra lor ne rămîne să ne aplecăm de aci înainte, multă, multă vreme, ani după ani. E un act, va fi o acţiune, în cel mai pur spirit al colaborării lui Tudor Arghezi cu irevista noastră, colaborare care va continua astfel să fie o realitate vie, cum vie este opera lui măreaţă, cum vie este, şi va rămîne, admiraţia şi dragostea pe care „Viaţa românească" a purtat-o unuia dintre cei mai mari colaboratori ai săi.

La despărțirea de Tudor Arghezi

de Demostene Botez

14 iulie 1967 : Tudar Arghezi s-a despărțit de poporul său, căruia i-a închinat 70 de ani de muncă, îndeplinindu-şi cu strălucire o misiune pe care i-au dat-o strămunii din străbuni, ales fiind de ei, după anonimul autor al „Mioriței", pentru a reprezenta geniul neamului romanesc.

Ziua aceasta a fost însemnată şi trecută in istoria literaturii române. O vor învăța şi o vor cinsti cu pietate generațiile care vin. Pentru noi, care am trăit-o, ea nu are numai acest caracter istoric, ci e o zi din propria noastră viață, in care am suferit o mare durere.

Vorbele noastre, de acum, despre Tudor Arghezi, nu pot fi cele ale unui istoric literar, căci ele poartă încă vie amintirea omului pe care nu-l vom putea despărți niciodată de opera sa. Ele poartă laolaltă şi amintiri personale de-a lungul unei vieți, şi capătă astfel mai mult un caracter memorialistic. Nu voi putea vorbi despre „Agatele negre", pe care le-am citit încă de pe cînd eram în liceu, fără a simți întreagă emoția de-atunci, cînd umblam cu revista „Viața socială" în buzunar şi cînd am avut, cu presentimentul adolescenței, revelația poeziei ce vine.

I-am urmărit de-atunci necontenit scrierile, oricare ar fi fost, prin reviste şi ziare. Citeam, cu o stranie iluminare în ochi, orice rînd scris de el : cronicile din jurnalul „Seara", pamfletele şi gîndurile sale împărtăşite în „Cronica", şi apoi în „Bilete de papagal". Numai enunțarea acestor titluri trezeşte amintiri vii de acum cincizeci de ani, cînd tînărul Tudor Arghezi de-atunci m-a primit printre colaboratorii revistelor sale. Faptul nu e atît de personal. Colaboratori erau o seamă de tineri care abia începeau a scrie şi care acum, aproape cu toții, sînt scriitori de multă vreme.

Nu numai prin valoarea şi originalitatea operei sale, care a atras de la început prețuirea şi entuziasmul tinerilor din acei ani 1911—1912 şi de mai tîrziu, dar şi prin simpatia şi interesul cu care primea şi stătea de vorbă cu tinerii începători, Tudor Arghezi şi-a apropiat dragostea acestora. E timpul ca istoricii literari să se ocupe şi să scoată la lumină, din paginile revistelor publicate de Tudor Arghezi, această splendidă activitate de încurajare şi promovare a unei întregi generații de tineri scriitori şi publicişti, despre care s-a scris, mi se pare, prea puțin. Ne primea cu prietenie, împreună cu întreaga sa familie, în apartamentul din Bulevardul Elisabeta, sus, la etaj, deasupra cinematografelor ce mai există Şt azi. Erau de față şi cei doi copii Mițura şi Baruțu, atît de bine cunoscuți de toți cititorii lui Arghezi. Ne urmăreau cu ochi mari, cu o mare curiozitate în priviri. De-atunci, poate, fiindcă i-am şi văzut, poate fiindcă Arghezi le-a dat un

caracter legendar, ei ne-au devenit multora, familiari ți dragi. De-aceea, desigur şi noi veneam la Arghezi ca la un părinte. Ne simțeam nespus de măguliți că ne primea şi că ne acorda cinstea de-a ne publica alături de el într-o revistă personală, — şi simțeam în el un îndrumător sigur pentru care aveam o admirație nețărmurită.

Amintirile acestea şi multe altele prea au fost brusc răscolite de stingerea din viață a lui Arghezi, pentru a le putea organiza şi da semnificația lor adevărată. Sînt atîția care l-au cunoscut, care s-au bucurat de vorba lui protectoare, şi care desigur vor scrie. Viața lui Arghezi, cu adîncile ei implicațiuni în orientarea nouă a poeziei românești, ca şi în mentalitatea unor întregi generații de tineri intelectuali, de abia de acum se va scrie. Dacă ziua eliberării din 1944 a găsit atîția intelectuali pregătiți şi gata de a sc pune în serviciul construirii socialismului, la aceasta a adus o contribuție spirituală importantă caracterul progresist, revoluționar al scrierilor lui Arghezi. In stil ca şi în idei, Tudor Arghezi a fost un revoluționar. In literatură a şi realizat o mare revoluție, fără de care, poate, literatura noastră ar mai fi rămas la limbajul ei desuet, la recuzita tipică a poeziei dulcege, la expresia searbădă şi la imitarea minoră a lui Eminescu.

Marii poeți din toate timpurile au fost şi mari revoluționari ai limbii. Aşa au fost Petbfi, Eminescu... Cine-ar fi crezut că după acea extraordinară purificare o limbii românești pe care o adusese Eminescu, se mai poate face ceva nou, care să dea o nouă vigoare expresiei ?!

Şi iată că aceasta a realizat-o Arghezi. Nu o putea face decît cu acel talent excepțional, care să poată impune cu tot prestigiul noua prefacere a limbajului poetic. Prefacerea aceasta nu putea să aibă loc numai în spiritul unei revoluționari a formei. Ea trebuia să fie altoită pe un fond de idei corespunzător. Curajul stilului a fost la Arghezi mijlocul firesc de exprimare a vigoarei noilor idei, lipsite de anostul conformism în care se complăcea poezia. Arghezi a făcut o revoluție de eliberare a cuvintelor, de revalorificare a expresiilor. In vocabularul poetic clasic, Arghezi a adus toate cuvintele, fără excepție, le-a curățat parcă, le-a spălat de uzul lor cotidian, şi le-a dat o strălucire nouă, o valoare de expresie necunoscută încă. Cuvintele pe care le folosește sînt cele obişnuite din limba pe care o ştim cu toții, şi totuşi ce sunet nou, curat, sonor, capătă ele în versul lui şi ce tărie de exprimare capătă în neaşteptata lor împerechere! In fiecare cuvînt, cum este şi în fiecare om, — Tudor Arghezi a găsit şi rău şi bun, şi i-a valorificat posibilitățile de expresie artistică.

Important este că prestigiul lui Arghezi a făcut ca această înnoire a limbajului poetic să fie de-atunci încoace limbajul poeziei noastre moderne. După Arghezi nimeni n-a mai cutezat să scrie „ca înainte". Toată poezia românească dintre cele două războaie mondiale şi cea de astăzi este sub semnul lui Arghezi.

Revoluționar a fost Arghezi şi în conținut, şi nu numai în „Cîntare omului" şi în „1907". El este poetul reprezentativ al zilelor noastre, pe măsura marilor vremuri pe care le trăim. Revoluția noastră socială a găsit în el un mare poet, care a cultivat aceeaşi dragoste de om, aceeaşi încredere în forțele lui. In „Cîntare omului", ciclul închinat rînduielii sociale e puternic prin accent, convingător prin amănuntul de viață, sarcastic, necruțător. Figurează aici toate predicile ipocrite, de la armonia de clasă pînă la icoana puerilă a vieții viitoare.

Valoarea poeziei sale este universală. Faptul că poezia sa, puțin tradusă, nu este cunoscută în lumea întreagă, nu ştirbeşte întru nimic valoarea ei intrinsecă. E datoria noastră s-o facem să străbată cît mai departe, o datorie față de el, față de poporul nostru, şi față de lumea întreagă ce nu trebuie sărăcită de asemenea frumuseți, căci Tudor Arghezi a fost unul din cei mai mari poeți ai lumii în aceşti ani.

„Mărțișor" — coperta cărților nescrise

de **Radu Boureanu**

...„Il me console aucunement, premierement de ce que mon parler en est plus court, car -le mayasin de la memoire est volontiers plus fourny de matiere que n'est celui de Vinvention".

Montaigne, „Essais".

Acum, cînd pe dealul Mărțișor o copertă de pămînt închide, păstrează pentru totdeauna o lume de cuvinte și imagini care nu vor mai fi dăruite ochilor și conștiinței umane, închipuirea mea nu le mai poate urmări, nici întîmpina. Mă întorc deci la memorie. Caut să împlinesc imaginea, gesturile vii, umane, ale celui care pînă de curînd se mișca în aria deprinderilor noastre, care, de îndată trecut de hotarul insesizabil, ne lasă pierduți, căutîndu-1 pînă în ceasul cînd, ca și el, vom recepta, poate, acea putere de pătrundere în tainele Genezei.

Călăuzit de memorie, refac, desenez rînd pe rînd imaginile, stările care îi întregesc. Atît de puțin știm sau ne este îngăduit să urmărim viața, suita de gesturi care alcătuiesc întregul unei ființe excepționale.

L-am avut adesea printre noi. Dar curba ascendentă a vieții sale, a universului său, n-am surprins-o decît nespus de distanțat, fragmentar. Opera unui scriitor, a unui mare poet, poate să răsfrîngă în oglinzile infinite ale invenției sale universuri varii, explozii ale imaginației în lanț — dar acea senzație, acea prezență a ființei sufletești, ne scapă, se ascunde privirii atenției noastre.

Îl citim pe omul de mare talent, pe omul de geniu ; ni se pare că-i cunoaștem gîndurile, viziunile, dar adevărata lui ființă este parcă ascunsă în umbra lui, acea umbră de la amiază; axată perpendicular pe natura intimă.

Adesea, gîndindu-mă la puternica personalitate argheziană, ar fi trebuit să-mi vină în memorie spusele lui La Bruyere : — *„La fausse grandeur est farouche et inaccessible : ...La veritable grandeur est libre, douce, familiere, populate ; elle se laisse toucher et manier, elle ne perd rien â etre vue de pres..."*

Aceasta era, pe linie generală, fișa sensibilității umane, temperamentale argheziene. Naturile cu posologie farmaceutică, moraliștii didactici, spiritele subalterne sau inconografii înțeleg greu anumite salturi de caracter, dictate nu atît de țesătura intimă, oît de meandrele și adversitățile existenței, în speță ale societății.

Uneori, marele și sublimul se află față în față cu falangele zbîrlite ale trivialului vieții și nu există altă ieșire și putință de supraviețuire decît armele clasice ale autoapărării.

Poetul a avut atîta forță să mînuiască armele care să apere atît ființa-i umană, familia, cît și predestinația, lumea gîndurilor și operei ce știa că e dator s-o lase pămîntului, neamului său, umanității.

Ca să-și apere copiii, poemele, cărțile viitoare, cît și coborîtorii stirpei sale, poetul a dus o luptă grea cu viața, cu acele forme aprige ale vieții societății burgheze. Operele sale au ieșit învingătoare. Pentru că Mărțișorul este azi un simbol, un loc de reculegere, mă gîndesc la istoricul acestui loc, la mica mare epopee

a unei vieți închinată creației frumosului, legată de începuturile așezării aproape de nuanța biblică a unei familii călăuzită de luceafăr spre dealul Mărțișorului, ca spre un Eden terestru.

Dacă am încerca să facem un bilanț ai artiștilor, care în trecut s-au bucurat în viață de pămînt și case, unde să-și desfășoare în liniște pergamentele visului, i-am vedea într-o anemică aliniere și doar cu zapise de moștenire. În trecut, numărați pe degete, izbuteau să agonisească din scris, într-atît, încît să clădească sau să măsoare cu pasul, decît bulevardele marilor orașe, sau olaturile țării, în vagabondaj spiritual sau silit, necum un pogon al lor, decît acel pogon albastru, fără dimensii în care să-și înfigă plugul visărilor...

îmi spuneam pe atunci că noua treaptă pe care caută s-o urce umanitatea va aduce artistul în pragul unde o ușă închidea o mare promisiune : o viață liberă și demnă, axată pe valoarea și respectul față de valoarea creatorului care își scutură aripile albe de heruv inspirat și aduce uneltele sale lîngă destinele omenirii.

Case s-au dat cîndva, cîtorva scriitori, demonstrativ, demagogic, mînjind conștiința și informația opiniei publice cu un truc de perversă tehnicitate, cum obișnuiau partidele ce au cîrmuit în trecut destinele țării.

Și totuși, sus pe dealul Mărțișor, în vecinătatea mănăstirii Văcărești, cu opinteli și scrîșnete, un poet român și-a durat, pe atunci, o gospodărie. Curată minune.

Începuse să fie un model de gospodărie în vremea aceea, fiindcă pronia unsese cu harul hărniciei și bărbatul și femeia.

Ca două făpturi biblice, au găsit o vale a Iosafatului, și au trudit și au făcut din valea plîngerii un rai.

După fiecare zi de trudă se înfăptuia o minune. Minunea muncii a mobilat, pe durata creațiunii, tot locul pustiu de altădată. S-au ridicat cămări albe pentru somn, pentru cină. Au suit copaci, pomi roditori crengile către albastru, au ieșit corzi de viță să rodească licoarea cîntărilor. Apoi au piuit puii de borangic ieșind din coaja albă a ouălor crăpate de ochiul dornic de înfăptuire a vieții, a cîntecului vieții.

Aveau, poetul și soața lui, doi prunci, care au crescut odată cu vița de vie și au mîngîiat cu mîinile lor mici, generații de pui de borangic, pînă au crescut și ei mari și au cuprins cu gîndul alte griji.

Cititorul operei argheziene poate urmări, în multe file, mersul vieții pe acel deal al Mărțișorului, pe care s-au oprit două vieți.

Tudor Arghezi, după oe a potrivit cuvintele unei sintaxe ideale și a umplut cu miere sfînta fagurii unei mari poezii, după ce a potrivit și tiparele pentru o viață ce trebuia să urmeze făgașul albastru, a așteptat ca după ruga din poem să coboare binecuvântarea :

Trimite-mi Doamne cîte-un pui de înger.
Să bată alb din aripă la lună
Să-mi dea din nou povața ta cea bună.

Peste anii cît au înflorit pomii și a rodit via, peste verile cînd poetul primea amici în deal la Mărțișor, și sub copacul rotat din fața casei le înfășură sufletul cu metafore și gînduri în care străluceau jocuri de piatră scumpă, au suflat vînturi de potrivnicie.

Pe eșicherul vieții, legile aprige ale jocului au împins pionii negri, pe care poetul nu voia să-i miște decît în imagini și ritmuri.

A trebuit să primească și el, ca toată suflarea, jocul, deși știa că-1 va pierde.

în deal la Mărțișor, Tudor Arghezi și doamna sa au încetat într-o bună zi, forțați, ritmul și zumzetul optimist de albine harnice. Cele două făpturi biblice

care izbutiseră să zugrăvească cu elemente vii micul rai pămîntesc, priveau cu grijă viitorul. Necazurile gospodăriei au progresat odată cu vitregia crescîndă a vremurilor. Cît a suferit poetul cînd baronii şi mareşalii i-au aflat vină în condei, fiindcă arăta mai mult a suliță, şi l-au închis departe de foişor.

De la cutremur foişorul slăbise, bombardamentele îl clătinaseră şi scara putrezit odată cu balconul ce-l împrejmuia ca un bor de pălărie, şi poetul rătăcea din cameră în cameră după făpturile poemelor. Le găsea prin colțuri de ceață şi le certa, le rînduia sub condei.

Pentru scrisul său de foc, baronii şi mareşalii l-au închis departe de foişorul rămas sub freamătul hulubilor.

Apoi s-a întors la uneltele sale şi la uneltele gospodăreşti, aşa cum l-ai fi urmărit pas cu pas 24 de ore la el acasă. Dar cîte gesturi şi gînduri şi deprinderi din ceasurile atîtor zile scurse ale vieții sale nu închipuiau desenul ideal al unei zile de atunci a poetului. O viață de o mare linie simplă, aşa cum a fost la începuturi.

Fiindcă în foişorul lui, pe masa lui de lucru, se mişca o lume. Lumea lui 1907, toată povestea omului. Poeme cu vizibile, sensibile rădăcini în realitățile istorice ale poporului. Creşteau treptele marii opere ce-l țineau şi—l urcau apoteotic lîngă destinele şi devenirile eroilor anonimi, a sentimentelor care mişcau mecanismele acestei istorii a mulțimilor româneşti.

Cele 24 de ore din viața scriitorului erau țesute cu fire înalte, în culori edenice sau dramatice.

Cînd veneai la el, te primea frumos, ca un negustor de porcelanuri fine, înfățişîndu-le, grijuliu să nu le spargi. Dacă erai prea curios şi neîndemînatec, atingeai unul, atingeai altul, auzind dintr-odată cum sună prelung şi mustrător fiindcă toate purtau pecete personale.

Te simțeai bine şi totuşi te strecurai afară cu grijă, să nu spargi ceva, să nu strici armonia de acolo. Dacă era vară te petrecea, printre trandafiri, pînă la prima poartă ce ducea la alee şi la clopotul zvîcnit, şi prin ochelarii de baga te însoțea o privire vie, pătrunzătoare, dar care te îmbrăca în căldură de poem.

Dacă era iarnă te petrecea un fermier cu căciulă şi scurtă de oaie, care părea că se scuză de pustiul care-l lăsase iarna în preajma lui şi, prin ochelarii de baga, o privire hotărîtă părea că-ți spune : „— Să vii la vară... !"

Acuma, pe deal la Mărțişor, sînt două morminte, dar în țară, în conştiința urmaşilor, a generațiilor, prin spațiul sensibil, în memoria colectivă românească, vehiculează marile valori, esența geniului arghezian.

Tudor Arghezi, poet al existenței

de I. Negoițescu

Incontestabil, ciclul Florilor de Mucigai reprezintă aportul cel mai important al lui Tudor Arghezi la poezia universală. Important prin unicitatea sa : e singura dată cînd naturalismul liric devine mare poezie. Această poezie înalță la valorile absolute ale lirismului mizeria socială a omului de jos, cu semnificația răsfrântă în socialul însuşi. Chiar divinitatea se integrează aici mizeriei umane ca social abominabil, în limitele suferinței impuse omului de către om prin stratificările societății burgheze, şi nu ca raport al mizeriei omului în sine, ca om (cum apare în concepția creştină, — în poezia lui Baudelaire de pildă,

sau în filozofia existențială, – în literatura lui Camus de exemplu). E adevărat că și poezia beatnicilor recurge la elemente naturaliste, dar ea senzualizează socialul pînă ia obscen, pe drumurile lui Henry Milier și Jean Genet, poezia lo, devenind, asemenea acestora, delir libidinal și intră în confluență ou suprarealismul, ou oniricul freudian, într-o complexă propensiune spre nihilism, ceea oe o îndepărtează de curentul naturalist ca atare, pentru care aspectele mizere rămân o preocupare în sine.

A înțelege însă faptul extraordinarei performanțe estetice a poeziei argheziene din Flori de Mucigai, în cadrul naturalismului riguros, presupune o adincire mai specială în structura operei, și anume spre abisurile din care se deschide perspectiva existenței și ia formă atitudinea artistului față de ea.

Cu adevărat mistic în lirismul său, nu este Arghezi decît în două poeme: Cîntec de boală, și Iese vatra (misticismul, ca stare de echilibru în relația cu divinul, în contopirea ou el, – spre deosebire de Psalmi, unde lupta cu Dumnezeu e o luptă gnoseologică diusă adesea ou mijloace blasfematorii, spre a oonstrînge divinitatea să se reveleze). Și aici însă rămîne de observat împrejurarea că, în Cîntec de boală (titlul însuși e grăitor !), uniunea cu Dumnezeu apare, metaforic, sub forma turmentației și a dezechilibrului fizic : „Sfintele sale potire / Au intrat în clocotire, <J Suflatul îmi umblă beat / Pe sub veac și peste leat. / Și de sfînta băutură / Mă ia ou frig și căldură. / Carnea n-ar fi mai bolnavă / Dac-aș fi băut otravă", iar în Iese vatra, sub forma panteismului cosmic (trestiile se aprind într-un mister pascal, trunchiurile de răchită îngenunchie, din papuri gem cădelnițe, din bălți răsună toaca, natura întreagă devenind comunitate bazilicală : „Unde cauți, rugă, șoapte, / Și biserici, zi și noapte"). Așa se face că ciclul Spital (confruntarea omului cu situația limită a bolii spre moarte — „Krankheit zum Tode") nu aduce o ultimă confruntare cu Dumnezeul vieții înaintea regăsirii de dincolo, ci groază materială a singuraticului pândit de neamț, halucinație demoniacă (Bivolul de jar): „Pe biserica mare / S-a ridicat ca o capră, în două picioare. / Noapte : năvală și pîolă de noroade. / Ii dinge turla și-o roade. // *A* mușcat din aramă și-a supt. / Scrâșnit, dotpatui a sunat și s-a rupt", senzația teribilă de încătmșare (Spuză fierbinte) : „Mă frânge un zăvor, mă rupe un toelciug. / Am în gîtlej lacăte sparte. / Un lanț m-a-ncoiăcit cu zale moarte" sau contact brut cu vidul, sterilul și absurdul, nu întâmplător „familiare" poetului Arghezi (Păretele de var): „Cînd împrejur au incepuit să zboare / Semnele-mi par familiare / Și, scrise deslușit, ies dintr-un sul / Golul pătrat, numărul sterp și sensul nul."

Starea aceasta existențială, crâncenă în materialitatea ei, nu e decît firească la un poet pentru care omul se definește prin noaptea, prin întunericul, iprin obscuritatea concretă din care țîșnește și in care se iprăvale, cm configurat mu prin conturele unui „corp" spiritual precum la gnostici sau metapsihici vizionari, ci prin „păianjenul negru" al umbrei în ghearele căreia se zbate: „Sînt umbra ta de-a pururi de om nedespărțită, / Cu linie schițată aceeași de contur, •/ Pe pulberea fierbinte — și-n cremenea tocită, / Ca un păianjen negru ce-ți umblă împrejur. // Sînt petecul de noapte, dat ție din născare, / Și ies și intru-n tine în zori și în amurg. / Din mine vii și-n mine te-ntorci, în bezna mare, / Firimițată-n oameni și-n zalele ce curg." (Umbra). Ca o corespondență a beției mistice din Cîntec de boală, în poemul Transfigurare împărtășirea cu licoarea necunoscutului lăuntric (e dragostea, e moartea ?), analogic turmentată, capătă semnul negativ al tenebrelor : „Ou toate că i-am spus că nu vreau, / Mi-a dat noaptea-n somn să beau / întuneric, și am băut urna întreagă. / Ce-o să fie, o să se aleagă." Și dacă „otrava" de acum așișderea îmbată, îndemnînd spre somnul morții și izvodind o stranie inocență („m-am copilărit"), poetul se simte de data asta degradat, căci e cuprins nu de exaltare ci de umilință, de sfială, de neputință,

de ruşine: „Cine mai bate, nu sînt acasă, / Cine întreabă, lasă... / Cui mai pot sâ-S ies în drum / Ou sufletul meu de aoam?". Moartea, noaptea şi inocenţa în comuniunea lor, aipărînd şi ca realitate obiectivă („timpul otrăvit" însă, trădînd sursa lirică, subiectivă, a realului obiectiv) : „Timpul otrăvit răzimat de morminte, / Nu-şi mai aducea aminte. / Se tîrau pe pămînt sufletele, cenuşile, / La biserici, la case, la toate uşile / Se chinuia să moară, de şapte / Nopţi, un copil călcat de noapte" (De dincolo). Beai al morţii oare triumfă cu simplitate şi firesc, ca 'trecerea de la o materialitate la alta, în acelaşi plan ontic : „Cătunul s-a mutat tiptil, din zare, / în cimitirul lui, mai mare. / Ce s-a născut, ipe rînd s-a şi-ngropat / Şi cruoile-au intrat în sat, / Viori de lemn / încremenite într-un semn. / Şi au ieşit don sat pînă departe, / Lăsîndu-i drumurile moarte" (Cătunul). Invazia morţii fiind organică, şi de aceea reprezentată prin integrarea satului, deci a societăţii umane ca natură, în nefiinţă. Ideea revine, cu un accent sentimental-existential, într-o Inscripţie pe mormînt: „Cel care s-a ascuns aci de lume / A vrut un stei sălbatec, fără nume, / Şi o grădină-n jurul mormîntului, departe / De orice moarte", unde 'Conştiinţa zădărniciei e ea însăşi serutimentol-existenţială : „Cine-d aici ? O floare doar îl ştie, / Şi neştiinţa noastră rămîne pe vecie. / Nu te ruga. Nu plînge. Nu căuta în jos. / A fost ? N-a fost ? E de prisos." (Ibid.).

Dar dacă sentimentalitatea existenţială, ca trecere de la zădărnicie la nefiinţă (Maica Scintilla : „Descuie şi încuie, deschide şi închide / Cu chei palide şi livide") se metamorfozează în paradisul extincţiei treptate, rococo ironică: „Florile şi fluturii au rămas într-4in vis / De stingere în aghiezmele din Paradis. / Nimic nu mai luceşte şi effintă. / De dincolo de zarea sfîntă / Se-aude-abia corul cetelor sfinte / Ou peruci de aur şi ou încălţăminte /' Uşoară, de catifea stelară" (Maica Scintilla) — (neamţul ca metaforă a stingerii religiozităţii) — un sentiment mai dur lasă să scape expresia dureros paradoxală : „Duhul lucrărilor fără fiinţă, fără umbră" (Singure vin), unde şi concretul întunericului e interzis materiei inerte şi inexpresive. Ne aflăm într-o zonă mai rarefiată spiritual, către inexpirabilul .trăirilor ce-şi pierd sensul. întoarcerea ghidului ostenit spre natură (copacul, vintul) nu e decât aparenţă suavă, sentimentală a neantului care cheamă amăgitor : „întreabă, gînidule, de .tine. / Vîntul pribeag şi pomul. Nu md-e bine. / Ce să le spui ? Ştiu eu ce să le spui ? / Că gândul, maică, nu mai e al lui". In O zi, nefiinţa se coagulează aparent în concreteţea timpului: „Cine şi-a pierdut o zi cît o viaţă / S-o caute repede. Se înnoptează. Se lasă ceaţă". Ora tîrzie (tot timpul amăgitor: „Stai călăreţ! / întoarce-ţi calul semeţ. / Fă un ocol şi lasă. Vecia e mare, deasă") înseamnă saltul brusc în „lumea numărului pătrat", adică în neanltul metaforizat matematic, potenţat prin absurdul lui : „Apele, oamenii, vitele, / Pîiniile, străchinile, cuţitele, ./ Ou toate lucrurile de aramă şi fier / S-au înălţat într-o noapte la cer". Străbătând prin propriul său univers precar, pe poteca propriului său destin incert şi implacabil: „.Nici apele, nici vîntul n-o-ntrerup. / E pas de sfînt, e pas de lup ?" (Nu mai zăresc.) conştiinţa poetului se clatină între limitele aspiraţiilor mistice şi cele ale realităţilor umane, împrejmuit de spaimă şi strivit sub lespezile nopţii: „Vînt e ? Geamăt e ? Agonie este ? / Spaimă liniştită stăpîneşte preste. / Al cui e glasul mare care bate ? ./ Au vine din Psaltire ? Au vine din cetate ? ,// Dropii de beznă se tîrăse îngenunchiate." (Schivnieie). Cu misterul, legăturile sînt rupte, chemările omului deşarte : „De zeci de vieţi îl cheamă / Pe cel fără vîrstă, fără ţărm, fără vamă, / Din singurătate. // Are să vie vîntul, poate, / Ou sulurile desfăşurate" (A venit). Dar cel chemat, duhul fiinţei : „Nu era vînt, / Nici pasăre, nici de cer, nici de pămînt, \/ Nici om, mici vis. / Era ca un lucru scris, / Făptură de şoaptă şi scamă, / Se urzeşte, se destramă. / Ca o licărire de icoană. / Avea inel, cu o broboană, / Ca o măceaşă, privirea amară / De căprioară. / Zîrnbetui întristat." 7bid.), metafora poetului care-l plăzmuieşte nu-l poate reţine: „L-ai aşteptat. / Ai

adormit. / A venit. / A plecat." (ibid.). Acest duh -al fiinţei, născut metaforic din spaima nefiinţei (apar aici figurile mitice ale neantului arghezian: . Cin, Cineva, Cine-şibie-Gine) se oglindeşte în chipul său invers : „Piteşte-te. Cineva o să bată / La uşa, pe dinlăuntru încuiată. // Să nu răspunzi că eşti bolnav de vrem, / Cîntă. O să asculte, o să te cheme — / Ora e umedă şi rece — / Şi o să plece," (Ora rece).

Incertitudinea, angoasa iau cînd forme directe („Sîngele meu nu-i al meu / M,i-e teamă. să zic „mie" şi să zic „eu"), ca semnalizări ale necunoscutului provooînd la înstrăinare: „Glasuri mă strigă cu nume străine, / M^aţi chemat pe mine ? / Sînt eu cel căutat ? / Mi se pare că vîntul s-a înşelat" (Mă uit), rezolvându-se în stupoarea irezolvabilului, cu atîta simplicitate a neliniştii : „Mă tot uit în cer, mă tot uit în pămînt, / In baltă şi stuh / Şi adînc în văzduh" (ibid.). Ori în tonalitatea dubitativă a disoluţiei religioase : „Vecernia uitată, de la toacă / Aş vrea să sune şi aş vrea să tacă / Şi nu ştiu, să mă-nchin ori să m-aseund ? // Dkitr-alte ceruri altele răspund." (Clopotele).

In van încearcă, deznădăjduit, poetul să se identifice cu Isus, înălţat pe piscul de plângere al nopţii dinăuntrul său (Intre două nopţi), căoi singurătatea şi teama singurătăţii nu pot fi biruite („O stea era pe ceruri. în cer era tîrziu"). Marea spaimă, demoniac pecetluită de singurătatea eristică (Duhovnicească) nu dispare, ci sporeşte. Poemul Priveghere s-a născut din această spaimă : „Nu-nchide ochii, nu adormi. / Ceasul e pe-aproape, pe-aci. / Trebuie să treacă. / Poate cam pe la toacă, / Poate cam intre vecernii şi utrenii...". E o ispită, poate, şi un refuz de bună seamă : „Ia seama bine. / Ceasul o singură dată vine. / Bagă de seamă. / Nu tăcea dacă auzi că te cheamă. / Spune-i ceasului : — Ti^am auzit aripa de scrum, / Cată-ţi de drum." Şi iarăşi identificat ou Isus, poetul simte, din rărunchii existenţei sale nevoia aprigă de a se împotrivi femeilor sfinte, venite în ceasul de excepţie fatală, să-i ceară trupul sacralizat prin sacrilegiul metaforic: „Strigă : — „Nu-i adevărat! Nu sînt răstignit! / Dovadă pălmile şi tălpile mele // Şi pune câinii pe ele." Pentru ca în Cele două stepe, trecând peste ispitele divinului şi sacralizării eristice, poetul să rămână cu adevărat el însuşi, în umanitatea măreţei şi tragicii iui singurătăţi, între materiile fără izbăvire ale cerului şi pământului, eu mica şi pustia sa oază de fraternitate domestică : „Unde ne ducem ? Cine ne primeşte ? / In poarta cui să cerem crezământ ? / Hai, calule, hai, câine, pămînteşte, / Să ibatem frânţi, cai pumnii în pămînt."

Fără incursiune existenţială în structura lirismului arghezian, misterul izbînzii colosale a Florilor de mucigai rămîne inexplicabil. Mizeria socială şi degradarea umană prin socialul mizeriei cunosc desigur o supremă întruchipare artistică, înafara naturalismului, prin acea operă complexă care a unit drama lui Georg Buchner (Wojzeck) şi muzica lui Alban Berg (Wozzeck), operă expresionistă, în unitatea ei, ţintind la dureroasa calificare estetică a singurătăţii umane. Florile de mucigai nu ţintesc revelarea singurătăţii omului şi semnificaţia lor estetică rezidă în socialul naturalistic circumscris. De i-a fost dat însă lui Tudor Arghezi să ridice naturalismul liric la expresia majoră şi unică, lucrul a fost ou putinţă numai datorită rădăcinilor existenţiale prin care poezia sa îşi trage seva ce umple eflorescenta sumbră şi infernală, compusă din nume delicate şi abjecte ca Tinca şi Rada, Ion Ion şi Gherghina, Patru Marin şi Năstase osînditul, Lache şi Fătălăul şi Regele Burtea.

50 de ard de la luptele de la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz

Mărăşeşti — simbol al vitejiei si eroismului românesc

de **General-colonel în rezervă Constantin Popescu**

„Jertfa acelora care la Mărăşeşti nu au precupeţit nimic, nici viaţa pentru apărarea patriei, trebuie să constituie pentru întregul nostru popor, pentru tineretul ţării, un imbold în munca pentru înălţarea continuă a patriei noastre pe culmi tot mai înalte ale civilizaţiei şi progresului".

NICOLAE CEAUŞESCU

Numeroase sînt localităţile care, legate de bătălii legendare duse pentru libertatea şi independenţa ţării, şi-au înscris pentru totdeauna numele în cartea de aur a României. Printre ele figurează şi Mărăşeştii. Satul cîndva obscur din sudul Moldovei a devenit, în urmă cu cinci decenii, un simbol al patriotismului înflăcărat, al iubirii de glia strămoşească ce răscolea sufletul brav al unui întreg popor. Numele lui a străbătut lumea ca un imn eroic al vitejiei româneşti.

Ca participant la crîncenele lupte purtate pe acele meleaguri de oştirea română în primul război mondial, scriu cu adîncă emoţie aceste rînduri, reflectînd la avîntul, dăruirea de sine, hotărîrea nestrămutată de a învinge care au caracterizat pe toţi ostaşii şi ofiţerii noştri în bătăliile ce au avut loc în vara anului 1917 la porţile Moldovei. în succesiunea lor, cele cinci decenii mi-au argintat din belşug tîmplele, dar cît de vii, de proaspete îmi sînt amintirile ce mă leagă de marea epopee a Mărăşeştilor !...

Era în zilele fierbinţi ale lui iulie 1917. Bătrîna Europă sîngera. Generat de contradicţiile inexorabile societăţii capitaliste, primul război mondial dezlănţuit de taberele imperialiste — Puterile Centrale şi Antanta — pentru reîmpărţirea lumii, îşi extinsese şi mai mult flacăra peste Continent. în 1916, România după doi ani de neutralitate, intrase în război alături de coaliţia Antantei. După un an de sîngeroase încleştări ea ajunsese însă cu trupul sfîrtecat. Armatele Kaiserului şi cele ale ţărilor aliate Germaniei cotropiseră o mare parte din teritoriul ţării. Trupele române, cu toată vigoarea cu care să bătuseră pe versanţii Carpaţilor, pe Jiu şi pe Olt, în Dobrogea, pe Neajlov şi pe Argeş, copleşite de superioritatea numerică şi tehnică a inamicului, fuseseră nevoite să cedeze mereu teren. Cu un suprem efort însă, ofensiva duşmană a fost oprită pe aliniamentul Carpaţii Orientali — rîul Putna — cursul inferior al Şiretului — Dunărea la est de Galaţi. Armatele noastre, în cooperare cu cele ruse, au silit astfel încă din iarna 1916—1917, diviziile germane şi austro-ungare să treacă la apărare.

Puterile iCentrale sperau ca operațiile militare din vara lui 1917 să le aducă obținerea a cel puțin un succes pe unul din cîmpurile de luptă din Europa. u„ asemenea succes scontau a-l obține pe frontul românesc. Ca urmare, armate]° Puterilor Centrale se opresc în defensivă pe celelalte fronturi europene, toate forțele disponibile fiind concentrate în spațiul dintre Carpați și Marea Neagră

Planul strategic, minuțios pregătit de Marele cartier german, urmărea ca prin două acțiuni convergente •— una din Bucovina spre sud, alta din zona Focșani spre inima Moldovei — să scoată definitiv România din război și să mute teatrul operațiunilor' militare undeva îh est, în cîmpiile Rusiei. Inițiatorii lui „ ținuseră cont însă de un lucru : oștirea română nu mai era cea din urmă cu un an. Cu toate greutățile întîmpinate (lipsurile de tot felul, epidemiile care bîntuiau Moldova refugiului), cu sacrificii mari impuse maselor populare, în iarna și primăvara lui 1917 armata României fusese reorganizată și înzestrată cu armameni modern. într-un timp record, deseori sub presiunea inamicului, subunitățile și marile noastre unități fuseseră instruite după noile metode de luptă, reieșite din experiența războiului. Schimbări calitative se produseseră și în psihologia luptătorului român. Soldatul din țara doinei și a dorului care, cu toate minunile de viteije săvîrșite la Tîrgu-Jiu sau în trecătorile Carpaților, la Dragoslavele ori la Oituz, fusese nevoit să bată în retragere, era hotărît de a stăvili cu orice preț înaintarea dușmanului, de a nu mai da nici un pas înapoi. Un patriotism fierbinte stăpînea inima oșteanului român, animat de dorința ardentă de a apăra cu stoicism scumpele plaiuri moldovene. Pentru că în acele vremi Moldova semnifica singurul pămînt care păstra încă, în văile, cîmpiile și dealurile ei, toată vlaga și nădejdile neamului românesc. Și pentru menținerea acestui pămînt în mîinile lor românii aveau să se bată ca leii, cu toată vitejia și demnitatea ce le purtau în piepturi ca autentice comori moștenite de la înaintași.

Ignorînd ansamblul schimbărilor intervenite pe planul pregătirii militare și spirituale a armatei române și sperînd într-o victorie ușoară, Comandamentul german a trecut la punerea în aplicare a planului de operații. în condițiile cînd în nord, armatele austro-germane, victorioase la Zloczow, începeau marșul spre frontiera galițiană și bucovineană, mareșalul Mackensen, cunoscutul „spărgător de fronturi", a primit misiunea să înceapă marea ofensivă, care urmărea să rupă apărarea noastră în zona Nămoloasa, pentru ca apoi să-și dezvolte succesul între Șiret și Prut.

O lovitură ca de trăznet dată de oștirea română refăcută, avea să încurce însă planurile dușmanului. Trupele Armatei 2 române, de sub comanda generalului Averescu, împreună cu cele de la dreapta Armatei 4 ruse, devansînd pe inamic, au trecut la ofensivă în ziua de 11 iulie și prin lupte dîrze, au obținut răsunătoarea victorie de la Mărășli.

Și acum inima-mi tresaltă cînd îmi amintesc noaptea de J0—11 iulie 1917. Eram pe atunci tînăr locotenent și comandam o baterie de artilerie. Mă aflam la observator, unde-mi verificam calculele pentru tragerile de a doua zi. Deodată, in dreapta noastră, profilîndu-se pe brîul munților, fulgere orbitoare izbucniră spre înalturi. începuse bombardamentul de artilerie. Atmosfera tremura de bubuitul surd al exploziilor proiectilelor și bombelor. Părea că majestuoșii munți ai Vrancei deveniseră vulcani clocotitori, care varsă valuri de foc asupra vrăjmașului. A doua zi, pe înserat, ne-a parvenit știrea că diviziile germane și austro-ungare din faimosul grup Gerock sînt aruncate înapoi, bătute crunt. Am transmis știrea la baterie. Din piepturile artileriștilor au izbucnit atunci urale puternice, prelungi. Clipa mult așteptată sosise. Fiecare ostaș intuia că venise vremea cînd ne puteam măsura altfel cu dușmanul.

într-adevăr, în bătălia începută, militarii din diviziile 1, 3, 6 și 8 infanterie române dovedeau că dușmanul poate fi bătut, alungat de pe glia strămoșească.

Trupele noastre s-au acoperit de nepieritoare glorie în încleştările cu inamicul la Poiana încărcătoarei, pe dealurile Teiuşului, la Cotul Roşea, la Mînăstioara. Dovedind înalte calităţi morale şi de luptă, ostaşii Regimentului 4 Argeş au luat cu asalt puternicele rezistenţe inamice de pe înălţimea cu cota 536. Faptele de arme ale acestor viteji ostaşi au inspirat pe creatorii operelor de artă. Asaltul cotei 536 este imortalizat într-o cunoscută pictură a lui Costin Petrescu.

Nu pot fi uitate nici faptele eroice săvîrşite de oştenii Regimentului 2 Vînători, regiment care cu 40 de ani în urmă pătrunsese primul în reduta Griviţa. Purtînd în inimi gloria străbună, faima cucerită de părinţii şi bunicii lor în luptele cu turcii pe meterezele Plevnei, militarii acestei unităţi au zdrobit cu grenada, cu baioneta şi patul armei trupele inamice de pe Dealul Mărăşti.

In cele 8 zile de crîncene lupte din zona Mărăşti, unităţile noastre au împins pe inamic înapoi mai mult de 30 de km, eliberînd 30 de localităţi şi provocînd duşmanului pierderi însemnate în oameni şi material de război. 2 793 militari germani şi austro-ungari au fost luaţi prizonieri.

Aşadar, prima mare încercare la care fuseseră supuse trupele române, după reorganizarea lor, a fost trecută cu succes. La Mărăşti, aşa cum avea să spună mai tîrziu marele Sadoveanu — martor ocular al acestei bătălii — armata română gusta „o biruinţă cîştigată cu durerea urii. şi a răzbunării".

In una din serile mai calme, mergînd în poziţia de tragere, am vorbit subordonaţilor mei despre însemnătatea succesului dobîndit de trupele noastre la Mărăşti, amintindu-le că meleagurile Ţării Vrancei, pînă la rîul Putna, atît de dragi marelui Voevod Ştefan cel Mare, sînt din nou ale noastre. Le-am relatat episodul de la Bîrseşti, unde ostaşii Diviziei 3 infanterie, aflaţi pe urmele inamicului, s-au oprit o clipă, cu capetele descoperite, în faţa monumentului durat de vrînceni în memoria viteazului domn al Moldovei. îmi aduc bine aminte, de parcă ar fi fost ieri. Am spus atunci artileriştilor mei că pe acel monument stau încrustate în piatră cuvintele pline de adînci semnificaţii ale bătrînei Vrîncioaia : „Şapte feciori am, pe toţi ţi-i dăruiesc". Ostaşii mă ascultau cu luare aminte, iar eu desluşeam cum în suflet le tresaltă mîndria că sînt urmaşii unor înaintaşi viteji, cu nețărmurită dragoste de țară.

Mărăştii constituiau însă doar preludiul marelui examen pe care vitezele noastre trupe trebuiau să-1 susţină în zilele ce au urmat.

Silit să renunţe la ideea atacului din raionul Nămoloasa, vrînd să lichideze prin încercuire intrîndul pronunţat al Armatei 2 române pînă în Valea Putnei, inamicul declanşează o dublă ofensivă prin două acţiuni convergente : Armata 9 germană pe direcţia loviturii principale, la vest de Şiret, iar grupul comandat de generalul Gerock, pe direcţia secundară, în lungul Văilor Oituz şi Trotuş. Pe hărţile statelor majore ale marilor unităţi inamice două săgeţi colorate evoluau spre Adjud, prinzînd ca într-un cleşte uriaş trupele Armatei 2 române şi 4 ruse. Ulterior, cu o parte din forţe, trecute în capul de pod realizat la est de Şiret, comandamentul duşman intenţiona să dea o lovitură nimicitoare în spatele armatelor 1 română şi 6 rusă, iar cu restul forţelor să continue ofensiva spre nord. In planurile strategilor germani, această nouă ofensivă echivala cu victoria supremă asupra României .De altfel, în seara zilei de 23 iulie 1917, Mackensen pleca din Bucureşti spre front, pentru a conduce nemijlocit operaţiile. Trufaşul mareşal îşi luă rămas bun de la ai săi spunîndu-le : „La revedere, peste două săptămîni, la Iaşi".

Socotelile făcute pe hartă de Marele Cartier german n-au dat însă rezultatele scontate. Planurile cotropitorilor, întîmpinînd riposta dîrză, neasemuită a armatei noastre, în memorabila bătălie de la Mărăşeşti — desfăşurată concomitent cu cea de la Oituz — au fost zădărnicite.

în dimineața zilei de 24 iulie, trupele Armatei 9 germane — totalizînd io divizii, cu 102 batalioane, 10 escadroane, 105 baterii de artilerie, 360 aruncătoare de mine, 1140 mitraliere — trec la ofensivă, dînd lovitura principală între Şiret şi calea ferată Focşani—Mărăşeşti, în sectorul apărat de Divizia 34 infanterie rusă După o pregătire de artilerie de 3 ore, în zori o perdea deasă de gaze asfixiante trecu peste tranşeele apărătorilor. Apoi, diviziile germane porniră la atac. Pînă la prîaz, duşmanul sileşte unitățile ruseşti să se retragă. Se crease astfel o situație critică. Pe o lărgime de 10 km frontul era rupt. Germanii se îndreptau grăbiți spre podul de vase de la Ciuşlea, pentru a trece Şiretul. în aceste împrejurări, Marele Cartier General Român a hotărît să bareze înaintarea inamicului cu trupele Armatei 1 române, aflate la est de Şiret. Astfel, mai întîi Divizia 5 infanterie şi apoi Divizia 9 infanterie intrară în luptă cu toată hotărîrea reuşind să acopere spărtura din frontul nostru, să stăvilească puhoiul german.

Bravura cu care au luptat atunci ostaşii români în împrejurimile satului Doaga, la Gîrla Morilor şi la Pădurea Străjescu au căpătat aureolă de legendă, îmi stăruie în memorie tenacitatea cu care militarii români din Regimentul 32 dorobanți Mircea au zdrobit un puternic atac dat de inimac asupra satului Doaga. Soarele încingea pămîntul, schijele, gloanțele şi şrapnelele răreau rîndurile apărătorilor noştri. Divizia 76 germană, deşi suferise pierderi grele, reuşise să se infiltreze în dispozitivul regimentului, între Moara Albă şi Străjescu. Valurile duşmane, deşi oprite o dată, a doua oară, a treia oară, continuau să lărgească breşa. La un moment dat, inamicul s-a trezit izbit de flanc şi de front de curajoşii ostaşi ai batalionului aflat în rezerva regimentului, care în cămăşi, fără căşti, cu mînecile suflecate, au contraatacat cu toată vigoarea. Cu baioneta şi cu patul puştii au zdrobit pe atacatori, zvîrlindu-i înapoi, pe pozițiile de plecare.

Din toiul încleştării de]a Doaga rețin şi comportarea sublocotenentului Cocorăscu Octavian, care mi se pare că ilustrează foarte bine spiritul de luptă ce domnea în acele clipe de grele încercări, în rîndurile cadrelor şi ostaşilor armatei noastre. în ajunul bătăliei, el primise ordin de lăsare la vatră, întrucît mai avea trei frați sub arme. Ofițerul a scris pe ordin : „Refuz favoarea ce mi se face şi cer cu insistență să fiu lăsat să lupt pe front, lîngă camarazii şi soldații mei". I s-a aprobat să rămînă pe front. Acolo, la vest de Doaga, pe timpul contraatacului, cînd în fruntea plutonului îşi îmbărbăta ostaşii : „După mine băieți, moarte duşmanului !", ofițerul a fost lovit de o schijă, căzînd ca un viteaz la datorie.

Rezistența eroică a trupelor Armatei 1 române, mereu active, şi focul năpraznic al artileriei româno-ruse au produs germanilor pierderi dezastruoase. O divizie germană a avut, numai în cursul luptelor din ziua de 26 iulie, 1068 morți şi 3 270 de răniți. Bpuizîndu-şi forțele, inamicul a fost oprit pe aliniamentul Bisigheşti—Doaga.

...Trecuseră aproape două săptămâni de lupte crincene, dar inamicul nu reuşise să rupă apărarea noastră. Zadarnic a mutat comandamentul german „loviturile de berbece" cînd într-un sector, cînd în altul al frontului. Nici unul din telurile urmărite de Armata 9 germană n-au fost atinse. Mackensen n-a ajuns pe drumul Iaşilor, iar peste Şiret cotropitorii germani şi austro-ungari n-au trecut decît ca prizonieri. Mareşalul era deconcertat ; pentru prima dată în cariera lui militară întrezărea perspectiva sumbră a unui eşec total. Orgolios, s-a hotărît să dea o nouă lovitură, de data aceasta, într-un singur sector al frontului, să realizeze o cît de mică spărtură prin care diviziile sale să pătrundă spre nord...

In acele zile grele, generalul Eremia Grigorescu, căruia i se încredințase comanda trupelor româno-ruse din zona Mărăşeşti — dovadă a ingeniozității şi iscusinței lui militare — s-a adresat printr-un ordin ostaşilor : „...Nu uitați că trebuie să vă înarmați cu vitejească răbdare spre a birui, — aşa cum au fost inar-

mați strămoșii noștii, care ne-au lăsat pământul scump ce trebuie să-l apărăm cu orice preț. Părinții noștri au biruit piedici ce păreau de netrecut. La fel vom birui și noi prin vitejia fără seamăn de care veți da dovadă, prin răbdarea ce ..ți avea-o, prin credința în jurământul ce trebuie ținut pînă la ultima picătură de sînge...". Cuvintele bravului general român au găsit în inimile tuturor militarilor un larg ecou. în următoarele zile de încleștări eroice, trupele noastre aveau * ,ă dovedească în continuare aceeași neasemuită vitejie.

...în dimineața lui 6 august, inamicul reluă ofensiva cu și mai multă înverșunare. Trei corpuri de armată, concentrate pe un front îngust, între Mărășești și panciu, se aruncară asupra pozițiilor noastre. Numai între Mărășești și pădurea La Răzoare atacau 7 divizii germane, sprijinite de întreaga artilerie grea a armatei cotropitoare.

Imaginea acelei dimineți îmi revine în memorie ca un tablou apocaliptic. Canonada tunurilor de toate calibrele zguduia pământul parcă pînă în măruntaiele lui; fumul exploziilor și gazele toxice învăluiau tranșeele noastre. Apoi, val după val, infanteria dușmană porni la atac.

Dar apărătorii diviziilor 9, 10 și 13 infanterie române erau la posturi. Ei întîmpinară dușmanul cu un foc susținut, precis. Un puternic bombardament de artilerie se abătu asupra trupelor germane. Bateriile noastre, dispuse în viile Negroponte și în lunca Șiretului, nu-și greșeau ținta.

Cu toată dîrzenia unităților și subunităților române, către amiaza zilei inamicul a reușit să pătrundă în dreapta dispozitivului Diviziei 13 infanterie, pînă la jumătatea pădurii La Răzoare. Trupele inamice țînteau înălțimea cu cota 100, a cărei cucerire le-ar fi dat posihilitatea să domine întreaga luncă a Șiretului.

Apreciind gravitatea situației din acel sector, comandantul diviziei, generalul Ion Popescu, a hotărît introducerea rezervelor marii unități în luptă. Pînă la sosirea acestora, însă, inamicul continua să înainteze. Misiunea de a-i întîrzia cu orice preț înaintarea a primit-o compania de mitraliere comandată de căpitanul Grigore Ignat. Faptele săvîrșite de acești minunați ostași și de comandantul lor, au intrat în legendă. Modul eroic cum și-au îndeplinit misiunea constituie o pildă de dragoste de țară, de disciplină ostășească. Mitralierele lomânești au prins a secera din plin rîndurile dese ale vrăjmașului. împresurată, potopită sub o avalanșă de proiectile, compania a rezistat neclintită pe poziție, silind pe invadatori să se culce la teren, iar pe mulți dintre ei să muște pământul. Dar, treptat, rîndurile neînfricaților mitraliori s-au rărit. Au căzut toți, pînă la ultimul om. în frunte cu viteazul lor comandant. Jertfa mitraliorilor nu a fost zadarnică. Lupta lor a permis rezervelor diviziei să se apropie și, contraatacînd viguros flancurile grupării inamice, să dea peste cap regimentele atacatorului. Dușmanul a fost pus pe fugă, aruncat îndărăt. După respingerea nemților, mitraliorii căpitanului Ignat au fost găsiți fără suflare, dar cu mîinile încleștate pe trăgaci, cu capul plecat pe țevile fierbinți încă ale pieselor. în jurul tranșeei, mormane de cadavre inamice.

Alături de infanteriști, cu aceeași bărbăție și eroism s-au comportat în luptă și artileriștii români. îmi amintesc și acum cu mîndrie de faptele săvîrșite de artileriștii de sub comanda mea, în acea zi fierbinte a lui august 1917. Bateria se afla în poziție de tragere la 500 m est de înălțimea cu cota 100. Cu toții ne pregăteam febril pentru lupta ce se apropia. în seara din ajun, le-am reamintit ostașilor ordinul: de pe acest pămînt nimeni nu se va retrage. Să arătăm dușmanului că „Pe aici nu se trece". A doua zi, cînd a început vacarmul luptei, lozinca cu largi rezonanțe de la Oituz, sălășluia pe buzele tuturor tunarilor. Ei executau asupra infanteriei dușmane foc ochit, năprasnic. Cînd mă gîndesc la însuflețirea, destoinicia și devotamentul arătat de artileriști în clipele de cea mai grea încercare, inima îmi vibrează și acum de emoție. Valurile de atacatori ajun-

seseră aproape de cotă ; infanteria noastră fusese presată pînă în pozițiile artile riei. Bateria ce o comandam, ca şi întreaga artilerie din zonă, a rămas însă p. pozițiile lor de tragere, împroşcînd cu foc de flanc rîndurile duşmanului. Efectivul bateriei se redusese însă la jumătate. Mai mulți gradați, printre care şi sergenții Dumitru Miu şi V. Văduva, căzuseră în timp ce executau trageri asupra atacato rilor. Sublocotenentul Ion Olteanu, căzuse în poziția bateriei la postul telefonic Erau răniți grav şi locotenentul Aristide Basilescu şi sublocotenentul Gh. Dumitrescu. In locul lor, comanda secțiilor o luaseră sergenții Ion Dobre şi Nicolae Tatu. Personal conduceam tragerile de la observatorul din apropierea tunurilor

Lupta se înteţise. Două plutoane de infanterişti germani s-au avintat asupra bateriei. Atunci mi-a fost dat să asist la un episod fără precedent în cariera mea de militar. Dintre artilerişti, doar gradații aveau ca armament individual, pistolete. Cu ele au primit lupta corp la corp. Dar ceilalți tunari îşi pregătiseră din vreme alte „arme", cu care aveau să săvîrşească o şi mai mare ispravă. Cînd un pluton de infanterie ne-a atacat din stînga bateriei, unii artilerişti au pus mîna pe ştergătoarele de la obuziere, alții pe cîteva bîte zdravene, pregătite din timp şi s-au azvîrlit asupra duşmanilor cu strigăte de ura. Peste cîteva clipe, îi vedeam pe atacatori fugind îngroziți, prin lăstărişul viilor.

Cînd au isprăvit „treaba", înfierbîntați şi satisfăcuți că pericolul fusese înlăturat, artileriştii câți mai erau în viață s-au reîntors la obuziere şi au prins să reverse din nou foc asupra vrăjmaşului.

Ca şi infanteriştii şi artileriştii din sectorul Diviziei 13, s-au arătat la înălțime şi ostaşii Diviziei 9 infanterie. De pozițiile lor s-au zdrobit, unul după altul, toate atacurile date de inamic cu forțe de 5–6 ori mai numeroase. Ei au apărat eroic satul şi gara Mărăşeşti, stăvilind înaintarea diviziilor 76 germană şi 12 bavareză.

In după-amiaza zilei, sub soarele care dogorea înăbuşitor, regimentele 47 şi 39 de la flancurile interioare ale diviziilor 13 şi 10 infanterie române, au pornit un viguros contraatac, respingînd spre sud inamicul, către rîul Suşița, dincolo de pozițiile de pe care plecase la ofensivă, poziții care au rămas definitiv în mîinile românilor.

Seara, peste întinderile presărate cu cadavre ale Mărăşeştilor, amurgul revărsa reflexe portocalii. Bătălia se sfîrşise. Cea mai puternică încercare de străpungere pe care duşmanul o făcuse pe frontul românesc dăduse greş. Forțele atacatorilor sfărîmate de vitejia şi tenacitatea ostaşilor noştri, de fermitatea şi priceperea cu care ofițerii şi generalii români organizaseră şi conduseseră trupele în luptă, se înecaseră şi se topiseră în baia propriului lor sînge. 47 000 de cadavre au lăsat diviziile cotropitorilor pe acest cîmp de bătaie. Biruința era a noastră.

Ulterior, între 15—21 august, mareşalul Mackensen a mai încercat o străpungere în raionul Muncel, dar, ca şi la Mărăşeşti, el a cunoscut înfrîngerea.. Faima „spărgătorului de fronturi", pe care i-o aduseseră sîngeroasele bătălii de la Tannenberg, Lodz, Dunaieț, din Dobrogea şi de pe Argeş, apusese o dată cu înfrîngeriie suferite pe cîmpiile Mărăşeştilor.

Pentru poporul român, care a făurit această victorie cu prețul sîngelui vărsat din belşug, Mărăşeştii vor rămîne una din paginile strălucite ale istoriei naționale. Faptele de arme ale luptătorilor români, jertfele celor căzuți în acele bătălii vorbesc generațiilor de azi şi posterității despre eroismul şi abnegația cu care ostaşii noştri, punîndu-se trup şi suflet în slujba țării, n-au pregetat să-şi măsoare forța brațelor şi a armelor pentru a-şi apăra glia strămoşească împotriva cotropitorilor, dreptul la viață şi libertate. Astăzi, eroii Mărăşeştilor, alături de toți eroii poporului român, din toate timpurile, sînt cinstiți şi slăviți cu recunoştință, iar faima numelui lor va dăinui peste vremuri.

Nicolae Tâotu

Triptic de slavă

eroilor de la Mărăşeşti

M a u s o l e u

A mai rămas un mausoleu
sentinelă de-argint peste veacuri
ctitorind veşnicia
cu oase, cu vise, cu steaguri !
A mai rămas un mausoleu
ca un clopot suspendat în azur,
cînd îţi pleci urechea pe cripte
îi auzi sunetul pur...

M a r ş

Spre tranşee mărşăluiau
cu arborii incendiaţi de pe drum,
aliniaţi după bătaia inimii,
spintecînd talazuri de fum.
La apel şi azi răspund peste vreme
le văd umbrele coborînd din carte,
din bronz, din poeme,
trecînd prin plumb şi grenadă,
mărşăluind mai departe,
din baladă în baladă...

M e m o r i a

Din plutoane tăcute de cruci
amintirea înalţă albăstrie
în viori de ierburi,
în leagăn de tălăngi,
răspîntia de focuri vie !
Arar cuvintele nerostite
sporesc urcuşul stelar
iar aburii respiraţiei lor
din rouă răsar,
din balade aurite,
ridicînd ziduri de veghe
şi stavile la hotar !

Plafon Pardău

In memoriâm

Sabia. Podul, inscripţia :
„Pe-aici nu se trece".
Drumul meu spre molizii care,
tot mai mulţi, mi se-aşează în jurul
mesei tăcerii, mesei umbrelor,
mesei de 380 de grade unde
încap, unul Ungă altul, toţi
într-un cerc imposibil de frînt,
unde fiecare e punctul lui şi punctul
alor săi, fiecare
apără drumul în linişte,
apăsînd uşor doar umărul către umăr,
cu tainic semn de-nţelegere — adus
de la cei de demult...
Văd ţăranii cu mînecile suflecate cum iau
în piept soarele.
Văd ţăranii făcînd semn spre copiii ce vin
cu vase de lut (o, sete, binecuvîntată
fierbinţeală a inimii pămîntului) ;
vor înflori macii.
Văd ţăranii cu trupurile noduroase si drepte
uitîndu-se-n ochiul de taină
al verii. Noaptea urlă blajină
şi-asmute copacii în sus.
Greul Pămîntului
vine de pretutindeni.
Doamne, îngăduie să zidesc aici
şi dincolo, şi dincolo, şi dincolo...

Pe-acest acoperiş alcătuit din usi.
In jos. Intră. Intră. Fum
omenesc umple valea Mărăşeştilor.
Miroase a sudoare, şi-a durere,
şi-a sînge, şi-a dragoste, şi-a tăcere.
Miroase a clipa în care nimic
nu mai are mirosul său. Mărăşeşti
se numeşte secunda, ora, sudoarea, sîngele
fumul bordeielor şi-al turtei de mălai,
catapeteasma viilor, vieţuitoarele
casei, cîrpa din care copilul
suge nădejde.
Intră pe uşa aceasta, pe cealaltă,
intră pe toate uşile,
închide-le cu trupurile tale !

Drumul meu spre păduri,
trenuri de zi şi de noapte,
sabia grea /

ştiu o mănăstire de care
însuşi dumnezeu îşi lipi obrazul cîndva.
Doamne, ce noapte e asta
cînd totul şi toate nu se cutremură de nimic
şi vorbesc:
aşa a fost, aşa s-a întîmplat...
Doamne, iată, pot trece
de-a lungul meu, pe unde
am fost despărţit, şi fiecare parte
e cealaltă, şi eu sînt celălalt!
eroii cu toţi au murit ca eroii —•
Doamne, îngăduie să zidesc aici
şi dincolo şi dincolo, şi dincolo...

Matei Gavril

O s u a r

Respiră vag tăcerea din cavouri.
Marmura lucidă se-ntunecă privind,
înşiruite cranii ard, zerouri
adăugate unicului gînd.
Pămîntul zuruie de sănătate.
Pe-aici este intrarea în celălalt tărim.
Prin aer nici o clipă- nu mai bate
inima-n care coborîm.
E-atît de-absurd să spui o rugăciune
în mijlocul tăcerii îngenunchiat tiptil,
cînd tot ceea-ce poţi depune
sînt numai lacrimi oarbe de copil.

S t a t u i e

Soldatul care a murit
îmi semăna atît de bine,
încît această piatră cu boiul său leit
îmi pare că-i sculptată după mine.
Cum mă privesc în ea ca în oglindă
încremeneşte timpul dintre noi;
imaginile se perindă
şi sîntem unul singur amîndoi.
O clipă suspendată mă confund
cu cel ce-a fost cîndva şi nu-i
decît o piatră în afund
cu toate gesturile lui.
Se-ntunecă afară şi e frig
în corpul de ţarină rămas viu.
Aş vrea să-l string în braţe şi să-i strig
c-a trebuit să moară ca să fiu.

Mărăşeşti, zile de august...

de **Paul Anghel**

Există o anume clipă geografică a Moldovei de sud în care ti se pare ciudat să trăieşti, unde Şiretul — anticipînd marea cîmpie goală a Bărăganului se leneveşte şi o refuză, scurtîndu-si drumul spre Dunăre ; unde dealurile, majestoasele şi bălanele dealuri de lut, sucombă în placiditatea şesului, unde porumbiştile ard în văpăile lui august cu flăcări albe, unde miriştile devin minerale şi-ţi străpung cu ţepi retina, unde oameni, case, salcîmi se pitesc si se fac una cu arşiţa, întinzînd peste sate limbile tremurătoare şi străvezii ale mirajului, unde simţi cum toată Vrancea ţipă de sete, unde ştii — încercuit de pustiu şi toropit de căldură — că vei capitula definitiv în apa somnului, un somn lung şi izbăvitor.

Valea n-are nici un dram de spectaculos, şi totuşi e Valea sacră a românilor.

Nici Şiretul care o străbate şi care e mai placid aici decît oriunde, nu aduce locului un fior de mister, deşi el este cel de al doilea personaj al epopeei naţionale a Mărăşeştilor. Şiretul, după cum am mai spus-o, într-o odă închinată lui, n-are virtuţile unui personaj fabulos. El nu urmează destinul eroic al Oltului, nici legănarea măreaţă a Mureşului, nu e „dulce" ca Dîmboviţa, nici sălbatic şi sumbru ca Jiul. Şiretul nu fierăstruieşte munţii, nu se prăvăleşte în cataracte, nu ţese măiestre peisaje acvatice ca Dunărea în Deltă, nu cunoaşte nici un remarcabil episod alpin ori subteran aliniabil unui episod de eroism militar. în cariera lui geologică nu s-a produs de-a lungul firului nici un accident notabil. Şiretul e un rîu şi atît. Iar în această vale vastă şi monotonă unde, în zilele de august, simţi că vei capitula definitiv în apa unui somn absolut, Şiretul e un rîu de toate zilele.

Am revenit pe ţărmul lui. După Vale, el este cel de al doilea personaj al zilei de 6 august 1917. El este totuşi un anonim al hidrografiei. Ca un părinte fără haruri, Şiretul acesta pe care îl văd de la un mal la celălalt, somnoros şi indolent, adună sub eticheta unui singur nume nenumăraţi copii geniali. Pornind de sus, unul dintre ei dă nume ţării ce se cheamă Moldova. Altul, numele unei capitale de glorie strălucită, Suceava. Altul, indirect, se confruntă cu numele unui scriitor genial, Creangă, fiindcă Ozana este surdina acestui Ion. Sînt şi altele, Bistriţa, Trotuşul, Bîrladul etc., fiecare numind un capitol de epopee. Şiretul intră deci într-o ţară botezată în prealabil de un afluent al său, urmînd a se mira la fiecare pas şi popas de toate cîte se petrec pe văile sale lăturalnice, de cîte isprăvi nemaipomenite au făptuit sau făptuiesc fiii şi nepoţii săi geniali. El e somnoros, placid, tern (lunca de la Mircesti aparţine „Pastelurilor"), se scurge băltos şi orizontal printre maluri goale — scurt, este un rîu care n-are nimic particular.

Dar Şiretul, înainte de vărsare, ajunge la Mărăşeşti — şi aici el devine erou de epopee naţională. Aici, în Valea de care am vorbit, s-a dat cea mai mare bătălie din istoria României moderne, iar ca mărturisire stă şi azi cunoscutul Mausoleu.

Acesta este deci cel de al treilea personaj.

Pornind de la demitizarea primelor, să procedăm în consecinţă • Mausoleul e modest. A fost construit prin colectă, din iniţiativa Doamnelor Ortodoxe Române, cu banii şcolarilor, ai văduvelor şi orfanilor ai supravieţuitorilor bătăliei — răniţi, mari mutilaţi, veterani şi fără nici un leu din vistieria publică. Pornind pe firul legendei, imaginaţia clădeşte mauzoleul de cîteva ori mai înalt. Dînd expresie în • piatră eroismului de atunci, s-ar fi cuvenit înălţat aici un osuariu pînă la cer. Şi totuşi, din tren, abia de-l vezi. El este, ni se spune, şi este evident, o replică a monumentului roman de la Adamclisi, acel Trophaeum Trajani care a cutremurat prin măreţia lui toată Dacia învinsă. El ar fi trebuit să cutremure, deci, prin măreţia lui, toată Dacia întregită şi eliberată, după două mii de ani, constituind după Trophaeum Trajani şi după Columnă, cel de al doilea certificat de naştere a neamului român. El e totuşi modest. El e falnic numai prin legendă şi de aceea ne obligă să pornim de la legendă, de la semnificaţia numelui Mărăşeşti.

•

... Mărăşeşti ...

Mărăşeşti este un nume care cutremură. Epopeea lui a început în acea zi de august 6, 1917, şi a fost precedată de uvertura glorioasă a luptelor de la Mărăşti. Cîţi supravieţuitori le mai poartă azi amintirea ?

Nu vom putea aprecia exact nici culmile de vitejie atinse de armata noastră, nici semnificaţia jertfei celor 22.000 de eroi de la Mărăşeşti, fără a ne întoarce — fie şi succint — în atmosfera politică şi militară a momentului, pentru a înţelege miza pusă în joc.

Ofensiva Mărăştilor fusese, pe drept cuvînt, năucitoare şi deschizătoare de nădejdi. După doliul anului 1916, după dezastrul retragerii şi al tifosului, după înfringerile şi îngenuncherile care constrînseseră România la fărîma de ţară cuprinsă între Putna şi Iaşi, asaltul fulgerător al armatei a Il-a române pe frontul Vrancei a însemnat o primă şi usturătoare lecţie dată ocupantului trufaş, atunci cînd se aştepta mai puţin.

„La Cîmpuri, în satul lui Moş Ion Roată, — îmi povesteşte un fost combatant, — am găsit pe masa comandamentului german cafeaua abia turnată în ceşti şi ţigările ofiţerilor fumegînd pe marginea farfuriilor... Nu ne-am oprit din înaintare decît în 27 iulie, pe crestele Vrancei..."

Armata generalului Gerock s-a retras dezorganizată şi scăldată în sînge, abandonînd în mîinile eliberatorilor un important echipament de luptă şi peste 3 000 de prizonieri. Ofensiva i-ar fi putut arunca pe ocupanţi peste munţi, dacă n-ar fi fost blocată strategic printr-o funestă înlănţuire militară de evenimente externe. Ziua de 24 iulie, ziua glorioasă a Mărăştilor, este şi ziua spargerii frontului de la Tarnopol, înfrîngere care lăsa la cheremul invadatorilor întreaga Galiţie, deschizînd flancul nostru spre Bucovina şi lăsîndu-ne deci descoperiţi spre nord.

Este faptul care opreşte ofensiva noastră în Vrancea, obligînd comandamentul aliat la o reevaluare a consecinţelor. Planul germano-austro-ungar devine limpede : o lovitură şoc prin nordul Bucovinei, conjugată cu o contra-lovitură prin Moldova de sud, — pe frontul Putna-Siret — ar fi anihilat dintr-o dată, teritorial şi militar România, predînd-o definitiv agresorului. Din acest plan general, cuprinzînd o vastă

zonă de operaţiuni întinsă din Galiţia pînă la Marea Neagră, Mackense îşi alege zona hotărîtoare, cele două puncte ale „loviturii lui de ciocan".

Principala lovitură, aceea care va purta numele Mărăşeştilor — care e definită în planul Marelui Stat Major German prin numele' de *„Durchbruchsschlacht am Putna und Şuşiţa"* (bătălia de străpungere de pe Putna şi Şuşiţa), urma să se conjuge cu o lovitură oblică **ne** linia Oituz-Trotuş, aşa numita *„Kămpfe um die Gebirgsăusgang die Westliche Moldau"* (luptele pentru teritoriile din Vestul Moldovei} isprăvind printr-o joncţiune victorioasă la Adjud, în urma căreia armata' română ar fi fost definitiv zdrobită. Pe o zonă de cîţiva zeci de kilometri pătraţi se juca deci soarta României. în afara forţelor existente în acest sector — armata a IV-a germană, sub comanda lui Mackensen armata I-a austro-ungară, sub comanda generalului Rohr, armata de pe linia Vrancea a generalului Gerock — inamicul a concentrat efective noi, deosebit de puternice, aducînd încă două divizii de pe frontul italian plus corpul alpin bavarez, aflat pe frontul francez din Vosgi. Premizele strategice ale acţiunii păreau, de asemeni, deosebit de favorabile. în nord, marele gol creat în frontul rus, presupunea o rapidă contracarare prin deplasarea unor efective aliate, fapt care ar fi obligat la o slăbire corespunzătoare a poziţiilor româneşti. în sud, efectivele ruse, preocupate de lupta revoluţionară, ofereau breşe puternice atacatorilor, dînd inamicului posibilitatea unor acţiuni deosebit de îndrăzneţe şi mobile care vor fi, de altfel, marea şi permanenta primejdie în luptele de la Mărăşeşti. Se adăuga, peste toate, o impresionantă concentrare de tehnică militară : De la mortierele grele pînă la bombele cu gaze asfixiante, de la companii speciale de mitraliere pînă la avioane de luptă, nimic nu lipsea din arsenalul invadatorilor, pregătiţi pentru lovitura hotărîtoare. Totul îi avantaja, totul fusese pus la punct minuţios şi metodic, cu precizia verificată şi faimoasă a militarului teuton. Nimic nu fusese uitat, decît un singur lucru : România aducea pe cîmpul de luptă onoarea şi disperarea ei. Ele vor căpăta de aici înainte, în istoria noastră, un nume ce va cutremura inimile : Mărăşeşti.

Dar Mărăşeşti este, în geografia militară a verii anului 1917, o noţiune complexă. Sub acest nume se adună, de fapt, eroismul înfruntării de pe întreaga cîmpie a Şiretului, de pe Valea Putnei şi a Suşiţei, pînă' la Cireşoaia şi Caşin în munţi, şi pînă în Pădurea Răzoarele, de la satul Doaga pînă la Cota 100, lîngă gara Mărăşeşti, unde s-a dat bătălia supremă.

Filmul bătăliei este filmul unei tensiuni umane extreme, ca şi cum nervii armatei române — ai comandanţilor şi ostaşilor ei, — ar fi vibrat la unison, întinşi de la Ciuşlea, pe Şiret, celebrul pod care va arde, şi pînă la Oituz, în munţi, punctul unde se încheia frontul nostru. Reacţia română, — viteza şi perfecţiunea cu care sînt executate manevrele, promptitudinea cu care sînt umplute golurile sau liniile frînte, curajul cu care se trece de la mitralieră la grenadă, de la grenadă la baionetă, în retragere sau în contraatac, sincronizarea desăvîrşită a operaţiilor — rezistenţa pînă la ultimul om în unele puncte, atacul fulgerător, prin surprindere, în altele, folosirea fiecărei secunde favorabile tactic, strategic sau moral — toate au făcut din Bătălia Mărăşeştilor proba supremă de eroism, inteligenţă şi dăruire de sine, nu numai a armatei, ci a întregului popor.

în lupte au participat efectiv toată suflarea românească de pe această vale, de la copiii şi femeile care au condus ostaşii pe cărări ascunse, în calitate de cercetaşi adhoc, pînă la bătrînii care cărau muniţii sau scoteau din linia de luptă răniţii, îngrijindu-i în adăposturi improvizate. Printre localnicii ale căror nume au intrat în cartea de aur a istoriei noastre se numără eroina de 12 ani Maria Zaharia, a cărei jertfă „U e mai puţin impresionantă decît cea a maiorului Gheorghe Ignat„ omul care a murit pe mitralieră, hotărînd victoria de la cota 100.

La lupte a participat efectiv toată suflarea ţării. Nu există sat din România Veche care să nu-şi aibă eroii săi în bătălia de la Mărăşeşti.

In Mauzoleu aceştia sînt însemnaţi în calitate de eroi necunoscuţi. Dar în bisericile de ţară din toate satele şi oraşele României, pe peretele naosului, în chenar din frunze de stejar, figura odinioară la locul de cinste numele lor. Au fost şi sînt mîndria urmaşilor, iar bătălia de la Mărăşeşti s-a perpetuat în amintire prin acea zi tristă şi solemnă serbată cu lacrimi în toată România, după Paşte, de înălţare, aşteptată ca cutremurare de mame şi copii, Ziua Eroilor. Această zi echivala cu durerea şi mîndria, ea era de fapt ziua de naştere a României întregite„ ea era adevărata sărbătoare naţională a sufletului românesc. Iar imnul ei suna aşa : *„Presăraţi pe-a lor morminte / Ale laurilor joi I Spre a ji mai dulce somnul / Fericiţilor eroi..."*.

Interzis în timpul ocupaţiei fasciste, acest imn s-a înălţat din nou„ biruitor, în ultimii ani. L-am auzit astă-toamnă, la Mărăşeşti, murmurat de mii de oameni şi de veteranii luptelor, care purtau pe braţe coroanele de flori ale recunoştinţei depuse la cripta eroilor, în numele conducătorilor României socialiste.

•

Mărăşeşti.

Şiretul tace, dar osuarul vorbeşte şi pentru el. Aici au căzut, în lupta pentru apărarea fiinţei neamului, 22.000 de eroi.

Monumentul e modest, deşi apare ca o replică a acelui falnic Trophaeum Trajani care a cutremurat prin semeţia lui toată Dacia învinsă. Pe acesta îl întregeşte însă pietatea şi amintirea.

El este, în inimile noastre, simbolul jertfei şi al eroismului pentru onoarea patriei.

CRONICA LITERARA

Actualitatea tradiției

de **Paul Georgescu**

1. — MATEI CALINESCU : ESEURI CRITICE
2. — B. ELVIN : MODERNITATEA CLASICULUI I. L. CARAGIALE

Matei Călineseu s-a impus, încă de la început, printr-o deosebită capacitate de asociație și disociație, operații complementare, și un stil literar elegant cu sobrietate. Remarcam, cu alt prilej, spontaneitatea scrisului, plăcerea actului critic, plăcerea estetică pe care reușește să o transmită cititorului. Sînt, fără îndoială, calități apreciabile, dar, poate, mai importantă decît ele este posibilitatea de a crea puncte de vedere, adică de a da o nouă interpretare unei opere. Așa, reținem analiza *Luceafărului,* a poeziei bacoviene și a celei minulesciene (în volumele anterioare), nu numai subtile dar și surprinzător de noi și convingătoare. Această capacitate de a trece opere clasice prin sensibilitatea noastră de azi, trebuie reiațională cu mărturisită convingere din studiul introductiv la noul volum — după care actul critic este creator. *„Cred că* — scrie el — *fără a o identifica cu creația artistică (autotelică), se poate vorbi de o creație critică"* (p. 11). Asemenea păreri, cu privire la puterea creatoare a criticii, s-au mai exprimat recent, numai că Matei Călineseu refuză creației critice atît exuberanța metaforică și obsesia calofilă, cît și impresionismul ca pură reacție individuală, cerîndu-i, dimpotrivă, *rigoare.* Diversitatea metodologică este acceptată inițial ca un corolar al diversității modalităților literare : *„Teoretic vorbind, e nu numai firesc, dar chiar obligatoriu ca unui concept larg al literaturii să-i corespundă un concept larg al criticii. De vreme ce admitem modalități și stiluri literare diverse, de vreme ce tindem să vedem în fenomenul diferențierii unul din semnele vitalității unei literaturi, a restrînge posibilitățile metodologice ale criticii (ceea ce coincide fatal cu o limitare a însuși conceptului ei) ni se pare o eroare în ordine estetică"* (p. 7).

Interesantă i se pare lui Matei Călineseu nu însă disputa între metodologii diverse ci constituirea, printr-o rigoare intensă, a personalității critice : *„Căci, dacă e vorba de creație, e vorba, obligatoriu, și de unicitate".* Și : *„Cum marii scriitori sînt dincolo de școli, sau, dacă totuși aparțin uneia, îi ilustrează programul cu atîtea libertăți, încît, pînă la urmă, aproape c.ă-1 anidează, tot așa criticii adevărați sînt imposibil de elucidat, în zonele cele mai profunde și mai autentice ale operei lor, prin metoda sau metodele exterioare pe care le-au adoptat sau le-au respins".* De aici concluzia că problemele metodologice trebuie să facă loc *„unor largi polemici de idei și de*

gusturi, unor polemici, în ultimă instanță, de personalități și de valori" (p. 11). Critica, afirmă în continuare Matei Călinescu, este *„coerența interioară, secret poetică, a unei lucidități"*. Această poezie critică respinge, spuneam, lirismul expresiei și metaforizarea ei, cerînd, în contextul rigorii, *„o analiză aparent rece"* (p. 11). Accentul cade, deci, nu pe expresie ci pe argumentare, ceea ce ne duce nu spre metodă, înapoi, ci spre filozofic, fiindcă *„critica nu începe, ci doar sfîrșește prin a fi poezie. Primordial, ea trebuie să fie o* filozofie *a poeziei, prin poezie înțelegînd întreaga literatură: să înlesnească adică o înțelegere a poeticului, să ilumineze numeroasele și misterioasele căi de acces spre el..."* (p. 12).

Ne aflăm, încă din *Cuvîntul introductiv* al autorului, în fața unui evantai de probleme a căror discutare ar cere o prea largă extindere, de aceea mă voi limita la cîteva dintre ele. Dacă înțeleg bine (și întreg volumul pare a mă confirma), Matei Călinescu nu neagă existența unor metode critice ci, doar, confundarea personalității criticului cu metoda folosită, sfera personalității fiind mai largă, mai bogată decît a metodei, ceea ce e adevărat. Apoi, în explorarea operei, criticul are dreptul de a folosi mai multe metode, dacă textul o cere, sau de a le folosi succesiv. Dezideratul este bazat pe polistructura operei (idee mai veche, pe care Roland Barthes nu face decît să o repună în discuție, fără a-i fi credincios, de vreme ce neagă „cu *multă violență metodele pe care le consideră învechite"*, printre care și cea istorică), astfel încît criticul descoperă în operă semnificații ce pre-existau. în critica noastră, metoda istorică n-are nevoie de a fi apărată, de vreme ce foarte mulți o practică și nimeni n-o neagă ; în schimb, lectura modernă a operei, adică descoperirea de semnificații inedite (și pe care o practică ades și Matei Călinescu) are nevoie de a fi susținută, fiindcă mulți îi neagă posibilitatea teoretică de existență.

Opera, ca atare, e o realitate obiectivă, o imagine a unei epoci sau imaginea pe care o epocă și-o face despre alta. Ca atare, cînd e vorba de opere clasice (în sensul de durabile), e necesar să ni se descrie epoca în care au fost creiate, cu relațiile lor deforțe economice, politice, sociale și filozofice, în care autorul a fost implicat. Reacția lui artistică — adică opera — nu e însă mecanică, fiindcă opera e imaginea unei epoci filtrată printr-o personalitate (ereditate, temperament„ experiență de viață), poziție socială, gust literar, atitudine filozofică, politică etc. (plus încă un coeficient incalculabil, numit talent), deci o imagine deformată. Iată de ce integrarea operei clasice în contextul ei istoric, social, biografic, concret este justificată și necesară. Există însă o realitate pe care istorismul o ignoră, devenind astfel a-istoric, și anume faptul că evoluția societății produce inevitabil o evoluție a gustului, deci a percepției critice. Cel ce îl citește azi pe Dante, Goethe, Eminescu — adică criticul, cititorul — nu mai este cel contemporan cu scriitorii respectivi, nici cel de la 1900 fix, ci este produsul unei alte societăți, al altor lecturi, trăiește în alt context social, politic, literar, deci nu mai poate avea aceeași apercepție literară. De aici, interdicția pe care unii o aruncă asupra interpretării contemporane a operelor clasice are cel puțin două consecințe grave : a-istorismul (fiindcă neagă evoluția și concretul istoric) și ignorarea valorii estetice (evolutive) în folosul celei istorice (stabile, relativ). în realitaie, adesea se schimbă foarte mult și raportul de valoare dintre scriitorii din aceeași epocă (V. A¬lexandri și Eminescu).

Critica istorică e îndreptățită istoric și necesară înțelegerii procesului de creație al operei, dar ea nu e singura posibilă : raportul ei cu lectura în spirit modern nu e de opoziție ci complementar, în general, valorile nu sînt fixe, ele cresc sau scad, urmînd uneori o diagramă agitată ; dar chiar cînd există stele de prima mărime stabile

pe firmament, evoluează receptarea lor. Un exemplu concludent îl constituie studiul lui Matei Călineseu, *Don Quijotte şi Hamlet;* aparent comparativist, el interesează şi prin finețea asociativă şi prin demonstrarea evoluției gustului critic, în semnificațiile mereu noi descoperite în texte celebre. E de semnalat (pentru uzul îngust al criticii zise universitare) că nu numai mentalitatea şi gustul cititorilor se schimbă, — şi, odată cu ele, argumentația critică — dar, corolar, chiar înțelegerea unei epoci de către alta : *„De fapt, Renaşterea, perioadă de transmutare a valorilor şi deci de profunde căutări şi conflicte interioare, este numai pe o latură corespunzătoare denumirii metaforice pe care a căpătat-o mai tîrziu, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cînd clasificările şi sintezele istorismului se impun în toate domeniile activității umane : adică o perioadă de primăvăratecă regenerare a culturii, de explozie a vitalismului şi individualismului, de entuziasm universalist. Există, alături de aceasta, confundîndu-se adeseori cu ea, şi o Renaştere străbătută de fiorul îndoielii tragice, o Renaştere subterană şi nocturnă, cu spaime apocaliptice..."* etc. (p. 136). Cu o temeinică documentare, Matei Călineseu dovedeşte deci nu numai evoluția gustului estetic dar, mai important chiar, modificarea permanentă a imaginii despre o anume epocă — şi e şi firesc să fie aşa.

O asemenea concepție nu este subiectivă, ci, în fond, istoristă. Scriind despre *Cerul eminescian,* Matei Călineseu observă : *„Fiecare epocă literară şi-a creat, în conformitate cu aspirațiile ei, un anume concept şi o anume viziune a spațiului. S-a putut vorbi astfel de un spațiu clasic, dominat de idealul perfecțiunii, geometric organizat, lipsit de despletiri şi fluctuații. Printr-o operație abstractivă (...), distingem în spațiul clasic o ambiție spre ordine şi deci spre finit, pentru că infinitul tulbură şi contrariază spiritul prin orizonturile sale succesive, făcînd imposibil sentimentul proporțiilor şi al măsurii. Ideea de limită ocupă un loc important în întreaga estetică a clasicismului european din veacul al XVII-lea şi al XVIII-lea. Romantismul — străbătut de un duh al aventurii şi al revoltei intelectuale — înseamnă în primul rînd zbor în infinit. Cosmicul are o colosală putere de absorbție pentru imaginația romantică. Dar viziunea spațială în această perioadă nu numai se extinde, ci se dinamizează",* (p. 13—14).

Deci, dacă admitem principiul istorisi al evoluției conceptelor şi concepțiilor, consecință a evoluției structurilor sociale (istorismul e implicat în marxism), nu există nici un motiv să credem că această evoluție s-ar fi oprit brusc, la 1900 sau la 1939, soarta criticului de azi fiind de a repeta, despre clasici, ce au spus înaintaşii noştri. Ar fi moartea criticii. Iată de ce Matei Călineseu îşi îngăduie nu numai să citeze studiile anteriorilor săi — destăinuind vaste lecturi — ci şi să fie original, să aducă noi puncte de vedere. Aşa, urmărind evoluția conceptelor de spațiu şi timp în poezia eminesciană, el observă o lunecare spre clasicism, de la *Mortua est* şi *Memento mori,* la *Luceafărul* care e *„un mit simplificat la extrem". „Un patetism înalt, de idei, l-a făcut pe Eminescu să-şi piardă voluptatea romantică, a asocierilor în linia fabulosului sau a plasticelor metamorfoze".* Şi : *„Chiar dacă poetul foloseşte metafore cosmice, ele nu mai au o funcție plastică, ci una revelatorie în ordine filozofică : încărcate de sensuri intelectuale adînei, ele transmit fiorul unor dileme şi perplexități abisale". „Imaginile s-au esențializat"* (p. 19). *„Raportată la romantismul european, experiența eminesciană"* din epoct. maturității „e *de o puternică originalitate : limpezimea adîncă, solemnitatea gravă, un anume hieratism nobil dau romantismului eminescian o ținută clasică"* (p. 20).

Dar, nu numai gustul evoluează de la o epocă la alta, ci el se poate modifica (sau confirma cu argumente, însă, noi) chiar la acelaş critic, la o

lectură nouă, după ani. în remarcabilul studiu *însemnări despre motivul poetic al oglinzii,* ce porneşte de la *Joc secund* al lui Ion Barbu, criticul afirmă: „o *reciti un mare poet (...) este o întreprindere intelectuală şi afectivă care comportă în mai înalt grad imprevizibilul decît însăşi cea dintîi descoperire a lui"* (p. 21). Este consecinţa firească a principiului după care actul critic e creator. Lectura activă poate" duce la o imediată înţelegere. Studiul citat e „o *plimbare literară"* prin sala de oglinzi a literaturii, cu răsfrîngeri filozofice, literare, comentarii ce valorează prin ele însele fără a fi rezumabile. Concluzia *„e o dulce derută",* deci o lipsă de concluzii, plăcerea analitică înlocuind-o. Sub aparenta studiului comparativ se disimulează eseul în care plăcerea estetică îşi este sie-şi scop. Astfel, Matei Călinescu foloseşte adesea tehnica lui Tudor Vianu, comparativismul, dar într-un spirit cu totul nou, eseistic, aşa cum Odobescu folosea, în Pseudokineghetikos, tehnica discursului academic, ca pur pretext. Leotura activă îl duce pe critic, în alt studiu remarcabil — *Urmuz şi comicul absurdului* — la o interpretare modernă, foarte deosebită de a lui G. Călinescu din *Principii de estetică* pornind de la ambiguitatea comicului. *„Alienarea prin limbaj este una din sursele creaţiei comice urmuziene"...* scrie Matei Călinescu (p. 74) şi : *„Tema lui Urmuz e aceea a alienării, a lunecării din uman în alte forme ale vieţii, animale sau vegetale, ori chiar în forme ale materiei inerte, inorganice"* (p. 78). Şi : *„O profundă neîncredere în valorile tradiţionale se mărturiseşte peste tot. Semnificativă e — pentru definirea poziţiei estetice a lui Urmuz — conştiinţa unei crize a însuşi conceptului de literatură"* (p. 81). în unele motive comice urmuziene se descoperă *„un secret sens, uneori vindicativ, alteori patetic sau autoironie"* (p. 82). în viziunea lui Matei Călinescu, Urmuz *„apare ca inventatorul unei originale mitologii comice şi groteşti, din care ne-au rămas însă doar cîteva fragmente"* (pg. 84).

în general, studiile lui Matei Călinescu sînt greu rezumabile, plăcerea stînd în analiza însăşi. Criticul se refuză închistării metodologice, rezervîndu-şi dreptul de a folosi, de la caz la caz, o metodă sau alta. Mie îmi place mai ales eseistul cu mare putere asociativă şi creatorul de puncte de vedere originale, căutătorul de semnificaţii.

Elvin este un critic preocupat, aş zice chiar obsedat, de valorile etice, sau, cu alte cuvinte, de valorile de existenţă, de valorile trăite; această obsesie intelectuală constituie legătura subterană dar foarte trainică a cărţilor sale despre autori, altfel diferiţi, cum ar fi Anatole France, Cehov, Cărnii Petrescu şi, acum, I. L. Caragiale. Unii critici cu ticuri monografice au adus obiecţii cărţii despre Camil Petrescu, neavenite fiindcă se situau pe alt plan decît autorul, şi e posibil ca alţii să ricaneze pentru că studiul său despre I. L. Caragiale ignoră voit reţeta monografiei de tip universitar; dar tocmai aici văd eu valoarea cărţii, în perspectiva realmente nouă asupra unei opere clasice. Se uită că G. Călinescu nu a fost numai autor de monografii (foarte criticate la vremea lor fiindcă spărgeau inerţii) şi că *Istoria literaturii române* reprezintă, în primul rînd, o lectură în spirit modern a întregii noastre literaturi, atît a celei clasice cît şi a celei vechi, fapt ce a scandalizat minţile inerte dar a dat posibilitate tinerei generaţii, de atunci, să descopere frumuseţea multor opere pe care uzul şi abuzul şcolar le prefăcuseră în terne monumente funerare. De altfel, despre posibilitatea perspectivei moderne asupra clasicilor am discutat mai înainte, referindu-mă la *Eseurile critice* ale lui Matei Călinescu.

B. Elvin nu reaprinde polemica Maiorescu-Gherea asupra comediilor d-lui Caragiale, şi nici nu trece în revistă, în ordine cronologică, opiniile critice

asupra marelui scriitor, implicit răspunde însă judecății lui Lovinescu (se știe, acesta îl considera doar o valoare istorică, ieșită din uzul artistic odată cu lumea pe care o adusese pe scenă), ce s-a dovedit inoperantă, cît și principiul său conform căruia orice nu e — sau încetează — a fi sincronic este eliminat din circulația reală a valorilor. O întrebare esențială se ridică (și ei, critica istoristă nu-i poate răspunde decît cu argumente pioase), anume, dacă acceptînd principiul sincronismului (și nu se poate, ca marxiști, să-l negăm, de altfel e o evidență artistică) trebuie să admitem drept corolar, cu Lovinescu, degradarea inevitabilă a clasicilor, a oricărui scriitor ce dispare fizic odată cu lumea reală ce i-a nutrit opera. Răspunsul lui Elvin e hotărît, nu ! Clasicii (sau numai unii dintre ei) continuă să trăiască postum. Mă văd nevoit să mă citez : clasicii sînt clasici pentru că sînt actuali, în măsura în care sînt actuali. Atîta timp cît opera continuă să răspundă la întrebările mereu altele pe care și le pune, i le pun generațiile succesive, ea continuă să trăiască.

Cititorul real trăiește în lumea lui, are problemele acestei lumi și gustul său e format de scriitorii, lui contemporani. Deci, lectura activă, reală a clasicului, privește dintr-un unghi nou opera clasică, ecoul acesteia e deci și el altul, nou, contemporan. Nu înseamnă aceasta lectură subiectivă ? Dar contemporanii lui Caragiale, sau criticii deceniului 30, nu erau și ei limitați, subiectivi ? Un singur subiectivism nu este acceptabil : a găsi într-o operă ceea ce nu există ; dar dacă semnificațiile există în operă, de ce să nu le descoperim. Vorbind despre Urmuz, Matei Călineseu îi descoperea origina în Caragiale „și el un mare precursor pe această linie" (op. cit. p. 75). Perspectiva lui Elvin asupra lui Caragiale e a criticului ce-i cunoaște pe Urmuz și pe Eugen Ionescu, și-i recunoaște în opera clasicului nostru. Aceasta e perspectiva pe care o adoptă Elvin, explicit, rămînîndu-i fidel pînă la sfîrșit. Nu este singura perspectivă ,,,j. bilă dar este una posibilă și ea îmbogățește cunoașterea clasicului. Partizanilor istorismului intolerant li se poate răspunde : de ce să privesc doar cu un ochi, dacă am doi ?! Cele două perspective se întregesc.

Problema, în principiu, este discutată în capitolul introductiv: „Metamorfoza clasicilor". în „Puncte de joncțiune" se discută cum s-a modificat profilul scriitorului studiat de-a lungul generațiilor : criticul trece printre părerile antecesorilor săi, fără a le discuta în amănunt, grăbit să ajungă la perspectiva contemporană : *„Nevoia organică a lui I. L. Caragiale de a pune în discuție noțiunile, de a denunța mistificarea afectelor, moftul, atît de înrudită cu ceea ce numim spiritul critic al acestui timp, tendința statornică de a controla adevărul ideilor prin examenul faptelor, iată o primă trăsătură care situează pe clasicul Caragiale printre moderni"* (p. 19). Și, pe aceeași linie : *„una din caracteristicile moderne ale artei lui Caragiale"* este *„fascinația pe care o exercită politica asupra eroilor săi..."* (p. 20). Comicul e perceput în ambiguitatea lui, cu o valență tragică, iar Caragiale e un modern prin surprinderea automatismului și a vidului, *„scoțînd la iveală ceea ce este static în dinamic și stereotip în variație"* (p. 21). Sub hohotul de rîs al clasicului se descifrează cu finețe *„un fior de neliniște"* iar în universul său clar și clasificabil, *„descoperim nu odată un interes deschis, aproape mărturisit, pentru rolul (...) forțelor malefice, al destinului, al hazardului"* (p. 22).

Iată schițat portretul unui Caragiale modern, adică interpretat de un modern. Acum schița devine, cu încetul, un convingător portret. în al treilea capitol, criticul nu urmărește influența lui Caragiale asupra literaturii ce i-a urmat, ci răstoarnă perspectiva : *„Pe Caragiale noi îl citim astăzi alături de marii autori contemporani, de Arghezi, de Maiakovski, de Diirenmatt, de Sartre, de Eugen Ionescu, de Camil*

petrescu şi stabilim, fără voia noastră ftianifestă, corespondenţe, similitiulini şi deosebiri" (p. 23). O asemenea lectură unei opere clasice poate şoca spirite înţepenite — şi e 'bine că o face — jar ea este reală fiindcă un cititor de azi nu poate citi un clasic uitîndu-i brusc pe contemporani, realizînd o amnezie teoretică. Adică, acel ce l-a citit pe Arghezi din *Ţara de Kuty,* pe Urmuz şi teatrul lui Eugen Ionescu are *o nouă revelaţie a teatrului lui Caragiale"* (p. 27). Important este că noul Caragiale, descoperit de Elvin, este teoretic posibil, convingător susţinut de text, original ca interpretare. Este un punct inedit de vedere, dezvăluind o personalitate critică, şi, într-o anume măsură, viziunea unei epoci despre alta.

De altfel, B. Elvin nu ignoră critica genetică, perspectiva istorică, fiindcă interferenţele dintre Caragiale şi literatura absurdului sînt generate tocmai de condiţiile sociale, istorice ale vremii în care s-a format şi a scris marele dramaturg: *„Un şir nesfîrşit de condiţii caracterizează epoca"* (p. 28). Şi : *„Pe măsură ce viaţa politică se dezvăluie mai cinic şi mai deschis «infidelă» principiilor, se înmulţeau declaraţiile programatice, ceea ce făcea ca vocabularul vieţii publice să fie invadat de cuvinte deşarte, fără obligaţii corespunzătoare, fără acoperire"* (p. 29). Autorul analizează împrejurările sociale, concrete (aspect despre care s-a mai scris) ce fac posibile aceste păreri ale lui Eugen Ionescu despre precursorul său : *„Distanţa care separă limbajul, pe cit de obscur pe atît de elevat, de viclenia meschină a personajelor, politeţea lor ceremonioasă şi necinstea lor funciară (...) fac, ca în cele din urmă, acest teatru, trecînd dincolo de naturalism să devină absurd, fantastic".* Este de subliniat însă că B. Elvin, luminînd interferenţele şi confluenţele posibile, nu uită să marcheze şi delimitările dintre clasicul Caragiale şi literatura modernă, adică nu se lasă antrenat de inerţia propriei sale demonstraţii dincolo de limita pe care textul analizat i-o îngăduie. Caragiale 'este, deci, un scriitor *„lovit mereu de aspectele absurde ale vieţii sociale",* de nonsens, dezordine, haos, însă *„Caragiale ştie de unde provine anomalia şi analizează consecinţele ei fără a se lăsa terorizat de o misterioasă putere. Privind opera sa din această perspectivă, adică din aceea a unui scriitor care denunţa absurdul, dar numindu-i cauzele, ea capătă un înţeles nou..."* (p. 40). Aşa dar, criticul descoperă motive comune între I. L. Caragiale şi Eugen Ionescu, dar respinge echivalenţe sau chiar apropieri, ce-i par abuzive (p. 42).

Criticul urmăreşte cîteva motive fundamentale ale operei caragialiene, de geneză social-istorică şi rezonanţă artistică modernă. Unul dintre ele este *Caruselul, „alternativele care se echivalează"* (p. 47), prin care se descoperă şi se numeşte *„minciuna iniţială, aceea sub acţiunea căreia un întreg şir de valori au fost măsluite"* (p. 48). Motivul caruselului — *„a alege* înseamnă *a te minţi"* (p. 49) — e generat de alternanţa partidelor ce se combăteau, echivalîndu-se, alternînd la guvern, astfel că *„alegătorii trebuie să opteze* între două grupări *care nu se deosebesc cu nimic esenţial"* (p. 49). De aici *„universul închis în care contrariile sînt echivalente"* (p. 50) şi *„impresia de joc mecanic* sporită *de forma* circulară *a pieselor lui Caragiale"* (p. 51). Acest joc sfîrşeşte prin a fi tragic : *„Ascunzînd dezgustul sub amuzament, observaţia amară sub umor, exasperarea sub indulgenţă, Caragiale a înfăţişat în opera sa dispariţia valorilor fundamentale care conferă fiinţei noblete şi demnitate, denunţînd procesul intervertirii tuturor raporturilor umane şi situarea lor sub semnul paradoxului şi al grotescului"* (p. 58). De aici pasiunea lui Make şi Lake pentru politică, adică *„dorinţa omului comun de a stăpîni un mecanism, dar tocmai mecanismul îi stăpîneşte pe ei"* (p. 68).

Ideile criticului sînt susţinute de o bogată ilustrare prin texte. In alt capitol, B. Elvin analizează amănunţit

Omul şi mecanismul social, alterarea personalităţii umane printr-un mecanism social : *„funcţionînd pe baza cîtorva criterii rudimentare, dar precise şi implacabile"* (pg. 81). Adevărul e că analiza pe text e foarte interesantă dar ar fi prea complicat să o urmărim, cronica trebuie să se menţină la ideile generale. Semnalez, astfel, începutul unui nou capitol : *Comedia sentimentelor, despersonalizarea: „Mulţumindu-se să îndeplinească o funcţie într-un mecanism, incapabil să fie cineva, să-şi asume o responsabilitate şi să se împotrivească unui destin, personalitatea omului se estompează, se corupe şi, în cele din urmă, se năruie. In adevăr, una din trăsăturile distinctive ale personajului caragialian este caracterul nesincer, mimat, inautentic al reacţiilor sale sentimentale. Dacă gîndirea sa se limitează la un amalgam de formule-tip, stările sale afective sînt un conglomerat de convenienţe. El nu este numai omul ideilor gata făcute, dar şi al sentimentelor dinainte confecţionate"* (p. 99). Aceşti cabotini *„cu lacrima facilă şi surîsul stereotip",* simulează simţăminte chiar în intimitate (p. 100). Analiza fină a criticului demonstrează că inautenticitatea sentimentelor, mimarea emoţiilor, constituie încă o trăsătură modernă a lui Caragiale, caracteristică dezvoltată în vremea noastră de teatrul lui Pirandello si Sartre (p. 104).

Criticul demonstrează deci *despersonalizarea personajelor* ca urmare a unui mecanism social-istoriceşte concret, dar atrage atenţia că acest aspect a fost reliefat, pus în lumină îndeosebi de dramaturgia modernă universală, fapt incontestabil ce ne atrage atenţia asupra existenţei fenomenului în opera clasicului Caragiale (p. 104) E de remarcat modul stringent în care argumentează B. Elvin; despersonalizarea atrage *Iluzia existenţei* (p. 1121 • *„...atîtea fapte zgomotoase care n-au nici un ecou, atîtea schimbări care nu schimbă, toate astea fac la un loc multă tăcere şi mult pustiu"* (p. 119). Iluzia existenţei produce *Tirania vorbei („* 120), unul dintre cele mai substanţiale capitole. Există totuşi *Forme de opoziţie :* răzbunările ratate (p. 133), ghinionul şi farsa (p. 141), *„suceala"* caracterologică (p. 144), cît şi eroii ce intră *„în luptă cu mecanismul"* (p. 147), Clasic, I. L. Caragiale îşi ascunde reacţia la cele povestite; criticul o detectează, totuşi, în *Un fior de neliniţte* (p. 157). Un capitol sintetic totalizează *Elementele moderne în arta lui Caragiale* (p. 168), un altul reia argumentele în favoarea lui Caragiale modern : *O insurecţie artistică* (p. 182), prin comparaţie cu prozatorii contemporani clasicului nostru. în sfîrşit, interesantă e şi interpretarea originală a biografiei scriitorului : *Sugestii pentru portretul unui necunoscut* (p. 192).

Ultima carte a lui B. Elvin e şi cea mai bună ; patetismul său etic a devenit riguros, originalitatea viziunii e susţinută de argumentaţie, astfel încît volumul său e o contribuţie nu numai la înţelegerea lui Caragiale ci, în genere, a tradiţiei noastre literare.

Cella Serghi: „Cartea Mironei" roman]

de **Ov. S. Crohmâlniceanu**

Abandonînd un tip de romane „făcute", in care orice talent nu putea decît să naufragieze fără speranțe („Cîntecul uzinei", 1950, „Cantemiriștii", 1954), cu „Cartea Mironei" Cella Serghi revine la vocația ei literară autentică. „Pînza de păianjen" (1938) constituise efectiv o revelație în proza noastră feminină antebelică şi Lovinescu, cam complezent cu scriitoarele, nu risca de astă dată să fie desmințit, elogiind-o pe autoare, după cum nici Camil Petrescu nici Mihail Sebastian nu greşeau recomandînd-o publicului cu entuziasm. Romanul a înfruntai timpul şi s-a vădit într-adevăr foarte bun. Substanța lui era scoasă încă o dată din experiența erotică feminină, expusă sub formă confesivă, dar observația fină şi pătrunzătoare evita lirismul, localizînd mereu lucrurile şi situîndu-le într-o ambianță socială şi morală sugerată cu fericită intuiție realistă. Diana Slavu trăieşte tentația dragostei tiranice şi nefericite care-i tulbură periodic o viață conjugală calmă, clădită cu multe strădanii. Interesant e că eroina n-are în ea nimic bovaric. Dimpotrivă, o caracterizează un pronunțat simț moral şi o dorință tenace de a înfăptui ceva, fie şi modest, dar durabil. Toate tribulațiile sentimentale ale Dianei sînt descrise cu o răbdătoare minuție, fără exaltări, pe un ton natural, de o excelentă, însă, adecvare la situație. Egocentrismul erotic nu o orbeşte pe eroină; spirit pozitivist, ea rămîne atentă şi la ce se petrece în jur, de aici o remarcabilă reconstituire a atmosferei familiale. Se reține mai ales figura tatălui, omul ambițiilor totdeauna mai mari decît posibilitățile sale, înclinat să-şi ascundă necontenit slăbiciunea îndărătul unor veşnice proiecte fantastice. Tabloul fixează inteligent o formă de mîndrie mic-burgheză care se sbate să-şi mascheze condiția şi să țină pasul cu lumea avută. Printre însuşirile remarcabile ale acestui bilanț sentimental lucid intră neîndoios şi capacitatea eroinei de a-şi individualiza obiectul pasiunii. Bărbații din viața Dianei, omul de care ea se îndrăgosteşte la şaispre-zece ani, fantoma iubirii absolute : Petre Barbu, soțul: Mihai Ionescu şi amantul: Alex Dobrescu, rămînînd încărcați cu toate proiecțiile subiectivității erotice, dobîndesc însă şi o existență autonomă, diferențiată. Dilemele deciziunii cîştigă astfel o tensiune sufletească autentică. Diana constată practic că există numeroase feluri de iubiri şi arta autoarei constă în analiza lor sinceră şi exactă. Paginile în care eroina, hotărîtă să se despartă de soțul ei, încearcă să realizeze absența unei intimități îndelungate şi nu reuşeşte sînt, poate, cele mai bune din carte. Romanul se păstrează în amintire şi prin calitatea lui de a include sentimentul fatalității, marca actului creator adevărat. Diana deliberează mult, refuză să se lase tîrîtă de

impulsuri imediate, are curajul să înnoate contra curentului pasional şi totuşi, o anume implacabilitate a faptelor sortite a se produce rezultă din situaţiile descrise. Aceasta e „pînza de păianjen", artisticeşte, un instinct solid al jocului determinărilor şi al ţesăturii lor aproape invizibile, dar dese şi precise.

„Cartea Mironei" pleacă de la premize similare. Autoarea reia un roman mai vechi „Cad zidurile" (1950) şi, nemulţumită de factura lui prea demonstrativă, îl rescrie, lăsînd inerţiilor morale o mişcare mai liberă. Mirona e o fiinţă oarecum asemănătoare cu Diana Slavu. Sub o, falsă dispoziţie boemă (vrea să ajungă scriitoare şi-şi scandalizează familia prin gesturi de nonconformism social) ascunde un suflet echilibrat. Tînără, frumoasă, singură, la Paris dă lecţii spre a se putea întreţine şi în timpul liber vizitează muzeele, sau stă acasă şi umple cu note caetele. Nu o tentează nici luxul, nici mondenitatea, nici mediile artistice extravagante. Deosebirea de Diana Slavu stă în sentimentul unei vocaţii certe. Mirona are realmente gustul scrisului şi priveşte viaţa din jur ca material virtual al viitoarelor ei cărţi. Epicul converge şi aici spre experienţa erotică, dar absoarbe într-o mult mai mare măsură ecoul evenimentelor istorice (războiul din Spania, ascensiunea hitlerismtilui, conflagraţia mondială care cuprinde şi ţara noastră, actul de la 23 August). Compoziţia e ingenioasă. De fapt, cartea Mironei se mcheagă singură, eroina dindu-şi seama că romanul pe care vroia să-l scrie devine chiar această experienţă trăită, cu toate avatarurile ei. Un plan vag fabulos schiţează de la început o primă direcţie epică. Copilă, Mirona creşte într-o familie care trăieşte sub un asfixiant regim matriarhal. Străbunica, bătrîna Catrina Caţian stăpîneşte cu autoritate nedisputată şi sgîrcenie proverbială o casă plină de femei acrite. Singură, nepoata ei, mama Mironei are un bărbat. In acest univers claustrat, plin de mobile vechi, domneşte o stranie promiscuitate muzeală. Generaţiile se amestecă prin complicate legături de rudenie. Catrina Caţian a adus în casă pe fosta soţie a tatălui Mironei ca şi pe actuala lui metresă. Un moşneag morocănos, Jorj, „nebunul", cum i se spune pare soţul ei, dar îi e în realitate ginere. Raporturile umane se compun dintr-un amestec de respect şi dispreţ, de servilism şi devoţiune, de protecţie ipocrită şi ură secretă.

Toată familia vorbeşte cu o aversiune neascunsă de bunica Mironei, Fana, ruşinea clanului. Ea a fugit, părăsindu-şi soţul, pe apaticul Jorj, şi a devenit simbolul imoralităţii şi purtării scandaloase. Se înţelege că fantoma răzvrătită împotriva prejudecăţilor sufocante tribale din casa Caţian, ajunge să o obsedeze pe Mirona. O parte a cărţii caută să descifreze misterul acestei drame vechi, din mărturii fragmentare, complicate de semnalmentele femeii care pare să fie Fana şi cu care s-a căsătorit a doua oară tatăl unui prieten al eroinei din Franţa.

Bună e aici sugestia secretelor inavuabile familiale, grevînd existenţele şi tulburînd cu aura lor tainică imaginaţia infantilă. Cella Serghi creiază un interesant joc de oglinzi: Mirona dă impresia a fi o reeditare a Fanei, actele ei de insubordonare sînt judecate acasă, automat, astfel : figura fugarei pare să o fascineze şi să-i prefigureze destinul. în realitate, cum spraneam, eroina are cu totul alt temperament, e incapabilă de gesturi decisive, vădeşte un instinct sigur al realului şi atracţia pentru bunica tînără cu sînge fugos rămîne mai mult Hvrescă.

Toate constatările făcute ulterior tind să demitizeze personajul. In femeile de tipul Fanei, cea care părea a fi chiar ea, sau sora lui Cian, Ciulia, Mirona descoperă biete fiinţe martirizate, condamnate la legături umilitoare ascunse sub o dureroasă mîndrie.

Eroina străbate însă propria sa experienţă sentimentală. Acesta e al doilea plan. epic al cărţii, principalul de fapt. Regăsim într-un fel datele, din „Pînza de păianjen", o iubire de care eroina nu se poate elibera, cu toate că deziluziile ei

se ţin lanţ. încă înainte de a pleca la Paris, Mirona îl cunoaşte pe Ştefan. Intelectualul subţire, cu oarecare renume în cercurile scriitoriceşti, distins manierat avînd asupra ei ascendentul vîrstei şi poziţiei sociale, (circulă prin mediile aristocratice, soţia lui are o moşie) acesta i se impune imediat. Cînd îl întîlneşte în trenul care o duce spre capitala Franţei, îşi dă seama că e îndrăgostită de el. începe o lungă istorie amoroasă, cu exaltări şi căderi, cu căutări reciproce, cu nenumărate rupturi şi reveniri, cu momente de mari satisfacţii şi perioade întinse de deprimare. In ciuda aparenţei sale (statură masivă, miini enorme, purtări degajate) Ştefan e un bărbat famelic, lipsit de voinţă, laş moralmente şi obişnuit să caute ocrotire.

Interesul analizei reacţiilor contrariate pe care Mirona le încearcă faţă de el stă în surprinderea iraţionalităţii dragostei.

Privită din afară, toată această intrigă e de-a dreptul penibilă. Ştefan o copleşeşte pe Mirona cu declaraţii înflăcărate, îi trimite lungi scrisori pline de citate din Blaga şi Arghezi şi de referinţe intelectuale înalte, o numeşte „dragule drag", „fata fetelor", e tandru, aprins, rugător. Acceptă însă compromisurile cele mai lamentabile, se fereşte să facă vre-un gest decisiv, îi istoriseşte soţiei sale întreaga poveste, îi obţine, ca altădată, chiar concursul pentru a împăca viaţa conjugală cu cea extraconjugală. Madeleine o vizitează în secret pe Mirona şi o roagă să se mute la ei ca Ştefan să se simtă mai bine. El nu e un simplu „coureur", o iubeşte sincer pe eroină, entuziasmele sale lirice sînt autentice, dar avem ele a face cu un copil mare, complet iresponsabil. Egoist, slab, obişnuit să fie cocoloşit, Ştefan cerşeşte dragostea. Autoarea reuşeşte să schiţeze, descriindu-i comportarea o formă specială de donjuanism, aparent paradoxală, dar pe care femeile o cunosc foarte bine. Ea caracterizează tipul bărbatului neintimidat de nici o umilinţă sentimentală, capabil să aştepte ore întregi pe stradă, dacă a fost dat afară din casă, nedescurajat niciodată, insistent pînă la exasperare, dispus să accepte iubirea şi din milă. In mod ciudat această speţă trezeşte instinctele materne feminine şi reuşeşte, acolo unde alţii eşuează. Doamna T. în „Patul lui Procust" îi cedează unui astfel de tip, George D., creionat din fugă. Cella Serghi îl descrie, cu excelenta putere de observaţie a victimei. Mironei nu-i scapă cusururile lui Ştefan. La început observă doar cîteva din ele, cele mai puţin grave (o excesivă politeţe, o timorare faţă de convenţiile sociale), ca să descopere apoi, pe rînd, scăderile serioase, laşitatea morală funciară, comoditatea, filistinismul secret ascuns sub fraze mari. Totuşi — şi aici spuneam e partea cea mai consistentă a cărţii — autoarea înregistrează cu un acut simţ realist cum atracţia continuă să funcţioneze. Zdrenţuit, umilit, confruntat cu nenumărate realităţi dezamăgitoare, sentimentul se încăpăţînează să nu piară. Deranjează doar faptul că tot timpul confesiunea Mironei rămîne doar în planul afectelor sublimate şi voalează aproape integral determinismul instinctual. Fără componenta lui, verosimilitatea acestei legături suferă şi analiza nu poate fi întotdeauna concludentă.

Ca Mirona să scape din capcana sufletească în care a intrat sînt necessre sguduiri profunde. De aceea, autoarea nu neglijează împrejurările menite să-i tulbure preocupările strict individuale. Romanul dobîndeşte astfel şi o zonă întinsă de experienţă socială. La Paris, eroina cunoaşte cîţiva tineri care participă la acţiunile de sprijinire a luptei republicanilor spanioli şi se înrolează apoi în brigăzile internaţionale. In drum spre ţară, ia cunoştinţă, la Viena, de ororile naziste şi salvează fetiţa unei prietene a ei, îm,piedecînd să fie deportată. Ulterior, trăieşte ceasurile înfricoşătoare ale rebeliunii legionare şi constată efectele distrugătoare ale războiului asupra vieţii oamenilor de rînd. Adăposteşte o comunistă urmărită, află cum ea a fost ucisă de elementele reacţionare curînd după eliberare cînd aştepta să o reîntîlnească, îi ia copila spre a o creşte şi se angajează în munca patric-

tică, căpătînd prin exemplu sentimentul răspunderii civice. Pe măsură ce acesta creşte în conştiinţa eroinei, se produce şi desprinderea ei de o întreagă Iunie şi, implicit, de dragostea nenorocită pentru un om ca Ştefan. Personajul îi apare acum în adevărata lui lumină, meschin, livresc, deplorabil; forţa de autoiluzionare a iubirii s-a risipit. Pe terenul unei astfel de edificări morale, clişeele „demonstrative" ale primei versiuni pe care a cunoscut-o cartea se păstrează cel mai mult. Dacă schemele lor primare s-au atenuat simţitor, o intenţie vizibilă de a da anumitor episoade o funcţie strict ilustrativă se face simţită şi întrerupe supărător creşterea organică a epicii romanului. Discuţiile Mironei la Paris cu prietenii obsedaţi de războiul civil din Spania au oarecare autenticitate, cu toate că şi în cadrul lor o diversitate mai dramatică şi mai contrariată a opiniilor (puternicele tendinţe anarhice, ciocnirile între susţinătorii P.O.U.M.-ului şi comunişti, ecourile modului cum anumite calcule politice conjuncturale răceau entuziasmul voluntarilor antifascişti) ar fi dat atmosfera spirituală mai exactă pe care a trăit-o stingă intelectuală atunci. Nu sînt rele nici momentele surprinse la Viena, după anexarea Austriei, nici scenele din lagăr, povestite de Metzel. Multe alte episoade de această categorie au însă un aer cam artificial, dau sentimentul că au fost introduse pentru a-i furniza eroinei tot dosarul împrejurărilor sociale, ca lămurirea ei să fie integrală. Ca să afle că există o mişcare de rezistenţă, pe stradă, o femeie urmărită îi dă un pachet cu manifeste. Ca să ia cunoştinţă de suferinţele oamenilor simpli, trebuie în călătoria spre Craiova să poposească la Cerbu. Aici, capătă o informaţie bogată asupra efectelor războiului, oul a ajuns să coste cît o găină, soţul învăţătoarei a murit pe front, feciorul Anicăi a fost bătut cu „centironu" din ordinul Mareşalului, pînă şi-a dat sufletul, unei femei i-a fost închis bărbatul, muncitor în port, fiindcă a refuzat să încarce vapoarele nemţeşti. Un tovarăş de călătorie o pune la curent cu problema discriminărilor rasiale ş.a.m.d. Nu întîmplările ca atare sînt incredibile, dimpotrivă ele sînt curente, dar irită ordonarea lor într-o suită totdeauna exemplară, niciodată echivocă sau derutantă. Urmele apăsării demonstrative se resimt şi în caracterul personajelor.

Fana prelungeşte în atitudinea-i rebelă faţă de mediul ambiant, răzvrătirea părinţilor ei, victime ale prăpastiei dintre clase. De aici, o întreagă istorie romanţioasă, cam trasă de păr, menită să ne dezvăluie la sfîrşit „trădarea" Moşului Miron şi consecinţele ei fatale. Nu e de ajuns că soţia lui Ştefan apare ca o fiinţă acaparantă, care-i cultivă acestuia comodităţile spre a şi-l ataşa. Trebuie pentru a o dezgusta pe Mirona de lumea aristocratică, să o cunoaştem şi sub înfăţişarea moşieriţei aprige. La fel e nevoie să ni se arate că Ştefan însuşi ascultă de imperativele clasei sale în momentele grele, etc. Şi dacă nu era aşa iubirea Mironei rezista ? Iată unde demonstraţia simplifică arbitrar datele problemei şi-i răpeşte valoarea de experienţă umană mai adîncă.

Din fericire, toate acestea nu afectează substanţial cartea. Forţarea sensurilor lecţiei pe care i-o dă viaţa Mironei în direcţie socială se resimte doar către sfîrşitul romanului, cînd ceea ce avea el efectiv de spus s-a consumat. Compoziţia mozaicală, cu dese şi vioaie schimbări de planuri estompează la rîndui ei stridenţele existente. Cartea, în ciuda dezordinei aparente are o arhitectură bine gîndită. Paginile cu o notă de poezie şi mister, referitoare ia atmosfera apăsătoare din casa Caţian şi la fantoma tinerei bunici dispărute îşi găsesc o contrapondere fericită în cele de observaţie fină psihologică şi culoare consacrate mediului cosmopolit parizian. Succesiunea dramatică a evenimentelor, coincidenţele, reversurile situaţiilor dictate de ele contrapunctează cu salutare efecte diagrama febrei erotice. După „Pînza de păianjen", acesta e al doilea roman prin care Cella Serghi se fixează durabil în atenţia cititorilor.

Nicolae Breban: „In absența stăpînilor"(roman)

„In absența stăpînilor" nu e un roman decît în sensul estetic strict speculativ al termenului, pentru că se prezintă pînă la urmă ca o lume ficțională perfect coerentă şi reconstituită cu amănunțime pe toată întinderea ei. Altfel însă, el se compune din trei narațiuni, epic complet independente şi legate doar metaforic prin titlurile lor : „Bătrini", „Femei", „Copii". Nici măcar sugestia că s-ar constitui în cîmpul unei umanități din care ar lipsi „stăpînii", adică bărbații, nu e exactă. Aceştia apar în toate, printre „bătrini", sub figura anticarului Pamfil, care mai posedă o secretă agresivitate virilă, printre „femei" sub chipul impenetrabil de zeu al arhitectului C''''9i", printre „copii", sub statura atletică şi impozantă a tatălui lui Herbert. Cartea n-are deloc o factură obişnuită şi dacă se caută în ea — cum s-a întîmplat — elementele curente ale romanului, personaje, acțiune, conflicte, situații riguros motivate, verosimilitate realistă imediată, riscă să decepționeze. De-aici şi enervarea unora față de cronicile elogioase, care, discutînd-o ca o operă epică tradițională, îi ignoră dialogurile incredibile (modul absolut nefiresc cum vorbesc D-na Iamandi sau E. B.), bizareria comportărilor, inconsistența intrigilor şi-i acordă calități absente.

Are dreptate I. Negoițescu, reclamînd un unghiu de cercetare adecvat autenticelor virtuți ale cărții, facturii ei originale, poematice mai curînd, destinate a face perceptibilă o viziune morală singulară. Dar nici analiza condusă astfel nu se poate sustrage criteriului funcțional al fiecărui element în ansamblul construcției. Logica interioară artistică a acesteia trebuie dovedită, altfel observațiile locale, oricît de pertinente şi fine nu demonstrează nimic. Un fragment liric sau eseistic, o proiecție imaginativă îndrăzneață pot fi excelente judecate independent şi catastrofice într-o structură artistică mai amplă, pe care să o contrarieze fioros sau să o pulverizeze pur şi simplu. Există metafore excelente în sine, dar care strică anumite poeme. In nu puține romane ratate se întîlnesc pagini descriptive antologice. N-am deloc mania purității genurilor. In definitiv, faptul că o carte de proză e bună fără a se putea numi propriu-zis roman, mă lasă absolut rece. Ca să placă trebuie să fie însă o operă închegată, să aibă organicitaie şi această analiză nu va izbuti niciodată să dovedească, evitînd contemplarea globală, examenul funcționalității elementelor într-un tot, finalitățile fiecărui rînd față de ținta artistică generală.

Dar să ne întoarcem la volumul lui Nicolae Breban. Surprinzătoare şi impresionantă e tocmai coerența viziunii pe care cele trei narațiuni o realizează Construcțiile laborioase, neveridice din limbajul anumitor personaje, discontinuitățile dese ale expunerii, apăsările cam puerile pe fraze cu ambiții filosofante, stîngăciile stilistice, prețiozitățile, cuvintele subliniate sau folosite prea insistent (domnul Nahaiciuc arată ca un fost „puber", doamna Berinde afişează o mulțumire de „puberă", iradiantă, arborii sînt adolescenți şi „puberi"), nu o destramă, dimpotrivă pe alocuri contribuie chiar a-i da o pregnanță halucinantă, semi-fantastică. Ea țintește să facă sensibilă o realitate secretă a determinărilor fizice, trupeşti. Nu e vorba de o coborîre a vieții la nivelul instinciului şi la impulsurile elementare ale speței, ca în literatura naturalistă. Viziunea tinde să releve o inerție fatală a unor mari categorii umane care stau sub semnul alcătuirii lor intime naturale şi au, dacă se poate spune astfel, morala ei. Sînt, cu alte cuvinte, vietăți supuse legii lor biologice definitorii, înfățişîndu-ni-se esențialmente ca „bătrini", „femei", „bărbați" sau „copii", ca animale de pradă sau victime sortite a fi devorate. Cuplul Constantinescu din prima narațiune se înscrie îndată într-o astfel de clasificare. El, un om foarte înalt, paralizai, complet neputincios, țintuit pe

canapea şi redus la o umilitoare dependenţă pînă şi în exerciţiul celor mai elementare necesităţi fiziologice. Ea, măruntă, slabă, scofilcită, ascunzînd sub îfa ţişarea debilă o furie comprimată, sălbatică. Simbioza aceasta dezolantă între trup masiv, pe jumătate inert şi o insectă agresivă, feroce, care-i dă tîrcoale nervoasă, păzindu-l ca pe o pradă aşteptată m,ultă vreme şi cuvenită, o sugerea-" doamna Iamandi comentînd nişte tablouri pictate de o cunoscută. Sînt pînze cu animale dezarmate, viţei, cerbi, mînji, surprinşi in peisaje trandafirii şi în atitudini resemnate care cheamă parcă iminentul atacator. Autoarea îşi trădează in aceste imagini suave instinctele asasine ascunse; de altfel cu bărbatul său, canceros şi trimis să lucreze pînă la epuizare, închipuie un cuplu asemănător soţilor Constantinescu. Ceva din ferocitatea aceasta pînditoare o au mai toate cucoanele decrepite care o vizitează pe doamna Berinde. Foştii bărbaţi apar aici în postura de victime posibile, stîrnind pofta rapace. Naraţiunea duce, în încheiere, viziunea la expresia ei ultimă, halucinantă, silindu-l pe anticarul Pamfil să contemple de visu, ceea ce sugerase tot timpul delirul verbal al doamnei Iamandi. In odaia soţilor Constantinescu, aproape goală, cu mobilele trase la perete, luminată orbitor, pe masă zace cadavrul enorm al bătrînului. Minusculă, neagră, în jurul lui făptura care-l veghează se agită cu gesturi febrile şi triumfătoare de necrofor Tablourile stranii ale doamnei Wilier îşi desvăluie acum substratul într-o întruchipare nudă, terifiantă. A doua naraţiune, cea mai lungă, evidenţiază altă clasificare de acelaşi tip bio-psihic. Principiul vital, scos de astă dată în relief e al feminităţii. In familia Barta, el s-a repartizat inegal, mama şi fiica mai mare l-au acaparat integral, se mişcă amîndouă sub imperiul lui cu o absolută degajare. Mezinei, E. B. pare să-i fie însă complet străin. Deşi e foarte frumoasă şi are o puternică personalitate, ei îi repugnă toate manevrele pe care le desfăşoară mama, sora sau colegele sale în faţa bărbaţilor. De fapt lui E. B., nu-i lipseşte feminitatea, dar la ea aceasta ia o formă pur trupească, exterioară complet spiritului. Asistăm prin urmare la o stranie luptă, cu nu puţine răsuciri dureroase şi tragice între caracterul eroinei şi poruncile suprapersonale pe care i le dă făptura sa fizică. Ca să se răzbune pe intenţiile mamei şi surorii ei de a o mărita cu un personaj plat, doctorul Subu, E. B. îşi fabrică o iubire. Alege la rece băiatul asupra căruia o va proiecta, îi cîştigă afecţiunea, îi impune nişte relaţii distante, numai aparent amoroase, apoi inventează o pasiune şi o joacă fără cusur. Dar minând sentimentul, constată la un moment dat că e cu adevărat îndrăgostită. înverşunată pe o natură intimă care o desminte, vrea să-i prescrie in ordinea sentimentală rigoarea caracterului ei neconcesiv. Cînd partenerul dă dovadă de o mică slăbiciune, hotărăşte să-l „pedepsească" exemplar şi capital şi-şi face corpul instrumentul acestei sancţiuni teribile, căsătorindu-se cu doctorul Subu. După ce are de la el un copil şi se poartă ca soţia cea mai devotată, ani de zile, hrănindu-se cu satisfacţia că silnicia pe care şi-a impus-o îi crciază o infinită suferinţă vinovatului, trupul o trădează a doua oară. O voinţă a lui, obscură, tiranică o împinge în braţele arhitectului Catargiu. Duelul acesta ciudat continuă, căpătînd acum o expresie disperată. E. B. îşi părăseşte soţul, copilul, familia, serviciul unde lucra, dar refuză să se mute la Catargiu şi să se mărite cu el. Ideea de a-şi afirma caracterul inflexibil „pedepsindu-i" pe alţii prin propriul ei corp o urmăreşte. Eroina se sinucide aruncîndu-se de pe platforma unui siloz. A treia naraţiune completează această imagine a umanităţii supuse predestinărilor sale biologice în forme tiranice cu o altă categorie de vietăţi care au regimul lor propriu existenţial : copiii. Ei îşi descoperă abia trupul şi într-un mod fragmentar, însuşindu-şi datele realităţii înconjurătoare printr-o experienţă incompletă, mereu inedită. De aceea întîmpină şi consumă tot ce viaţa inedită le oferă cu o lăcomie teribilă, sînt „oglinzi carnivore". Un băieţel, Herbert, trece de-a lungul unei zile prin necontenite asemenea solicitări misterioase trăind visceral frica, sentimentul inferiori-

taţii, voluptatea puterii, fiorul erotic etc. Mişcarea lui prin universul acesta confuz de porniri, satisfacţii şi deziluzii e admirabil reconstituită, cu o facultate in intuirea zonelor sufleteşti abisale rară. Aceasta constituie de fapt, după mine, însuşirea principală a lui Nicolae Breban. El aduce în proza noastră contemporană o reliefare energică a unor dimensiuni existenţiale pe care alte scrieri au tins, o bună bucată de timp, să le ignore. Omul determinărilor tainice fizice tindea să dispară sub o raţionalizare schematizantă a comportărilor sale. De aici, o tendinţă polemică la acest tînăr prozator foarte dotat, de a releva cit mai expresiv cîmpul magnetic complex al condiţionării noastre biologice. Intenţionalitatea artistică a romanului In absenţa stăpînilor" se lasă definită, cred eu, mai ales astfel. Justificarea proiecţiilor lui poetice semi-fantastice care ţintesc să se organizeze într-o viziune a umanităţii e de ordinul acestei sublinieri. Există in carte un nerealism al percepţiei imediate, paginile intrigă şi derutează simţul comun adeseori. Datele vieţii pe care autorul urmăreşte să le facă sensibile apar reliefate însă cu o mare forţă şi o incontestabilă sugestivitate. Incizia realistă e adincă şi adevărată într-un al doilea plan ascuns, abordabil prin intuiţia poetică şi reflexivitatea lirică. Discontinuităţile, golurile epice, divagaţiile, schimbările bruşte de unghi în descripţii, asociaţiile neaşteptate sînt chemate să ducă la acest rezultat. Intr-o fotografie simplă sistemul osos rămîne invizibil. Ca el să apară la examenul radioscopic se sting luminile, se folosesc radiaţii care lasă în umbră alte detalii ale corpului. La o izolare analoagă procedează şi Nicolae Breban prin mijloace narative adecvate. E discutabil, firește, dacă le foloseşte întotdeauna cu o egală dibăcie. Astfel, virtuţile sugestive pe care le au lungile dizertaţii ale doamnei Iamandi în planul imaginarului (subtext creat de modulaţiile vocii; anumite formulări cu efecte asociate, gîndurile ascultătorului, atmosfera din cameră, etc.) şi-ar fi găsit o concretizare mai fericită sub forma relatării indirect libere (erlebte Rede), sau monologului interior, ca la Faulkner (Absalon! Absalon ') decît a transcrierii vorbirii nemijlocite. Violarea experienţei aperceptive e aici prea stridentă şi autorul nu-i poate înlătura ecoul supărător făcîndu-l pe anticarul Pamfil să remarce că interlocutoarea lui pălăvrăgeşte fără sens, sau pe aceasta să se scuze că utilizează un mod de exprimare preţios, nefiresc. Şi diversele precizări teoretice destinate a ne convinge că există o filozofie o trupului, deci a ridica sugestia poetică suficientă la pretenţia ideilor speculative puteau lipsi fără pagubă. Iarăşi, nici o disimulare mai abilă a propriei sale personalităţi nu i-ar fi stricat naratorului, atunci cînd se substituie eroilor în planul reflexivităţii (E. B. începe de la un moment dat să aibă cam acelaşi univers imagistic cu doamna Iamandi sau Herbert). Dar dincolo de asemenea scăderi, cartea lui Nicolae Breban vădeşte o uimitoare maturitate scriitoricească. Sîntem în faţa unui prozator cu neobişnuite resurse. O înzestrare poetică rară, imaginaţie vie intelectuală, putere asociativă impresionantă, simţ al observaţiei ascuţit, sfredelitor, îndrăzneală în explorarea mijloacelor literare se aliază toate spre a da un text dens, nervos, cu nenumărate sclipiri tulburătoare. Există o frenezie vitalistă care se exhibează în scrisul lui Nicolae Breban, pînă la cruzime cîteodată, dar ea trădează o neliniște autentică, o familiaritate reală cu zonele obscure ale existenţei. Scenele de decrepitudine ultimă umană din camera soţilor Constantinescu, prezentate prin reacţiile bătrînului înţepenit pe canapea şt apoi prin spectacolul inform care i se oferă anticarului Pamfil, rămas în întuneric, au o acuitate dezolantă exemplară. Nu se uită uşor nici agitaţia obscură a stafiilor din casa Berinde. In povestea lui E. B. constrîngerea interioară, desmințită mereu de iraţionalitatea impulsului biologic şi reluată iarăşi, cu o încăpăţînare disperată, atinge o memorabilă duritate dramatică. In apele oglinzilor carnivore îngheaţă o undă uşoară de humor. Naraţiunea derulează filmul imaginilor, adesea, cu o mişcare sigură, complicată şi savantă, avînd cînd creşterea înfrigurată a visului: „Toate animalele ei erau graţioase şi slabe, atît de graţioase şi de slabe încît se

născuseră parcă sub zodia „victimei", toate indiferent de specia căreia, aparțineau şi de locul geografic în care erau surprinse erau născute, create în mod predes tinat pentru a fi victime posibile unor alte animale brutale şi feroce, care nu apăreau niciodată în acele pînze, nici un semn vegetal sau aerian nu indica posi bila lor apropiere, dar ele trebuiau să fie în apropiere, undeva pîndind cu şi„ spinării puternică şi curbată, cu ochii calmi şi inexpresivi, cu trupul crispat şi nemişcat, cu muşchii rigizi, zburînd prin nervurile unei frunze lungi, care atîrna elegant dintr-un copac ce nu trăieşte prin părțile noastre, prin crăpăturile unei pietre acoperite cu muşchi, pe care îşi sprijină o ciută copita ei delicată...", cînd descompunerea mecanică, dirijată şi reversibilă a dispozitivelor introduse în apa. râtul de proiecție : „Stătu multă vreme aşa, nemişcat, privind fără să vadă nimic şi în acest timp, de ciudă şi furie neputincioasă, împinse cu gîndul camionul înapoi la începutul străzii, şi-l lăsă să vină din nou, cu ambalajele sale, iar sus, pe lăzi, îl păstră doar pe cel cu muzicuța, şi tot acolo, dar în celălalt capăt, rezemată de oblonul dindărăt, în aşa fel ca să i se vadă picioarele lungi, arcuite, înfăşurate strîns într-o fustă ieftină, de-un roşu spălăcit, care însă sublinia într-un grad înalt farmecul coapselor şi al genunchilor o fată... fața acelei fete, Herbert nu şi-o putea închipui, deşi ezită multă vreme, dar în cele din urmă, cum camionul trebuia totuşi să treacă, ea îi zîmbi dintr-un oval alb, cu o pată întunecată spre frunte, unde trebuie să fie ochii negri, fierbinți, sclipitori, dar nu apărură decît două sprîncene drepte. Ajuns aici, pe Herbert îl nemulțumi din nou ceva, opri din nou camionul, îl trimise îndărăt la capătul străzii şi-l lăsă să vină, gemînd şi hurducîndu-se, doar cu fata şi-o dată ajunşi în dreptul lui, o ladă sau altceva trebuia să se rostogolească în drum, fata să țipe (mereu zîmbindu-i însă), maşina să se oprească şi...", cînd împietrirea mută şi criptică a unei ultime zvîcniri de viață păstrate pe o retină moartă; „Hîrtia e gălbuie şi groasă, din sănga se conturează şi un drum mocirlos, abia schițat, care probabil toamna şi primăvara se preface într-un fel de rîu tulbure, puțin adînc, cu urme de roți şi copite de cal şi de vite, în dosul casei se află un grajd, încă în picioare, care pare să se sprijine de trunchiul unui salcîm uscat, poate fulgerat, pentru că nu mai are coroană, şi lemnul e spart şi spintecat în lung şi răsucit ca o frunză îngustă şi uriaşă, în ale cărei nervuri se adăpostesc animale nevăzute, de cîmpio, respingă- toare, îngropate în muşchiul negru şi putred".

Opera şi destinul scriitorului

de **Aurel Dragoş AAunteanu**

Într-un interviu acordat la începutul acestui an revistei *Le Figaro Litteraire,* Marc Chagall făcea o mărturisire care închide în simplitatea ei un adevăr măreţ şi înfricoşător în acelaşi timp, cu mari consecinţe în ceea ce priveşte poziţia artistului în lume. Acest bătrînel simpatie, sprinten la cei optzeci de ani ai săi, comparat de reporter cu Chaplin, se obstina în a nu răspunde la întrebarea de ce mai pictează la o vîrstă la care omul normal nu mai aşteaptă nimic de la viitor, la care îşi încheie în mod obişnuit existenţa. Spunea Chagall: Răspundeţi D-voastră pentru mine. Vă acord această încredere. Reporterul a fost intrigat, bineînţeles, şi s-a întrebat cum ar putea să facă aşa ceva. Marele pictor a devenit atunci foarte grav şi i-a spus : „— Aţi văzut ultimele mele pînze ?

— Da.

— După D-voastră, este ca şi cum ele nu ar exista ?

— Nu, nicidecum.

— Iată de ce le-am pictat. Ca să existe."

Artistul participă la creaţie, augmentează existenţa, dar în aceeaşi măsură tentativa sa implică o ambiguitate fundamentală. Fiindcă acelaşi Chagall sublinia mai departe că adevărata valoare a operei nu vine din ceea ce face artistul, ci din felul cum o judecă ceilalţi. Nu pînza este opera, ci limbajul ei, sistemul de semne care se creează în contemplator. Lucrurile primesc un sens şi mai adînc în cazul literaturii. Cartea este în fond o operă tipografică. Imaginea operei literare se constituie în cititor, nu există decît pentru el, cuvintele neavînd valoare şi sens în afara lui. Pictorul sau sculptorul lucrează cu elemente obiective, culoarea, piatra, ele există de la începutul la sfîrşitul lumii. Scriitorul foloseşte un instrument care este el însuşi o creaţie spirituală a omului. In fond este o convenţie a spune : uite romanul lui cutare, cartea este un obiect, realitatea artistică fiind de altă natură, tot aşa cum este realitatea şi irealitatea conştiinţei şi spiritualităţii noastre. Acest relativism postulează demersul esenţialmente tragic al artistului : materialul său este mai mult decît fragil, esenţa lui este de natură ireală. Artistul scrie într-o limbă numai a lui, ce trebuie tradusă de fiecare dintre cei care îşi apropie opera lui, cum spunea Heidegger despre greci, esenţialul ar fi să-i traduci în greceşte. Scriitorul caută într-adevăr „cuvîntul ce exprimă adevărul", direcţia sa fundamentală constă însă în aceea că acest cuvînt are adîncimea sa, „infernul" său, ca în versul lui Ion Alexandru. De aici încolo se defineşte participarea adîncă a operei sale la realitatea umană, în măsura în care opera nu-i mai aparţine, în măsura în care este însuşită, creată de ceilalţi. Şi cu toate acestea se spune că este opera lui, pe baza ei este definit artistul, se fac consi-

derații de natură diversă asupra lui, pînă la violarea celei mai mari i„f a gîndurilor şi sentimentelor sale. Nedreptatea nu i se face numai artistului ^ şi contemplatorului care tinde să se definească în aceeaşi măsură în ro~„ °ı -m i aport cu opera. Toate aceste trei realități : artistul, opera, contemplatorul, sînt real'rt-dinamice însă, care se contaminează şi se constituie în permanență, nici dintre ele neavînd o structură imuabilă. Cel care este în permanență frustrai în această relație este artistul. Odată ce i-a dat drumul în viață, el n„ participă la operă, ea îl închide in sine şi-l expune la discreția celorlalți Anali zînd propoziția heideggeriană *Sein zum Tode,* Sartre spunea că moartea este limitativă, anulînd libertatea omului. După moarte nu mai exişti decît pentru ceilalți, nu mai poți alege, moartea este „la chute". Se poate spune astfel fiecare operă este o moarte a artistului, moartea sa este viața sa şi, paradoxal include în sine o dialectică profundă. Locul privilegiat este cel al cititorului' Acesta poate reveni la operă, poate să stabilească diverse relații, să evolueze o dată cu ea. Cititorul este suveran ; chiar şi intoleranțele şi nedreptățile sale pot fi înțelese şi scuzate. Fervoarea sa justifică orice. Faptul că Sainte-Beuve n-a înțeles *Madame Bovary* nu-l compromite, pe cînd o carte neizbutită consacră o fisură în profilul scriitorului. Artistul n-are voie să greşească față de cititor acesta din urmă poate să fie nedrept cu artistul. Frustrat în permanență, artistul nu mai dispare în spatele operei, el este căutat, etalat, judecat, la discreția fiecărui cititor al său. Dar poziția sa față de operă nu este cu nimic mai însemnată decît a oricui, şi de aceea Chagall putea spune că „existența veritabilă" a operei sale o dau ceilalți şi cerea reporterului care îi lua interviul să-i spună el de ce pictează. „Chiar mă interesează ce veți spune", mărturisea marele pictor. în afară de aspecte cu totul exterioare, artistul nu poate şti despre propria sa operă mai mult decît oricine alt cineva. El poate spune cînd şi cum a scris-o, chiar ce a vrut să afirme prin ea, iar opera în existența sa prin ceilalți să-l contrazică, aş îndrăzni să afirm că îl poate chiar duşmăni. Existența fiecărui artist este o luptă continuă cu opera sa, nu în procesul concret de creație a ei, ei după ce această operă s-a îndepărtat de el. Există de pildă scriitori care nu mai. pot ieşi de sub stăpînirea primei lor cărți, aceasta le dă profilul din cadrele căruia nu mai pot ieşi niciodată. In acest caz opera îşi învinge creatorul, îl ia definitiv în stăpânire, avatarurile ei vor însemna destinul scriitorului. Unii işi supun propriile opere prin altele, ulterioare, la fel de mari şi de semnificative, de cu totul altă structură. Rebreanu nu poate fi înțeles numai prin *Ion* şi nici Faulkner numai prin *The Sound and the Fury,* deşi acestea sînt opere capitale. Shakespeare este creatorul lui Hamlet, dar şi al lui Falstaff, el poate trece de la *Regele Lear* la *Furtuna,*

In sensul celor spuse mai sus, mă urmăreşte una din imaginile cele mai tulburătoare din întreaga operă a lui Faulkner. In *Light in August* domnişoara aceea bătrînă, Joanna Burden, descendenta unei familii de antisegregaționişti de origină franceză, îşi îngroapă rînd pe rînd toți membrii familiei în livada conacului. Este livada luxuriantă în care vitalitatea naturii sudului devine de-a dreptul obscenă, cu iarbă grasă, descrisă mai ales în lumina prevestitoare de cataclisme a sfîrşitului de vară, livada dragostei ei cu negrul Joe Christmas, în care îl aşteaptă goală în noapte, aţîţîndu-1 cu cuvinte indecente. In această livadă şi-a îngropat bunicul şi unchiul, împuşcați de colonelul Sartoris, a nivelat mormintele şi a risipit frunzele peste ele, să nu se mai cunoască unde sînt. Ei sînt astfel peste tot, sînt acest Sud violent şi măreț, el devine o creație a tuturora, prin moartea lor. Ei au devenit solul acestei Patrii. Iar colonelul Sartoris nu va fi la rîndul lui împuşcat de un membru al familiei, tot aşa cum ucigaşul său nu va fi împuşcat de fiul său. Tot aşa, fiecare carte este un asemenea loc în care scriitorul moare sub ochii celorlalți, devenind apoi temeiul germinației

oricărei vieţi născute în marginea ei. El devine fondator de *patrie a gîndirii, -um* zi‘‘ acelaşi Heidegger. Chiar dacă viaţa ulterioară îl neagă, impulsul demiurgic îi aparţine, jertfa pusă la temeliile edificiului a fost numai a lui.

•

într-un splendid studiu consacrat lui Rebreanu, în *Istoria literaturii române,* george Călinescu făcea o observaţie care nu poate fi acceptată. Călinescu îl consideră pe Ion o fiinţă instinctuală, dominată de pasiuni josnice. Observaţia criticului era una de natură caracterologică, de loc minimalizatoare în sensul reuşitei personajului, şi de altfel se explică prin formaţia lui Călinescu. în general, consider acest studiu drept tot ce s-a scris mai profund la noi despre Rebreanu. Mi se pare însă că, în perspectiva pe care o avem acum asupra operei lui Rebreanu, Ion nu trebuie considerat un caracter şi judecat ca atare. Caractere sînt învăţătorul Herdelea, preotul şi chiar Titu Herdelea. Ion are însă o poziţie specială şi o semnificaţie mai adîncă. El este, într-adevăr, expresia unor forte obscure, inexorabile, faţă de ele propria sa viaţă devine ceva lipsit de importanţă. Da, Ion este lipsit de sentimente omeneşti, o seduce pe Ana fără nici un scrupul, pentru a pune mîna pe pămîntul ei. Şi, cu toate acestea, Ion nu este un monstru. Ion este purtătorul unui destin, şi este tot atît de puţin responsabil de el pe cit erau personajele tragediilor antice sau cele ale romanelor lui Fauikner. Ion este un personaj de mitologie românească, ou o structură tragică fără precedent şi încă neatinsă la noi. Trebuie spus că Rebreanu a fost tot timpul obsedat de *jatum.* Un roman al său mai puţin cunoscut de marele public, interesant şi sub raport epic, oferă cheia unei idei de mare valoare pentru întreaga sa operă. Mă refer la *Adam şi Eva,* cu determinismul său ocult. Ca în *Adam şi Eva,* în toată opera lui Rebreanu se simte prezenţa unui destin de la care oamenii nu se pot abate, un destin colectiv în *Răscoala,* a cărei primă parte reprezintă o mare frescă a inexorabilului, un destin individual cu virtualităţi de tipologie românească în *Ion.* Rebreanu este primul mare prozator român care introduce fatalitatea în destinul românesc. Personajele sale sînt strivite sub o lege mai tare deoît ele şi singura posibilitate de împotrivire faţă de această lege o oferă sentimentele umane, în Ion dragostea personajului principal pentru Florica. Dar, odată împlinită legea destinului, unealta lui trebuie să dispară şi aceasta se va întîmpla prin împotrivirea ei. Destinul iui Ion fiind pămîntul, abaterea de la el, dragostea reînviată pentru Florica, îi va aduce moartea. Personajul nu mi se pare de tip voluntar, cum a fost considerat, dimpotrivă. Este ezitant, ar dori să aleagă, dar această posibilitate îi este refuzată. Ion este expresia unei maxime mai vechi, a lui Miron Costin: Căci nu vremurile sînt sub om, ci bietul om sub vremi... El a încarnat la un moment dat destinul social al ţăranului român. Tragismul său vine din slăbiciunea sa. Faţa destinului, a vremii, este hîdă, adeseori provoacă moartea, oehiul său nu iartă, omul este însă o fiinţă in care răzbat sentimente calde şi pure. Această minimă rezistenţă dă personajului valoare şi reprezintă salvarea sa.

Foarte semnificativ este un aspect al operei lui Călinescu însuşi. în general, analizele romanelor sale se opresc cu precădere la Ioanide ca tip reprezentativ. Ultima vreme ne-a adus în acest sens cîteva pătrunzătoare analize datorate lui S. Damian. Aş vrea să insist aici asupra unui aspect neglijat pînă acum. Nu s-a remarcat că Ioanide se află într-o simetrie perfectă cu un alt personaj, cu Hagienuş. Ioanide este static, cum sînt întotdeauna prototipurile clasice, Hagienuş comportă o evoluţie atent urmărită, sfîrşind în paranoia. Ioanide întruchipează armonia fizică şi morală, din constituţia sa sînt excluse forţele tenebrelor care ar putea să-j amenînţe fiinţa, el evită gîndul morţii. Hagienuş este disarmonia totală, obsedat de fantasme groteşti, pîndit de nebunie, trăind în vecinătate cu

moartea. Senectutea lui Ioanide este monumentală şi liniştită, cea a lui Hagienuş este decrepită. Idealul lui Ioanide este unul de mare eficienţă socială, cel lui Hagienuş de o inutilitate perfectă. Ioanide este realizat cu mijloace eminamente realiste, Hagienuş comportă o mare doză de fantastic, de macabru chiar de mijloace dintre cele mai moderne provenite din tradiţia romanului „negru"' Paralela se poate stabili foarte precis şi nu este cazul să insistăm aici asupri unor amănunte. Parafrazîndu-1 pe Platon, care afirma despre Diogene că este un Socrate nebun, cred că putem spune despre Hagienuş că este un Ioanide dezaxat Ioanide şi Hagienuş sînt cei doi poli între care a pendulat sensibilitatea călinesciană. Primul a fost realitatea ideală spre care au fost aţintiţi în permanentă ochii săi, al doilea reprezenta prăpastia dezorganizării unui spirit însetat de absolut, cu o prea mare propensiune a eului. Distincţiile de mai sus au numai o valoare tipologică, dacă ar trebui să risc o apreciere aş spune însă fără ezitare că Ioanide are o mai mare valoare reprezentativă, pe cînd Hagienuş este mai realizat ca personaj literar. Hagienuş este cea mai izbutită creaţie a lui Călineseu un personaj comparabil numai cu marile tipuri balzaciene. Cred că Ioanide este rodul formaţiei intelectuale clasicizante a lui Călineseu, iar Hagienuş expresia temperamentului său asiat, baroc, cum îi plăcea să spună. Oare tentaţia grozavului şi a anormalului, subliniată de el însuşi în capitolul introductiv la *Impresii asupra literaturii spaniole,* nu sînt caracteristici ale lui Hagienuş care, în final se închipuie Alexandru Macedon ? Dicotomia relevată aici este mai puţin evidentă în alte părţi, mi se pare însă că formează fondul de exasperare, s-ar putea spune chiar de disperare, în înţelesul filozofic, al întregii opere călinesciene. De aici măreţia acestei opere pline de antinomii. Călineseu admira coerenta profundă a lui Pîrvan, şi avea temperamentul lui Iorga, ceea ce i-a dat în permanenţă o stare de tensiune a personalităţii unică în toată literatura română; era un sfînt laic care practica tentaţia răului, avea „aşchia în carne" — că să întrebuinţez o expresie a lui Kirkegaard. Nimeni n-a resimţit mai mult ca ei condiţia imanenţei şi n-a avut o mai mare voinţă de a o transcende. Poate că a izbutit în poezie. Să-1 ascultăm din nou citindu-şi versurile ! Nimic nu mai este particular omenesc aici, poetul ne poartă pe un alt tărîm, de relaţii mai pure şi mai reci. Nu este întîmplătoare imagistica lui. în conferinţa despre clasicism, din 1946, umbla pe cărările de sticlă ale absolutului, iar pe Pîrvan îl descrie ca pe un Brand păşind pe un munte de gheaţă. Absolutul, gîndirea pură nu pot fi imaginate altfel. Această stare este însă fără atribute, măreţia referindu-se Ia lupta poetului de a o realiza. Călineseu a tins în permanenţă spre totalitate şi pilda cea mai elocventă este *Istoria literaturii române,* avînd în opera sa locul pe care-1 ocupă simfoniile în cea a lui Beethoven.

Am luat numai două exemple, urmărind viaţa unor opere monumentale. Iar Călineseu a trăit în actualitatea literară cea mai apropiată de noi. O discuţie amplă ar putea să opereze şi alte analize. O trăsătură este comună tuturor acestor opere: responsabilitatea. Scriitorul se simte părtaş la alcătuirea lumii, el îndeplineşte un act esenţial şi grav. Un truditor al pămîntului îşi urmăreşte scopul cu obstinaţie şi seriozitate absolută. El nu se poate juca cu munca sa, de ea este legată viaţa sa şi a familiei sale, din truda braţelor sale se hrăneşte. Orice s-ar întîmpla, tocmai el trebuie să culeagă, aceasta este raţiunea existenţei sale. Opera sa nu poate să nu iasă bine, deşi este supusă unor factori imponderabili. Secretul tuturor acestor izbînzi este marea sa responsabilitate şi gravitate. De asemenea, nici un scriitor care îşi simte vocaţia nu se poate trata cu uşurinţă. în esenţa sa, orice atitudine umană prezintă un raport stabil cu *cosmosul,* înţeles în sens grecesc, care îi fixează poziţia ontologică. Scriitorul trebuie să pună în această relaţie o onestitate totală, o conştiinţă a lucrului făcut care să excludă lipsa de semnificaţie. El poate să rateze o operă, dar chiar şi aşa această operă va

semnificația și poziția ei. *Scrinul negru,* de pildă, este o operă ratată dar nu mai puțin o operă mare, produs al unei conștiințe scriitoricești greu de atins. Oricum, include o valoare și un sens existențial, fiindcă acestea vin din articulația intimă a structurii scriitoricești, din atitudinea creatorului.

•

Am ajuns la un fapt capital: atitudinea omului și a artistului. Brâncuși spunea că greu nu e să faci ceva concret, ci să te pui in starea de a face. Adică să ai o anumită atitudine față de material și față de conținutul artistic indeterminat al acestuia. Cred că în istoria omenirii există cîteva prototipuri care epuizează atitudinile umane, reprezentînd modurile de apropiere a realității. Unul dintre acestea este fără îndoială Socrate. El rămîne pînă azi prototipul atitudinii filozofice. Cu el apare pentru prima oară conștiința faptului că există o realitate obiectivă și una a gîndirii noastre, obiectul și subiectul, și se pune întrebarea privitoare la raportul lor. Prin teoria conceptului se elaborează normele logicii și ale cunoașterii. Nu există filozofie în afara acestei distincții și a meditației relației dintre cele două realități. Mai tîrziu, într-o formă evoluată, Engels va considera că aceasta este problema fundamentală a filozofiei. Iată de ce Socrate este Filozoful, atitudinea lui fiind definitorie pentru un mod de existență superioară a umanității. Socrate, căruia Hegel îi face unul dintre cele mai frumoase portrete, în prelegerile sale de istorie a filozofiei, considerîndu-1 o operă de artă desăvîrșită, supusă unui unic principiu interior, independentă de împrejurări, despre care putem ști ce a fost, dar nu cum a ajuns ceea ce a fost!

Prototipul autorului epic este Tolstoi, acest conte care poate fi imaginat scriind *Anna Karenina* după ce a venit de la plug, încălțat în cizmele lui de mujic, care se gîndea la una din cele mai adînci pagini ale literaturii universale, *Moartea lui Ivan Ilici,* călărind pe întinsurile sale de la Iasnaia Poliana. Thomas Mann avea dreptate, Tolstoi este natura într-o nouă ipostază, în el găsești totul, lumea această largă cu viața ei glorioasă și cu marile ei dureri, dragostea și moartea, nebunia și boala, instinctul și rafinamentul, demnitatea, onoarea și decăderea cea mai mare, generozitatea și crima, istoria și destinele individuale. Opera lui cunoaște toată gama procedeelor artistice, de la fresca socială, ceea ce este evident, pînă la analiza psihologică infinitezimală. îmi amintesc de clipa cînd, în *Trei morți,* doctorul se uită semnificativ la soțul moșieriței ofticoase. Aceasta înțelege și își plimbă repede privirea de la unul la altul. Nu putea să creadă că va muri imediat: aceasta este moartea, nu, nu se poate, mi se întîmplă mie ? vrea să spună această privire notată de autor. E un întreg studiu de psihologie aici! Tolstoi n-a supralicitat nimic, nici o notă falsă nu există în toată opera sa. Viața ei este calmă și egală cu sine, cum este însăși viața lumii, cum sînt mersul stelelor și curgerea timpului.

în opera lui Tolstoi nu există referințe directe la persoana autorului ei. Fiecare personaj își are locul și sensul existenței care i se cuvin într-o lume care își ajunge sieși, nu mai este nevoie de raportarea la creatorul ei pentru a o înțelege. Personajele sale trebuie judecate prin viața lor din operă, Tolstoi nu ne poate da aici alt ajutor pentru luminarea lor. Un profesor celebru pe vremuri, E. Dupreel, a scris un tratat în care argumenta foarte solid inexistența persoanei reale a lui Socrate, cu toată mulțimea de mărturii despre el, considerînd socratismul un mit. Există opere semnate de Tolstoi, dar peste o mie de ani și el se poate transforma într-un mit. Este destinul personalității exemplare! Așa s-a petrecut cu Homer și cu Shakespeare și nu lipsa documentelor privitoare la viața lor este de vină, ci raportul dintre ei și opera lor.

Revenind la autorii noştri, Rebreanu este şi el un epic, prodigiozitatea operei sale este evidentă. Ea a fost pusă în valoare de Călineseu. Acesta din urmă este alt tip de scriitor. Ioanide şi Hagienuş au nevoie de el pentru a fi înţeleşi si Călineseu devine astfel prizonierul propriei sale opere, transformîndu-se el însuşi într-un personaj la care se referă toate celelalte. Tolstoi şi Rebreanu sînt creatori de operă, Călineseu este creator de personalitate. Universul operei sale este propriul său univers, el nu tinde spre obiectivare, împotriva voinţei autorului şi cu tot balzacianismul declarat. Călineseu nu este un scriitor de factură epică, de altfel în romanele sale viaţa nu „curge" ca marile fluvii şi majoritatea personajelor sale n-au existenţă independentă şi nu evoluează. Precizez încă o dată că aceste distincţii nu au implicaţii valorice, ci strict tipologice. Fără a vehicula noţiuni şi teorii în romane, mi se pare un eseist de tipul moraliştilor, un. La Bruyere cu ochiul mai penetrant şi mai mărit chiar decît cel al scriitorului Irancez. La această trăsătură se adaugă aceea dominantă a unui dinamism extraordinar al personalităţii. Sînt acei oameni mari, structuri polivalente, în stare de orice. Dacă ar fi lucrat în fizica nucleară, Călineseu ar fi fost tot atit de mare, putea să facă istorie în Asia ca şi colonelul Lawrence, să descopere pămînturi noi sau cine ştie ce. Avea însă puterea de a judeca pe alţii, şi a devenit un Saint-Simon român! Călineseu asocia însă excepţionalei lui aventuri intelectuale structura unui mare moralist. Din toate acestea au ieşit unele dintre cele mai mari opere ale literaturii române. Ele sînt operele unei structuri clasiciste şi ceea ce se poate remarca imediat este marea lor unitate. Nici un rînd apocrif nu li se poate adăuga, iar existenţa autorului va fi întotdeauna o certitudine.

Polemici literare contemporane

de **N. Tertulian**

Discuția senină și pe cît cu putință obiectivă a relației existente în cîmpul literaturii actuale între partizanii avangardei literare și cei ai unei literaturi realiste, perpetuînd tradițiile secolului XX și sincronizîndu-se cu realitățile celei de a doua jumătăți a veacului nostru, este adeseori viciată sau împiedicată de cîteva prejudecăți tenace. Există în primul rînd o prejudecată cu caracter pragmatic și — de ce n-am recunoaște-o —• social-politic : profesia de credință în favoarea unei literaturi realiste (aflată nu în raport de discontinuitate sau ruptură cu tradiția realismului sec. XIX, ci de succesiune și dezvoltare), mai ales cînd este însoțită de un gest polemic la adresa pretențiilor hegemonice ale avangardismului literar, apare instantaneu suspectă de conformism și conservatorism social-politic, drept un act de auto-apărare în fața spiritului rebel al avangardismului.

O ciudată sociologie a literaturii stabilește un soi de egalitate între *credo*-ul realismului literar și cultul stabilității sociale sau apologia realităților constituite : ecuația care pune semnul egalității între perpetuarea realismului secolului XIX și cultul unei literaturi moralistioe, echilibrate și stenice în regimurile sociale dornice de stabilitate își află complementul ei firesc în exaltarea curentelor avangardiste și moderniste ca singurele forme de artă consecvent non-conformiste, rebele și demistificatoare. Isaac Deutscher considera recent că poate justifica definirea lui Georg Lukacs drept cel mai de seamă critic literar marxist al epocii cultului personalității cu argumentul că simpatiile literare ale lui Lukacs pentru literatura clasică și pentru marele roman realist al secolului XIX s-ar fi aflat într-o coincidență deplină cu instaurarea cultului unei literaturi clasicizante și realistice în literatura sovietică a deceniului 1930—1940. După cum simpatia lui Lukacs pentru literatura „patricianului" Thomas Mann și rezervele sale față de experimentele brechtiene din acea epocă s-ar explica prin adeziunea sa la politica de alianță cu păturile burgheze în cadrul Frontului Popular anti-fascist și prin îndepărtarea de exigențele unei literaturi „pur"' revoluționare. Cultul realismului (de tipul sec. XIX) s-ar sincroniza astfel cu o politică de echilibru social : ideea că realismului consecvent (de tipul celui promovat de Lukacs) îi este congenitală o vocație critică, polemică și demistificatoare, ostilă oricărui apologetism și conformism social-politic, nu pare a intra în cadrul acestor raționamente. Faptul că Georg Lukacs a fost primul critic de seamă contemporan care a ținut să consacre un amplu studiu elogios literaturii lui Solzenitzin, studiu fidel întrutotul este-

ticii sale realiste, demonstrează prin el însuşi cît este de solidă ecuaţia de mai sus.

La un mod mai subtil, dar într-un spirit similar, Th. W. Adorno, va tinde să atribuie critica avangardismului literar de pe poziţiile realismului, unor raţiuni de ordin pragmatic şi „ideologic". Cînd în eseul dedicat lui Beckett: „Versuch, das Endspiel zu verstehen" *), Adorno va scrie drastic şi agresiv la adresa lui Lukâcs: „Spirite totalitare ca Lukâcs, care se dezlănţuie împotriva adevăraţilor teribili simplificatori (ai realităţii, n.n.) cu epitetul de decadent... detestă la Beckett ceea ce ei trădează", apare evident că anti-modernismul şi anti-beckettianismul ilustrului doctrinar al realismului este atribuit pur şi simplu contaminării lui Lukâcs de „optimismul oficial" sau de o pretinsă „verordnete Gesundheit" („sănătate decretată").

Reacţia negativă faţă de literatura lui Beckett este atribuită astfel printr-o deducţie psihanalitică sui-generis unui secret act de conformism social-politic : este pe deplin comprehensibil faptul că teoreticianului „dialecticii negative" (titlul operei filozofice recente a lui Adorno) o viziune a lumii, alta decît cea ilustrată de nihilismul şi pesimismul radical al operelor lui Beckett, i se pare o „trădare" sau un act de refulare a adevăratei perspective asupra condiţiei umane într-o epocă de „negativitate socială" şi „universală reificare" (spre a utiliza propriile sale caracterizări). Dar nu este mai puţin adevărat că echivalarea oricărui „weltgeschichtlicher Optimismus" (optimism istorico-mondial), de tipul celui lukacsian, cu un act de simplă obedienţă faţă de „optimismul social" al regimului social dominant este departe de a fi un adevăr demonstrat. Realitatea este că estetica realismului şi delimitarea critică faţă de modernism şi faţă de curentele de avangardă („noul roman", teatrul absurdului, arta informală, pop-art, etc.) îşi au raţiuni mai profunde decît cele evocate mai sus şi că adevărata dezbatere trebuie deplasată din planul pragmatic-politic în cel al unei discuţii privind morfologia acestor forme artistice divergente o discuţie de ordinul esteticii şi al filozofiei culturii (fără a escamota cîtusi de puţin implicaţiile social-istorice ale problemei).

Există într-adevăr o critică a modernismului literar şi a curentelor de avangardă de pe poziţiile conservatorismului şi ale unui tradiţionalism desuet. Critica aceasta nu se preocupă însă cîtuşi de puţin de adevăratele „fundamente de concepţie" ale literaturii moderniste şi avangardiste, ci se arată iritată şi indignată de simpla reprezentare literară sau scenică a atrocităţilor lumii moderne, a diformităţilor şi anomaliilor civilizaţiei contemporane. Critica aceasta se ridică tocmai împotriva a ceea ce constituie nucleul cel mai preţios al literaturii moderniste şi al artei de avangardă : voinţa de a demistifica aparenţele, de a smulge măştile convenţionalismului şi filistinismului, evocînd situaţiile-limită la care este împinsă condiţia umană într-o lume standardizată şi desfigurată. In acest spirit, Emil Staiger reproşa în cuvîntarea sa recentă devenită faimoasă, „Literatur und Offentlichkeit" *) romanelor şi pieselor moderne că „foiesc de psihopaţi, de existenţe periculoase pentru morala publică, de atrocităţi în stil mare şi de perfidii rafinate...".

Moralismul ţeapăn al acestui rechizitoriu împotriva unei literaturi care s-ar complace în exaltarea stărilor degradante şi pur negative ale condiţiei umane, împotriva „legiunii de artişti" care ar pretinde că „cloaca ar fi imaginea adevăratei lumi, împotriva deplorabilei îndrăzneli a lui Peter Weiss de a fi adus pe scenă

* „Noten zur Literatur", Vol. II.

*) Publicată în „Neue Ziircher Zeitung" 21 Dec. 1966. Emil Staiger, autorul unor studii de estetică şi teorie literară ca : „Die Kunst der Interpretation" şi „Grundbegriffe der Poetik" este considerat unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai ştiinţei literare germane.

„u numai tabloul azilului de nebuni de ia Charenton dar şi tabloul Auschwitz-ului, îşi găseşte încoronarea firească în cerința adresată scriitorilor contemporani de a evoca în lucrările lor faptele şi figurile virtuoase, „noblețea de caracter a unui om care acționează fără egoism, a unei mame care lucrează zi de zi în liniște, riscul unei mari iubiri",' etc. etc. Analogiile între aceste exigențe şi moralismul teoriei „eroului ideal" din doctrina dogmatică a realismului socialist pot fi considerate elocvente. In fața acestui *veto* categoric pus „nihilismului" şi pretinsei degradări tematice a literaturii moderne, reacția lui Max Frisch apare pe deplin legitimă atunci cînd scria în răspunsul său către Emil Staiger : „Istoria ne demonstrează fără putință de tăgadă că întotdeauna cînd fascismele dau tîrcoale, literatura, care înfățişează cloaca ca pe o cloacă, este stigmatizată ca „nihilistă" şi că literatura este suportată numai ca salon pentru noblețe şi demnitate şi virtute şi fidelitate..."

La o privire superficială, analogiile între o asemenea critică conservatoare a literaturii moderne şi critica acelei „mereu mai puternice penetrații a patologicului" în cadrele unui sector al literaturii de avangardă formulată de pe platforma realismului de către Georg Lukacs — par ispititoare. Analogia este însă cu totul superficială. Nu ar merita poate să fie menționată dacă nu ne-am aminti că într-unui din eseurile sale din „Einzelheiten", Hans Magnus Enzensberger, într-o ieşire mai curînd impulsivă, se arăta gata să împingă lucrurile pînă la a stabili o filiație sui-generis între criticile din „Volkisches Beobachter" (organul partidului național-socialist) la adresa artei moderniste şi poziția critică a lui Lukacs din cartea sa „Wider ein missverstandenen Realismus" (1957). Tradiționalismul şi ultra-convenționalismul criticii literaturii moderne exercitate de profesorul Staiger în cuvîntarea sa sînt ilustrate deopotrivă de modul cu totul anistoric, rupt de contingențele vieții sociale moderne, în care este formulat atacul său ca şi de faptul că întregii problematice a literaturii moderne i se întoarce spatele în numele unor idealuri pioase, inspirate de o viziune pur academică a vieții şi de cultul unui umanism abstract şi impersonal.

Critica avangardismului literar formulată însă de marxistul Lukacs este o critică imanentă, comprehensivă (admirația pentru Kafka îi inspiră pagini elocvente) ; realismul este opus avangardismului nu în numele unui tradiționalism estetic reacționar, ci în numele convingerii că arta realistă ar fi prin definiție capabilă să ofere o imagine mai complexă şi mai profundă, reflectînd în „totalitatea (ei) intensivă" mediațiunile şi contradicțiile multiple ale realului, decît literatura avangardei. Cel care în monumentala sa „Estetică" amintea că în opera lui Thomas Mann pot fi regăsite marile teme ale literaturii de avangardă, integrate însă unui context mult mai bogat şi mai nuanțat, utilizează cultul tradiției nu pentru a face *tabula rasa* din marile opere ale avangardismului ci pentru a revendica depăşirea viziunii lor unilaterale într-o sinteză artistică superioară.

Nu se pot contesta rațiunile profunde de ordin filozofic şi estetic ale controversei între partizanii avangardismului şi cei ai unui realism sincronic cu exigențele epocii noastre, dar situat într-un raport de continuitate organică cu tradițiile literaturii secolului XIX. Teoreticienii realismului literar contemporan sînt departe de a tăgădui *legitimitatea istorică* a curentelor avangardei moderne sau de a pune la îndoială *autenticitatea* afectelor şi stărilor de spirit care au inspirat şi inspiră numeroase opere ale avangardei (neliniştea, dezgustul, deznădejdea, oroarea, pierderea de sine şi perplexitatea în fața unei realități care şi-a pierdut sensul şi rațiunea de a fi). Nu sigiliul autenticității este contestat acestor opere şi Lukacs însuşi era gata să admită că o literatură care ar face abstracție de aceste realități ar fi curată „Schon-

fărberei" („fardare a realității"). Este aci un punct de disjuncție clar între critica avangardismului de pe pozițiile neo-clasicismului, academismului sau tradiționalismului retrograd și cea exercitată de pe platforma unui realism evoluat și modern.

Obiecția centrală pe care doctrinarii realismului o aduc literaturii avangardiste (de tipul Beckett) este că rămîne fixată și cantonată prin întreaga ei structură la nivelul „imediatității" acestor afecte și stări de spirit, fără o distanțare critică și fără o reală „depășire", că absolutizează și universalizează această viziune imediată și deformată a realului, opunînd autenticei diformități a unei realități irațională o viziune nu mai puțin diformă, excluzînd din cîmpul ei artistic existența acelor „contraforțe și contratendințe" care se opun în realitate hegemoniei negativității și pe care avangardismul consecvent le devalorizează ca irelevante sub raport ontologic. Un scriitor ca Italo Calvino nu se afla prea departe de o asemenea poziție (cu toate ironiile sale la adresa hegeliano-lukâcsienilor) atunci cînd într-un eseu remarcabil opunea atitudinii intitulate semnificativ „capitularea în fața labirintului" (la resa al labirinto) atitudinea activistă și pro-rațională a unei „sfida al labirinto". *)

Un teoretician de seamă al literaturii și artei avangardiste ca Th. W. Adorno a ironizat însă cu sarcasm tendința de a transforma ceea ce el numește *„un Apriori istoric al oricărei arte noi"* (sentimentul istoricește justificat al solitudinii absolute sau al neliniștei în fața haosului) într-o „greșeală evitabilă" sau într-o „orbire burgheză" și a denunțat cu asprime „optimismul oficial al contraforțelor", văzînd în poziția lukacsiană un act de „sacrifizio delFintelleto" în favoarea cultului unei „pozitivități roze". Polemica Lukâcs-Adorno poate fi considerată a avea valoarea unei paradigme pentru problema aflată aci în discuție. Reproșurile principale pe care teoreticienii avangardismului le aduc partizanilor realismului sînt că prin întreaga lor poziție aceștia din urmă rămîn prizonierii punctului de vedere al unui „realism naiv" în judecata lor asupra modernismului (Adorno a vorbit chiar malițios de o „Neo-Naivetăt" la Lukâcs) *, că rămîn cantonați în cadrele clasicei și desuetei teorii a reflectării realității în artă (pe care ei, avangardiștii, o identifică cu un „materialism vulgar", ceea ce nu i_. împiedicat pe Lukâcs să facă din ea piatra unghiulară a întregii sale „Estetici"), că sînt ancorați în cadrele unei viziuni convenționale și dogmatice a progresului istoric, dar mai ales că ignorează exigențele autonomiei operei de artă și dreptul acesteia la mitizare, alegorie și parabolă (poziția aceasta e susținută astăzi nu numai de teoreticienii „clasici" ai avangardei dar și de marxiști declarați ca Ernst Fischer sau Garaudy).

Partizanii avangardei resping categoric teza că prin absolutizarea și universalizarea estetică în operele lor a unui moment real, dar după Lukâcs parțial și tranzitoriu, în dialectica autentică a istoriei (neliniștea sau panica în fața unei realități iraționale și incomensurabile) ar ajunge inevitabil, la o „de-socializare" și „dez-istorizare" a artei. Adorno a putut scrie astfel cu accent vizibil polemic că „aproape s-ar putea subordona măreția literaturii avangardiste criteriului dacă în ea momentele istorice au devenit esențiale și nu au fost aplatizate în atemporalitate". Adevărul este că a acuza realismul și pe principalul său doctrinar, marxistul Lukâcs, că profesează criteriul unei „fidelități pragmatice" față de realitate, constituie un reproș profund nedrept. Exigența centrală a realismului nu este cea a unui *mimesis* pragmatic și naiv-realistic, ci aceea ca în microcosmul pe care îl constituie

*) V. Italo Calvino : „La sfida al labirinto" în revista italiană „Menabo".

*) V. Eseul polemic intitulat „Erpresste Versohnung" în „Noten zur Literatur" Vol. II.

orice veritabilă operă literară să se reflecte în totalitatea lor „intensivă" (nu extensivă !) determinările esențiale ale realității; problema „perspectivei" este pusă *nu* extrinsec, extra-estefcic, ci urmărită în morfologia operei, în țesuturile ei capilare.

Nu legitimitatea şi autenticitatea tem dinței unor mari opere ale avangardei de a evoca alienarea şi reificarea la care este supusă existența umană formează obiectul criticii exercitate de partizanii realismului, ci tendința de a înfățişa acest proces pe calea *universalizării* estetice ca o *fatalitate ontologică ;* ceea ce realismul reproşează unui rormn ca „Molloy" al lui Beckett nu este tendința de a înfățişa realitatea ca un imens *nihil* şi de a evoca reducția condiției umane la o stare liminară, regresivă, larvară, ci imobilismul şi universalismul static al acestei imagini, obnubilarea adevăraților termeni *a quo* şi *ad quem,* cu caracter social-istoric, între care se desfăşoară drama atroce din romanul beckettian. Exigența aceasta nu are nimic comun cu punctul de vedere al unui realism pragmatic ; ea nu descinde din cerința simplistă de a evoca „direct" contraforțele pozitive care se opun acestui proces (după exemplul cuplurilor cu destine opuse din „Ana Karenina" lui Tolstoi, exemplu ironizat pe bună dreptate de Adorno), ci vizează problema cardinală a perspectivei scriitorului asupra lumii contemporane.

Problema *perspectivei* nu este una pur ideologică, extra-estetică, ci priveşte factorul nuclear care configurează întreaga structură a operei : a considera *nonsensul* lumii contemporane ca un *absolut,* supunînd deriziunii ideea oricărei revolte umaniste împotriva acestui non-sens şi discreditînd-o ca un „bluff" (cum se întîmpla în numeroase opere ale avangardei) sau a *relativiza* acest sentiment al non-sensului şi absurdității, determinîndu-1 şi circumstanțiindu-1 în spiritul unei viziuni *social-istorice* şi deschizînd astfel implicit, perspectiva neutralizării şi depăşirii lui (exigența realismului ilustrată pe un plan superior de un roman ca „Doktor Faustus", al lui Th. Mann).

Pentru criticul literar, problema nu este pur şi simplu cea a opțiunii între realismul, nu lipsit de accente convenționale sau melodramatice, al pieselor lui Rolf Hochuth şi parabolele cu aspect de atemporalitate din piesele lui Beckett; dincolo de orice canonizare a formelor realismului tradițional sau ale parabolei şi alegoriei moderne, problema centrală este cea a conceptului despre *esența istorică* a lumii contemporane şi a literaturii apte să o reflecte (aci e de fapt punctul nodal al controversei între Adorao şi Lukacs şi aici apare superioritatea punctului de vedere al lui Lukacs). Slăbiciunea *relativă* a poziției lui Lukacs constă în faptul că în atitudinea sa critică față de marile opere ale avangardei (de la Joyce la Beckett) el tinde a-şi găsi punctul de sprijin, cu excepția majoră a lui Thomas Mann, în opera unor scriitori ca Sinclair Lewis, Roger Martin du Gard sau Theodore Dreiser (nume care par multora anacronice în raport cu autenticele exigențe ale unei literaturi contemporane). In câmpul literaturii actuale, doar scriitori ca Elsa Morante, Heinrich Ball, Peter Weiss, Semprun sau Hochuth par a întruni simpatiile sale. Singularitatea poziției lui Lukacs constă însă tocmai în faptul că în mijlocul dominației pe scena literaturii contemporane a curentelor moderniste sau avangardiste el continuă a apăra, cu o *nedezmințită rigoare filozofică şi estetică,* asemenea unui „altmodischer Mensch" („om de modă veche", cum se auto-defineşte malițios), credo-ul realismului. Critica sa la adresa „bazelor ideologice" ale avangardismului şi-a demonstrat întreaga ei soliditate şi strigătele tot mai frecvente care se aud în occident despre „la fine dell'avanguardia" (titlul semnificativ al unui recent eseu al lui Pier Paolo Pasolini), dovedesc justețea punctului său de vedere şi a previziunii sale cu privire la viitorul artei realiste.

I MIHAI CARP I

Revista „Viața aromânească" a pierdut pe unul dintre fundatorii săi, pe profesorul Minai Carp.

Născut în Iaşi la 7 octombrie 1875, ca fiu al preotului Gheorghe şi al Măriei Carp, Minai Carp s-a stins din viață la 16 iulie anul în curs, la locuința sa din str. Frumoasă — Bucureşti, în vîrsta de aproape nouăzeci şi doi de ani.

Bacalaureat şi licențiat al Facultății de Litere de la Universitatea din Iaşi, Minai Carp şi-a trecut examenul de capacitate pentru invățămîntul secundar, cu specialitățile Limba română (ca obiect principal) şi Limba latină (ca obiect secundar), după care a fost numit ca profesor titular la Liceul Internat din Iaşi în anul 1902, unde a funcționat pînă în anul 1938, cînd a ieşit la pensie. Un anumit timp a ocupat şi funcția de director de studii la Liceul Militar din Iaşi.

Cînd a luat ființă revista „Viața românească", Mihai Carp s-a găsit în primele rânduri printre inițiatori şi a dedicat marii publicații ieşene cei mai frumoşi ani ai tinereții sale, punind la îndemîna publicului cititor o orientare sigură în materie de cultură şi de artă literară. Munca la catedră şi-o împărțea lucrând necontenit în orele libere pentru prestigiul revistei ieşene, alături de conducătorii ei şi de toată pleiada de scriitori care au făcut gloria acestei reviste, înainte de primul război mondial.

Chiar şi la vîrsta de optzeci şi opt de ani, profesorul Mihai Carp a socotit că este nu numai îndreptățit, ci şi obligat să reintre în scenă pentru un scurt timp, publicînd în paginile revistei noastre cîteva articole spre a explica şi a apăra unele reguli de limbă românească — şi aceasta a făcut-o nu numai cu vioiciunea începuturilor carierei sale didactice, dar şi ou competența şi experiența pe care i le adăugase vîrsta şi munca neobosită pe ogorul şcolii româneşti.

Dăm acest amănunt pentru a arăta că şi în domeniul muncii sale profesionale Mihai Carp a fost un exemplu de voință şi de energie în cercetarea adevărului ştiințific, pe care l-a urmărit în permanență. Cine a studiat anumite probleme ale limbii române, orientîndu-se după manualele de liceu ale profesorului Mihai Carp, a căpătat cunoştințe temeinice, care se disting prin claritatea exprimării şi prin tăria argumentării ştiințifice.

Nu se pot trece sub tăcere, de asemenea, perioadele de vreme pe care profesorul Mihai Carp le-a închinat luptei cetățeneşti în scopul îmbunătățirii condițiilor de trai ale învățătorilor, profesorilor şi salariaților în general, sub

trecutele regimuri. Alături de alți entuziaşti apărători ai dreptului, la o viață, niai bună a membrilor corpului didactic, profesorul Minai Carp a desfăşurat o luptă neobosită atît în congresele locale cît şi în cele generale profesionale, luînd totdeauna cuvîntul pentru a protesta împotriva arbitrarului administrativ şi politic şi mai cu seamă pentru a impune îmbunătățirea vieții sociale şi profesionale prin introducerea unui regim democratic şi printr-o salarizare mai justă în toate domeniile muncii. Amenințările autorităților şcolare şi politice de pe vremuri nu l-au abătut niciodată pe Mihai Carp de la linia sa de luptă pe care şi-o făurise în prima tinerețe la ziarele şi revistele socialiste, la care colaborase în vremea studenției sale.

Pentru munca desfăşurată pe tărîm didactic, social şi cultural, profesorul Mihai Carp a fost decorat în martie 1955 de către Prezidiul Marii Adunări Naționale, cu Ordinul Muncii clasa I. Profesor distins, stimat de numeroasele generații de foşti elevi ai săi şi recunoscut de Academie ca şi de Ministerul învățămîntului pentru munca desfăşurată în domeniul culturii româneşti, profesorul Mihai Carp rămîne pentru noi un exemplu de destoinicie intelectuală.

VIAȚA ROMÂNEASCĂ

MtSCELLAIVEA

Aniversări

In aceşti ani ai socialismului, datorită realizărilor şi succeselor sale care i-au dat posibilitatea ca, pentru prima oară în deplină libertate, să-şi valorifice şi să-şi pună în evidenţă forţele creatoare şi deosebitele lui însuşiri, poporul nostru a luat într-adevăr cunoştinţă de existenţa lui, de locul lui în omenire. Un popor nu este însă o apariţie spontană, o realitate de moment, efemeră. El este o realitate legată de natură, cu o viaţă mereu prelungită prin generaţii, mereu reînnoită cu fiecare epocă istorică, dar unitară şi perpetuă în esenţa ei.

Această perenitate a poporului este marcată de faptele istorice care i-au afirmat vitalitatea, ca şi de oamenii săi de seamă care şi-au pus semnătura pentru el în cartea culturii universale.

A uita asemenea împrejurări marcante este a pierde memoria istoriei, a sărăci viaţa adevărată a poporului. Conştiinţa valorii pe care o reprezintă, — fără exagerări şi prezumţiozitate, dar în deplină judecată •— a făcut poporul să-şi revizuiască istoria şi evoluţia culturală, să-i memoreze faptele care i-au jalonat trăirea şi misiunea de-a lungul secolelor, să-şi alcătuiască din realităţi şi memorie propria sa istorie, pe care să o predea, pentru scrierea mai departe, generaţiilor care vin.

Aceasta mi se pare mie a fi justificarea şi explicaţia mîndriei cu care poporul nostru îşi aniversează şi marile evenimente naţionale şi pe marii săi oameni de cultură. Nu este numai un act de pietate, dar şi unul care întregeşte în fiecare dintre noi conştiinţa unei solidarităţi cu faptele strămoşilor, conştiinţa unei unităţi istorice. Această atitudine, totodată patriotică şi morală, nu este o şcoală educativă doar pentru copii şi adolescenţi, aşa cum se credea odinioară, bagatelizîndu-se propria noastră istorie, ci pentru întregul popor care găseşte astfel în trecut un îndemn şi o încredere mai mare în munca sa de viitor.

Acestor aniversări ii se dă astăzi importanţa cuvenită; ele sînt integrate în viaţa noastră, ţinînd trează conştiinţa poporului şi a tuturor însuşirilor sale. In cronica acestor aniversări îşi are loc şi aducerea aminte despre marii scriitori, ctitori mai vechi sau mai noi ai literaturii noastre, aport esenţial la tezaurul culturii universale. Din aceeaşi concepţie s-a născut şi ideea organizării caselor memoriale la locurile unde au trăit şi crescut scriitorii şi oamenii noştri de cultură, oamenii noştri progresişti care au asigurat propăşirea neamului nostru.

Pretutindeni pe unde treci, prin toate regiunile ţării, găseşti muzee şi case memoriale, — ilustre mărturii ale trecutului. Un ghid care să le cuprindă pe toate, cu o cît de scurtă explicaţie, ar însemna capitole întregi în imagini, din istoria ţării ca şi din viaţa unor oameni de seamă.

Cu cît un popor este mai conştient de istoria şi valoarea sa, cu cît această istorie este mai încărcată de eroism şi vrednicie spirituală, cu atît geografia, aşezării lui capătă caracter de cronică vie.

In Franța s-a tipărit, într-o ediție apărută în condiții tehnice admirabile, un ghid geografic-literar în care se găsesc organizate alfabetic toate localitățile în care s-au născut, au murit, au trăit și creat scriitori. Semnificația datelor, cuprinderea lor geografică este de mare interes și ar putea constitui material documentar pentru un vast studiu social-istoric. Pentru scriitorul străin, călătorind prin Franța, acest ghid înlesnește o sumedenie de întîlniri cu confrați celebri din altă epocă, precum și învierea decorului unor vieți celebre de mult apuse.

Contactul acesta cu trecutul nu înseamnă de loc paseism, ci trăsătura de unire cu viitorul, — întregirea noțiunii vii de popor în eterna lui devenire.

D.

Calistrat Hogaș

Ce stranii și misterioase sînt așezările memoriei ! Alpiniștii pe care i-au prins avalanșele și i-au acoperit rămîn acolo, turnați în zăpadă, neatinși de vreme, — parcă ascunși. Poate că așa stau unele amintiri despre oameni. Amintirile însă sînt fără substanță și păstrează, poate, numai sufletul lucrurilor și al oamenilor. Altfel, nu s-ar putea înțelege puterea și totuși fluiditatea cu care subsistă, nu se știe unde, în noi. N-aș putea spune că seamănă cu chipurile de fum, sau cu acele figuri pe care le fac, vara, norii albi pe cer, sau umbra lor neagră, călătoare și schimbătoare, de pe pămînt. Sînt numai întrupări de timp, fire de timp care s-au prins de un gînd sau de o întîmplare din viața noastră, așa cum se prind și se agită toamne întregi fire de funigei, de tulpini singuratice. Sînt, poate, figuri de oameni care au căpătat balsamul acela fără parfum, fără culoare și fără ființă, al neantului.

De acolo, din acea lume în care se amestecă imagini și nedumeriri, vine chipul lui Calistrat Hogaș, pe care l-am văzut în redacția „Vieții românești". Iată un loc, unde lucrurile și oamenii nu mai ocupă spații și totuși sînt aidoma ca acum cincizeci de ani. In odaia lungă a redacției „Vieții românești" intră, în clipa în care îl evoc, Calistrat Hogaș: cu fruntea boțită, cu bărbița, și acum, numai gri, bătrîn și totuși tînăr, încruntat parcă și totuși jovial, cu burta ieșită înainte prin crestătura unei pelerine aruncată pe umăr, și totuși zvelt; iată, nu-și scoate de pe cap imensa lui pălărie calabreză, ci o dă numai puțin mai pe ceafă ; este și acum cu ciubucul în gură și scutură în răstimpuri scrumul căzut pe lavalieră și pe vesta încrețită strunit sub apăsarea dinăuntru... îl învăluie .fumul din ciubuc, îl învăluie și parcă ar pluti și s-ar înălța prin nori și nu-l mai deslușesc. Nici vorbele nu i le mai aud. Alte umbre stau acolo împrejur : C- Stere, G. Ibrăileanu, Gheorghe din Moldova...

Asta a rămas undeva, ascuns în mine, precis, nedespărțit pînă la sfîrșitul ființei. De ce oare ? Cine ar putea să spună ? Poate fiindcă întreaga structură a lui Calistrat Hogaș era ceva cu totul deosebit. Oricît de liniștită și de patriarhală era viața în acele vremuri, ea totuși era pentru Calistrat Hogaș o complicație de care vroia să fugă și de care a izbutit să fugă. Cînd îl vedeai, cu pelerina taubadurescă peste un umăr, te întrebai fără vrere din ce munți a descălecat acest om și-n ce pagină de trecut l-ai închipuit o clipă așezat. Era un om mai dinainte și de acele vremuri, — de mult mai înainte decît ele. Poate, dintr-o vreme în care tot ce era lume avea proporții uriașe și simbolice, și munți, și oameni, și codrii, și Pisicuța și Părintele Ghermănuță, și toți eroii lui, a căror creație oscilează. între realitate și mitologie. Calistrat Hogaș păstrase în ochi

şi în suflet viziunea vremurilor cînd zeii umblau pe pămînt, cînd şopirlele erau balauri şi cînd lucrurile cele mai mari ale visului epopeic se amestecau cu cele de pe acest pămînt, care or fi fiind, în fond, la fel şi acum, şi atunci

Nu ştiu dacă aţi stat vreodată, noaptea, în jurul unui foc mare de crengi într-o poiană de pădure. Proiectate de flăcări, umbrele oamenilor dimprejur mişcă mărite fără măsură, pe perdeaua copacilor, ca nişte gigantice şi apocaliptice dihănii care se zbat. Calistrat Hogaş avea în el acest foc grandios, care mărea chipul lucrurilor şi oamenilor dimprejur şi da la toate proporţii de basm.

Figura trupească şi sufletească a lui Hogaş dăinuieşte la fel şi în alte mimi vii, prin aceeaşi minune nedezlegată a tainei trecutului, ce mai stăruie. îl evocă frumos şi Mihai Sadoveanu, trăgîndu-1 din vremile uitării, ca dintr-un adînc de apă fără fund şi fără margini : „Adăpostit ca sub un cort de pălăria-i calabrezâ, c-o romantică pelerină aruncată neglijent pe un umăr, trecu nepăsător pe cărările vieţii, frumos şi pitoresc, în urîţenia şi masivitatea lui. Umblînd iarna fără palton şi descheiat la jachetă ca să i se vadă lanţul ceasornicului, sculîndu-se totdeauna la cinci în ziuă, ca să mănînce o halcă de carne friptă pe cărbuni şi să-şi înceapă crunta-i muncă de dascăl, cuconul Calistrat a străbătut naiv şi bun valea aceasta zidită de Dumnezeu pentru excursii, purtîndu-şi original şi măreţ anii şi căzînd din picioare şi brusc ca un copac din sihlă, într-a şaptezecea primăvară.

Calistrat Hogaş se trăgea din răzeşi de la Tecuci. Tatăl său era protopop cunoscut într-un ţinut întreg. S-a născut prin anii tulburi 1847—1848 şi şi-a făcut învăţătura la vechea Academie Mihăileană din scaunul Moldovei. Şi-a început, de tînăr, cariera de profesor secundar, la Piatra. A trecut pe Ia Alexandria, s-a întors iar la Piatra, unde îl atrăgeau munţii şi Bistriţa, s-a strămutat la Roman, apoi la Iaşi şi a murit în vremea războiului, la Roman. Trupul lui însă, se odihneşte tot la Piatra, în centrul lumii şi iluziilor lui, pe malul învolburatei şi limpedei Bistriţe".

Impresiile lui de călătorie au apărut în „Arhive" şi „Viaţa românească". Atunci i-au însemnat numele şi I-au ţinut minte câţiva gustători de literatură bună şi veridică. Marea mulţime i-a ocolit, cum se ocolesc urcuşurile la mers. Acei care însă au pornit cu el la drum pe sub umbrele pădurilor din Neamţ, au putut să simtă, vorba lui — mergînd stând pe scaun — toate încîntările unei excursii singuratice.

Căci toată opera toi Calistrat Hogaş, unică în literatura noastră, şi care nu-şi are corespondent decît în viziunea clasică de pe vremea acelui problematic Homer, nu-i decît filmul plin de vervă, de umor, de naivitate amuzantă, dc sentimentalism stufos, al unei excursii de unul singur prin regiunile munţilor. Pe vremea lui nu erau, ca azi, „turişti". Locurile acelea cu mănăstiri retrase şi tăcute, erau călcaite numai de Hogaş. Tovarăşii lui întâmplători sânt ciobanii, călugării şi ţăranii.

Nici viziunea artistică, nici stilul, nici materialul operei lui Hogaş, nu au asemănare. El nu seamănă ou nimeni. Uneori, doar limba şi umorul amintesc de Creangă, cum o apă de izvor de munte aminteşte de apa altui izvor, poate fiindcă amândouă aceste opere izvorăsc cu adevărat din tainele fără dezlegare ale pământului moldovenesc.

Nu poate fi tovarăş pe drum de munte, mai plăcut, mai amuzant, mai încântător, mai vesel, mai hazliu, decît Calistrat Hogaş. Prin acţiunea iui de transfigurare, toţi oamenii din cale, toate animalele, capătă o fizionomie pe care n-o mai poţi uita, şi un aspect de naivă încântare, cum se găsesc numai uneori, în desene. Şi, cu toate acestea, viziunea este totdeauna detailată, precisă şi puternică.

Dialogurile din opera lui Hogaş au un ton natural şi o spontaneitate cum nu se găsesc nicăieri. Dar, farmecul operei lui Hogaş e greu de redat. Poate fiindcă e unic şi înseamnă o noţiune fără echivalent. Nu ai cu ce să-l compari. E un produs ou totul original. Dacă spaţiul ar îngădui, cel mai bun lucru ar fi să oitez aici oîteva paginii din călătoriile lui, căci în fiecare din ele este tonalitatea întreagă a operei lui : lirism, vervă, umor, epopee.

Excursiile pe jos, în munţi, creează totdeauna o dispoziţie specială, o stare de suflet de elan, de grandios, de un fel de copilărie voită, de zburdălnicie şi ^lumă, de bucurie liberă şi curată. Toate acestea le găseşti în tovărăşia lui Calistrat Hogaş. Şi azi, Calistrat Hogaş e numai *csea* ce a mai rămas în acei care l-au cunoscut...

Despre Hogaş, a scris Ibrăileanu o pagină de mare literatură, în care străbate parfumul trecutului mont, din romanul „Adela" :

„Calistrat Hogaş a pus în paginile lui numai lumină şi viaţă, numai soare şi bucurie, a pus toată taina muntelui şi tot albastrul cerului moldovenesc, murmurul izvoarelor, vorba cu tîlc a ţăranului şi gluma omenea a oamenilor întregi de odinioară. El a iubit natura ca un amant, — „Eu am fost totdeauna amantul nestrămutat al naturii", — în toate aspectele ei, s-ar putea spune, în toate capriciile ei, noaptea misterioasă, apusul care pune umbre lungi pe şesurile tăcute, codrii sunători şi nemărginiţi, furtuna care zguduie „făptura" din temelii şi golul tainic ce se întinde dincolo de panaghia Ceahlăului, de unde începe împărăţia spiritului pur, unde veghează numai ochiul iui Dumnezeu".

Şi unde acum, mai sus decît a putut el urea ou Pisicuţa lui, cît a fost în viaţă, stă sufletul lui Calistrat Hogaş, şi aşteaptă dreptatea cea de pe pămînt.

Căci în viaţă, pe pămînt, ca literat, Calistrat Hogaş a fost urmărit de nenoroc.

In 1912 s-a hotărît să i se scoată opera în volum. El a cerut să facă singur corectura ultimă. A făcut-o aşa, că volumul nu s-a putut pune în vînzare.

Se vede că literele rămîneau fără sens, ca inutile, în faţa viziunii trezite în el, cînd îşi recitea opera.

„In 1914 s-a tipărit a doua oară volumul, dar a apărut în librărie exact în ziua deslănţuirii războiului mondial. Lumea avea alte griji. In sfîrşit, în 1915, cînd a ars redacţia „Vieţii româneşti", s-a nimicit şi tot depozitul de volume ale lui Hogaş şi n-au mai rămas decît exemplarele de pe la librari. Pe de altă parte, cît a trăit, „critica" a fost mută în privinţa lui. Nici măcar nu l-a înjurat".

Acum, opera lui se editează şi se reeditează, reînnoită prin adevăruri şi seva din ea, cum se reînnoiesc lăstarii pădurilor prin care Hogaş a trecut.

In literatura românească sînt destui „scriitori celebri", cît au fost în viaţă, dar a căror operă a mers sub iarbă, odată cu ei. Hogaş, necunoscutul Hogaş de pe cînd era în viaţă, începe să trăiască, să iasă din indiferenţă, din ce in ce mai mult. Şi pe el nu l-au ridicat criticii, ci veridicitatea operei lui şi timpul... acel cu care, acum, este una.

De la moartea lui a trecut o jumătate de veac. Trăinicia lui în timp de-abia de-acum începe să se măsoare cu acea unitate de măsură a veacurilor, cu care se măsoară viaţa popoarelor. Calistrat Hogaş a reprezentat, doar, un popor, poporul acesta românesc, cu viaţa lui simplă şi bogată.

DEMOSTENE BOTEZ

Critica franceză şi literatura

O UIMIRE ÎNCÎNTATĂ

S-a vorbit mult, în ultimul timp, la Paris, despre România. O orchestră a radioteleviziunii franceze a interpretat un concert de Anatol Vieru, sculptorul Apostu a expus într-o galerie de pictură, tot mai multe nume româneşti apar în acelaşi timp, aproape peste tot. M-am simţit, într-adevăr, în familie

Cu atît mai mult am simţit acest lucru cu cît emisiunea în duplex pe care o organizasem de la Bucureşti pentru ORTF, împreună cu Francis Cremieux, produsese efectul scontat. în urma acesteia, la postul France-Culture, s-a pregătit o lungă seară românească de mai bine de trei ore. Nu am să vi-o povestesc, tot ceea ce s-a spus acolo vă este cunoscut, atît în domeniul muzical şi teatral cît şi în cel pictural şi poetic. Dar, în cursul acestei seri româneşti din 13 mai 1967 s-a produs un eveniment ce merită a fi amintit : uimirea încîntată a prietenilor noştri critici, Jacqueline Piatier de la *„Le Monde",* Pierre de Boisdeffre de la Radiodifuziune, Maurice Nadeau, directorul de la „Les Lettres Nouvelles" în fata prodigioaselor cunoştinţe pe care colegii lor români, G. Ivaşcu, N. Tertulian şi N. Manolescu le aveau despre evoluţia europeană a criticii literare.

PREA MULŢI UNIVERSITARI

Evoluţia criticii literare în spre o realitate autonomă, pentru care opera supusă criticii nu reprezintă decît un material şi nici măcar un pretext literar, e considerată, la Paris, ca o problemă de toată gravitatea. Şi e firesc ca scriitorii ce conduc acest curent să se arate încîntaţi de reuşita lor şi să descopere în ea şansele unei înnoiri.

Pentru observatorul independent şi pentru moralist, situaţia se prezintă altfel. Pretenţia actuală a criticii de a se substitui operelor şi de a promova analiza ca gen literar autonom, nu e decît rezultatul unei serii de mutaţii şi invazii. Cu mulţi ani în urmă încă, Paul Claudel sunase clopoţelul de alarmă. „Prea mulţi profesori — îmi spunea el •— prea mulţi universitari în literatură. E o invazie de pe urma căreia se poate muri. Un universitar nu inventează, el explică. Romanul va muri, şi, o dată cu el, şi teatrul. Şi-ar putea închipui cineva un Hugo profesor ? Un Claudel profesor ?"

Cum era şi de aşteptat, fenomenul a proliferat. Odinioară, învăţaţii ocupau domeniul poeziei. Azi, domnii Profesori ocupă tot. Sînt, în acelaşi timp, romancieri şi critici, lectori ai editurilor şi membrii ai juriilor literare. Ei controlează vigilent totalitatea circuitului. în ceea ce mă priveşte, nu le sînt ostil, cei mai mulţi din ei evidenţiindu-se prin cultura lor, şi mai totdeauna prin talent.

LA CE MAI FOLOSESC CĂRŢILE ?

Cum să nu remarci,, totuşi, că, în mîinile lor, materialul romanesc sau dramatic.se modelează în analize critice sau clinice? Acuitatea viziunii anulează uşor vitalitatea brută a materialului. Iar romanul, ca şi teatrul, evoluează într-un mod irezistibil spre disocierea subiectului, spre înlocuirea lui prin analiza faptului romanesc sau dramatic.

Fantezia ocupă un loc din ce în ce mai redus în povestire, microscopul un loc din ce în ce mai mare.

Cum să mai reziste, atunci, critica ispitei de a prelua ştafeta ? Dacă, pentru romancier, materia romanescă abia mai figurează ca pretext literar, ce pretext mai poate oferi romancierul criticului ? Pragul e trecut fără greutate şi critica,

desprinzmd noua metodă a romancierului de pretextul său literar, din ce în ce mai puțin plauzibil, erijează însăşi metoda într-un gen literar autonom. Ceea ce e mult mai onest : dacă te gîndeşti la un subiect de carte numai ca să te învîrteşti în jurul lui în loc să-l realizezi, atunci la ce mai folosesc cărțile? In cazul acesta, să facem, din critică, un scop în sine. Operele trecutului ne sînt suficiente ca să alimentăm toate variațiile posibile asupra prezentului. De altceva nu mai e nevoie.

E foarte posibil să ajungem aici. Mulți au şi ajuns, cei care văd moartea literaturii ca o consecință a evoluției sale actuale. Şi nu încape îndoială că noile mijloace de comunicare, de informare, de emoționare şi vis, se pot dispensa de literatură şi n-ar şovăi să-i dea lovitura de grație. Argumentul extras dintr-un pretins regres al civilizației, n-ar avea nici o greutate în fața mersului istoriei. Tictura Greciei a dispărut în întregime şi din literatura ei nu au mai ajuns pînă la noi decît cîteva frînturi. Sapho nu e de găsit nicăieri, iar Egiptul nu ne-a lăsat decît tradițiile sale oculare. Sfîrşitul literaturii nu e ipoteza vreunei şcoli. Numai că, pînă azi, aceste distrugeri erau apanajul Barbarilor, pe cîtă vreme intelectualii se istoveau să salveze rămăşițele culturii persecutate.

Astăzi, înşişi intelectualii îşi ruinează cultura, înainte de a şti cu ce o vor înlocui ; şi, tocmai tradiționalii „barbari", tehnicienii, savanții, întrețin şi reînnoiesc credința în viața spiritului.

Critica, socotindu-se scop în sine, riscă soarta acelui animal fabulos care a dispărut prin autodevorare, începîhd cu coada. E drept câ ea socoate dispariția literaturii drept o consecință firească a acțiunii sale.

ŞI TOTUŞI LITERATURA VA SUPRAVIEȚUI!

Rămîne de văzut dacă literatura va muri, dacă vocația ei nu e tocmai de 3 supraviețui paraziților ce trăiesc de pe urma ei. Evoluția ar putea duce spre sfîrşitul muncii editoriale, sub forma pe care o cunoaştem, iar tezele lui Mac Luhan s-ar putea foarte bine să se adeverească; ea ar mai putea duce, de asemenea, la dispariția criticii, atît de adînc intrată în ea însăşi, încît riscă să se scufunde. Iar dacă scriitorii creatori s-ar putea pune altfel în raport direct cu publicul, fără intermediul editorilor sau al criticilor care statuează asupra frumuseții unei opere, cunosc, nu puțini, care ar sări în sus de bucurie şi ar striga : trăiască viitorul ! Absorbite în calculele lor stranii, editurile şi critica creează o atmosferă asfixiantă, unde nu respiră bine decît roboții. Cei vii rămîn în fața uşii. împreună cu cititorii. Şi e bine să fie aşa. Fiecare la el acasă. Alchimiştii în laboratoarele lor, oamenii vii la aer liber. Poate că vom asista la aceasta renaştere.

Paris, iunie 1967

JEAN DE BEER

Virtuțile alexandrinului?

Prieten al țării noastre, Hubert Juin, tălmăcitor în limba franceză al versurilor lui Arghezi, redactor la „Lettres Francaises", revista condusă de Aragon, publieă într-un alt mare organ progresist, „Europe", o „Notă asupra cîntului racinean". Nota aceasta a apărut în numărul festiv închinat tricentenarului tragediei Andromaca.

Nimeni, şi cu atît mai puțin Hubert Juin nu pledează pentru folosirea exolusivă în poezie a versului alexandrin (vers de 12—13 silabe, cu cezura principală după a şasea silabă), dar alexandrinul e versul marilor tragedii franceze ale seco-

lului al XVII-lea. Dacă unii detractori văd în acest mod de exprimare 99 %i retorism şi numai 1% poezie, greşesc fie din plăcerea de a denigra, fie din tendinţa de a afirma virtuţile altor moduri prozodice. Cine vrea să reflecteze asupra unui poem, asupra puterilor lui de captare a sensibilităţii celor ce-l ascultă sau îl citesc să reia teatrul lui Racine „în scurgerea prezenţei lui vocale" — „dans le conţinu de sa presence vocale". Istoria literară şi teatrală a înregistrat că Racine a dat lecţii de dicţie tragedianelor care i-au interpretat opera. Şi celebrei du Parc si Măriei Desmares (Champsmesle). Era conştient de fiecare nuanţă psihologică percepută auditiv din rostirea fiecărui cuvînt, a fiecărei silabe. Ceea ce într-un alexandrin poate părea sacadat, retoric, metronomic („ondulaţia de coafor" pentru a folosi imaginea lui Aldous Huxley) cînd citirea e superficială, fără sesizarea independent din a cui vină, a ideii, a imaginii sau a metaforei, — poate fi dimpotrivă muzică, ritm autentic, care se îmbină ritmului emoţional al ascultătorului, atunci cînd transmite cu adevărat în chip poetic un sentiment, o idee, un mesaj. Deci, trebuie să existe o corespondenţă între fond şi formă. Şi cînd aceasta există, independent de metronom, independent de iambi, trohei, de amfibrahi, anapeşti, dactili şi de toate canoanele prozodice, există şi tensiunea lirică, singura valabilă, indiferent de alexandrini, decasilabi, octosilabi, pentametri, alcaici ş.a.m.d. Probabil eă Racine, în lecţiile sale de dicţie sublinia corespondenţele dintre fond şi formă, adapta valorile silabice, metronomice, ritmului emoţional şi imagistic care se declanşa auditiv şi vizual. Acest lucru ni l-a inspirat şi lămurit un exemplu dat de Juin prin citarea celebrului vers din Phedra (IV, 2) compus din cuvinte monosilabice, rămas, cred, unicul în limba franceză : „Le jour n'est pas plus pur /
27 64 18 24 16 60
que le fond de mon coeur". Am înscris sub fiecare cuvînt-silabă valoarea în
15 16 50 10 18 51
sutimi de secundă pe care Juin o transcrie conform măsurilor auditive *curente* ale lui Georges Lotte. Juin constată o repartiţie de valori maximale (64, 60, 50, 51) de-o parte şi de alta a cezurii şi scrie : „această durată vocală şi dispoziţia (aşezarea) acestei durate (altfel spus: acest ritm carnal care e acela al limbii cînd omul vorbeşte) contribuie la sensul versului, la conţinutul său. Dar, suprimaţi această muzică, ce va mai rămînea din edificiu ?" — Raţionamentul nu ne pare întru totul just. Ritmica alexandrină a versului citat corespunde semanticii, cuvintele sînt la locul lor, dar sensul, „edificiul", nu ni-l dă numai auditiv muzica, ci şi vizual realizarea unei imagini : „nici chiar ziua nu poate fi mai limpede, mai curată decît adîncul unei inimi". Echilibrul dintre imagine şi muzică e perfect, tensiunea lirică e provocată magistral în chiar corsetul celui mai aspru alexandrin francez alcătuit excepţional din cuvinte monosilabice.

Nu cunosc în româneşte nici un alexandrin iambic (de tip francez) de 12 cuvinte monosilabice. Pesemne pentru că re foloseşte drept alexandrin o formă fixă dar lungă de 13 sau 14 silabe, formă care de fapt e o legare liniară a două versuri din care primul e de şapte silabe şi al doilea de şase sau de şapte silabe. Cum de altă parte alexandrinul nostru conţine 4—10 cuvinte, aşezarea şi accentul acestora concordînd ca durată, chiar variabilă a intonaţiei, unui ritm metric alungit, el e scutit de sacadarea metronomică. El are prin aceasta o deosebită suplete, o elasticitate în care tensiunea lirică îşi găseşte liber jocul. *Retorismul,* cînd există, nu e al alexandrinului, e al poetului care lasă metronomul să bată în gol. E al versului lipsit de substanţă, de imagine şi de sentiment şi care >se mărgineşte doar la elementul auditiv al formei.

Hubert Juin crede că poetul trebuie să-şi creeze muzica sa, cîntul său propriu, *să rămînă aed* cu sau fără ruperea alexandrinului, sau a oricărui alt vers regulat, pînă chiar la folosirea versului liber. Credem şi noi în căile talentului dincolo de orice canon metric, ceea ce nu înseamnă că pledoaria noastră a fost lipsită de obiect.

BARBU SOLACOLU

„SCRISORI CĂTRE G. IBRĂILEANU" *)

T *j olumul prefațat de Al. Dima* 1 */ şi N. I. Popa adună scriso¬ rile primite de G. Ibrăileanu înainte şi după primul mare război, de la cinci scriitori: Gala Galaction, Hortensia Papadat-Bengescu, D. D. Pătrăşcanu, Mihail Sadoveanu şi Paul Zarifopol. Textul a fost îngrijit şi adnotat de M. Bordeianu, G. Botez, I. Lăzârescu, Ion Mănucă şi Al. Teodorescu. Nu toate piesele sînt inedite; o parte au mai fost publicate în periodice, în „Viața românească", „laşul literar" — dar în prezenta culegere sînt republicate integral.

Nu este cazul să mai insistăm asupra faptului că, după creația artistică, scrisorile personale constituie documente de primă mînă pentru istoria literară ; ele servesc la reconstituirea vieții artistului, la urmărirea evoluției sale spirituale şi a elaborării propriei opere.

In literatura noastră, ca şi în alte literaturi, cîțiva entuziaşti au depus un zel neobosit în editarea scrisorilor personale. Mă gîndesc la cele treisprezece volume de **Studii şi documente literare** *ale lui I. Torouțiu, la* **Corespondența lui I. L. Caragiale** *adunată de Paul Zarifopol şi întregită de curînd cu* **Acte şi scrisori** *ale aceluiaşi, editată de Şerban Cioculescu, la scrisorile apărute în periodicele* **Convorbiri literare, Preocupări literare** *şi altele. In ultimii ani Editura pentru literatură* o *avut lăudabila inițiativă de a publica scrisorile lui Ion Chica, Vasile Alecsandri, etc.*

Culegerea de față reuneşte 277 de scrisori, din cele aproape 1 500 primite de Ibrăileanu între anii 1906—1933. Un interes deosebit prezintă scrisorile, în număr de 70, ale lui D. D. Pătrăşcanu. Primele piese se referă la raporturile prozatorului cu redacția „Vieții românești". Pătrăşcanu anunță trimiterea unor schițe şi nuvele şi în aceeaşi vreme comentează favorabil ecourile trezite de publicația ieşeană în rîndurile intelectualității bucureştene. Indiscutabilă importanță au aceste scrisori pentru cunoaşterea muncii prozatorului asupra manuscriselor sale şi ele scot în evidență o individualitate artistică, conştientă de propria-i valoare. Pătrăşcanu se arată iritat în cîteva rînduri, cînd C. Stere, directorul revistei, îi modifică manuscrisele. Mai apoi, cînd trimite cîteva pagini memorialistice : **Din amintirile lui Constantin Cassian,** *izbucneşte vehement împotriva lui Ibrăileanu care-i amputase textul: „Eu ştiu de altminterea că partea de la început, pînă unde vin amintirile din liceu, e mai slabă, dar în tot ce ați publicat în revistă fiecare rînd reprezintă o valoare ? Şi dacă sînteți mai puțin pretențioşi cu alții, pentru ce cu mine vă dați aşa aere şi mă luați chiar de la titlu ? Ce dracu, nici un titlu nu pot eu să dau cumsecade?"*

Insă cu totul remarcabile sînt scrisorile trimise lui Ibrăileanu la sfirşitul anului 1919 şi începutul anului 1920. Ele reflectă atmosfera febrilă a celor aproape şase luni de zile de

*) **Scrisori către G. Ibrăileanu, colecția Studii şi documente, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967.**

muncă intensă anterioară reapariției „Vieții românești", în aprilie 1920, și aruncă o lumină inedită asupra rolului jucat de D. D. Pătrășcanu în București. Neobosit, prozatorul muncește pînă la istovire: asigură difuzarea prospectului, caută persoane influente pentru consiliul de administrație, discută cu viitorii colaboratori, umblă fără preget după manuscrise, caută reviste și cărți străine, pe care le trimite la Iași, lui Ibrăileanu, spre recenzare, se zbate pentru a obține hîrtie, cerneală, mașini tipografice.

Epistolele, mai voluminoase, sînt expediate acum la un interval foarte scurt; numai de la 17 ianuarie 1920 pînă la sfîrșitul aceleiași luni, Pătrășcanu trimite șapte mari scrisori. In general, ele reliefează impresia deosebită făcută în capitală de reapariția întîiului număr din „Viața românească", în aprilie 1920 : „Numărul 1 a produs o impresie colosală în oraș (...). Aici a fost o adevărată bătălie pentru a căpăta de la librării un exemplar", iar altădată : „revista a făcut senzație" — scot la iveală unele deficiențe existente în munca redacției ieșene, dar și invidia cu care unii confrați au primit vestea reapariției „Vieții românești".

Scrisorile lui Gala Galaction, mai puține, douăzeci în total, acoperă o perioadă de aproape un deceniu și jumătate. Ele se referă tot la colaborări și conțin elemente utile pentru reconstrucția vieții prozatorului muntean. Totuși, cîteva merită o atenție specială, fiindcă relevă un om cu un gust evoluat, pricepător al poeziei noi ce începuse să se dezvolte în literatura noastră după război. Este revelatoare, de pildă, scrisoarea prin care Gala Galaction îi recomanda lui Ibrăileanu pe B. Fundoianu — pe care îl cunoscuse în 1915 – propunîndu-i publicarea cîtorva poezii ale ființărului și talentatului poet: „Mi se pare că în această poezie de insolită inspirație tremură un veritabil strop de rouă și de artă (...) Eu, unul, mult impresionat de farmecul lor cel nou, aș vrea ca revista noastră, cu toată gravitatea și cu toată circumspecția ei, să publice această pîrgă poetică."

Un loc aparte ocupă în această corespondență cele 84 de scrisori trimise de Mihail Sadoveanu, bogate în referințe biografice, și scrisorile lui Paul Zarifopol, ce cuprind știri despre tînărul Luca I. Caragiale.

Se citesc asemeni unor pagini memoriale scrisorile Hortensiei Papadat-Bengescu. Ele scot în relief influența lui Ibrăileanu în evoluția spre creația obiectivă a prozatoarei și evidențiată rolul criticului ieșean în acest proces cu mult anterior observațiilor făcute în același sens de Eugen Lovinescu în „Sburătorul literar" ; „Am citit acolo (în „Scriitori și curente", n.n.), părerea dumiiale că o lucrare nu are valoare reală și durabilă decît cînd e absolut obiectivă, cînd scriitorul a avut facultatea ca anihilîndu-se, dezbrăcîndu-se complet sau pe cît posibil de el singur, să concretizeze sufletul, fizionomia, peisajul unei epoci sau unui mediu, sau unui colț cît de mic de lume". Scrisorile exprimă și o secretă tristețe și întrezărești printre rînduri bucuria și plăcerea romancierei de a discuta despre lucruri scumpe sieși cu un om care îi înțelege zbuciumul lăuntric.

ION *BALI!*

OSKAE PASTIOE : „POEZII" *)

Desigur, nu întîmplător Oskar Pastior așează la începutul volumului său poezia *„Duios"*. Aspirația după „ușor", „imponderabil", avîntul în spațiu dintr-o lume întunecată, elementară, în alb, în puritate, sînt prezente pregnant și în primul său volum *(Cuvinte deschise)*. In volumul premiat de Uniunea Scriitorilor însă, devine vizibilă o nouă relație: translația acestei aspirații din domeniul materiei frumoase, din spațiile astrale, sori, frunze, valuri (ale căror similitudini formale, concentrate în metafore, au ivit frumuseți poetice) pe tărîmul experienței lăuntrice, unde du-

* Ed. Tineretului, 1966.

ja, gingăşia, trec în locul imponderabilului anterior, în sfera căruia materia frumoasă şi raporturile profunde le sensurilor şi efectelor sale formale rămîneau la suprafaţa jocurilor pur estetice şi intelectuale.

Astăzi Pastior e interesat mai cu seamă de filigranaj, de cristalizările delicate ale dragostei faţă de un alt Tu, nu numai de o vagă iubire pentru lucruri, în totalitatea lor ; de o încîntare drăgăstoasă pentru lume şi surprizele ei, cînd lucrurile îşi străvăd firea în poezie, nu numai de un optimism exterior care se sprijină pe credinţa că totul, inclusiv omul, este în relaţie, sună armonios şi că nu poate exista singurătate ; de o experienţă poetică formulată parcimonios. Nu trebuie comunicat un sentiment cosmic, ci psihograme. Nimic de prisos nu încarcă ornamental expresia ; necesarul triumfă, totul devine conţinut estetic. Plutirea este un simţămînt al trupului, duioşia se poate ajunge numai cu inima : astfel imaginile nu mai au „culoarea astrelor", ci „culoarea inimii" şi nu mai sînt pe de-a-ntregul albe, ci „crepuscular albe". Contrastele, interiorizate, se intensifică şi se amestecă totodată, luminozitatea devine cu cîteva trepte mai întunecată, umbrosul oarecum mai luminos. E o frămîntare acum pentru amestecul bine proporţionat care se cheamă viaţă şi care nu poate fi sesizat doar pe cale raţională, ci printr-o experienţă totală.

Poezia lui Pastior era, uneori, acut intelectualizată, prea intelectuaiizată, încît, frecvent, rata proporţiile amestecului, unele versuri părînd căutate şi „făcute". în multe din poeziile recentului său volum, poetul se străduieşte să făurească o lirică întemeiată pe experienţa matură a inimii şi, în consecinţă, de bun gust. 3n poezia de început îşi desvăluie noul său crez prin cele două simboluri-oheie, „bufniţa" şi „inima" : *„mai albe devin înseşi bufniţele I în cuib, atît de aproape de inima zvîcnitoare."* Pastior numeşte aceste ritmuri libere, adîncind înţelepciunea prin pulsaţia viului genuin, „duioase". Pasărea, altfel bondoacă, devine dansantă şi mai uşoară, gingaşă. Ea zvîcneşte după tactul inimii mereu fremătătoare. Cine nu şi-ar dori-o astfel ? E oare pasărea Minervei ? E fumurie ? Nu, bufniţa în poezia lui Pastior nu este o greoaie zburătoare de noapte, ea nu-i oarbă şi nici ţinta batjocurii altor păsări, ci are „penele de culoarea chilimbarului" şi se poate schimba necontenit într-un „pui de bufniţă". Nu-i o făptură bătrînă, respingătoare, un reprezentant al intelectului uscat, ci plăzmuire a experienţei vii şi a evlaviei inimii descîntînd amintiri : pasăre a nopţii numai în sensul maturităţii, al timpului consumat, ai zilei trăite. Amărăciunea şi dulceaţa înserării şi a îmbătrînirii, putinţa de a desgropa amintirile cu sentiment şi inteligenţă. Abia seara, după o trăire adevărată, bufniţa are dreptul să-şi înceapă zborul în poezie.

Dar, important e acum „amestecul" just, pentru ca zborul acesta să nu fie frînt : *„Măsurile să triumfe. Legi îmi sînt ritmurile înlăuntru. I Şi ezitarea dinaintea fiecărei ferestre, I Pînda în faţa fiecărei uşi."* Aceste măsuri sînt străvechi, dăinuiesc, sînt valori la care nu se poate renunţa. în noul volum al lui Pastior, multe poezii sînt rimate. Sunetul lor e simplu şi delicat ; unele ne aduc aminte deMorike, de Mathias Claudius : *„Apa curge, văd timpul: I frontonul lui e I licăr auriu în depărtare ! I Nimic nu mai poate fi rău I întunecare. Stau şi I mă răscumpăr. I Şi totul e aici I viaţa dăinuieşte, ! se dăruie-ndeaproape I şi fără vătămare".* („Pe chei"). Probabil că acestea sînt din nou poezii memorabile.

Trebuie să redescoperim vechile legi şi să le repetăm cu prospeţime nouă : Dacă pînă acum Pastior a vrut cu orice preţ să găsească ceva inedit şi a dat greş, de data aceasta — şi socotesc că aici rezidă mutaţia cea mai importantă din poezia lui — el încearcă să resimtă într-un mod nou străvechile experienţe umane. Realizarea ultimă a eu-lui este cu putinţă printr-o relaţie autentică faţă de *tu*. Numai în felul acesta pă-

trunde fiecare tainele adîncului său şi deopotrivă pe ale celuilalt, află o „dăinuire", un preţ : *„Vrednice să rămînă, vrednice să prindă rădăcină I cum durerea supravieţuieşte I patimilor, chiar dacă pier, / sînt podurile, de noi aflate. I Care ne-au aflat, mînă-n mînă, I suflet pe suflet, I netrudnic prin noapte arcuite I peste fluide canale. I In alba dăinuire crepusculară I sintem pe de-a-ntregul făuriţi din lumină I fără umbră ca o tîngă, I veşnic purtată pe undă, I chiar de se înalţă podurile. I Vezi, chiar dacă navele spre mare trec I ne păstrăm viaţa I de poduri, care rămîn."* („Nopţi luminoase"). Toiul e spus pe un ton încrezător, ferm, căci dăinuirea, „podul", îi dă dreptul la asta, chiar dacă totul este efemer. în năvala furtunoasă şi inconştientă şi în adeverirea spasmodică a noului absolut, cîte ceva s-a pierdut: a bătut ceasul revenirii, deci, către ceea ce nu piere şi *„irositul jar al mîinilor I tîrzii să-l răcoreşti în Tot: ochi în ochi cu veşnicia timpului! I Lacrimă în lacrima întregului chin."*

Totuşi, acum, apare o dificultate serioasă, căci Pastior nu a devenit metafizician iar concepţia lui fundamentală este dialectică (Credinţa în necesitatea mişcării, în puterea ei proaspătă) şi din unghiul acesta nu distingem, în esenţă, vreo fisură între cele două volume. Au dispărut numai exagerările, şi construcţiile au făcut loc unei aplicări adevărate, reale, a principiului mişcării. Iată un exemplu elocvent împotriva tentaţiilor cufundării în nemişcare, într-o existenţă atemporală şi veşnică : *„Liniştea iarăşi vrea I să-nchege cupola fără porţi. I Iar se teme de gongul solar, I de cîntecul cocoşului luminii. I Ci noapte de noapte îmi mîngîie ademenitor umerii cu nuiele de păsărar, I cu mreje de somn, I cu unelte albastre de cleştar".* Surprinzătoare este frumoasa şi totodată înfricoşătoarea imagine a „cupolei fără porţi"; o casă fără ieşire şi, în opoziţie cu ea, libertatea luminoasă a dimineţii: gongul, cîntatul cocoşului. Idealul lipsei zidurilor, al deschiderii spre larguri, apare ca un atribut marcant al liricii i,j Pastior : ea se mişcă sub cerul *U*oer Poetul ar vrea să-şi ocrotească „bufniţa", ca nu cumva să fie pusă sub zăvor de o entitate plinită î„ cercul ei, străină vieţii şi dezvoltării şi j„. străinată de propria-i experienţă. *„Lasă-te ocrotită, bufniţă mică, / îngăduie să fii cuibărită la piept, I învaţă-mă să rămîn treaz. I Niciodată, cît timp te încălzesc, / meşterul fără trup / să nu-ţi vatăme penele, I niciodată ochii tăi ca aurul mierii I să nu mă privească* înzidiţi / *din* lăcaşul închegat fără porţi." Şi straniu : cele două fronturi opuse se apropie, devin identice : atît „veşnicul", metafizica, cît şi dogma rigidă asupra mişcării, dialectica superficială, pretind absolută valabilitate. Amîndouă vor să închidă viul într-o totalitate „fără porţi", fără posibilitatea de a fi „desăvârşit" mai departe, să „înzidească" experienţa vie, să ferece înţelepciunea inimii în construcţie, în „lăcaş".

Cea mai frumoasă, mai înaripată şi liberă poezie a întregului volum, *„Trubadurul",* se desfăşoară într-o modalitate fascinant dansantă şi spumoasă, chiar burlesc-jubilantă, ca şi cum ar vrea şi prin formă să joace un renghiu „construcţiei" greoaie şi totodată să persifleze filozofia filistină a tihnei în încremenire : *„El nu iubea pluşul clasei întîi, I colindă prin polen ori zbura cu păpădia I tandaradei, tandaradei"* Pehlivănia, „neînfrînarea" devin o treabă foarte serioasă, „umbletul" o concepţie despre lume :

„Se *simţea ca acasă, încălţat ! şi pe vînt. I Curînd, făcu totul umblînd, I şi spălatul I tandaradei I şi cuvîntul, tot aşa, şi-l ţinea, I tandaradei I şi chiar mergînd prindea rădăcini I în pămînt."* Poezia se termină cu „înrădăcinarea" în mers, un paradox de nerezolvat. Un pehlivan grav, de luat în serios, care filosofează, păşeşte către noi.

Cum se lămureşte paradoxul său ? Poate nu are soluţie. Lucrul cel mai nimerit este „să prinzi rădăcini mergînd", sau „să mergi ducînd rădăcinile cu tine" ? Caută *„Trubadurul"* o legătură

cît mai rigidă cu interiorul, şi o libertate cît mai mare înafară ? Probabil. poeziile de dragoste, concepţia despre *Tu,* ar putea să o confirme. Oricum, *„Trubadurul"* lui Pastior, altfel curajos şi foarte dezinvolt, *„se teme doar de garduri, strungi şi fundături, I ocolea parazite şi tablele de şah, I se ferea de apele liniştite. I Tralala, la, la."* *„Trubadurul"* însuşi are ceva delicat, aproape diafan-descătuşat, această lirică nu mai ţinteşte doar zborul spre înălţimi, pe omul fără pondere din spaţiul cosmic, ci aspiră către zborul duios-diafan, de culoarea inimii.

Concentrarea asupra certitudinilor care răsar din experienţă face inutil experimentul forţat cu mijloacele de expresie. Cuvîntul potrivit este în majoritatea cazurilor evident şi nebătător la ochi, cînd e pus acolo unde trebuie. Discrete şi pline de tact ca şi expresiile sînt şi imaginile şi conexiunile verbale. Nimic nu ţipă, nimic nu se impune forţat. Nu numai în poeziile precumpănitor filozofice, ci şi în pasteluri, care permit de cele mai multe ori recunoaşterea culorii şi parfumului unei localităţi anumite sau ale unei regiuni din patria noastră. Ele sînt, mai cu seamă, strînse în partea 2-a şi a 4-a a volumului : *„Primăvară în oglindă", „Restaurantul-grădină", „Struguri din Segarcea", „Călare în munţi",* şi ,în mod cu totul deosebit, viguroasa poezie *„Prăbuşirea stejarului".* Surprinzătoare este densitatea poetică şi coloritul unic, pregnant : peisajul transilvănean, cu oamenii de acolo, păstori, ţărani, se desprind din imagini : *„Greu te desparţi de vin, I Incăperea-ntunecată a ţăranului I răsuceşte aurul icoanelor în fum. I Şi unedva oţelul se bate de piatră." (Călare în munţi).*

Este ciudat contrastul dintre aceste pasteluri colorate, aspre, dense, virile şi fruste, şi structura delicată a poeziilor închinate „bufniţei" şi a nocturnei, oare în transparenţa lor de acvarelă impresionează oarecum dincolo de culoare. O punte între aceste două modalităţi o constituie bucăţile alcătuite din tonurile proaspete, avînd vibraţia zorilof, ale poeziei „Trubadurul" ca, de pildă, *„Cuvinte încrucişate în înserare", „Intîlnire", „Primăvara în oglindă",* în care sînt folosite mijloace ale dadaismului, ducînd la imagini absurde *(„Se şi distrează după amiezile dumincale", „Experiment" etc).*

Sîntem bucuroşi că Pastior, considerat dintr-o perspectivă integrală, se refuză unei excesive admiraţii faţă de tehnică şi tehnocraţie, văzută ca salvatoare a umanităţii. Această admiraţie a dus, în speţă, la aberaţii jenante prin folosirea prea nereticentă a ustensilelor şi terminologiei tehnice în poezie şi, concomitent, la o poetică a excesului de forţă şi la „făcut" în creaţia lirică. Din toate acestea, în volumul de faţă, se simte prea puţin. Meritul lui rezidă în numeroasele poezii bune pe care le conţine, unele de-a dreptul excepţionale. Pastior a reluat aici multe din lucrările sale anterioare care, considerate izolat, sînt foarte valoroase, deşi dăunează puţin unităţii volumului. *„Lumină pe Nausicaa", „Aldebaran", „Prăbuşirea stejarului", „Călare în munţi",* sînt poezii mai vechi, scrise în parte înainte de 1960. Dacă mai adăugăm şi numeroasele creaţii noi, de la *„Trubadurul"* pînă la *„Duios",* impresia de ansamblu este că avem în faţă un volum foarte izbutit, care se evidenţiază printr-o incontestabilă maturitate artistică şi umană.

DIETER SCHLESAK
Traducere Dan Constantinescu

LEONID DIMOV : „VERSURI" *)

Apariţia unor cicluri de poezii semnate de Leonid Dimov, în cursul anului trecut (Viaţa Românească şi Ramuri), a constituit o surpriză ; aveam în faţă un poet format, care cultiva poezia cil siguranţa unui vechi meşteşugar şi cu un temperament liric căutător de esenţe. Dar nu era chiar prima manifestare publicistică a poetului. Elev fiind, i-am întîlnit numele în revista literară a Colegiului

*) E.P.L., 1966.

Sfîntul Sava»), prin 1943 ; debutul poetului poate fi însă fixat în 1936, cînd colaborează cu versuri mai consistente Ia Tînărul scriitor şi Gazeta literară. Volumul de faţă, intitulat sobru „Versuri", impune un nume în poezia noastră contemporană. Parcimonios şi indiferent pe planul publicităţii, cu apariţia în presă din deceniu în deceniu, Leonid Dimov prezintă o carte ce se citeşte cu voluptate. Cu ceva din gestica trubadurescă a unei bune tradiţii poetice, la limita unor posibile adaptări renascentiste la epoca şi geografia noastră spirituală, această „poezie" îţi conturează o viziune organică a lumii, dar te derutează în acelaşi timp cu atîtea miraje, deliruri, pulsuri deopotrivă ale materiei şi ale spiritului.

Pentru un lector familiarizat cu poezia şi mai ales pentru un critic, volumul dă impresia unei antologii de experienţe poetice şi uneori de contaminaţii livreşti; asimilarea acestor tonalităţi este însă organică, efectuată într-o adevărată febră lucidă. Chiar dacă cineva ar izola de context un vers ca „Gelatinos meleag cu crabi incluşi" sau ar comenta strofa „Să punem deci imensul lup / Cu strada lui în fund de chiup / Şi-n colţul străzii, titirize, / Chiar eu, de sticlă, să m-aşez" etc., făcînd trimitere la Ion Barbu, nu ne găsim direct în faţa unei influenţe. Puterea de asimilare a acestui violent temperament poetic, de un romantism îmblînzit, după o expresie predilectă a lui Andre Gide, este surprinzătoare.

Poezia lui Leonid Dimov e o derulare de imagini cursive, circumscrise în osmoze fluide ca-ntr-o tapiserie preclasică din care s-au scuturat culorile prea grave. Ca intuiţie a formelor, ca versificator, Dimov întrece aproape toate exigenţele, ştie să scrie in toate metricele şi cunoaşte măsurile cu ureche de compozitor. Dar ceea ce uimeşte la acest exeget al formelor prozodice tradiţionale e impresia de modernism pe care, ca şi la Ion Barbu, în modalităţi similare, o oferă de la prima lectură.

, Descripţia migăloasă, lucrată în filigrane şi linii pure a unei feţe de pernă din odaia de zestre a fetei este cuprinsă — în absolutul ei in. tr-o metaforă: A voit în ape să nu pice / Pasărea lovită de alice / Şj_ zburat peste mărimi campestre / Pînă-n pragul camerei de zestre / Unde-au pus-o degete uşoare / Sus pe perinile de ninsoare... (Uluire). Un coif get, cu pene de rnetai îşi derulează biografia rezuniînd într-o imagine densă toată istoria : Ce rîs de cai prin stepele albastre ! ; într-o veghe stranie, bind „poşirca din afuzalii", cu „iataganul" aproape, poetul „simţind în unghii liniştea cum moare" păzeşte de vînt visele aduse-n străchini din pădure ; uneori peisajele devin apocaliptice ca în recviemul pentru moartea mieilor (Interdicţie) iar bîîciul nu e decît un simbol al desfătării în care oamenii se dau în scîrciob peste nopţi de bagă.

Dimov cultivă cu voluptate neologismul geografic din care a scos numai esenţele exotice, călătorind în veac mai leneş, prin Moluce, sau căutînd Planuri de Tombucte noi, pentru Saharele deapoi, pe-un vas alb intenţionează să treacă prin Caribde şi Bizerte, căutînd în alt poem un os ros de papagalii din Galapagos, sau alintîndu-se Peste Siberii de argint.

O mare parte a cărţii dă impresia unui gobelin în care personaje de baladă medievală curg învăluite în mistere docile spre noi, cu aezi săraci şi cavaleri de ghiaţă fulguită, cu donjoane oblice de funingini, ori cu toamne şi amurguri Triste în ţinut ligurt / în care / Tot mai cucereşte burguri / Regele Pepin cel Scurt.

E peste tot un fel de «homo ludens» care colindă prin geografii şi istorii conservînd culori, petece de costume, fragmente de oraşe, idei care să rezume o epocă, cioburi de vise şi foi de incunabule, ivind păduri temute, la pagina o mie patrusute.

împerecherea cuvintelor, eu surprinzătoare atingeri, e învăluită într-o ade-

*) Leonid Dimov s-a născut în 1926.

vărată narcoză a inspirației și reluat apoi și ciocănit cu migala de ceasornicar de care-l acuza cîndva Ion Barbu pe Arghezi (1927): Tact obosit în juru-„i bate / Uzina de baloane mate. / Ce-a mai rămas din surdul gînd / Ouat în toamne roșii cînd / La geamuri se ivesc din ape / Răsfrîngeri de cuiere șchioape ? (Desfășurări).

EMIL MÂNU

AUREL MIHALE : CRONICĂ DE RĂZBOI"*)

Terminînd lectura masivei cărți a lui Aurel Mihale, un sentiment de satisfacție mă încearcă și o vagă nedumerire. Chiar dacă nu ,în toate momentele ei ampla reconstituire a uneia din perioadele decisive ale istoriei noastre mai recente este o reușită, răsplătind o nobilă ambiție de artist și munca intensă a mai multor ani. Tocmai de aceea, m-a cam nedumerit relativa rezervă manifestată de critică față de această apariție. Războiul, întocmai ca în viață pentru, societate, e și pentru seriilor, ca temă, o încercare grea. Să descrii viața scoasă din făgașele ei normale, împinsă într-o desfășurare vertiginoasă și mereu imprevizibilă, în care raporturile știute nu mai funcționează, mișcarea și ciocnirea caracterelor urmează alte legi decît cele stabilite în vreme de pace, în care însăși viața individuală are *alt preț* și cu totul alte arii de manifestare, o astfel de întreprindere, de fiecare dată cînd este efectuată, se poate asemăna cu descoperirea și descrierea unei noi relații, a unei noi lumi.

Și măcar din acest punct de vedere, al unei noi experiențe, pe o temă care pe mulți i-a preocupat, al momentelor ei mai fericit sau mai puțin fericit realizate, ar fi meritat o discuție.

Dacă mă gîndesc însă că în cartea lui Mihale nu-i vorba de un război oarecare, ci de războiul nostru de eliberare, de insurecția armată a întregului popor condus de Partidul Comunist, moment care marchează un început de etapă structural nouă a istoriei noastre — găsesc justificată nedumerirea de care pomeneam.

Firește, n-am să încep această discuție al cărei rost ar depăși încercarea de apreciere propriu zisă a cărții. S-ar putea ivi observația că nu avem de-a face cu o capodoperă. Nu se discută însă, în critică, exclusiv despre capodopere, care în general sînt mai rare. într-o literatură, și reușitele parțiale sînt importante și merită a fi luate în considerare. Iar cartea lui Mihale conține suficiente nuvele reușite. Ele de altfel au darul de a menține întreaga carte, în ciuda unor povestiri mai puțin izbutite, la un bun nivel de proză. Aș remarca pe cele care mi se par superioare : „Nopți înfrigurate", „Trenul de seară", „Moțoganii", „Pămînt însângerat", „Hotărîrea", „Inima orașului", „Casa de piatră", „Ultimul asalt". Aproape în fiecare din nuvelele lui Mihale, eroii sînt oameni diferiți ca structură sufletească, proveniți din cele mai diverse medii sociale, surprinși în clipe limită, decisive ale existenței lor... îi unește ideea luptei pentru un ideal comun, idee care străbate cartea de la un cap la altul și care și dă unitate' volumelor compuse dintr-un impresionant număr de povestiri, și de asemenea îi unește sentimentul atît de omenesc al camaraderiei simple, directe, care explică atît de firesc gesturi și atitudini de magnifică omenie, nu rareori ridicate în zarea pură a tragicului mitic.

Arta lui Mihale, în cele mai bune dintre lucrări, dintre care am enumerat o parte, am impresia că a atins maturitatea. El este un bun povestitor, un epic al desfășurărilor ample și în această carte, materialul de viață omenesc îl servește. Prin excelență, Mihale este un narator, el *îi vede* pe eroii săi mai ales în acțiune. Și poate că nici nu-i necesar mai mult, cînd ți-ai propus ceea ce și-a propus el în această carte : să înfățișeze ridicarea unui întreg

*) Ed. Militară, 1967.

popor la lupta pentru dobîndirea libertății sale.

Firește, nu toate nuvelele din cele trei volume sînt egal reușite. Multe situații pe alocuri se repetă, unele caractere seamănă. Poate că ambiția de a reprezenta în toate ipostazele posibile un popor întreg în acțiunea lui decisivă de-a se elibera să nu fi dus la reușită chiar în toate capitolele cărții; cred însă că într-o carte de amploarea celei de față, aceste cusururi contează mai puțin. Important este că Mihale a reușit să scrie o carte frumoasă care să trezească interesul cititorilor.

REMUS LUCA

DUMITRU M. ION : „IADEȘ" *)

T~>L eși foarte tînăr, — a debutat I 1 la cincisprezece ani — Dumitru M. Ion vădește o maturitate de gîndire și uneori de expresie ieșită din comun, ceea ce dă poemelor sale o notă foarte personală.

Sfiiciunea acestui tînăr subțirel ascunde multă siguranță de sine, iar tinerețea chipului e adumbrită de o îngîndurare, adesea melancolică, trădînd o interiorizare, o aplecare atentă către melopeea misterioasă, izvorîtă de undeva din ambiția țărănească în care s-a născut și care-l urmărește atît în cele mai gingașe poeme de dragoste cit și în gravele meditații asupra lumii. Atent, cum spuneam, la melodia misterioasă a perpetuității biologice, — în speță a legăturii dintre generațiile acestui popor — poetul declină pe un ton cronicăresc — amestec de bizantinism și țărănie — descendența sa valahă, ca unul care vine dintr-o veche capitală a țării românești: „Adevărat grăiesc / din orașul cu scaune voievodale — / Ladă-nflorită de secole valahe, / împreunate cu pisanii și clopoței de slujbă". *Intr-un asemenea Ioc miturile populare răzbat din fiece piatră:* „Sînt pietre bătrâne, de călărie, / Cu miturile din toate colțurile", *iar istoria a devenit ea însăși componentă organică a spațiului și a celor care-l locuiesc azi, continuatorii unui trecut fulgerat de legende și de mărturii de vitejie; transfer, firesc pe care poetul îl simte, cuprins de o explicabilă evlavie :* „De viața noastră ține toate viețile voivozilor, sfinților, / Bem apa care-a umblat prin ochii lor / Ca-n niște ulcioare de cumineca-tură de pe altare... / Bat drumul cetății care nu a știut / Decît tablele si grîul, / Călărețiii-nzăuați și cîțiva papistași / Stînd la ieșirea în Lume și în pămînt / înainte de pomenire : Doanina Clara".

Istorie și mit, trecut și legendă, sînt una, — într-o osmoză firească, pe care sensibilitatea poetică a lui Dumitru M. Ion le receptează înfiorat, cu solemnitatea oficierii unui ritual: „Doamne, tînăra mea, îți spun : / Cu tinerețe fără bătrînețe m-am botezat / La fîntîna valahului, dintr-o mie de liturghii. / Slobod pe chipul tău, leagăn / Pe sînul tău, graiul meu — / Eu sînt mirele-părinte al sufletului / Pe care-l păstrez, / în sînge ca pe o sămânță / De rod și de cules".

Un aer de gravitate țărănească, un ritual al vorbelor și tăcerilor — apăsînd înadins pe pedala joasă a limitei, a descîntecului, în genere a folklorului altoit pe tonul biblic, dau poeziei lui Dumitru M. Ion acea notă personală cu irizări blagiene de care vorbeam. Poetul e un țăran care cîntă rodirea, fecunditatea, nuntirea, casa, familia, ca semne distincte, esențiale, ale existenței. Universul poetic se compune din elemente agreste, evocînd satul de șes — foarte rar peisajul montan „de la marginea naturii". — iarba, pietrele rîului, țarina, grîul, pîinea, „mirosind a mădură de grîu", cîmpul, sămința roditoare. Dealurile sînt „ca două găini golașe / care clocesc soarele",iar *acesta din urmă* „după ce a căzut s-a ridicat din pămînt, / S-a făcut pasăre ș'i-a început să plouă / Din pene țipătul căldurii, sfînt". *In ciclul* Sonetelor *care încheie volumul, găsim imagini explozive ale fecundității, hrănită de mitologia străbună:* „Boabele grase de po-

*) Col. „Luceafărul", 1967.

rumb le dau dinții / Acolo în luturi ude beau apă părinții. / Zamolxe în grîu ochii albaștri și-i ține — /Numără orele câmpului, în poamele, în poamele bune. / ... / Pe bărăgan arde un abur de pîine de casă / Ființe-n ființe sămînța își lasă-". *Alteori imaginea belșugului capătă dimensiuni uriașe :* „Peste coline zac arborii de pîine, grei / Și aburii domestici, pe vatră de mîncare".

Casa e simbolul vieții în neîntreruptă curgere, al perpetuității vitale, al fericirii, al plinătății, confundîndu-se cu familia, — transferul termenilor fiind adesea făcut cu intenția de a marca grav sentimentul trecerii prin timp. Imaginea lumii, fără a fi edenică,, *aduce — atît prin tonul psaltiro-cronicăresc cît și prin reducerea la gesturile simple, fundamentale: setea, dragostea, nuntirea, somnul, moartea, —* o *atmosferă de puritate arhaică, primitivă, de naturism intens, de început de lume,* de *„geneză".*

Dumitru M. Ion izbutește în vers realizarea unor imagini care trădează migala artizanului, de la amănuntul complicat la esența fenomenului, mimînd pe meșterul anonim, popular. Nu totdeauna forța de comunicare a versului este egal de mare, — poate fi cauza unor dificultăți căutate — însă uneori poezia amintește de travaliul brâncușian.

Tinerii îndrăgostiți care beau apă — aici setea se confundă cu dragostea — par „două ulcioare / care-și termină gurile-n ape" : „Bem nesătui, bem adînc așezat / Peștii trec prin cuvintele noastre tăios,- / Șed clipele-n frunze, vreau să ard / Buzele ulciorului vecin, răcoros."

Viața, începutul vieții e *una cu începutul zilei, atît de sugestiv notată în gestul esențial, vital, din poemul ce deschide volumul:* Primii oameni beau apă ; / începe lumea.

Poezia sa tinde, așa dar, spre o simplicitate lipsită de miracole, mai degrabă încercănată, sobră, asemeni imaginilor bizantine din icoanele vechi. E un autentic țărănesc, o împletire de tradiție românească și modernitate, de mitologie dacică trecută prin filtrul unei lucidități contemporane, în lirismul său, care capătă expresia cea mai pură în acel remarcabil „Covor românesc" din care citățm : „Pasărea cu două capete se ceartă-n chilim ; / Două păsări din ea vor să se desprindă — /Dintr-o singură pasăre venim / La-mpăcare, la ceartă... / Bate din patru aripi cum îi șade bine ; / Temeiul casei rîde sub umbra ei; / Liniștea din cântecul ciocurilor / O sorb pereții, tablourile noastre / Stăruie nunta-n penele ei albe — / Când nu sintem acasă își aerisește sufletul, / Zboară prin camere pînă seara tîrziu / Sau pină în zori; Leagăn chipul sîngelui meu / în chipul sîngelui tău. / Cînd stăm împreună pasărea liniștii noastre / Cîntă adînc în chilim... / E o toamnă cu păsări apuse — / Timp Odihnit în care iubim / Copilul plânge în penele păsării, / Ea îi leagănă glasul... / Liniște, tînără mea, aici nu sînt urme / Decît din timpurile noastre / în sînii tăi înoată laptele / pentru copil : Ochii lui ca ai păsării sînt — / Leagăn timpului tînăr trezit în chilim".

EUGENIA TUDOR

ANGELA CROITORU : „OCHIUL CEL MARE" *)

Versurile Angelei Croitoru s-au zămislit sub pecețile tainei. Debutul (sub pseudonimul Angela Crai, în „Națiunea", în 1946) convertit imediat în tăcere, fusese -'doar un preludiu liric, repede stins. Concertul avea să înceapă peste două decenii, odată cu apariția volumului „Ochiul cel mare".

Adevărul poetic, intangibil și uimitor, nu se revelează privirii comune, „ochiului rece". Descifrarea lui pretinde o retină deosebită, „ochiul cel mare", a cărui rază să fulgere la hotarele miraculosului și indefinitului: *„în acea regiune*

* E.P.L., 1967.

solitară a miracolelor, I unde nu răzbate decît pasul imaterial al visătorului, I în injernurile de fum, de inerție, şi inco?isistență, I unde aura minunilor se odihneşte pe lucruri, I pe zborul săgetat al unei păsări, I pe înceată, mirata înflorire a unei albe flori..." („Mă întorc printre voi...") Oprit, temporar, în manifestarea lui exterioară, gestul liric va opera, la Angela Croitoru, un transfer de materialitate, din contingent la nivelul universului interior. Straniul *„animal al sufletului"* se răsucește ca *„oceanul cu ape adinei, I cu peşti multicolori, cu scoici şi larve de tot jelui",* iar în amurg se desprind ca printr-o vrajă *„viperele bătrînei Griji".* Prin metaforă sau prin comparații-caleidoscop, impalpabilul tinde către palpabil. Deocamdată, macrocosmosul este îmbrățişat doar ca termen de relație. Ulterior, invazia teluricului şi a vegetalului în organic va isca tulburătoare fuziuni : *„Pămînt '. Cît sînt de pămînt! I Oh, ghiocei, I ... I răsăriți I din mine răsăriți, I faceți-vă loc, I destrămați-mă cu colții voştri sfioşi* Proiecția omului şi naturii într-o viziune integratoare a conştiinței potențează euforia în extaz faustic: *„Ce lină fîntînă curge-n mine .' Opreşte-te, fugare timp!"* („Primăvara"). Plonjarea în tăcere echivalase cu o claustrare. Depăşirea ei datorită debordării lăuntrice, se face nu prin cuvînt, ci prin cîntec. Existența e minunată, dar fatal limitată în timp. Sentimentul clipei are o intensitate horațiană : *„Cît mai sînt I vreau să cînt I păgîna bucurie de a fi, I prin surle vreau să strig I înfricata bucurie de a fi". („Bucurie").* Va fi celebrată geneza, creația la scară universală, cu întregul carusel al aspectelor ei particulare sau dimpotrivă, curgerea, necontenita perisabilitate, care, în perspectiva timpului cosmic, nutreşte iarăşi viața : *„Mă închin vieții ce se aprinde din viață I ca dintr-o flacără o nouă flacără, I mă închin acelei migăloase munci, nevăzute şi neştiute de nimeni, I prin care celulele trupului matern concep un nou trup, I acelei munci nemărturisite I prin care lemnul uscat concepe din seva virgină a primăverii I mugurii gingaşi florile de vis, I mă închin efortulxii obscur şi neobosit i care stîrneşte miracolul vieții, I mă închin acestei perpetui curgeri, I acestei unice flăcări în care mă mistui şi eu" („Mă închin").*

Unul din motivele contrare ale volumului este voluptatea irepresibilă a luminii. Lumina calmează sufletul, purifică, izvodeşte în frunze clorofila, îmbibă de candoare carnația fecioarelor şi petala crinilor, iradiază dinăuntrul tuturor formelor, impersonalizează, în fine dăruieşte omului „secreta comuniune cu izvorul vieții". Supremul omagiu pe care i-1 aduce poeta este, astfel, justificat : *„Mă prostern şi mă închin ție, I şi te sorb 'prin toți porii, lumină sfîntă"* („Odă luminii").

Timpul reprezintă un pretext inepuizabil de meditație. Iată-1 figurînd şi în această modernă lementație pe tema „fortuna labilis" : *„Unde sînt toți ochii care-au strălucit pe lume ? I ... I Unde sînt toate inimile care-au bătut pe lume... ? I ... I Unde sînt toate conştiințele care-au locuit în firul de nisip al trupului ? I Fiecare era unică şi de neprețuit..."* Timpul este, de asemenea reperul nesentimental al vestejirii: el *„scoate oamenilor I sulimanul frumuseții neplătite a tinereții I şi le vinde, măsurată într-o balanță de bijutier, I ... I dureroasa frumusețe a adevărului aspru şi veşted, I tragica frumusețe a epavelor I ce se odihnesc grele pe fundul mării"* („Frumusețe şi adevăr").

Sau, desigur, gînd amar, în ireversibilă derulare („Amar e gîndul"), pe firul căruia copilăria („dulce copilărie") se depărtează necontenit, alunecînd în incertitudine : *„Departe ce-ai rămas în urmă, I de-mi pari un vis, niciodată trăit!" („Ce* mult te-ai depărtat").

Erotica Angelei Croitoru este tot lumină, dar în stare incandescentă. Pentru lirica Angelei Croitoru, iubirea este, totuşi, „semn sacru", destin nemuritor, principiu al perpetuei germinații. Ea e turburătoare *„ca un vîrtej de ape ademenitor I ori ca al prăpastiei fund viclean".* Dragostea purifică împlinirea, cerne pretutindeni *„pulberea de cristale*

o *visului"* („Cîntec de dragoste")'. *„Zborul de nuntă"* circumscrie o provocare : îndemn la elevație și dăruire de piscuri, *„în azurul intens" : „Acolo, urniăritorule, te vei sătura I de mireasma trupului și sufletului meu, I Acolo, urmăritorule, răpune-mă cu dragostea ta"*

Cristalină, de>o feminitate cuceritoare, lirica erotică, asemeni unei bune părți a poeziei Angelei Croitoru, este „cîntecul susurat ăl spiritului intim". Și ••bineînțeles, „tăcerea care doarme pe pragul tainei". Chiar invocațiile adresate „Unicului", iubitului, „urmăritorului" țin de monologul interior.

Distinsă, ușor stilizată, expresia poetică probează un artist matur, original. Eventualele referințe la Blaga sau Magda Isanos, ar fi mai degrabă constatări, decît reproșuri.

NICOLAE BALTAG

PETRE GHELMEZ : „GERMINAȚII"*)

Poet al germinațiilor, al cîmpiei și marilor cicluri vegetale, cîntînd răsăririle, creșterile ș; culesurile ca pe niște evenimente intime și împliniri tulburătoare, Petre Ghelmez intră, cu acest prim volum, pe poarta unei poezii de bogată tradiție în literatura noastră.

Biografie lirică de-o simplitate firească, afirmare sinceră a unei apartenențe totodată, volumul „Germinații" poartă mesajul generos al unei poezii cetățenești, pe care colegii de generație îl părăsesc ades, socotindu-1 deja spus.

Poemele lui Petre Ghelmez sînt o continuă celebrare a soarelui, a semințelor, a pămîntului și polenurilor, a oamenilor și rădăcinilor vii care-i leagă de pămînt; un imn permanențelor, omeniei și duratei.

O paletă lirică în care abundă culorile calde; o gamă a sentimentelor echilibrate, plenare ; iubirile, tristețile, toamna, sînt străbătute firesc, de același flux solar, de aceeași lumină vindecătoare.

*) Col. „Luceafărul", 1967.

Consecvent cu sine — poate chiar prea consecvent! — poetul nu-și îngăduie evadările în jocuri gratuite, în improvizații de virtuozitate, în imitații la modă. De altfel, s-ar trăda. Pentru că fiecare poem al lui are ceva de pas țărănesc, măsurînd cîmpul, ceva de lucrare temeinică. Poate de cuminție, de sfială și refuz al risipirii și abruptului.

Spuneam că prin acest volum de debut, Petre Ghelmez urmează drumul unei poezii de tradiție în lirica noastră. Nu cred că l-a ales, deliberat ; era potrivit firii lui și firii pămîntului de unde vine. E o înrudire prin rădăcini. De aceea, nu mi se pare că trebuie căutată, cu orice preț, influența Iui Blaga, sau a altui poet, deși asemenea nume n-ar fi atît o etichetare, cît o recomandare pentru poezia unui tînăr.

Această primă etapă înscrie, de altfel, reușite certe : „Joc de doi", „Zi cu polen", „Iulie Secerătorul", „Ctitor", „Grîu"...

Cronica din „Luceafărul" remarca simplitatea, ascunzînd migală, culorile limpezi și compoziția lineară, de desene pe sticlă, a unor poezii. Comparația este într-adevăr revelatoare, pentru cele mai bune dintre poeziile acestui volum.

„Cine l-a văzut / Cin'l-a cunoscut / Cu sapa în mîini / Ctitor de fîntîni ? / Cine l-a zărit, / Cine-a auzit, / Cîntecu-i din frunză / Cu setea pe buză ? / Zarea 1-a-ngropat ? / Cerul l-a furat ? / Cîntecul l-a luat ? / ...Anii și nisipul / li acopăr chipul".

De fapt, filonul din care se inspiră adesea, este poezia populară, păstrîndu-i motivele mari și însușindu-și lecția ei de măiestrie.

„Cînd crește pădurea / Un vaier cuprinde întreaga poiană. / în fiece copac / Zidește un Manole și plînge o Ană".

Și acest „Joc de doi": ...„Din stea, din spic, din arbori, încerci să raă-nțelegi / în așteptări de-o clipă, trecură ani întregi ! / Mereu rămîne-o șoaptă nespusă, un răspuns !... / și-aud cum crește vremea. Nici n-am vorbit de-a-

juns ! / Pornim către departe, venim dinspre departe / Lumina ne-nconjoară, lumina ne desparte".

Pentru cititorul obişnuit cu lectura unor versuri dificile, încîlcite cu bunăştiinţă pentru obţinerea unui lustru şi unor preţiozităţi, poeziile acestui volum vor părea poate de-o simplitate uşoară, de-o limpezime a suprafeţei. Dacă reuşitele volumului sînt tocmai aceste poeme de o remarcabilă simplitate — picături decantate îndelung, filtrate cu migală — există încă şi — le-aş spune — nişte „naraţiuni lirice", notaţii conştiincioase, tribut plătit de reporter poeziei-reportaj într-o perioadă trecută. Ca-n toate volumele care au avut dc aşteptat mai mult pria edituri, se întîlnesc şi aici versuri scrise în etape distanţate în timp, versuri de început şl versuri de maturitate. Vorbeam la început de această impresie de prea consecvent, de linear uniformizam pe alocuri, al motivelor de inspiraţie; poate şi o impresie de monocord, de neîndrăznit. Dar cu siguranţă, etapele următoare vor aduce, îmbogăţit, acest univers liric, adăugîndu-i noi „germinaţii".

FLORENŢA ALBU

REVISTA REVISTELOR

din (ară

„GAZETA LITERARĂ", nr. 760/1967

n acest număr Lucian Raicu semnează o excelentă cronică la volumul de poezii al lui Nichita Stănescu „11 elegii". Este o exegeză foarte exactă şi scrisă cu intensă vibraţie faţă de lucrarea analizată.

încep prin a spune că sînt cu totul de acord cu afirmaţia cronicarului, şi o subliniez apăsat, după care volumul lui Nichita Stănescu „11 elegii" reprezintă „un moment semnificativ în evoluţia poeziei" (româneşti).

lată caracterizarea lirismului elegiilor : „Elegiile alcătuiesc... o nesfirşită lamentaţie a imperfecţiunii (individului n.n.), tînjirea după unitatea pierdută sau imposibilă a fiinţei..." „Suferind în aceste elegii de pierderea sau mai bine spus de absenţa unităţii ideale, a unicităţii primordiale necontradictorii, Nichita Stănescu tinde cu un fel de îndîrjire frenetică la polul exact opus, aruncîndu-se în voluptatea diversificării, a dispersării, trăieşte pînă la capătul insuportabil experienţa libertăţii, extazul contradicţiilor ineluctabile".

Scriind despre „dinamismul" poeziei lui Nichita Stănescu, Lucian Raicu explică : „Dinamismul caracteristic, din moment ce s-a constatat imposibilitatea interiorităţii pure, a totului lipit de tot, fără imagini şi totuşi limitat, interior al punctului („mai înghesuit în sine decît însuşi punctul") (Elegia întîia) vine din tensiunea în exterior, din intempestiva mişcare în afară, executată cu patos disperat, izbindu-se şi aici de un imposibil, de un alt imposibil, care obligă la întoarcerea în sine, cu fragmentarea bolnavă de întreg. Imaginea reintrării, a reîncorporării (în condiţia de om) este de aceea în poezia lui Nichita Stănescu tot aşa de frecventă şi tot aşa de necesară ca şi cea complementară a saltului în afară, în sus, în viitor, în dincolo de viitor."

Cronicarul arată cu toată justeţea că cele două mişcări inverse ale lirismului poetului, „mişcarea centrifugă" şi „mişcarea centripetă" se desfăşoară într-o zonă tragică, cele două mişcări exprimînd efortul de acces la zonele unităţii interzise şi „recăderea sub legea gravitaţiei umane."

P. G.

„ORIZONT", nr. 5/1967

Cronica literară din acest număr este semnată de Şerban Foarţă şi se ocupă de volumul lui Anghel Dumbrăveanu, „Iluminările mării", şi de Corneliu Ungureanu, care comentează cartea lui Nicolae Breban „în absenţa stăpînilor".

Şerban Foarţă arată că „într-un moment de mare vogă a experimentului poetic — experiment autentic sau numai mimat — Anghel Dumbrăveanu oferă publicului cititor *poeme finite*".

în continuare cronicarul îl caracterizează pe Dumbrăveanu ca fiind un „calofil". Poetul îşi selectează „vocabulele din zona nobilă a dicţionarului" şi, fapt mai semnificativ, este mai mult interesat (remarcă fină a cronicarului) de „*stilul* unei emoţii decît de emoţia

propriu zisă. Subtile stilizări sînt şi atîtea din poemele erotice, poeme fals erotice, ceea ce se urmăreşte fiind nu emoţia în sine, dar stilul emoţiei."

Mai departe criticul demonstrează că în poezia lui Dumbrăveanu „senzualităţile se atenuează, conturele de şterg, versurile au ceva din materialitatea iluziorie a stampei japoneze".

Păcatele poetului sînt „afectarea şi preţiozităţile"... „fapt oarecum de la sine înţeles. Nici nu pot absenta din arsenalul stilistic al unui poet care... oficiază solemn şi protocolar". Cronicarul admiră îndeosebi poemele lui Dumbrăveanu despre mare. „Peisajele propriu-zise, marinele, sînt monotone, obsedante... Interesul nu stă în compoziţie, dar în atmosferă"... „Iluminările mării sînt o „antologie a mării"... „Marea lui Anghel Dumbrăveanu este exotică şi meridională, mai mult albastră decît neagră, golf al Mării Mediterane."

Scriind despre cartea lui Breban, Corneliu Ungureanu afirmă că poate fi considerată într-adevăr un roman „dacă nu acceptăm stringenţe didactice."

Cronicarul propune o nouă interpretare a titlului cărţii şi a cărţii propriu-zise. „Ideea de stăpîn are, subsumată în roman, ideea de comunitate sufletească. Eroii nu pot dezvolta între ei legături sufleteşti, legături în care stăpînirea să existe cu reciprocitate". Criticul arată că romanul lui Breban e o „parabolă" pe care autorul o demonstrează cu mijloace analitice şi „mai rar" prin „interludiu eseistic"... „Romanul nu are tipuri; eroii converg spre cîteva profiluri-prototip"... pe scriitor interesîndu-l nu atît „caracterele" cît „situaţiile în care sînt puşi eroii".

Corneliu Ungureanu detectează în cartea lui Breban „o undă din Nietzsche" filtrată prin romanul lui Th. Mann şi Dostoievski.

în genere cronicarul aduce mari elogii capacităţii analitice a lud Nicolae Breban, posibilităţii lui de a explora zonele „trăirilor biologice" ale „senzaţiilor obscure, întortocherile şi refulările indivizilor."

G. P.

de peste hotare

„VOPROSÎ LITERATURI" nr. 5/1967

onferinţa teoretică de la hi- i stitutul de Literatură Uni¬ versală „A. M. Gorki" al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., despre care revista jmblică o amănunţită dare de scamă, a avut ca temă „Problemele actuale ale realismului socialist". Cele mai multe referate, ca si dezbaterile s-au concentrat asupra literaturii din ultimul deceniu, în jurul conceptelor „realism socialist" şi „metodă artistică", al raportului realism critic — realism socialist şi al romantismului ca fenomen estetic autonom în literatura sovietică de azi.

Literatura din ultimul d.eceniu se caracterizează printr-o largă deschidere spre investigarea realităţii în totalitatea contradicţiilor sale concrete, prin interesul acut faţă de zonele existenţei sociale şi ale psihicului uman, neglijate în perioada anterioară, printr-o accentuată tendinţă spre analiză şi spre desprinderea, totodată, a trăsăturilor determinante ale epocii.

Accentuarea aspectxilui analitic este determinată nu numai de interesul firesc faţă de viaţa obişnuită, şi de necesitatea de a reda dreptul de cetate in literatură faptelor concrete ale vieţii cotidiene, considerate „nesemnificative" sau „netipice", înainte, ci şi de necesitatea de a ajunge din interiorul *faptelor la înţelegerea conflictelor sociale, care le-au generat. De aceea în proza sovietică de azi prevalează coliziunile complexe ce apar pe plan moral şi al ..Weltanschauung"-ului în viaţa de toate, zilele şi în relaţiile umane. L. Novicenko a relevat în referatul său, pe bună dreptate, că adîncirea acestei tendinţe analitice, este un indiciu cert al unui progres calitativ în proză, cu rezerva însă ca investigarea „microcosmosului" cotidian să nu piardă sensul întregului social şi al perspectivei, ca în relaţia dialectică între analiză şi sinteză să nu se producă fisuri, care deschid poarta spre naturalism.*

Aspecte ale căutărilor stilistice în proza contemporană sovietică au fost relevate de I. Elsberg, care s-a referit mai ales la producția ultimilor 5—6 ani. Ea se caracterizează prin predominarea nuvelisticii, prin afirmarea rapidă a unui număr mare de nume noi. Se observă o frecventă „înlocuire" a „liderilor": de pildă, Kazakov şi Aksinov nu mai sînt considerați fruntaşi ai nuvelisticii de azi. Belov, Sukşin, Ştim, Proskurin, Mojaev şi alții se afirmă de la o povestire la alta ca scriitori de o originalitate indiscutabilă. Totuşi, nici unul nu a ajuns încă la elaborarea unui stil propriu, distinct. S-a constituit însă „un mediu stilistic, viu ^i variat, cum nu a mai fost de mult la noi, ceea ce este o condiție necesară... pentru naşterea unui mare stil". Ar fi desigur exagerat să se caute în proza actuală reflectarea „marilor curente ale vieții". Dar anumite aspecte ale acesteia pot fi reperate în faptele „mici", redate cu mijloace stilistice diferite. Există în proza acestui deceniu o tendință spre căutarea neobişnuitului, a epocalului, prin intermediul faptului mărunt, tendință caracteristică — dupâ Elsberg — procesului general de formare a stilului prozei ruse, în care se întîlnesc, contrastînd şi sudîndu-se, cotidianul şi istoricul, obişnuitul şi catastroficul, măruntul şi epocalul.

Concentrîndu-se mai ales asupra spiritualității contemporanilor săi, proza anilor '60 nu a atacat pînă acum şi alte aspecte ale existenței umane, în zone temporale şi spațiale mai întinse. Oricît de interesantă şi fertilă ar fi sfera fenomenelor vieții spirituale, detaşată din •contextul general al vieții sociale, tratată în afara multiplelor sale legături şi determinări, drumul spre generalizări de amploare se închide practic. De aici şi o serie de scăderi în proza contemporană, o anumită îngustare a opticii proprii în investigarea analitică a fenomenelor şi comportamentelor umane, o tendință epigonică spre reproducerea facilă a unor modele existente, un joe stilistic superficial ele. Absența marilor jorme epice marchează poate justificat etapa unor începuturi, dar se cuvine totuşi relevată la pasivul realizărilor. In ansamblu, însă, efervescentă şi vie, dezvoltarea prozei actuale deschide perspective promițătoare.

Discuțiile în jurul conceptelor „realism socialism" şi „metodă artistică" au fost marcate de accente polemice vii, în urma unor intervenții care au contestat că realismul socialist ar reprezenta o metodă artistică, propunând să se renunțe la conceptul de metodă artistică, ca fiind neviabil.

Multe discuții au suscitat diversele definiții date realismului critic, dar mai ales teza unor participanți care au susținut existența acestuia ca fenomen de sine stătător în literatura sovietică de azi, alături de realismul socialist. Intr-un referat prezentat de A. Ovciarenco s-a susținut existența romantismului în literatura contem.porană sovietică, însă nu ca element component al realismului socialist, conform definiției consacrate la primul Congres al scriitorilor sovietici, ci ca fenomen estetic autonom (Dovjenko, Gim, Ianovski). Romantismul, considerat în acest sens, s-a conturat clar în ultimul deceniu şi în literaturile diferitelor republici. Discuțiile au relevat necesitatea unor noi elaborări şi precizări în domeniul teoriei literaturii şi esteticii marxiste.

I. **P.**

„LA TABLE RONDE" nr. 232/1967

Acest număr al revistei ii este închinat lui Baudelaire, de la a cărui moarte se împlinesc o sută de ani. Dintre articolele publicate, reține o discuție desfăşurată între Stanislas Fumet, Christian Dedet, Henri Lemaitre şi Xavier Tilliette.

Discuția pornește, insistîndu-se apoi puțin prea mult, după părerea mea, de la maladia lui Baudelaire, dacă sifilisul de care suferea era ereditar sau nu, urmează comentarii despre traumatismul provocat de îmbolnăvirea de la 19 ani şi modificările survenite în urma acestui traumatism, şi în genere

despre determinarea poeziei baudelairiene de către trăsăturile psihosomatice ale omului.

În legătură cu aceasta, *Henri Lemaitre,* observă că „la Baudelaire natura nu este numai coruptă dar că ea reprezintă însuşi răul : ori, corpul este natură. M-a izbit, pe de altă parte faptul că poezia lui Baudelaire este foarte „corporală", el este printre poeţii noştri, unul dintre cei mai sensibili la realitatea corpului.

Iar maladia despre care s-a vorbit întăreşte ideea lui, după care natura întreagă este răul... unul dintre simbolurile cele mai frecvente ale răului în *Florile răului* este tocmai maladia."

„Dar, adaugă în continuare Henri Lemaitre, cred că Baudelaire a avut o intensă aspiraţie spre fericire."

Simbolul fericirii în opera lui Baudelaire este marea, sau mai exact un anumit aspect al ei. Marea simbolizează fericirea atunci cînd nu reprezintă natura, ci călătoria, evaziunea. Cînd este natură, marea concretizează nenorocul. în poezia lui Baudelaire natură şi fericire sînt fundamental, definitiv despărţite.

Stanislas Fumet replică însă că la Baudelaire se manifestă mai mult „voinţa de a umili natura spunîndu-i «tu eşti răul», dar că, de fapt, dacă ar fi fost într-adevăr convins că natura reprezintă răul, el ar fi încetat de a fi un mare poet, căci răul în sine nu înseamnă nimic."

La care *Henri Lemaitre* răspunde precizînd că în poezia lui Baudelaire natura „are două niveluri"... „Natura naturală care este domeniul răului si în care ceea ce este corporal... apare purtînd pecetea răului. Apoi, pe de altă parte natura supra-naturală, care este un sistem de simboluri."

Xavier Tilliette consideră că în lirismul baudelairian opoziţia nu este între natură şi fericire ci între natură şi ideal.

Henri Lemaitre remarcă în ceea ce priveşte erotica baudelairiană încă o ambiguitate. „Din punct de vedere erotic se manifestă la el tendinţa, în fond destul de platoniciană, de a admite că există pe de o parte un erotism fundamental corupt şi pe de alta, o iubire ideală, care este adevăratul Eros."

Stanislas Fumet vorbeşte în continuare despre un „realism al sufletului" în poezia lui Baudelaire.

E. P. G.